

MAGYARELLENESSÉG ROMÁNIÁBAN

Kérdőíves vizsgálat, a közoktatásban használt tankönyvek és a román közösségi média tartalomelemzése

Kutatásunk célja a román többség magyarokkal szembeni viszonyulásának feltérképezése, illetve a magyarellenesség társadalmi szerkezetének a megértése. Rá szeretnénk mutatni azokra az intézményes mechanizmusokra, amelyek a magyarellenesség attitűdöket újratermelik.

A vizsgálat alkalmazott jellegű társadalomtudományi kutatás, amely az erdélyi magyar kisebbségi jogvédelmi tevékenységhez kíván támpontot nyújtani.

ISBN

MAGYARELLENESSÉG ROMÁNIÁBAN

Kérdőíves vizsgálat, a közoktatásban használt tankönyvek és a román közösségi média tartalomelemzése



MAGYARELLENESSÉG ROMÁNIÁBAN

Kérdőíves vizsgálat, a közoktatásban használt tankönyvek és a román közösségi média tartalomelemzése

Kiss Tamás – Toró Tibor – Jakab Zalán Tamás



Kolozsvár, 2021

Magyarellenesség Romániában

Kérdőíves vizsgálat, a közoktatásban használt
tankönyvek és a román közösségi
média tartalomelemzése

MAGYARELLENESSÉG ROMÁNIÁBAN

KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT, A KÖZOKTATÁSBAN
HASZNÁLT TANKÖNYVEK ÉS A ROMÁN KÖZÖSSÉGI
MÉDIA TARTALOMELEMZÉSE

Kiss Tamás – Toró Tibor – Jakab Zalán Tamás



Szerzők

Kiss Tamás: A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatója,
a Transylvania Inquiry társtulajdonosa.

Toró Tibor: A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem oktatója,
a Bálványos Intézet igazgatója.

Jakab Zalán Tamás: A Transylvania Inquiry elemzője.

Olvasószerkesztő: Nagy Bernadette

Tördelés és borítóterv: Fórizs Attila

Nyomdai munkálatok: Cristal Print

Felelős kiadó: Székelyföldi Közpolitikai Intézet (www.szki.ro)
Bálványos Intézet (www.balvanyos.org)

ISBN

Tartalom

Bevezető	7
1. Intézményes kontextus: a román kisebbségpolitika	11
1.1. Kisebbségpolitikai rezsimek típusai	11
1.2. A román kisebbségpolitika jellemzése	15
2. Magyarok a román többség szemében	19
2.1. Magyarokkal szembeni attitűdök a román közvéleményben	20
2.2. A többségi attitűdök interiorizálása	21
2.3. Magyarok az iskolai tankönyvekben	23
2.4. Magyarok a többségi nyilvánosságban	24
I. A magyarokkal szembeni többségi attitűdök.	
Egy kérdőíves adatfelvétel tanulságai	25
1. A magyarellenesség dimenziói	30
2. Társadalmi részvétel, társadalmi kizárás	32
2.1. Társadalmi távolságok	33
2.2. Diszkrimináció	34
2.3. Állampolgári jogegyenlőség	39
2.4. Politikai részvétel és konfliktus-percepció	40
3. Kulturális és politikai pluralizmus	44
3.1. Kisebbségi jogok	44
3.2. Kettős állampolgárság	47
3.3. Nyelvi attitűdök és ideológiák	49
4. A magyarokhoz való viszonyulás tipológiája	57
5. Összefogás	61
II. Az alávetettség interiorizálása. A magyarok diszkriminációs tapasztalata, román nyelvhez való viszonya és az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdjei	65
1. A román-magyar viszony	70
1.1. A román-magyar viszony általános jellemzése	70
1.2. Társadalmi távolságok	72
1.3. Személyes diszkriminációs tapasztalat	73
2. A román nyelvhez való viszony	74
2.1. Szubjektív román nyelvtudás	75
2.2. A román nyelvtudás fontossága	78
2.3. „Native languageism”, érzelmi/szomatikus viszonyulás	80

2.4. Nyelvi szimmetria	84
3. Az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdök	86
3.1. A domináns magyar oktatási paradigma támogatottsága	86
3.2. Az oktatás minősége	88
3.3. Román nyelvtanulás	90
4. Összefoglaló	95
III. A bizalmatlanság megágyazása. A magyarok reprezentációja	
a romániai tankönyvekben	99
1. Az elemzés kerete és módszertana	101
2. A magyarok ábrázolása kvantitatív metszetben	105
3. A magyarok ábrázolása kvalitatív metszetben	108
3.1. A román nyelv és irodalom tankönyvek nemzet- és magyarságképe	108
3.2. A román-magyar viszony a történelem tankönyvekben	112
3.3. Állampolgári nevelés: etnikai nemzetkonceptió és interkulturális nevelés	124
4. Következtetés	133
IV. Magyarok a politikai nyilvánosságban és mainstream médiában.	
A román közösségi média tartalomelemzése	137
1. Bevezető	139
1.1. A vizsgálat módszertana	140
1.2. Az elemzés fogalmi háttere	142
2. Az elemzési univerzum: a vizsgált politikai és médiaoldalak alapjellemzői	145
3. Formális trendelemzés	148
3.1. A magyar tematika a politikai oldalakon	148
3.2. A magyar tematika a román médiában	150
4. A magyar témájú posztok mennyiségi és minőségi tartalomelemzése ...	152
4.1. Politikai oldalak	152
4.2. Médiaoldalak	181
5. Kommentelemzés	195
5.1. A kommentek mennyiségi megközelítésben	197
5.2. Kommentek minőségi megközelítésben	200
6. Összefoglalás	204



Bevezető

A Székelyföldi Közpolitikai Intézet és a Bálványos Intézet 2020 májusában egy alkalmazott jellegű társadalomtudományi kutatási programot indított, amelynek célja az volt, hogy a román többség magyarokkal szembeni viszonyulását feltérképezze. A vizsgálat alkalmazott jellege abból fakadt, hogy a különböző szervezetek (Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat, Bálványos Intézet, Advocacy Group for Freedom of Identity) által végzett kisebbségi jogvédelmi tevékenységhez kívántunk támogatást nyújtani. Ezen szervezetek tevékenységében¹ hangsúlyos szerepet kap a magyarellenes gyűlöletbeszéd elleni fellépés, ami (nyilván általánosan a kisebbségek vonatkozásában) az ENSZ 2020-as Kisebbségi Fórumának is a témája volt.

Kutatási jelentésünkben – a jogvédelmi tevékenységgel kapcsolatos jelentésekhez hasonlóan – szemléltetni fogunk magyarellenes megnyilvánulásokat, illetve széles körben elterjedt magyarellenes attitűdöket, azonban célunk ennél általánosabb volt. A magyarokkal szembeni viszonyulás (illetve a magyarellenesség) társadalmi szerkezetét akartuk megérteni, illetve rá akartunk mutatni azokra az intézményes mechanizmusokra, amelyek a magyarellenes attitűdöket újratermelik. Ennek érdekében egy összetett, négy fázisból álló és különböző módszereket kombináló empirikus vizsgálatot indítottunk. Ennek fázisait, kutatási kérdéseit és az alkalmazott módszereket az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. A vizsgálat fázisai, fókuszai, módszerei és kutatási kérdései

Fázis	Fókusz	Kutatási kérdés	Alkalmazott módszer
I.	Magyarokkal szembeni attitűdök szerkezete	Milyen vélekedések élnek a magyarokkal kapcsolatban a román közvélemény szintjén?	Országos reprezentatív kérdőíves kutatás
II.		Milyen mértékben interiorizálják a magyarok a róluk szóló többségi vélekedéseket?	Magyarokra reprezentatív kérdőíves kutatás
III.	Magyarokkal szembeni attitűdöket újratermelő mechanizmusok	Hogyan jelennek meg a magyarok a releváns román nyelvű iskolai tankönyvekben?	Tankönyvek tartalomelemzése
IV.		Hogyan jelennek meg a magyarok a román politikai nyilvánosságban, illetve a <i>mainstream</i> médiában?	Közösségi média tartalomelemzése

¹ Lásd többek között Mikó Imre Minority Rights Legal Services Assistance: *Report 2020. The Violation of Minority Rights and the Ethnic Discrimination Faced by the Hungarian Community in Romania*. Sep-sizentgyörgy, 2021.

A kutatási fázisok egyben kiadványunk szerkezetét is meghatározzák, hisz ezeket külön fejezetek formájában mutatjuk be. A bevezetőben előbb vázoljuk a vizsgálat kontextusát, majd röviden kitérünk az egyes kutatási fázisok kérdésfeltevésére és argumentumaira. Az intézményes és strukturális keret (rövid) bemutatására azért van szükség, mert a románok és a magyarok közötti viszonyt, és ezen keresztül a többség magyarságképét, ezek az elemek határozzák meg. A román kisebbségpolitikai rezsim, illetve a többség és kisebbség közötti aszimmetriák nélkül az azokat fenntartó attitűdöket, habitusokat és diskurzusokat sem fogjuk megérteni.

A magyarellenesség kifejezést gyakran erősen átpolitizált értelemben használják. Az RMDSZ gyakran magyarelles megnyilvánulásként értelmezi az őt érő bírálatokat, míg a román politikai szereplők (George Simion² is beleértve) azt hangoztatják, hogy nem magyarellesek, hisz az általuk mondottakat nem vonatkoztatják a közösség minden tagjára. Tágabb nemzetközi kontextusban a Magyarországot, vagy a magyar kormány politikáját érő bírálatok kapcsán merül fel a magyarellenesség vádja (illetve annak tagadása). Paradox módon a magyarellenesség kifejezést még magyar belpolitikai összefüggésben is használják: általában a (jelenleg kormányzati pozícióban lévő) jobboldal nevezi magyarellesnek saját politikai ellenfeleit. Magunk a magyarellenesség kifejezést nem aktuálpolitikai töltettel használjuk.³ Nem gondoljuk a magyarországi ellenzéki pártokról, hogy nemzetellenesek lennének, és azt sem, hogy a magyar kormányt, vagy az RMDSZ-t érő bírálatokat alapállásból magyarellesnek kellene tekinteni. Továbbá a magyarellenességről nem mint egy általános, tértől és időtől független jelenségről beszélünk, amely hasonló jellegzetességgel bírt a XIX. században, mint ma, és amely ugyanolyan lenne Romániában, Szlovákiában és Brüsszelben. A XXI. századi romániai magyarellenesség nem választható el azoktól az intézményes viszonyoktól, amelyek a románok és a magyarok közötti egyenlőtlen viszonyrendszert kitermelik. **Magyarellenességnek ennek az egyenlőtlen viszonyrendszernek az attitűdökben, habitusokban lerakódott és a különböző diskurzusokban megnyilvánuló elemeit tekintjük, amelyeknek kulcsszerepük van az említett egyenlőtlenségeknek az újratermelődésében.** Ilyen értelemben a magyarellenesség megkülönböztethető az általában vett idegenellenességtől, hisz egy jól meghatározható jellemző együttessel bíró kisebbség ellen irányul, és egy szintén jól meghatározható intézményes aszimmetria fenntartását szolgálja.

2 Az AUR (Alianța pentru Unirea României; Szövetség a Románok Egyesüléséért) elnöke.

3 Fogalomhasználatunk nem is teljesen politikamentes, amennyiben a politikai szót tágabban értelemben használjuk, és a kisebbségi jogvédelmi tevékenységet (*minority rights advocacy*) is beleértjük. Ebben a tág értelemben fogalomhasználatunk vállaltan politikai jellegű.

1. Intézményes kontextus: a román kisebbségpolitika

1.1. Kisebbségpolitikai rezsimek típusai

A magyar-román viszonyrendszert meghatározó/rögzítő intézményes struktúrát kisebbségpolitikai rezsimek nevezzük, amibe a formális jogi szabályok mellett egy sor informális politikai mechanizmust is beleértünk.⁴ Előbb a kisebbségpolitikai rezsimek általános típusait határozzuk meg, majd a kialakított keret segítségével jellemezzük a romániai viszonyokat.

A különböző kisebbségpolitikai rezsimeket, leegyszerűsítve, két dimenzió mentén jellemezhetjük. Az első dimenzió az egyenlő hozzáférés (*equal access*) kérdése, azaz hogy – jogilag, illetve *de facto* – mennyire adottak a kisebbséghez tartozók számára az egyenlő társadalmi, gazdasági és politikai részvétel lehetőségei. A második dimenzió kérdése pedig, hogy a kisebbségpolitikai rezsimek milyen mértékben ismeri el az identitáshoz való jogot, illetve az, hogy a kisebbséghez tartozók számára milyen mértékben teszi lehetővé a kulturális reprodukciót.

A két dimenzió mentén egy kezdetleges – de a magyarok Románián belüli pozíciójának a megértésében jól használható – tipológiát szerkeszthetünk.

2. táblázat. A kisebbségpolitikai rezsimek típusai

Egyenlő hozzáférés	Identitás újratermelése		
	Nem támogató		Támogató
	Támogató	Integráció	Pluralizmus, akkomodáció
	Nem támogató	Asszimiláció	Hegemón kontroll

(1) Az **asszimiláció** egészen a közelmúltig a kulturális különbségek kezelésének legitim és bevett eszközének számított a nyugati demokráciákban is. Ezzel szemben manapság nem csupán a kulturális pluralizmus, hanem az integráció hívei is elutasítják, egyes nemzetközi dokumentumok – mint például a Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény 6. cikkelye – pedig kifejezetten tiltják az (erőltetett) asszimilációt. Az asszimilatív rezsimek esetében a kulturális homogenitás, illetve a domináns többségi kultúra kizárólagosságának a megteremtése az elsőrendű cél. A kulturális sajátosságaikról és csoportszerűségükről lemondó kisebbségek számára adott esetben megnyílhatnak a társadalmi részvétel kapui. A kisebbsé-

⁴ Romániában a formális jogi keret mellett az informális mechanizmusoknak kulcsszerepük van a kisebbség politikai betagozódásában.

gek egyenjogúsítása azonban nem, vagy csak másodlagosan cél, feltétele pedig a többségi kultúra hegemoniájának az elfogadása. Egy asszimilációs ideológiára épülő rezsimben szinte törvényszerűen bekövetkezik, ami a nyelvi és kulturális szempontból gyakorlatilag teljesen asszimilálódott magyar zsidóság esetén a két világháború között bekövetkezett, nevezetesen, hogy az asszimiláció sikerességének megkérdőjelezése a társadalmi részvétel korlátozásának ürügyéül szolgált.

(2) Az **integráció** ma a diverzitás-menedzsment legelterjedtebb modellje. Lényeges, hogy az integrációs ideológia nem csupán a pluralizmussal vagy az akkomodációval áll szemben, hanem bizonyos értelemben az asszimilációs megközelítéssel való polémia során jött létre.⁵ Az integratív megközelítésnek szintén van egy nemzetépítő komponense, mivel az integráció hívei a közös politikai identitás és intézményrendszer felépítését továbbra is célnak tekintik. Legalább ennyire fontos elv azonban a privátszférában megnyilvánuló kulturális különbségekkel szembeni semlegesség elve.⁶ Vagyis az asszimilációt az integrációtól megkülönböztető első elem, hogy az integráció nem törekszik a kulturális különbségek felszámolására, még ha a privát szférába szorítja is azokat. A másik lényeges különbség, hogy az asszimilációs és integrációs ideológiában egyaránt megjelenő „nemzetépítő törekvés” korántsem jelenti ugyanazt. Az asszimiláció a kisebbségek egyirányú (kulturális, társadalmi, identitásbeli) adaptációja a domináns többséghez, amely (ideáltipikus esetben) nem igényel a többség részéről semmiféle változást. Az integráció ezzel szemben (ismét, mint egy ideáltipikus elméleti konstrukció) nem prioritizálja ilyen mértékben a többségi kultúrát és életvitelt, ami két lehetséges irányba mozdíthatja el a kulturális adaptációt: egyrészt szűkítheti az integráció kulturális feltételeit, másrészt kölcsönössé teheti az adaptációt/akkulturációt. Az első megközelítés szerint egy liberális demokráciában – különösen annak alkotmányos patriotizmusra épülő válfájában – a hivatalos nyelv (kommunikációs szintű) ismerete, illetve az alkotmányos berendezkedés és a törvényes keret betartása éppen elégséges feltétel, az államnak (vagy a többségnek) pedig nem igazán áll jogában a lojalitás vagy a kulturális hasonulás ezeken túlmenő jegyeit számonkérni. A valóságban természetesen ezek a keretfeltételek esetről esetre változnak például annak függvényében, hogy mit jelent a „megfelelő nyelvtudás”, vagy hogy az alkotmány tiszteletben tartása mellé a „patriotizmus” milyen egyéb követelményei társulnak. A második irány a kisebbségi jogok területére vezet, így kötetünk és potenciálisan az erdélyi magyarok emancipációs küzdelme szempontjából is jelentőség. A különböző nemzetközi dokumentumok – és itt ismét a Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményre utalnánk – ugyanis, miközben elég egyértelműen egy integracionista alapállás jellemzi őket, az integrációt nem a kisebbség egyoldalú alkalmazkodásaként, hanem a többség és kisebbség kölcsönös adaptá-

5 Joppke, Christian – Morawska, Ewa: Integrating Immigrants in Liberal Nation-States: Policies and Practices. In Joppke, Christian – Morawska, Ewa (ed.): *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. New York, Palgrave Macmillan, 2003.

6 Patten, Alan: *Beyond the Dichotomy of Universalism and Difference: Four Responses to Cultural Diversity*. In Choudhry, Sujit (ed.): *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?* Oxford New York, Oxford University Press, 2008, 91–111.

ciójaként értelmezik. Ennek jegyében hangsúlyos, hogy a többségnek át kell alakítania az etnikai hegemoniát újratermelő intézményrendszert, történelmi kánont, emlékezetpolitikát, iskolai curriculumot stb. Az a megközelítés, amely szerint az előbbiek a kisebbségek pozitív kulturális és társadalmi hozzájárulását kell hangsúlyozzák egy transz-etnikusként felfogott mainstreamhez (az ország fejlődéséhez, a kulturális örökséghez stb.), elkerülhetetlenül elvezet a kulturális különbségek elismerésének egy adott szintjéhez. Ezt tovább erősíti, hogy az integrációs politikák a diszkrimináció egy új „csoportelvű” fogalmát használják a korábbi „színvak” megközelítéssel szemben, ahol pozitív megkülönböztetés (*affirmative action*) az alapfeltétele a kisebbségek egyenlőbb társadalmi részvételének.

(3) Az **akkomodáció** az integrációval szemben eleve az etnikai, nyelvi, kulturális különbségek elismeréséből indul ki nem csupán a privát, hanem a közzférában is, és olyan intézmények kialakítását célozza meg, amelyek segítik a kisebbségek (és a különböző csoportidentitások) újratermelődését.⁷ Will Kymlicka egy érdekes ellentmondásra hívja fel a figyelmet.⁸ Igaz ugyan, hogy az olyan modellszerű államok, mint Németország, az Egyesült Államok vagy Franciaország, továbbá általánosságban a nemzetközi szervezetek az integrációt részesítik előnyben, a területileg koncentrált történelmi kisebbségeket a nyugati demokráciák általában valamilyen akkomodációs/pluralista berendezkedésen keresztül tagolják be a politikai közösségbe. Továbbá a nemzetközi szervezetek és a nyugati aktorok azok, akik az etnikai konfliktusokat lezáró egyezségeket szintén általában az akkomodációs elképzelésre alapozzák.

(4) Tipológiánk negyedik eleme a **hegemón kontroll**, ami egy olyan berendezkedést takar, amely lehetővé teszi a kisebbségi identitás újratermelődését, azonban szisztematikusan privilegizálja a titulás csoportot az erőforrásokhoz való hozzáférés tekintetében. Ennek a típusnak a szélsőséges esetei a dél-afrikai apartheid rezsim vagy a brit gyarmati közvetett kormányzás (*indirect rule*). Ezeknél a szélsőséges példáknál sokkal jelentősegteljesebbek számunkra azok a hivatkozások, amelyek Kelet-Európa vonatkozásában beszélnek hasonló jelenségekről. Ezek a modellek arra hívhatják fel a figyelmünket, hogy a kelet-európai nemzetállamok nem minden esetben követnek asszimilációs politikát, vagy azért, mert azt kivitelezhetetlennek tartják, vagy pedig azért, mert egy rangsorolt csoportrendszerben a kisebbséget „alacsonyabb rendűnek” tekintik.⁹ A hegemón kontroll nem számolja fel a kulturális diverzitást, hanem korlátozza a kisebbség társadalmi részvételét, és a többség számára privilegizált hozzáférést biztosít a „politikai részvételhez, a felsőoktatáshoz, a gazdasági lehetőségekhez, illetve a társadalmi

7 McGarry, John – O’Leary, Brendan & Simeon, Richard: *Integration or Accommodation?* In Choudhry, Sujit (ed.): *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?* Oxford New York, Oxford University Press, 2008, 41–88.

8 Kymlicka, Will: Beyond the indigenous/minority dichotomy? In S. Allen & A. Xanthaki (eds.), *Reflections on the UN declaration on the rights of indigenous peoples*. Oxford and Portland, OR: Hart Publishing, 2011, 183–208

9 Brubaker, Rogers: *Nationalism reframed nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1996.

1.1. Kisebbségpolitikai rezsimek típusai

státusszimbólumokhoz, mint például a hivatalos nyelv, a zászló, a nemzeti hősök és ünnepek, melyek megerősítik az alávetett csoport fölötti politikai, gazdasági és fizikai kontrollt.”¹⁰

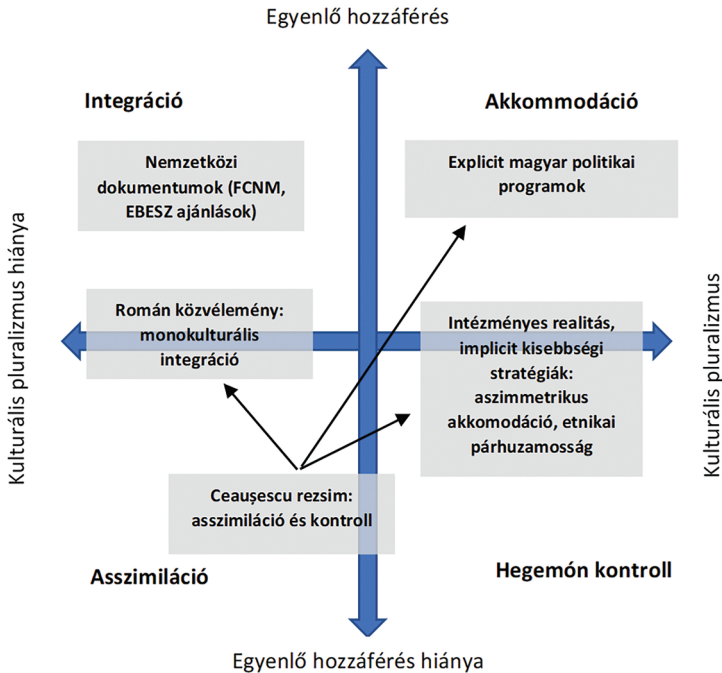
A következőkben amellet fogunk érvelni, hogy ha a román kisebbségpolitikai rezsím ugyan nem tiszta esete a hegemon kontrollnak (vagy etnikai demokráciának), de az ezzel kapcsolatos megfontolásoknak nagy jelentőségük van a magyarok Románián belüli helyzetének a megértésében. Miközben ugyanis a magyar elitek sikerrel hoztak létre egy olyan mezo-szintű kisebbségi intézményekből álló hálót, amely kiszolgálja a magyar közösség etnikai reprodukcióját, addig a közsféra pluralizálása nem, vagy csak igen kis mértékben történt meg, a román többség pedig az állami intézményeket továbbra is a saját „tulajdonaként” értelmezi. Ilyenformán egy olyan intézményes berendezkedés jön létre, ahol a magyarok etnikai reprodukciója megvalósul, azonban az erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférésük és egyenlő társadalmi részvételük korántsem jellemző.

10 Lustick, Ian: Stability in Deeply Divided Societies: Consociationalism versus Control. *World Politics*, 1979, 31 (3), 339.

1.2. A román kisebbségpolitika jellemzése

A diverzitás-menedzsment négy fent vázolt típusához viszonyítva Romániában a különböző szereplők köztes pozícióit figyelhetjük meg (lásd 1. ábra), az etnikumközi viszonyok dinamikáját pedig a pozíciók közötti feszültség és ütközés alakítja.

1. ábra. Pozíciók a román kisebbségpolitikában



Kiindulópontunk a **Ceașescu rezsim kisebbségpolitikája**, amit a nyolcvanas években a kontroll és az asszimilációs törekvések sajátos egyvelege jellemzett. Lényeges ugyanakkor, hogy a kisebbségpolitika az 1945 és 1989 közötti periódusban korántsem volt állandó. Az 1945-1952, majd az 1968-1971 közötti időszakokat jóval inkább akkommodatív megközelítés jellemezte és ez intézményes értelemben hosszabb távon is meghatározta a kisebbségpolitikát. A két említett periódus közül 1945-1952 között zajlottak le mélyrehatóbb változások, amikor is a két világháború közötti kisebbségi intézményrendszer teljes egészében átalakult. A változás első eleme, hogy a totális diktatúra megszületésével lehetetlenné vált a kisebbségek (és nem melleleg a többség) önszerveződése. A Magyar Népi Szövetség a Román Kommunista Pártba való beolvadásával felszámolódott a formális politikai érdekképviselő, a korábban kulcsszerepet betöltő egyházak állami kontroll alá kerültek, társadalmi szerepvállalásuk pedig ellehetetlenült, a

különböző civil szerveződések betiltották. Ezzel megszűnt az a magán, közösségi és egyházi forrásokból fenntartott etno-civil szféra, amit a két világháború között kisebbségi társadalomként tarthattunk számon.¹¹ Ugyanakkor a pártállam létrehozta a maga államilag finanszírozott (és ellenőrzött) kisebbségi intézményeit, amelyek közül a leglényegesebb a széles körű magyar nyelvű oktatási hálózat volt, ami az 1950-es években a magyar nyelvű Bolyai Egyetemet is magába foglalta. 1952 és 1968 között létezett a Magyar-, majd a Maros Magyar Autonóm tartomány, ahol a magyar nyelvet Erdély más területeihez viszonyítva szélesebb körben használták. 1968 és 1971 között újabb kisebbségi intézmények alakultak, részben (a területi átszervezéshez kapcsolódóan) a két székelyföldi megyében, részben pedig országos hatókörrel. A hetvenes, majd a nyolcvanas években a korábban létrehozott kisebbségi intézményrendszer visszafejlődött. Az egyetemi szintű magyar nyelvű oktatás gyakorlatilag megszűnt, a középfokú oktatás és a kulturális intézmények mozgásteret pedig erősen leszűkült. Az államilag finanszírozott és ellenőrzött kisebbségi intézményrendszernek azonban döntő szerepe volt a magyar közösség reprodukciójában és az (1990-ben az RMDSZ-t is létrehozó) elitiek megszerveződésében. A kisebbségi intézmények szerepére jól rávilágít a magyarok és romák összevetése. A hivatalos retorikában ez utóbbiak nem jelentek meg az „együttélő” nemzetiségek között, és nem is voltak a magyarokhoz hasonló intézményeik. Az 1980-as évek asszimilációs törekvései (a magyar nyelvhasználat és a kisebbségi intézményrendszer szűkítése) különösen a korábbi (akkomodatív) intézkedésekhez viszonyítva válnak nyilvánvalóvá. A kisebbségek, köztük a magyarok kizorítását célzó etnikai tervezés (*ethnic engineering*) azonban legalább ennyire jellemezte a periódust. Mindez legélesebben a migrációs politikában nyilvánult meg. A németek esetében a rendszer a kivándorlást ösztönözte, a magyarokat és a romákat pedig a szelektív belső vándorlási folyamatok szorították ki a városközpontokból. A nyolcvanas évektől a társadalmi mobilitási lehetőségeket és a kaderszelekciót is egyre inkább korlátozta az etnikai származás.

A rendszerváltást követően a diverzitás-menedzsmentet illető kisebbségi és többségi álláspontok gyorsan polarizálódtak. Az RMDSZ-ben tömörülő **magyar elit**ek egy akkomodacionista etnikai keretprogramot fogalmaztak meg, ahol a kulturális, illetve területi autonómia jelentette volna a hosszú távú etnikai reprodukció biztosítékát. Az 1990-es években – nagymértékben félreértelmezve a nemzetközi környezetet – az autonómia hívei a „magyar kérdés” nemzetközi szintre emelésében vélték felfedezni a követendő stratégiát. Deklaratív szinten, az RMDSZ explicit politikai programjában a kollektív jogok és az autonómia mai napig megjelennek. Ennek megvalósításához azonban az elmúlt 30 évben egyáltalán nem kerültünk közelebb, az „autonómia követelése” pedig valójában egy a magyar választókat célzó performatív aktussá vált, anélkül, hogy tényleges politikai szándék, vagy reális stratégia létezne a megvalósítására a magyar elit részéről.

¹¹ Lásd: Sulyok István: A kisebbségi kérdés szociológiai oldal. Erdélyi Múzeum, 1931, 36 (4–6), 170–181.

A **reális intézményes folyamatok** (vagyis a rendszerváltás után létrejövő kisebbségpolitikai rezsim, amelyhez hallgatólagosan a magyar elitek is alkalmazkodtak) nem csak a magyar elitek, hanem a román közvélemény elképzeléseitől is nagymértékben eltérnek. A magyar elitekkel való kompromisszum nyomán kialakuló kisebbségpolitikai megközelítést **aszimmetrikus akkomodációnak**, a *de jure* autonómiát helyettesítő magyar intézményes törekvéseket pedig **etnikai párhuzamosodásnak** nevezhetjük.¹² A berendezkedés lényege, hogy anélkül jön létre egy, a magyar identitás újratermelését szolgáló mezo-szintű intézményes szerkezet, hogy a közsféra (társadalmi *mainstream*) pluralizálódása megtörténne. A kialakuló intézményes konfiguráció a (magyar intézményes pillér fölött kontrollt gyakorló) magyar elitek és a (közsférát továbbra is „birtokló”) többség számára egyaránt kényelmes, a magyar közösség számára azonban nem biztosítja az egyenlő társadalmi részvétel lehetőségét. A rendszer jellegzetességeit három kulcsterületen a politikai képviseleten, az oktatáson és a nyelvhasználaton keresztül lehet leginkább kidomborítani. Ezek egyben – az önrendelkezés meglehetősen elvont és távlati szinten maradó terve mellett – a magyar politikai programok központi elemei voltak.

A **politikai képviselet** formája már közvetlenül a rendszerváltást követően körvonalazódott. A magyarok gyors és látványos politikai önszerveződést követően a többségi politikai aktorok az RMDSZ-t a közélet legitim szereplőjeként és a magyar közösség képviselőjeként ismerték el. A kialakuló kisebbségpolitikai rezsim egyik legfontosabb pluralista eleme az volt, hogy támogatta az etnikai identitások politikai aktivizálódását, illetve a kisebbségek etnikai pártokon keresztül történő politikai részvételét. Mindez egy sor formális– jogi és informális– politikai szabályban tükröződött és öltött testet. A formális szabályok közül a kis méretű kisebbségek esetében a kedvezményes parlamenti mandátumoknak van kiemelt szerepe, aminek nyomán ezek a csoportok összesen 18 alsóházi mandátumot mondhatnak magukénak. A magyar közösség számára a kedvezményes mandátumok kisebb jelentőséggel bírnak, miután az RMDSZ minden eddigi választás során átlépte az 5 százalékos küszöböt. Ennél nagyobb jelentőségű viszont az arányos választási rendszer, illetve (az RMDSZ-nek implicit módon kedvező) alternatív választási küszöb. Ez utóbbi értelmében a legalább négy megyében legalább 20 százalékot elérő pártok bekerülnek a parlamentbe, még ha nem is érik el a szavazatok 5 százalékát. A kitétel minimálisra csökkenti az RMDSZ parlamentből való kimaradásának az esélyét. Az RMDSZ-t támogató informális politikai szabályok legalább ennyire fontosak. Egyrészt, a *mainstream* pártok valójában nem szólítják meg a magyar választókat, hanem a magyar lakta területeken helyi szinten tituláris etnikai pártként viselkednek, vagyis a helyi románok érdekképviseletét vállalják fel. Másrészt, az RMDSZ és a többségi szereplők között létrejött és informálisan intézményesült egy alkufolyamat, amelynek során a magyar érdekkép-

12 Kiss Tamás – Toró Tibor – Székely István Gergő: *Unequal Accommodation: An Institutional Analysis of Ethnic Claim-Making and Bargaining*. In Kiss Tamás – Székely István – Toró Tibor – Bárdi Nándor – Horváth István (ed.): *Unequal Accommodation of Minority Rights. Hungarians in Transylvania*. Cham, Palgrave Macmillan, 2018, 71–165.

viseletet integrálták az – alapvetően politikai patronázs alapú¹³ – román politikai mezőbe.

Következő kulcsterületünk az **oktatás**, ami – bár Romániában egy államilag finanszírozott és jelentős mértékben centralizált rendszerben valósul meg – az etnikai párhuzamosodás legfontosabb terepévé vált. Már közvetlenül a rendszerváltást követően a magyarok egyik lefontosabb követelése az anyanyelvi oktatás volt minden egyes iskolai szinten. A korábban létező, de a nyolcvanas években megszüntetett, vagy román nyelvű intézményekkel összevont iskolák jelentős részét közvetlenül a rendszerváltást követően visszaállították. Ennél is fontosabb volt, hogy a közoktatás tekintetében létrejött egy konszenzusnak örvendő magyar oktatási paradigma, amit az RMDSZ hosszú távon meglehetősen nagy következetességgel képviselt. Ennek elemei a minden szintre és (a román nyelv és irodalom kivételével) minden tantárgyra kiterjedő anyanyelvi oktatás, a különálló magyar intézmények, a magyar nemzeti kánon beemelése az tananyagba, illetve az oktatási folyamat fölötti kisebbségi kontroll. Elmondható, hogy egy, a 2011/1-es oktatási törvényig ívelő folyamat során ez az elképzelés intézményes értelemben megvalósult, aminek eredménye, hogy a diákok egy fokozatosan „magyarosodó” intézményes környezetben tanulhatnak.

Az anyanyelvi oktatás mellett a **magyar nyelv hivatalos használata** volt a kisebbségi etnopolitikai törekvések másik fontos fókusza. A törvénykezés szintjén ebben a tekintetben is születtek eredmények. Az Adminisztratív Kód (215/2001 törvény a helyi közigazgatásról; illetve az azt módosító 57/2019 kormányrendelet) értelmében a legalább 20 százalékbán kisebbségek lakta közigazgatási egységekben az adott nyelv használható a helyi közigazgatás és a lakosság kapcsolatában. A törvény végrehajtását szabályozó 1206/2001-es kormányrendelet azt is előírta, hogy ezeken a településeken a kisebbségi nyelvet is beszélő közhivatalnokokat is kell alkalmazzanak a közönségszolgálatban. Továbbá Románia a magyar nyelv vonatkozásában meglehetősen kedvező opciókkal írta alá és ratifikálta a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartáját. Ezek az intézkedések azonban korántsem vezettek a magyarul lakta településeken ténylegesen működő kétnyelvűséghez. Egyrészt, maga a törvénykezés is ellentmondásos, foghíjas. A végrehajtás költségei, az ezzel kapcsolatos szankciók nincsenek szabályozva és a hivatali többnyelvűséget azok a rendelkezések is fékezik, amelyek előírják, hogy a belső hivatali ügyintézés nyelve kizárólagosan a román lehet. További probléma, hogy a létező törvényi elemek nem, vagy szelektív módon kerülnek alkalmazásra.¹⁴

Összességében elmondható tehát, hogy a közintézmények (illetve általában véve a közszféra) kétnyelvűsítését korántsem sikerült elérni. A magyar és a román nyelvek közötti viszony továbbra is szigorúan hierarchikus, a magyar nyelv

13 Lásd Marton, Silvia: Regimes, Parties and Patronage in Contemporary Romania. In Kovács János – Trencsényi Balázs (ed.): *Brave New Hungary: Mapping the "System of National Cooperation"*. Lanham – Boulder – London – New York: Lexington Books, 2019.

14 Toró Tibor: Detached implementation: Discourse and practice in minority language use in Romania' *Language Policy*, 2020, 19 (1), 5-29.

használata pedig gyakorlatilag a homogén magyar társadalmi terekre korlátozódik. A merev nyelvi hierarchiák (és a közsféra egynyelvűsége) és a nyelvi/etnikai párhuzamosság irányába mutató oktatási rendszer között komoly feszültség áll fenn. A kisebbségi nyelvű oktatás – Romániához hasonló – erős formái általában a hivatalos kétnyelvűséget is intézményesítő társadalmakban¹⁵ fordulnak elő. Romániában azonban ez utóbbi elem gyakorlatilag teljes mértékben hiányzik, ami nem kedvez a magyar nyelven tanulók egyenlő társadalmi részvételének. A hátrányos helyzet már rögtön a tanulmányaikat lezáró érettségi vizsga esetében manifesztálódik, hiszen a magyarul tanulók a román anyanyelvűekkel azonos feltételek mellett kell érettségizzenek. Ebből kifolyólag sikerességi arányaik jóval elmaradnak a többségiekétől, amely már önmagában is magyarázza, hogy miért lesznek erősen alulreprezentáltak a felsőoktatási intézményekben.

2. Magyarok a román többség szemében

Kötetünk arra fókuszál, hogy a magyarok, illetve az etnikumközi viszonyok hogyan jelennek meg a többség szemében, illetve, hogy milyen magyarképet termelnek a mainstream intézmények. Ahogy az az 1. ábrán látható, a román közvéleményben domináns elképzelés/elvárásrendszer, amit **monokulturális integrációnak** nevezhetünk, a kisebbségpolitikai rezsim által generált folyamatok furcsa tükörképét képezi. A többségi elképzelés alappillére a román nyelv közsférán belüli kizárólagosságára törekvő nyelvi ideológia – vagy *nyelvi territorializmus*¹⁶ –, ami mintegy biztosítja a többség számára az állami intézmények feletti tulajdonjogot. Lényeges, hogy az – 1990-es években erősen mobilizált – magyar közösség politikai és társadalmi betagozódása (az aszimmetrikus akkomodáción, illetve a magyar intézményes pilléren keresztül) úgy történt meg, hogy a többségnek nem kellett a saját hegemonisztikus nyelvi és nemzeti ideológiáját átgondolnia, illetve a mainstream intézményes keretben zajló (mintegy magától értetődő, nem reflektált) nemzetiesítő folyamatokat átalakítania. Az egyes fejezetekben ezt a fajta töretlen monokulturális szemléletmódot fogjuk bemutatni, a közvéleményben fellelhető attitűdökön, a magyarok által interiorizált nyelvi ideológiákon, a román diákok által használt tankönyveken és a román nyelvű média magyarságképén keresztül.

15 A kelet-európai térségben ilyenek Macedónia, illetve Szerbia. Egyéb példák a svéd nyelvű oktatás Finnországban, a német nyelvű Olaszországban és Belgiumban, a francia nyelvű Kanadában.

16 Csergő Zsuzsa: *Talk of the nation: Language and conflict in Romania and Slovakia*. Ithaca: Cornell University Press, 2007.

2.1. Magyarokkal szembeni attitűdök a román közvéleményben

Az első fejezet egy romániai mintán végrehajtott telefonos és online közvéleménykutatás eredményeit mutatja be. Tematikai szempontból nagymértékben építettünk a korábbi magyar-román viszonyra vonatkozó vizsgálatokra, ugyanakkor, ezektől a vizsgálatoktól némiképp függetlenül, megpróbáltuk a magyarellenesség lehetséges dimenzióit deduktíven is végiggondolni és operacionalizálni. A vizsgálat során – a 2. táblázathoz és az 1. ábrához hasonlóan – két síkot különítettünk el egymástól, mégpedig (1) a magyarok egyéni társadalmi részvételének támogatottságát (aminek ellentétje az etnikai alapú társadalmi kizárás), illetve a (2) a kulturális és politikai pluralizmus támogatottságát/elutasítását. A társadalmi részvételt négy dimenzión keresztül operacionalizáltuk, és azt néztük meg, hogy a különböző (a formális-informális tengelyen elhelyezhető) szituációkban hogyan nyilvánul meg a magyarokkal szembeni társadalmi kizárás. Konkrétan a következőket vizsgáltuk: társadalmi távolságok, diszkrimináció, állampolgári jogegyenlőség, illetve a(z egyéni) politikai részvétel támogatottsága. A kulturális és politikai pluralizmus címszó alatt a kisebbségi jogok, a kettős állampolgárság támogatottságát, illetve a románok magyarokkal szembeni nyelvi attitűdjeit tárgyaltuk. A vizsgált dimenziókat és az ezekre vonatkozó konkrét kérdéseket a megfelelő fejezetben ismertetjük részletesen.

A vizsgálat további újdonsága, hogy megpróbáltuk meghatározni a romániai magyarellenesség sajátosságait és azt megkülönböztetni az általános értelemben vett xenofóbiától. Abból indultunk ki, hogy a magyarok Romániában egy jól definiálható kisebbségtypust jelenítenek meg, ami meghatározza a magyar-román viszonyt, illetve a románok magyarképét. A legfontosabb elemek a következők:

- A magyar-román csoportrendszer nem rangsorolt,¹⁷ vagyis magyarnak lenni Erdélyben nem feltétlenül státuszjelző, a többség szemében nem társadalmi stigma (mint például a romaként való klasszifikáció). A magyarok ugyan objektíve alávetett helyzetben vannak a tituláris nemzettel szemben, ez azonban egyrészt nem jelent társadalmi marginalitást, másrészt pedig nem vezet egy konszenzuális (a románok által széleskörben osztott és a magyarok által is elfogadott) presztízshierarchiához a két csoport között.
- Szintén lényeges, hogy egy politikailag szervezett/aktivizált csoportról van szó, ami egyben konkurencia-viszonyt hoz létre a többségi elitekkel. Ez a fajta konkurencia-viszony, illetve a párhuzamos nemzetépítés történetileg is meghatározó, olyannyira, hogy a magyarok jelentik a románok számára a legfontosabb történelmi ellenségképet.
- Végül lényeges a magyarok kulturális-nyelvi reprodukcióra és határfenntartásra vonatkozó igyekezete. Ez leginkább a saját intézményrendszerre való törekvésben ölt testet, a többség hétköznapi percepciói szempontjából pedig leginkább a nyelvi különállásban jelenik meg.

17 Lásd Horowitz, Donald: *Ethnic Groups in Conflict*. Berkley: University of California Press, 1985.

Hipotézisünk az volt, hogy magyar-román viszony fenti jellemvonásai határozzák meg a magyarellenesség szerkezetét, oly módon, hogy abban kisebb szerepet kap az egyéni társadalmi részvétel lehetőségének a megtagadása (társadalmi kizárás), és nagyobb szerepe van a kulturális pluralizmussal szembeni ellenállásnak. Ez utóbbi vonatkozásban a nyelvi kizárolagosságra vonatkozó ideológiák lakossági támogatottságának van kulcsszerepe, amely végső soron központi eleme a magyarok alávetett helyzetének az újratermelésének.

2.2. A többségi attitűdök interiorizálása

A kötet második fejezete az erdélyi magyarokra fókuszál és a román nyelvvel, az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdjeiket, illetve diszkriminációval kapcsolatos percepcióikat vizsgálja. A magyarok vonatkozásában szintén egy telefonos és online lekérdezést végeztünk, amin keresztül azt szerettük volna megvizsgálni, hogy a magyarok milyen mértékben teszik magukévá a többség elvárásait, elképzeléseit.

Ez utóbbit leginkább a többség nyelvi kizárolagosságra és nyelvi hierarchiákra vonatkozó elképzelései esetében tartottuk érdekesnek. Hipotézisünk az volt, hogy az erdélyi magyarok valójában elfogadják a magyar és a román nyelv közötti hierarchikus viszonyt, és ezzel jelentős mértékben magukévá teszik a hegemon pozícióban lévő többségi nyelvi ideológiát. Brubaker és munkatársai¹⁸ megfigyelték, hogy a kolozsvári magyarok nem kérdőjelezik meg a román nyelv nyilvános használatára vonatkozó normákat, hanem ezeknek mintegy habituálisan alávetik magukat. Magunk – a közvélekedéssel ellentétben – azt feltételeztük, hogy ebben a tekintetben nincs jelentős különbség a kolozsváriak és a náluk jóval homogénebb közegben élők között. A székelyföldiek nyelvhasználati habitusaikban természetesen különböznek, de a román nyelv nyilvános (helyesebben interetnikus) helyzetekben való primátusát ők sem kérdőjelezik meg.¹⁹ Vizsgálatunkban a többségi nyelvi ideológiák interiorizálásának különböző elemeire kérdeztünk rá. Az első a román nyelvtanulás fontossága. Korábbi, az oktatási rendszerrel kapcsolatos vizsgálatunk alapján feltételeztük, hogy ebben a tekintetben konszenzus van az erdélyi magyarok között, de közben közösségük más tagjairól azt feltételezik, hogy nem hajlandók megtanulni románul. Ezzel tulajdonképpen a többségi sztereotípiákat teszik magukévá. Következő dimenziónk a „tökéletes” román nyelvtudásra vonatkozó elvárás, ahol a nem anyanyelvi beszélők számára az anyanyelvi beszélők jelennek meg mérceként. Ez az úgynevezett „*native languageism*”, ami a magyarokban saját romántudásukkal szemben (sokak számára) irreális és teljesíthetetlen elvárásokat fogalmaz meg.

18 Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, Jon – Grancea, Liana: *Nationalist politics and everyday ethnicity in a Transylvanian town*. Princeton: Princeton University Press, 2006.

19 Horváth István: Az erdélyi magyarok kétnyelvűsége: nyelvmentés és integráció között? *Erdélyi Társadalom*, 2003, 1(1), 7–24.

A nyelvi ideológiák mellett a magyarokra vonatkozó vizsgálat másik kérdése az oktatási rendszerre vonatkozott. Kiindulópontunk – ahogy azt korábban már vázoltuk – az volt, hogy a magyar nyelvű oktatást egy alapvető feszültség jellemzi. A magyar diákok ugyanis egy nyelvileg elkülönülő oktatási rendszerben tanulnak, ami az elmúlt évtizedekben erőteljesen elmozdult a nyelvi-etnikai párhuzamosság irányába. Ez alatt azt értjük, hogy ma a magyar diákok nagyobb aránya tanul anyanyelvén, mint korábban, a tananyagban belül teret nyert a magyarnyelvűség, és egyértelműen növekedett azok aránya is, akik különálló magyar iskolákban tanulnak. Ugyanakkor nem kellőképpen tisztázott, hogy ez a párhuzamosodás milyen nyelv- és oktatáspolitikai modell keretében történik meg. Ebben a vonatkozásban két konkurens modell és elképzelés különíthető el.²⁰ Az első lehetséges modell a kisebbségi nyelvhasználat privátszférában történő reprodukcióját kívánja elősegíteni. Ebben a modellben az anyanyelvi oktatás funkciója, hogy a privát szférában történő nyelvváltást, valamint az anyanyelvi készségek elvesztését megakadályozza. A modell alapfeltételezése – ahogy az sok más kisebbség esetében meg is valósul –, hogy a kisebbségi diákoknak van egy nagymértékű környezeti kitettségük a többségi nyelv irányába, a domináns nyelv mintegy előzönlí őköt, így – amennyiben jók is a kisebbségi nyelvi készségeik – eleve kétnyelvűek. Az anyanyelvi oktatás feladata ebben a helyzetben, hogy a többségi nyelv dominanciáját kiegyensúlyozza. Elmondható, hogy a román politikai szereplők, illetve a román közvélemény magyarokkal szemben megengedő szegmense a kisebbségi oktatást leginkább ebben a modellben képzei el és tartja legitimnek. A második lehetséges modellben a kisebbségi nyelv használati értéke túlmutat a privát szférán (családon, illetve etno-civil intézményeken), ami oktatás és nyelvpolitikai tekintetben valójában a hivatalos kétnyelvűség irányába mutat. A magyar eliten deklaratív ezt a modellt részesítik előnyben, azonban a közszféra tényleges kétnyelvűvé tételére nincsenek reális politikai stratégiáik. A magyar közöcség többségéhez hasonlóan, elfogadják a román nyelv primátusát és azt, hogy a magyar nyelv kizárólag nyelvileg homogén közegben (vagyis a kisebbségi intézményrendszeren belül) használható. Ebből a feszültségből adódóan különösen érdekes, hogy hogyan viszonyulnak a magyarok az intézményes párhuzamossághoz, illetve a román nyelv oktatásban betöltött szerepéhez.

20 Lásd Churchill, Stacy: *The Education of Linguistic and Cultural Minorities in the OECD Countries*. Multilingual Matters LTD, 1986.

2.3. Magyarok az iskolai tankönyvekben

Kisebbségi jogvédelmi szempontból kiemelt jelentősége van a többség elvárás-rendszerét, illetve a mainstream intézmények működését meghatározó monokulturális integráció, illetve a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumokban megjelenő integráció-fogalom közötti eltérésnek. Ahogy az 1. ábrán látható, a román többségi elképzelés asszimilacionista és integracionista elemek keverékeként írható le, mivel ugyan nem erőlteti a privát szférára is kiterjedő kulturális és nyelvi homogenitást, a közsférában megnyilvánuló többségi hegemoniához ragaszkodik. Ahogy Mihai Tudose az egyik általunk is elemzett posztjában megfogalmazta: „*Otthon, a túsóló alatt mindenki azt énekel, amit akar, de odakint Románia van*”.²¹ A nemzetközi szervezetek ajánlásai ezzel szemben a többségi intézmények átalakítását sürgetik, ami a történelmi kánokokra, oktatásban használt tankönyvekre és a kisebbségek többségi médiában való reprezentációjára egyaránt ki kell(ene) terjednie. A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény például explicit módon kitér arra, hogy a kisebbségek megfelelő reprezentációjára nem csupán a kisebbségek, hanem a többség számára működtetett oktatási intézményekben is szükség van. Kötetünk harmadik fejezete ezt a kérdést veszi górcső alá, mégpedig a közoktatásban használt román nyelv és irodalom, állampolgári nevelés, illetve történelem tankönyvek alapján.

Jól ismert összefüggés, hogy a központilag ellenőrzött közoktatás nem csupán a tudás átadásának semleges eszköze, hanem a társadalom önmagáról alkotott képének a formálója. Ezért megszokott, hogy azt a tituláris csoportok saját nemzetépítésük támogatására használják. A csoportidentitás azonban mindig kontextusfüggő, és valamilyen más csoporttal szembeni relációban (határépítésben) jön létre. Így a nemzetépítési eszközként használt tankönyvekben legalább ennyire fontos a „mások”, az „idegenek” megjelenítése. Különösen érdekes kérdés, hogy a magyar közösség, mint egy politikailag aktív és intézményileg jól szervezett közösség hogyan jelenik meg ebben a tablóban, illetve hogyan tükröződik az a viszonyrendszer, aminek a legfontosabb alakítója maga a román állam (kisebbségpolitikai rezsim).

Miközben a nemzetközi szervezetek ajánlásai világosan leszögezik az interkulturális oktatási tartalmak bevezetésének szükségességét, erre a román közoktatásban valójában nem került sor. Így a magyarokkal szembeni negatív attitűdök újratermelésében kiemelt szerepük van az iskolai tankönyveknek. Ahogy látni fogjuk, a nemzeti kánonok újrafogalmazására szinte egyáltalán nem került sor. A tankönyvekben nemhogy a kisebbségek pozitív hozzájárulása nem kerül bemutatásra, de az egyértelműen sztereotip és negatív ábrázolásmód revíziója sem történt meg.

21 Lásd: <https://www.facebook.com/109837159037642/posts/2189533747734629> (2021. szeptember 5), valamint <https://www.facebook.com/60005271242/posts/10156316762861243> (2021. szeptember 5)

2.4. Magyarok a többségi nyilvánosságban

A kisebbségek médiareprezentációját – az interkulturális nevelés fent említett kérdése mellett – a médiapluralizmus keretrendszerében tárgyalhatjuk. Ebben a keretben több egymással összefüggő aspektus vethető fel. Egyrészt, hogy a médiában mennyire megfelelő a kisebbségek ábrázolása, másrészt, hogy a kisebbségek mennyire férnek hozzá a médiához (beleértve a médiatartalmak létrehozását), ezzel mintegy ellenőrizve a róluk kialakított képet, harmadrészt, hogy mennyire létezik kisebbségi nyelvű mediakínálat. Amennyiben a nyilvánosságot mint „beszélő közösséget” fogjuk fel²², feltételezhetjük, hogy a kisebbségi csoportok kétnyelvű tagjai a többségi és a kisebbségi nyilvánosságnak egyaránt résztvevői, vagyis a médiapluralizmussal kapcsolatos kérdések úgy a többségi, mind a kisebbségi média vonatkozásában felvethetők. Az erdélyi magyarok vonatkozásában elmondható, hogy a magyar elitek elsősorban a (többséggel szembeni) belső médiapluralizmus, azaz az önálló magyar nyelvű médiastruktúra kialakítására törekedtek. Amennyiben a médiafogyasztás nyelvét tekintjük mutatónak, akkor ez a törekvés sikeres volt. Az erdélyi magyarok médiafogyasztásában nagymértékben teret nyert a magyarnyelvűség. Ugyanakkor kisebb hangsúlyt kapott a magyarok többségi médiában való megjelenése, illetve az ezzel kapcsolatos antidiszkriminációs megközelítési mód. Mindennek igen súlyos következményei vannak. A magyar elitek ma valójában igen kis mértékben képesek befolyásolni (nemhogy meghatározni), hogy a román mainstream nyilvánosságban hogyan jelennek meg. Nincsenek olyan műhelyek, amelyek a román nyilvánosság számára termelnének a magyarokról szóló tartalmakat, és nincsenek olyan fórumok sem, ahol ezek a tartalmak megjelenhetnének. Mi több az arra vonatkozó vizsgálatok is hiányoznak, hogy magyarokat a többség hogyan reprezentálja.²³

Kötetünk utolsó fejezete ezen kívánt változtatni. Ebben a magyarokkal kapcsolatos politikai- és mediadiskurzusokra fókuszáltunk, mégpedig az 50 legnépszerűbb politikai és médiaoldalon megjelenő posztok, illetve a hozzájuk kapcsolódó interakciók elemzésén keresztül. Ebben az úgynevezett Big Data típusú tartalomelemzésre támaszkodtunk, ami nagy népszerűsége miatt a társadalomtudományokban. Egyrészt elmondható ugyanis, hogy a társadalmi, és különösen a politikai cselekvés jelentős részben áttevődött az online térbe. Másrészt, a közösségi médiában nem csupán a szerkesztett tartalmak, hanem a közönség reakciói is közvetlenül vizsgálhatók, ami lehetővé teszi, hogy a különböző magyarokkal kapcsolatos megnyilvánulásokat hatásuk szerint súlyozzuk.

22 Lásd: Cormack, Mike J.: The media and language maintenance. In M. J. Cormack & N. Hourigan (eds.), *Minority language media: Concepts, critiques and case studies*. Clevedon and Buffalo: Multilingual Matters, 2007, 52–69.

23 Az utolsó erre vonatkozó vizsgálat: Salat Levente – Andriescu, Monica – Gherghina, Sergiu – Jigla, George – Székely István-Gergő: *The representation of minorities in Romania in the press*. Cluj-Napoca: College of Political, Administrative and Communication Sciences, Babeş-Bolyai University, 2014.



A magyarokkal szembeni többségi attitűdök. Egy kérdőíves adatfelvétel tanulságai

A vizsgálat első fázisában egy kérdőíves kutatás segítségével próbáltuk a magyarokkal szembeni attitűdöket megragadni. Ahogy azt már a bevezetőben érintettük, a magyarok a románok szemében egy jól meghatározható kisebbségtípust testesítenek meg, aminek jellemzői a következők:

- a társadalmi percepciók szintjén a többséggel szemben nincsenek egyértelmű alárendelő viszonyban;
- a magyarok politikailag mobilizáltak, ami a többségi elitekkel egyfajta konkurencia-viszonyt teremt, a konkurencia-viszony pedig történetileg is meghatározó;
- a magyarok intézményesen törekszenek az etnikai határfenntartásra, aminek a nyelvi különállás a románok számára legélesebben megnyilvánuló eleme.

Mivel a magyar közösség Romániában egy jól definiálható kisebbségtípus, arra törekedtünk, hogy a magyarellenességet megkülönböztessük az általános idegellenességtől, illetve etnocentrizmustól. Megkíséreltük beazonosítani azokat a területeket, ahol a magyarokkal szembeni előítéletek (kizárás, ellenséges attitűdök stb.) élesebben jelennek meg, mint általában a nem románokkal szembeni előítéletek, és ellenkezőleg, megvizsgáltuk, melyek azok a dimenziók, ahol a többség megengedőbb a magyarokkal szemben más kisebbségekhez viszonyítva. Így az összesen 1469 telefonos és 1149 online válaszadó véletlenszerűen kiválasztott egyik felének a magyarokra vonatkoztatva, míg a másik felének általánosan (a más etnikumúakra/nemzetiségűekre, illetve idegenekre) megfogalmazva tettük fel ugyanazokat a kérdéseket.

Az adatfelvételt eredetileg hagyományos, személyes lekérdezéssel terveztük megvalósítani, amit azonban megghiúsított a COVID19 világjárvány. Így egy telefonos és egy online adatfelvétel megvalósítása mellett döntöttünk. A két adatfelvétellel jellemzői a következők voltak:

- A **telefonos adatfelvétel** esetében véletlenszerűen generált mobilszámokat hívtunk fel, odafigyelve, hogy régió, településtípus, nem és korcsoport szerint a minta megtartsa a teljes populációhoz viszonyított arányosságát. Ahogy érintettük, két különböző kérdőívet használtunk. A válaszadók 50 százaléka a magyarokra vonatkozóan, másik 50 százaléka általánosan megfogalmazott kérdéseket kapott. A kérdések egy része ugyanakkor közös volt.
- A telefonos adatfelvételt a *Transylvania Inquiry* közvéleménykutató cég vezette.
 - **Az adatfelvétel időpontja:** 2020. július 16. – augusztus 8.
 - **Célpopuláció:** Románia választásra jogosult (18 év fölötti) népessége.
 - **Mintanagyság:** 1469 személy, az eredmények $\pm 2,6\%$ -es hibahatárral érvényesek.
 - **Lekérdezés típusa:** telefonos adatfelvétel kérdezőbiztosok segítségével.
 - **Mintavétel típusa:** rétegzett, véletlenszerű mintavétel.
 - A kérdezőbiztosok véletlenszerűen generált mobilszámokat hívtak, odafigyelve arra, hogy a válaszadók településtípus, régió, nem és életkor szerint

megtartsák a teljes populációhoz vett arányosságukat.

- **Súlyozás:** az eredményeket nem, életkor, iskolai végzettség, régió, településtípus szerint súlyoztuk.
- Az **online adatfelvétel** során kizárólag fizetett, célzott Facebook-hirdetésekkel juttattuk el a kérdőívet a kitöltőkhöz. Egyfajta kvótás mintavételi eljárást próbáltunk érvényre juttatni, arra törekedve, hogy a régió, településtípus és életkor szerinti kategóriák lehetőleg a Facebook-felhasználók e változók szerinti megoszlásainak megfelelő kérdőívszámot kapjunk. Ezt úgy értük el, hogy a fenti változók mentén kialakított rétegekre céloztuk a Facebook-hirdetéseket.
- Az online adatfelvételt a *TT Research & Communication* közvéleménykutató cég vezette.
 - **Az adatfelvétel időpontja:** 2020. augusztus 2. – augusztus 23.
 - **Célpopuláció:** A Facebook-profillal rendelkező romániai lakosok.
 - **Mintanagyság:** 1149 személy.
 - **Lekérdezés típusa:** online, önkitöltős kérdőív.
 - **Mintavétel típusa:** kvótás mintavétel régió, településtípus, nem és életkor szerint célzott Facebook-hirdetésekkel.
 - **Súlyozás:** az eredményeket nem, életkor, régió és településtípus szerint súlyoztuk a Facebook-profilok megoszlásainak megfelelően.

A fejezet öt egységre tagolódik. Az első részben ismertetjük azokat a dimenziókat, amelyeken keresztül a magyarellenességet (illetve az általános xenofóbiát, etnocentrizmust) megkíséreltük megragadni. A nevezett attitűdöket hét dimenzió mentén vizsgáltuk. Ezek a társadalmi távolságok, az egyéni szintű diszkrimináció, az állampolgári jogegyenlőség, a politikai részvétel, a kisebbségi jogokhoz való viszonyulás, a kettős állampolgársághoz való viszonyulás és a nyelvi attitűdök és ideológiák. A hét dimenziót két tágabb kategóriába sorolhatjuk. Ezek a társadalmi részvétel (társadalmi távolságok, diszkrimináció, állampolgári jogok, politikai részvétel), illetve a kulturális- és politikai pluralizmus támogatása (kisebbségi jogokhoz, kettős állampolgársághoz való viszonyulás, nyelvi attitűdök). A második és harmadik rész az eredmények bemutatására fókuszál, az előbb említett két nagy kategória, valamint a hozzájuk tartozó dimenziók mentén rendszerezve. A fejezet negyedik részében egy tipológia segítségével vázoljuk, hogy milyen magyarokkal szembeni attitűdök jellemzik a román társadalmat. Végül az ötödik rész szintetizálja, összegzi a bemutatott empirikus eredményeket.

A fejezetben kiemelt szerepe van az összehasonlításnak. Az eredmények bemutatása előtt ezért érdemes szisztematikusan összefoglalni, hogy milyen típusú összehasonlítások fognak megjelenni:

1. Hasonlítjuk a **magyarokra** vonatkozó és az **általános** megfogalmazású (kisebbségekre, más etnikumúakra, kettős állampolgárokat stb. vonatkozó) kérdéseket. Ez a vizsgálat két almintája közötti összehasonlítást jelent: a kérdőívek a magyarellenesség 7 felsorolt dimenziójában különböztek, a többi kérdés vonatkozásában megegyeztek. Ahogy érintettük, ennek az összehasonlításnak a magyarellenesség megragadásában van szerepe.
2. Hasonlítjuk továbbá a **telefonos** és az **online** vizsgálat eredményeit. A két mérés közül a telefonos vizsgálat tekinthető reprezentatívnak. Az online vizsgálatban szintén törekedtünk a szisztematikus mintavételre, de az reprezentatívnak nem nevezhető. Külön vizsgálati kérdés volt azonban, hogy **a magyarellenesség hogyan jelenik meg az online térben**. Azt feltételeztük, hogy itt a reprezentatív mintához viszonyítva kedvezőtlenebb összképet kapunk majd, miután az közösségi média általában véve a gyűlöletbeszéd és az idegenellenesség terjedésének kiemelt csatornája. A jelentésben a reprezentatív adatoknak van nagyobb szerepük, azonban ahol lényeges és releváns eltéréseket tapasztaltunk – a telefonos és az online vizsgálat eredményei között –, azt megjelenítettük.
3. **Jelentős szerepük van az időbeli összehasonlításoknak.** Ahol ez lehetséges volt, a magyarokkal szembeni attitűdök alakulását is megpróbáltuk követni és kiadványunkba belefoglalni. Ebben a következő, 1995 és 2019 között országos, romániai mintán végzett felmérések eredményeit használtuk:
 - az IMAS, a Korunk Baráti Társaság felkérésére végzett, etnikumközi viszonyokra fókuszáló 1995-ös és 1996-os adatfelvételek;
 - a Soros Alapítvány által kezdeményezett, a CCRIT és a Metro-Media Transylvania által lebonyolított Etnobarométer vizsgálatssorozat 2000-es, 2001-es és 2002-es adatfelvételei;
 - az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala (DRI) megbízásából, a CCRIT által végzett 2006-os adatfelvétel;
 - a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató által készített 2008-as, 2012-es, 2014-es és 2016-os, az etnikumközi viszonyokra fókuszáló felmérések;
 - a Székelyföldi Közpolitikai Intézet és a Bálványos Intézet által végzett Regionális Barométer 2019 adatfelvétel.

1. A magyarellenesség dimenziói

A kutatás megtervezésekor igyekeztünk deduktívan átgondolni a magyarellenesség számunkra releváns dimenzióit, majd minden dimenzióhoz hozzárendeltük azokat a mutatókat, amelyek egy kérdőíves kutatásban alkalmazhatóak. A kérdések megtervezésekor természetesen figyelembe vettük a korábbi kérdőíveket, hogy (amennyiben ez lehetséges) időben is össze tudjuk hasonlítani az adatainkat. A kisebbségekkel szembeni attitűdök dimenziói kutatásunkban a következők voltak:

1. **Társadalmi távolságok.** Ez az etnikumközi viszonyok egyik legalapvetőbb mutatója, amely azt méri, hogy a többséghez tartozók egy adott kisebbségi csoport tagjait mennyire fogadják el különböző **interperszonális relációkban**. Klasszikus mérőeszköze a *Bogardus skála*, aminek mi egy adaptált, egyszerűsített változatát használtuk.
2. **Diszkrimináció.** A társadalmi távolságokhoz közel álló dimenzió, amely azonban nem a személyes interperszonális relációkban vizsgálja a **társadalmi kizárást**, hanem ennél formalizáltabb helyzetekben. A közvetlen diszkrimináció tilalma a nemzetközi emberi jogi egyezmények konszenzuális eleme. Kérdőívünkben a magyarokkal szembeni diszkriminatív gyakorlatok elfogadottságára kérdeztünk rá, mégpedig elsősorban a **munkaerőpiac vonatkozásában**. Szintén ide kapcsolódik az úgynevezett **gazdasági etnocentrizmus**, ami azt mutatja meg, hogy a magyarok milyen mértékben vannak hátrányban a többségekkel folytatott gazdasági tranzakciók során.
3. Harmadik dimenziókn az **állampolgári jogegyenlőség** elfogadottsága, vagyis, hogy a többségek mennyire tekintik a magyarokat a politikai közösség teljes jogú tagjának, és mennyire korlátoznák őket állampolgári jogaikban. A kérdőív a választhatóság jogára kérdezett rá.
4. A **politikai részvétel** mutatójaként arra kérdeztünk rá, hogy szavaznának-e a válaszadóink egy magyar nemzetiségű elnökjelöltre. Ez nyilvánvalóan feltételezi a jogegyenlőség elfogadottságát (a választhatóságot), de emellett azt is, hogy a többségi preferenciákat sem befolyásolja negatívan a kisebbségi jelölt etnikuma. A magyar-román viszony általános percepcióját (hogy mennyire látják a válaszadóink azt konfliktusosnak) szintén a politikai részvétel címszó alatt tárgyaljuk.
5. A létező, illetve a magyar elitek által megcélzott **kisebbségi jogokhoz** való viszony képezi a magyarokkal szembeni attitűdök ötödik dimenzióját. A létező kisebbségi jogosítványok közül a **nyelvi jogok**, illetve az **anyanyelvi oktatás** a legfontosabbak, míg a politikai jellegű célkitűzések közül a **területi autonómia** emelkedik ki, mint egy látható és egyben politikailag igen vitatott elképzelés. Ezek mellett arra kérdeztünk rá, hogy a válaszadók hogyan ítélik meg általában véve a kisebbségi jogokat Romániában.
6. A **kettős állampolgársággal** szembeni attitűdök képezik a magyarokhoz való viszonyulás hatodik dimenzióját. Ennek jelentőségét a magyarországi állampolgársági törvény 2010-es módosítása adja, aminek értelmében az erdélyi

magyarok lakhelyükön maradvá felvehetik a magyar állampolgárságot. A ket-tős állampolgárság elfogadottsága mellett az esetleges szankciók, ellenlépé-sek támogatottságára is rákérdeztünk.

- 7.** A magyarokkal szembeni viszonyulás hetedik dimenzióját a **nyelvi attitűdök** és **nyelvi ideológiák** képezik. A magyarok és a románok közötti viszonyok szabályozásában, illetve a közöttük lévő egyenlőtlenségek fenntartásában a nyelvi aszimmetriának kiemelt szerepe van. A kérdőív arra kérdezt rá, hogy a többségiek hogyan viszonyulnak a magyar nyelv hivatalos használatához, a magyarok román nyelvhasználatához, illetve mennyire támogatnák a **kétnyel-vűség szimmetrikusabb formáira** való törekvéseket.

Amint a 3. táblázatban látható, a felsorolt dimenziókat két kategóriára oszthat-juk. Az első négy elem a magyarok egyéni szintű **társadalmi részvételének** a támogatottságára vonatkozik. Az erre kidolgozott mutatók végső soron azt mérik, hogy a magyarok (egyéni szinten) mekkora ellenállással szembesülnek, amennyiben részt akarnak venni a román közéletben, illetve amikor bebocsátást szeretnének nyerni a többségiek társadalmi köreibe. Érdemes kiemelni, hogy összehasonlító perspektívában a társadalmi kizárás és az egyéni szintű diszkrimináció szintje igen különböző lehet. Az eddigi kutatások tapasztalata azt mutatja, hogy magasabb értéket feltételezhetünk az alacsony státusú, vagy marginális kisebbségek esetében (mint pl. a románok, egyes bevándorló csoportok). Az utolsó három elem másról (bizonyos értelemben többről) szól: a **kulturális pluralizmus** (multikulturalizmus) többség részéről történő elfogadottságára vo-natkozik. A magyar elit politikai célkitűzései elsősorban ezekre a dimenziókra vonatkoznak, hisz körükben konszenzuálisnak számít, hogy a magyar közösség csoportként való reprodukciója nem képzelhető el kulturális és politikai pluraliz-mus nélkül, még akkor sem, ha az egyéni társadalmi részvétel feltételei esetleg adóttak.

3. táblázat. A magyarokkal/kisebbségekkel szembeni viszonyulás dimenziói

A viszonyulás dimenziói		Mutatók
Társadalmi részvétel	Társadalmi távolságok	- Elfogadna-e magyar/más etnikumút interper-szonális helyzetekben? (szomszéd, munkatárs, felettes, családtag)
	Diszkrimináció	- Munkaerőpiaci diszkrimináció elfogadottsága - Gazdasági etnocentrizmus (Vásárolna-e ma-gyartól/más etnikumútól? Kiadná-e a lakását magyarnak/más etnikumúnak?)
	Állampolgári jogegyenlőség	- Elfogadja a magyarok/más etnikumúak választ-hatóságát?
	Politikai részvétel	- Szavazna-e magyar/más etnikumú jelöltre? - Hogyan jellemzi a románok és magyarok (ro-mánok és más etnikumúak) viszonyát?

2. Társadalmi részvétel, társadalmi kizárás

Kulturális és politikai pluralizmus	Kisebbségi jogok	- Hogyan viszonyul az anyanyelvű oktatáshoz? - Hogyan viszonyul a magyar/kisebbségi nyelvek hivatalos használatához? - Hogyan viszonyul a területi autonómiához?
	Kettős állampolgárság	- Hogyan viszonyul a magyar állampolgársági törvényhez (a kettős állampolgárság lehetőségéhez általában)? - Támogatna-e szankciókat a kettős állampolgárokkal szemben?
	Nyelvi attitűdök és ideológiák	- Hogyan viszonyul a magyar nyelv (kisebbségi nyelvek) hétköznapi használatához? - Hogyan viszonyul a nem anyanyelvi beszélők (magyarok, más etnikumúak) román nyelvhasználatához? - Hogyan viszonyul a szimmetrikus kétnyelvűséghez?

A magyarellenesség mérésére alkalmas kérdőív kidolgozása mellett a kutatás másik nívója a mérési módszer volt. Feltételeztük, hogy a magyarokkal szembeni többségi attitűdök különböznek az általános xenofóbiától és etnocentrizmustól. A különbség megragadására szükségünk volt egy erre alkalmas mérési módszerre. Az alkalmazott eljárás lényege, hogy két, véletlenszerűen kiválasztott almintával dolgoztunk. A kérdezettek fele a magyarokkal, másik fele pedig általában véve a más etnikumúakkal szembeni kérdéseket kapott, **a magyarellenességet pedig az általános attitűdöktől a magyarok kárára meglévő különbségként értelmeztük.**

2. Társadalmi részvétel, társadalmi kizárás

A magyarok társadalmi részvételének az elfogadottságát, illetve a velük szemben megnyilvánuló társadalmi kizárást négy dimenzió mentén mértük:

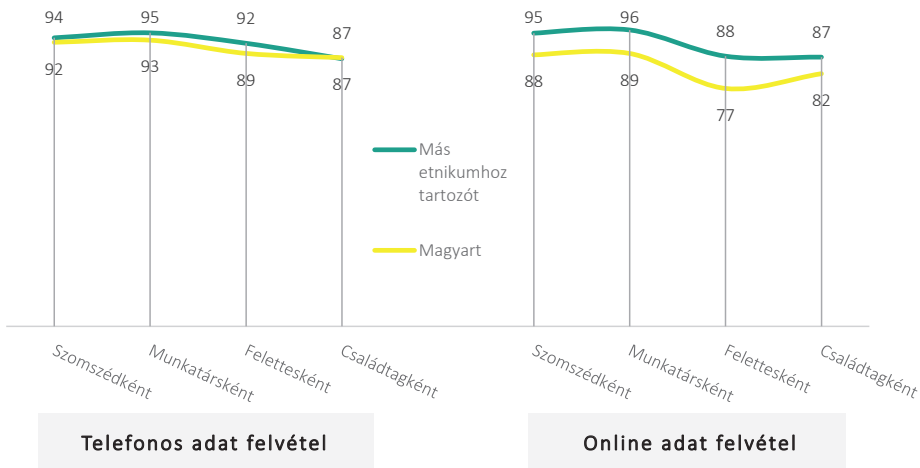
- 1. Társadalmi távolságok.** Mekkora a magyarok és a többségiek (illetve általában a többségiek és a más etnikumúak) közötti társadalmi távolságok? Milyen interperszonális helyzetekben jellemző a kizárás? Mennyire látják zártnak a többségiek a magyarokat saját maguk irányában?
- 2. Diszkrimináció.** Mekkora a magyarokkal (illetve más kisebbségekkel) szembeni diszkrimináció legitimitása, elfogadottsága? Mennyire vannak hátrányban a magyarok (más etnikumúak) a többségekkel folytatott piaci tranzakciók során?
- 3. Jogegyenlőség.** Mekkora az állampolgári jogegyenlőség elfogadottsága?
- 4. Politikai részvétel.** Milyen nem jogi jellegű gátakba ütközik a magyarok (illetve más kisebbségek) politikai részvétele? Mennyire érzik konfliktusosnak a többségiek és a magyarok a magyar-román viszonyt?

2.1. Társadalmi távolságok

A társadalmi távolságokat a többség szemszögéből vizsgáltuk. Egyrészt, arra kérdeztünk rá, hogy a többségi válaszadók elfogadnának-e magyarokat (illetve más etnikumúakat) különböző interperszonális viszonyokban. Másrészt, azt is megkérdeztük, hogy mit gondolnak, a magyarok (más etnikumúak) többsége elfogadna-e hasonló helyzetben románokat.

Amint a 2. ábrán látható, a románok túlnyomó többsége elfogadja a magyarokat a különböző interperszonális szituációkban. A telefonos adatfelvétel alapján a megkérdezettek túlnyomó többsége elfogadna magyart családtagként (87 százalék), felettesként (89 százalék), szomszédként (92 százalék) és munkatársként (93 százalék). Az is elmondható, hogy nincs különbség a magyarokkal és más etnikumhoz tartozókkal szembeni attitűdökben. Az elfogadók aránya a más etnikumúak esetében is hasonló (87-95 százalék).

2. ábra. Ön elfogadna-e más etnikumhoz tartozót/magyart... (százalék, érvényes válaszokra számolva)



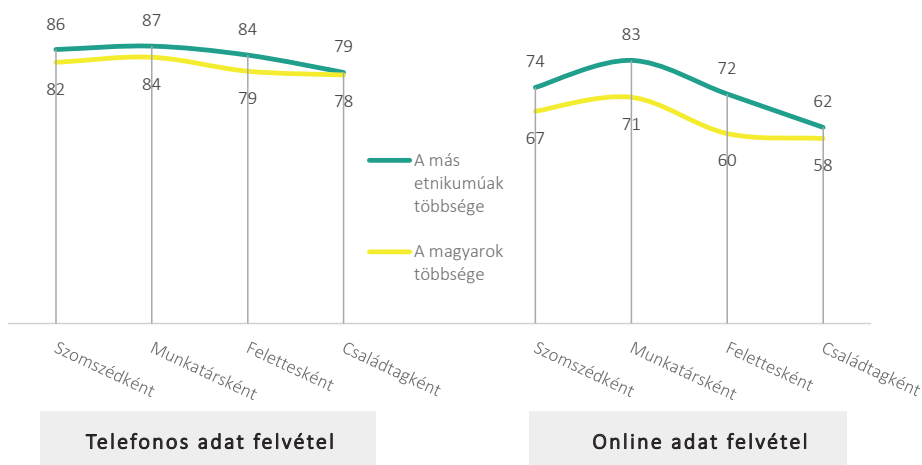
Az online adatfelvételen ezzel szemben nagyobb különbséget tapasztalhatunk. Míg a más etnikumhoz tartozók elfogadásában nincs különbség az online és telefonos adatfelvétel között, addig a magyarok elfogadottsága alacsonyabb az online mintán. Felettesként az online válaszadók 77 százaléka fogadna el magyart a telefonos minta 89 százalékával szemben, míg családtagként 82 százalék a 87 százalékkal szemben.

Valamivel alacsonyabb, de még mindig magas arányokat láthatunk akkor is, amikor a magyarok románok irányába való nyitottságáról kérdezzük a többségi válaszadókat. A telefonon válaszolóknak nagy többsége gondolja úgy, hogy a magyarok

2.2. Diszkrimináció

is elfogadnának románt családtagként (78 százalék), felettesként (79 százalék), szomszédként (82 százalék) vagy munkatársként (84 százalék). Érdekes módon, lényegesen zártabb közösségnek látják a magyarokat az online válaszadók. Itt a megkérdezettek kevesebb mint háromnegyede gondolja úgy, hogy a magyarok elfogadnának románt munkatársként, és kevesebb mint kétharmada szerint fogadnának el a magyarok románt felettesnek. Ez egyben azt jelenti, hogy az online válaszadók a magyarokat elutasítóbbnak tartják a románokkal szemben, mint általában véve a más etnikumúakat.

3. ábra. Ön szerint a más etnikumúak/magyarok többsége elfogadna-e románt...
(százalék, érvényes válaszokra számolva)



Összességében elmondható, hogy a románok kis mértékben zárkóznak el a magyarokkal való interperszonális viszonytól, önmagukat pedig valamivel nyitottabbnak érzik a magyarokkal szemben, mint a magyarokat magukkal szemben. A román Facebook-felhasználók között valamivel alacsonyabb a magyarok elfogadottsága, és lényegesen erősebb a magyarok zártságával kapcsolatos meggyőződés.

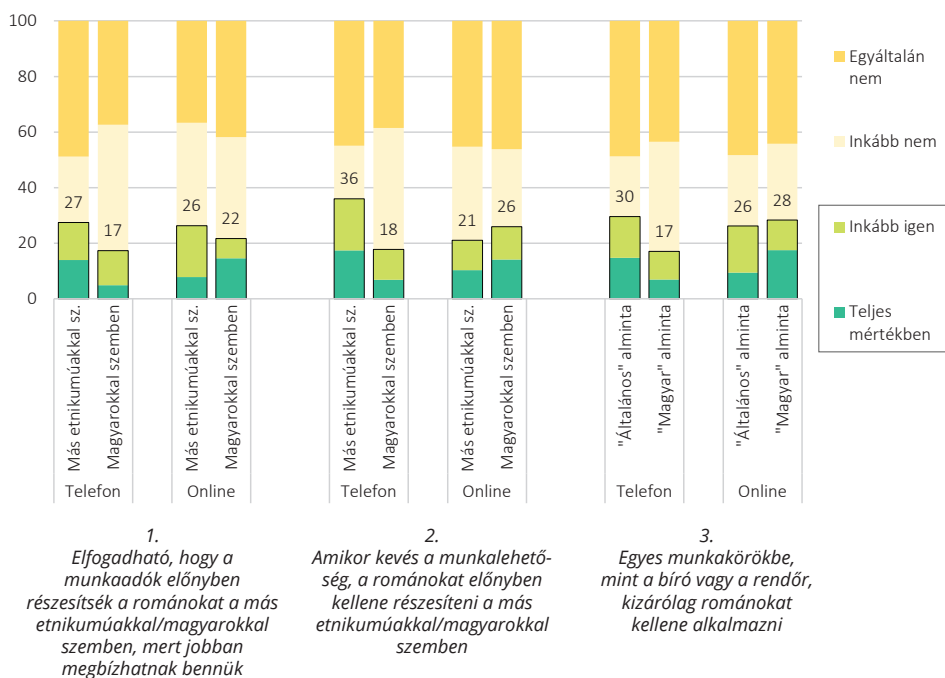
2.2. Diszkrimináció

A közvetlen diszkriminációt két kérdés segítségével mértük. Egyrészt, rákérdeztünk, hogy mennyire tartják elfogadhatónak azt, ha a munkaadók előnyben részesítik a románokat az alkalmazáskor, illetve bizonyos munkakörök betöltésekor; másrészt, rákérdeztünk, a lakosság etnikai alapú preferenciáira a különböző gazdasági tranzakciók során (vásárlás, lakás kiadása).

2.2.1. Munkaerőpiaci diszkrimináció legitimitása

A válaszadók három munkahelyi diszkriminációt érintő kérdést kaptak. A telefonos lekérdezés eredményei szerint a diszkrimináció elfogadottsága lényegesen alacsonyabb a magyarokra fókuszált kérdés esetében az általános megfogalmazáshoz viszonyítva. A legnagyobb különbséget az „Amikor kevés a munkalehetőség, a románokat előnyben kellene részesíteni...” kérdés esetén regisztráltunk, ahol mindössze 18 százalék vélte úgy, hogy a magyarokat diszkriminálni kellene, ellentétben a más etnikumúak esetében mért 36 százalékkal. Érdekes módon a magyarokkal szembeni diszkrimináció akkor is kisebb legitimitásnak örvend, amikor olyan, a hatalmi viszonyok szempontjából releváns munkakörök betöltéséről van szó, mint például a bírói vagy rendőri állás (17 százalék a 30 százalékkal szemben).²⁴

4. ábra. Mennyire ért egyet a következő kijelentésekkel? (százalék, érvényes válaszokra számolva)



Valamivel nagyobb – habár ugyancsak viszonylag alacsony – a magyarokkal szembeni diszkrimináció elfogadottsága az online válaszadók esetében (22 és 28 százalék között mozog az egyes kérdések esetében). Az online kitöltők ugyanakkor a második és harmadik kijelentés alapján hajlamosabbak a magyarokat diszkriminálni, mint más etnikumúakat.

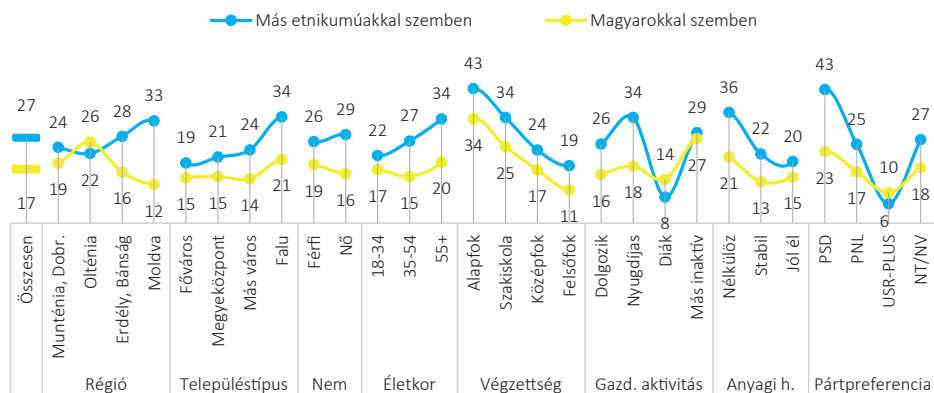
²⁴ Itt maga a kérdés nem tartalmazott a magyarokra vagy más etnikai csoportokra való utalást, de az előző kérdésekben nevesített csoportok által teremtett kontextusból következett a válaszadók számára, hogy ez a kérdés is a „magyarokra”, illetve a „más etnikumúakra” vonatkozik (a két különböző almintán).

2.2.1. Munkaerőpiaci diszkrimináció legitimitása

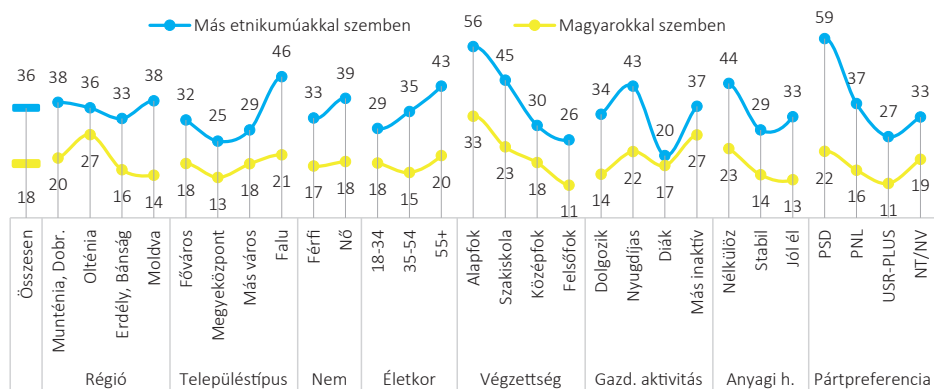
Érdekes háttérváltozók szerint is megvizsgálni a kérdést. Amint az 5. ábrán látható, a más etnikumúakkal, valamint a magyarokkal szembeni munkahelyi diszkrimináció megítélése hasonló mintázatot mutat, azonban a magyarok megkülönböztetése kevésbé elfogadott majd minden társadalmi csoport esetében. Ez alól csak Olténia képez kivételt, ahol a három kérdésből kettő esetében elfogadottabb a magyarok megkülönböztetése. Továbbá, a diszkrimináció elfogadottsága mindhárom kérdés esetében alacsonyabb a felsőfokú végzettségűek, a diákok és az USR-PLUS-szavazók esetében. Ezekben a kategóriákban mindössze 8-13 százalék gondolja úgy, hogy elfogadható a románok előnyben részesítése, vagy hogy bizonyos munkakörökbe csak románokat kellene alkalmazni. A magyarok megkülönböztetésének az elfogadottsága az alacsonyabb képzettségűek esetében a legmagasabb, 33-37 százalékos.

5. ábra. Mennyire ért egyet a következő kijelentésekkel. Telefonos adatfelvétel

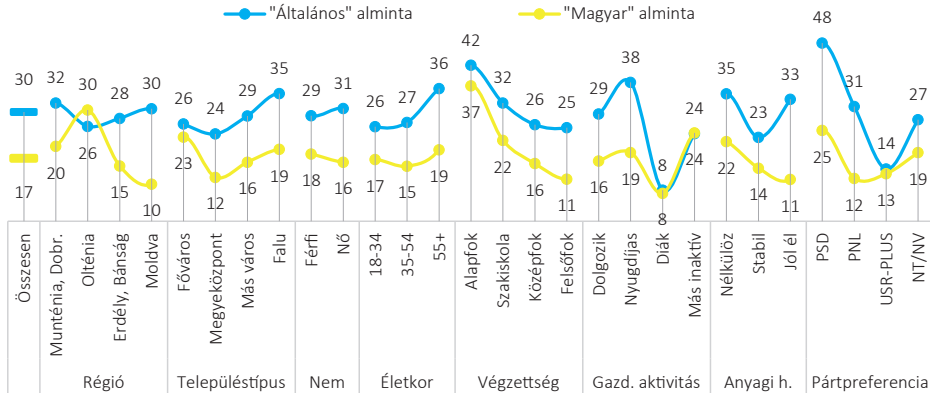
1. Elfogadható, hogy a munkaadók előnyben részesítsék a románokat...



2. Amikor kevés a munkahely, a románokat előnyben kellene részesíteni...

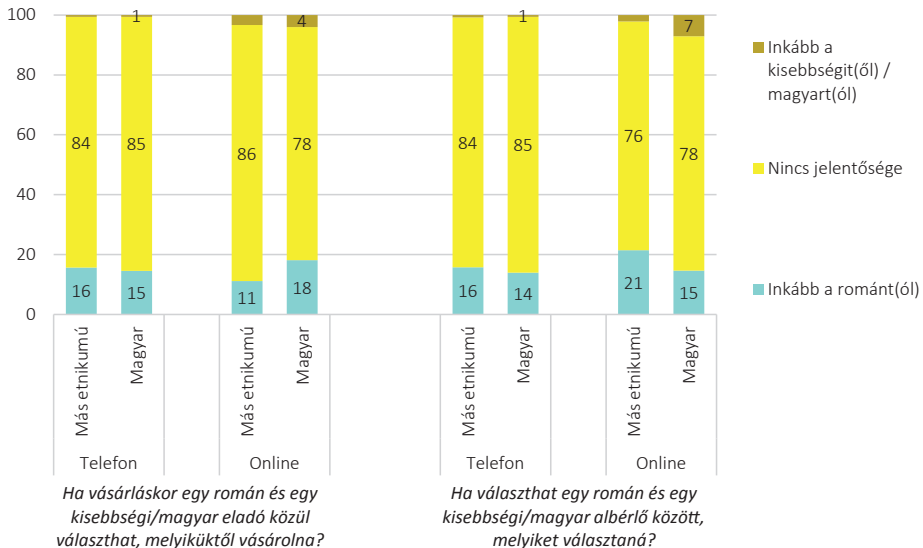


3. Egyes munkakörökbe, mint bíró vagy rendőr, kizárólag románokat kellene alkalmazni



2.2.2. Gazdasági etnocentrizmus

A diszkrimináció tematikájába tartozó második kérdésblokk a románok gazdasági etnocentrizmusára vonatkozott. Amint a 6. ábrán látható, a piaci tranzakciók tekintetében az etnikum jelentősége csekély, hiszen minimális azok aránya, akik jelentőséget tulajdonítanak az eladó vagy egy albérelő etnikumának. A telefonos adatfelvétel szerint a kérdésben nincs különbség a magyarok és más etnikumúak megítélésében sem.

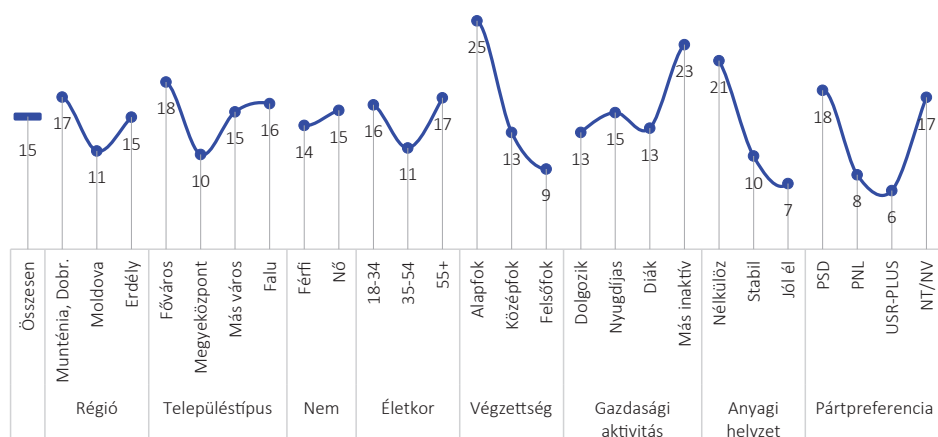
6. ábra. Amennyiben választhatna egy más etnikumú/magyar és egy román között...
(százalék, csak érvényes válaszok)


2.2.2. Gazdasági etnocentrizmus

A telefonos adatfelvétel eredményeivel ellentétben az online felmérés résztvevői máshogy viszonyultak a magyarokhoz, mint az egyéb etnikumúakhoz. Míg a vásárlás esetében valamivel magasabb azok aránya, akik inkább egy román eladót preferálnának egy magyarral szemben (18 százalék a más etnikumúak 11 százalékaival szemben), addig az albérlők kiválasztásánál magasabb a más etnikumúakkal szembeni elutasítás (21 százalék a magyarok 15 százalékaival szemben).

A rendelkezésünkre álló adatok alapján rekonstruálható az is, hogy melyek azok a társadalmi csoportok, amelyek leginkább nyitottak a gazdaság etnicizálására. Amint a 7. ábrán látható, a gazdasági etnocentrizmus a gazdasági diszkrimináció megítéléséhez hasonlóan erőteljesebb az alacsonyabb képzettséggel rendelkezők, az inaktív, valamint a szegényebb lakosság körében.

7. ábra. Az inkább román eladót választók aránya háttérváltozók szerint (százalék)

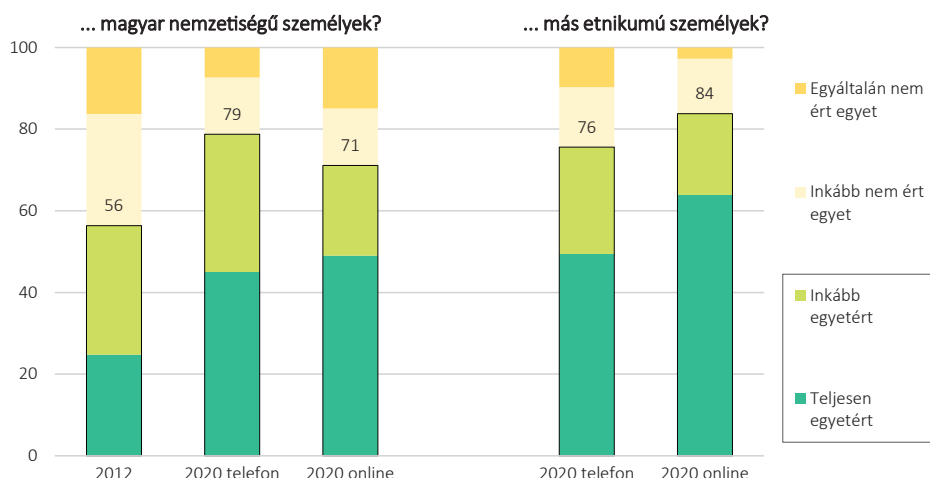


Összefoglalva az eddigieket elmondható, hogy a román társadalomban viszonylag alacsony a magyarokkal szembeni diszkrimináció legitimitása. A magyarok munkaerőpiaci diszkriminációja ráadásul kevésbé elfogadott, mint a más etnikumúakkal szembeni hasonló megkülönböztetés. Ez minden bizonnyal a romákkal szembeni előítéletekkel magyarázható (akikre a válaszadók egy része gondolhatott a „más etnikumú” megfogalmazást hallva).

2.3. Állampolgári jogegyenlőség

Az állampolgári jogegyenlőség témakörében egy kérdést tettünk fel, amely a magyarok, illetve a más etnikumúak választhatóságára vonatkozott. Amint a 8. ábrán látható, 2012 óta jelentősen nőtt azok aránya, akik egyetértenek azzal, hogy a magyarok megválaszthatóak legyenek polgármesternek vagy parlamenti képviselőnek. A telefonos adatfelvétel szerint nincs jelentős különbség a magyarok és a más etnikumúak megítélésben, miközben az online vizsgálatban a más etnikumúak választhatóságát nagyobb arányban támogatták a válaszadók (71 százalékkal szemben).

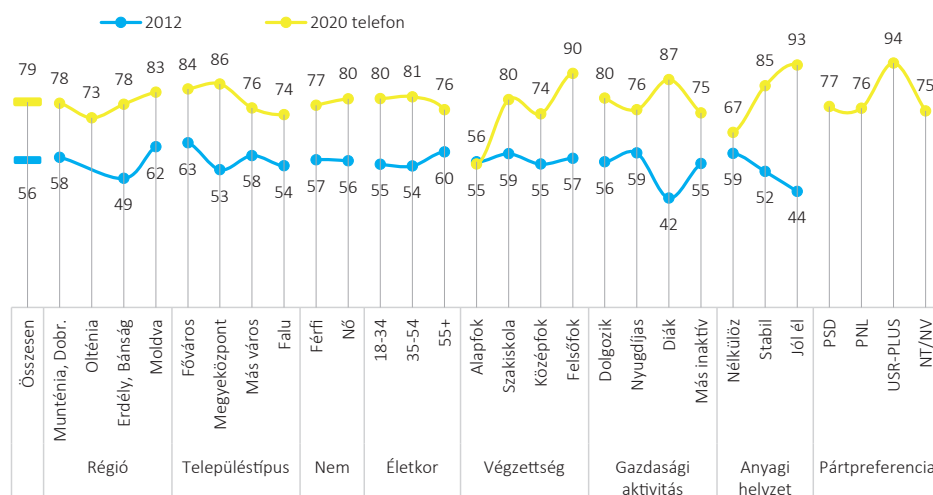
8. ábra. Ön egyetért-e azzal, hogy megválaszthatók polgármesternek vagy parlamenti képviselőnek... (százalék, csak érvényes válaszok)



A polgári jogegyenlőség megítélésében tetten ért változást szintén megvizsgálhatjuk háttérváltozók szerint. Amint a 9. ábrán látható, majdnem konszenzuális egyetértés van a magyarok választhatóságával kapcsolatban az USR-PLUS-szavazók, a gazdaságilag jól szituáltak és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között. Az átlagnál magasabb a jogegyenlőség elfogadottsága a diákok, valamint a stabil gazdasági körülmények között élők körében is.

2.4. Politikai részvétel és konfliktus-percepció

9.ábra. Magyarok választhatóságával való egyetértés háttérváltozók szerint (százalék, csak érvényes válaszok)



Amennyiben a választhatóság megítélésének változását nézzük, a legnagyobb különbség a diákok, a gazdaságilag jobban szituáltak, valamint a felsőfokú végzettségűek körében észlelhető. Ezek az eredmények arra engednek következtetni, hogy a román társadalom mind kisebb és kisebb arányban kérdőjelezi meg a magyarok és más etnikumúak állampolgári jogegyenlőségét, a változás pedig elsősorban a középosztály attitűdváltásához köthető.

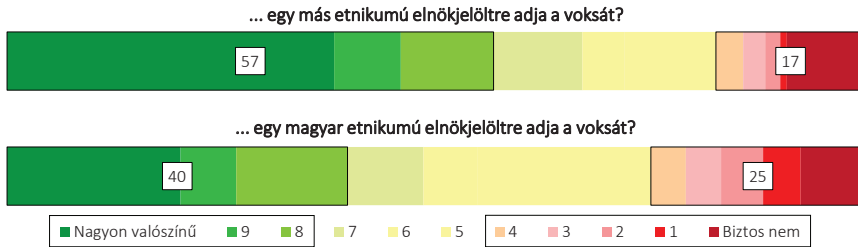
2.4. Politikai részvétel és konfliktus-percepció

A társadalmi részvétel/kizárás negyedik dimenziója a magyarok és más etnikumú személyek politikai participációjára vonatkozik, amit két kérdés segítségével operacionalizáltunk. Egyrészt rákérdeztünk arra, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy magyar vagy más etnikumú jelöltre szavazzanak az elnökválasztáson, valamint arra kértünk mindenkit, hogy jellemezze a románok és a magyarok, illetve a románok és más etnikumúak viszonyát Romániában.

A magyar, valamint a más etnikumú elnökjelöltre való szavazási hajlandóság kérdése túlmutat az állampolgári jogegyenlőség témakörén, hiszen az a jogegyenlőség mellett azt is feltételezi, hogy a jelölt etnikuma nem befolyásolja negatívan a politikai preferenciákat. A kérdést egy 0-tól 10-ig terjedő skálán mértük, ahol a 0 azt jelentette, hogy a megkérdezett biztos nem szavazna magyar vagy más etnikumú elnökjelöltre, míg a 10-es azt jelentette, nagyon valószínű, hogy szavazna. Megítélésünk szerint a 8-as feletti válaszok erős elfogadást, míg a 4-es alattiak erős ellenérzést jelentenek. Amint a 10. ábrán látható, a román társadalom szintjén jelentős eltérés tapasztalható a más etnikumú és magyar elnökjelöltre való szavazási hajlandóság között. A megkérdezettek 57 százaléka szavazna más et-

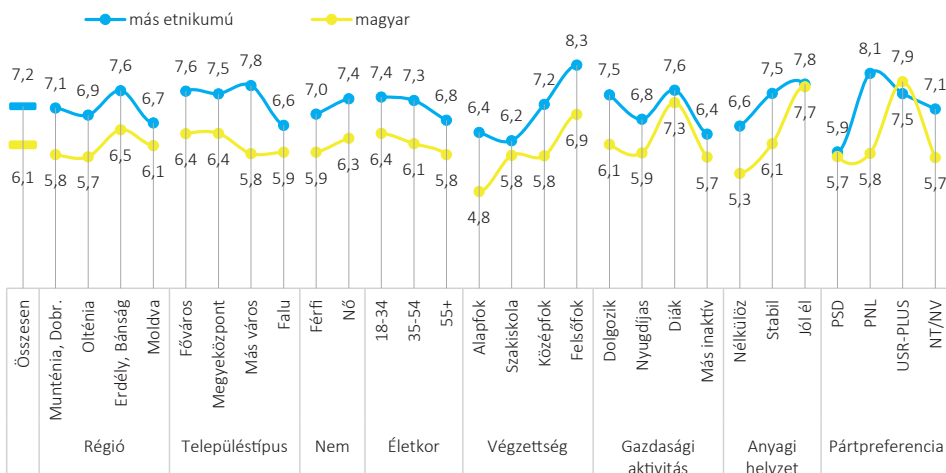
nikumú elnökjelöltre, ellentétben a magyar elnökjelölt 40 százalékos potenciális támogatottságával. Hasonlóan, az elutasítás körülbelül másfélszer magasabb a magyar elnökjelölt esetében, mint a más etnikumú jelölttel szemben.

10. ábra. Mekkora a valószínűsége annak, hogy Ön... Telefonos adatfelvétel



A más etnikumú jelöltre vonatkozó eredmények egyáltalán nem meglepőek, hiszen Romániának jelenleg is német származású elnöke van. Az is látható azonban, hogy a magyarok elfogadottsága ebben a kontextusban alacsonyabb. Ezt látszik alátámasztani a kérdés háttérváltozók szerinti vizsgálata is. Amint a 11. ábrán látható, a magyar, valamint a más etnikumú elnökjelöltre való szavazási hajlandóság hasonló mintázatot mutat, azonban majd minden kategóriában alacsonyabb a magyar jelölt elfogadottsága. Érdekes módon pár kategória esetén (USR-PLUS- és PSD-szavazók, diákok, gazdaságilag jól szituáltak) a két eredmény összeér, ami azt jelenti, hogy az ezekbe a társadalmi kategóriákba tartozó személyek nem differenciálnak a magyar és más etnikumú jelöltek között, egységesen, elvszerűen kezelik megválaszthatóságuk kérdését.

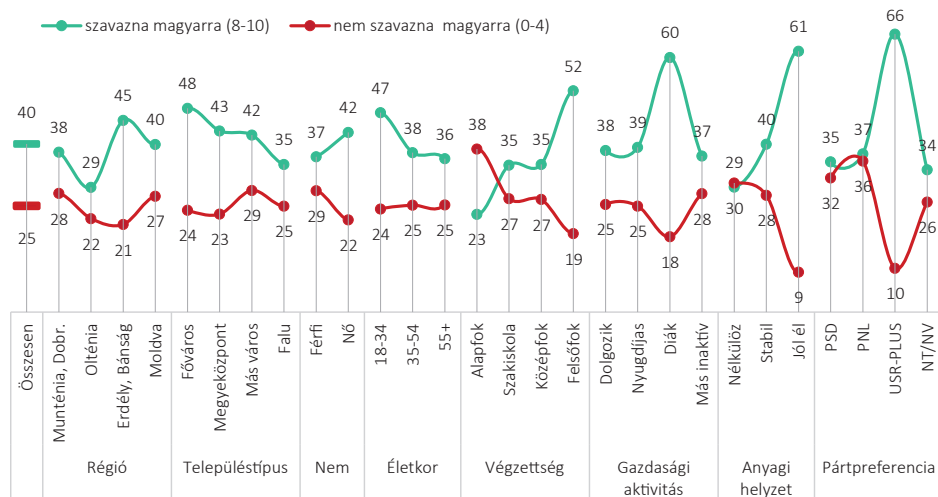
11. ábra. Mekkora a valószínűsége annak, hogy Ön egy más etnikumú/magyar elnökjelöltre adja voksát? (Átlagértékek: 0 - biztos nem; 10 - nagyon valószínű). Telefonos adatfelvétel



2.4. Politikai részvétel és konfliktus-percepció

Amennyiben csak a magyar elnökjelöltre való szavazási hajlandóságot nézzük, négy olyan társadalmi kategória van, amely többségében nyitottságot mutat a magyar elnökjelöltre való szavazásra (12. ábra). Ezek a kategóriák az USR-PLUS-szavazók (66 százalék), az anyagilag jól szituáltak (61 százalék), a diákok (60 százalék) és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők (52 százalék). A skála másik oldalán az alacsonyan képzettek, a PNL- és PSD-szavazók foglalnak helyet, esetükben a megkérdezettek 32-38 százaléka gondolja úgy, hogy biztos nem szavazna magyar jelöltre.

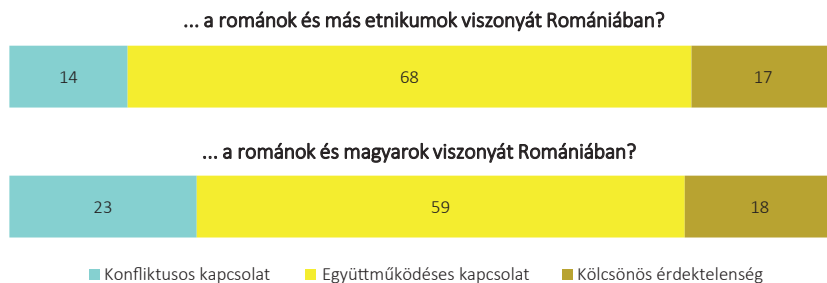
12. ábra. Magyar elnökjelöltre való szavazási hajlandóság. Telefonos adatfelvétel



A politikai részvételhez kapcsolódó második témakör a románok és a magyarok (illetve románok és más etnikumúak) viszonyának a megítélése. Kérdésünk a következő volt: „*Ön szerint az alábbiak közül melyik kifejezés jellemzi leginkább a románok és más etnikumúak/magyarok viszonyát Romániában: konfliktusos kapcsolat, együttműködéses kapcsolat, kölcsönös érdektelenség?*”. Az etnikumközi viszonyok megítélését azért tárgyaljuk itt, mert véleményünk szerint a konfliktus-percepció komoly akadálya lehet a kisebbségek politikai részvételének. A kérdés magyarokra vonatkozó változatához 2001-től kezdődően rendelkezünk adatokkal.

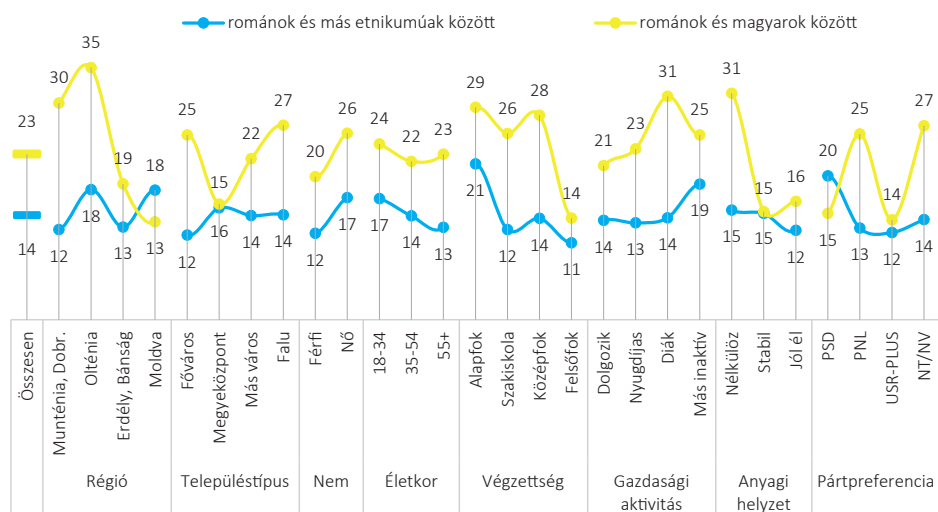
Amint a 13. ábrán látható, a román társadalom többsége együttműködőnek gondolja a románok és a magyarok viszonyát, és a válaszadók kevesebb mint negyede érzel konfliktust. Ez utóbbi ugyanakkor több mint másfélszerese a románok és más etnikumúak közötti konfliktust észlelők arányának. Feltételezhetően a magyar elnökjelöltre való szavazás alacsonyabb hajlandósága is a magasabb konfliktus-percepcióval függ össze.

13. ábra. Ön szerint az alábbiak közül melyik kifejezés jellemzi leginkább... Telefonos adatfelvétel



Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést (14. ábra), észrevehető, hogy a románok és a magyarok, illetve a románok és más etnikumúak közötti konfliktus észlelése néhány kategória esetében jelentősen eltér. Míg a más etnikumúakkal szembeni konfliktus észlelése az alacsonyan képzettekre, valamint a gazdasági szempontból inaktívakra jellemzőbb, addig magyar-román konfliktust leginkább az Olténiában, Munténiában vagy Dobrudzsában élők, a diákok és a rosszabb anyagi helyzetben levők vizionálnak.

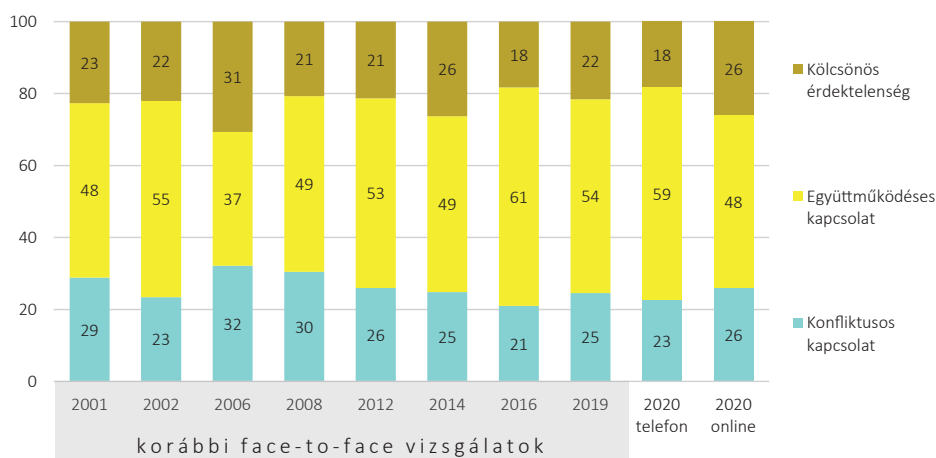
14. ábra. A konfliktusos viszonyt érzékelők aránya. Telefonos adatfelvétel



A magyar-román viszony tekintetében érdemes a viszony megítélésének időbeli alakulását is megvizsgálni. Amint a 15. ábrán is látható, a magyar-román viszony román társadalmi megítélése ingadozott az elmúlt húsz évben, de trendszerű változás nem figyelhető meg. A konfliktusos viszonyt érzékelők aránya 21 és 32 százalék között mozgott.

3. Kulturális és politikai pluralizmus

15. ábra. Ön szerint az alábbiak közül melyik kifejezés jellemzi leginkább a magyarok és a románok viszonyát Romániában?



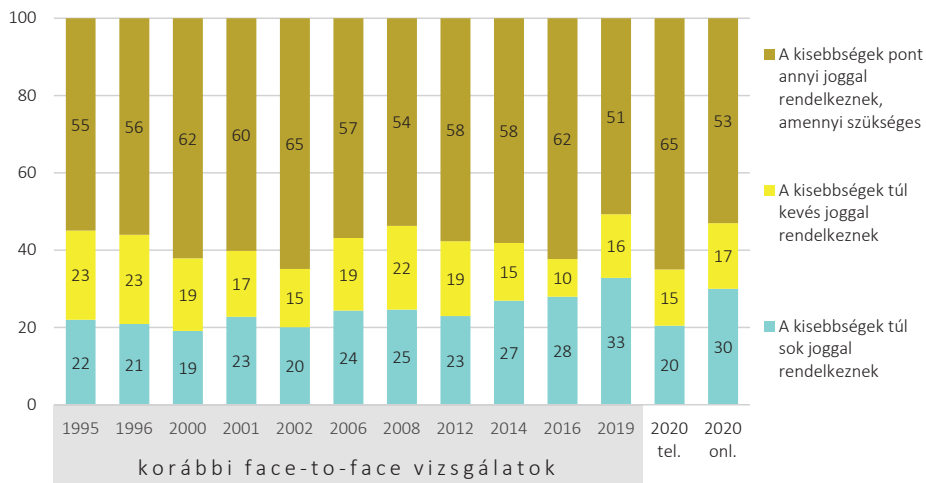
3. Kulturális és politikai pluralizmus

A kulturális és politikai pluralizmus elfogadottságát olyan dimenziók mentén próbáltuk meg operacionalizálni, amelyek a magyarokkal kapcsolatban jelen vannak a közbeszédben. Ezek közül az első dimenzióba kerültek a kisebbségi jogokra és az etnopolitikai célkitűzésekre vonatkozó kérdések, az anyanyelven való tanulástól kezdődően, a nyelvhasználati jogokon keresztül a kollektív jogokkal és autonómiával bezárólag. Az erre vonatkozó többségi attitűdökre 1995 óta vannak (a magyarokra rákérdező) adatok. A második dimenzióba az anyaországgal való viszony került, pontosabban az, hogy mennyire elfogadható a román társadalom számára a magyar állampolgárság-politika, viszonyítva a többes állampolgárság általános elfogadottságához. Harmadik és egyben utolsó dimenzióként a többség által osztott nyelvi ideológiákra kérdeztünk rá.

3.1. Kisebbségi jogok

A kisebbségi jogok általános megítélése hasonló a többség-kisebbség viszony megítéléséhez. Nincs trendszerű változás, inkább egyfajta hullámváz jellemző, 19 és 33 százalék között mozog azok aránya, akik szerint a kisebbségek „túl sok joggal” rendelkeznek. A 16. ábra alapján az is elmondható, hogy az online válaszadók elutasítóbbak a kisebbségi jogokkal szemben, 30 százalék értékeli túlzottnak a kisebbségek jogosítványait, ami másfélszerese a telefonos adatfelvétel eredményének.

16. ábra. Ön hogyan értékeli a kisebbségi jogokat Romániában?



A kérdésben nincs jelentős különbség a „magyar” és „általános” alminták között (17. ábra). A kisebbségi jogokat elutasítók aránya mindkét esetben 20 százalék körüli, és ennél valamivel alacsonyabb azok aránya, akik úgy gondolják, hogy a magyarok, illetve a kisebbségek túl kevés joggal rendelkeznek (11, illetve 15 százalék).

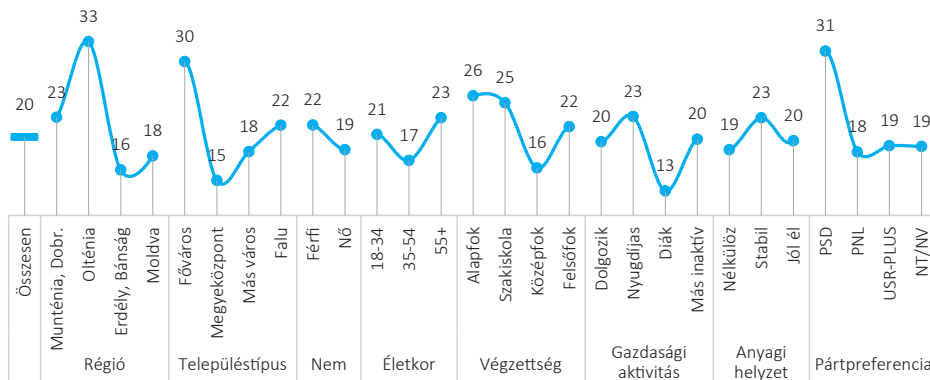
17. ábra. Ön hogyan értékeli... Telefonos adatfelvétel



Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk azokat, akik úgy gondolják, hogy a magyarok túl sok joggal rendelkeznek, észrevehető, hogy ezek felülreprezentáltak az olténiaiak (33 százalék), a PSD-szavazók (31 százalék) és a bukarestiek (30 százalék) között. Legkevésbé a diákokra (13 százalék), valamint az erdélyiekre és bánságiakra (16 százalék) jellemző ez az attitűd.

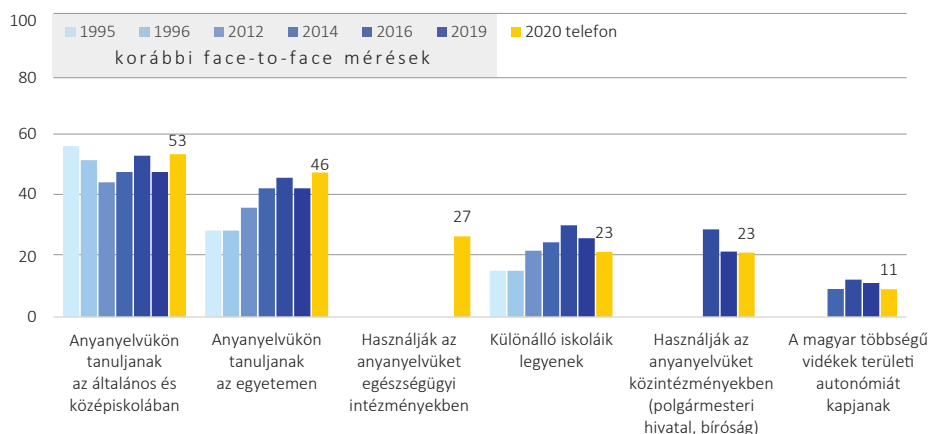
3.1. Kisebbségi jogok

18. ábra. Azok aránya, akik úgy gondolják, hogy a magyarok túl sok joggal rendelkeznek háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



A kisebbségi jogok témakörébe illeszkedő második kérdéssor konkrét kisebbségi jogosítványokra vonatkozott. Öt, Romániában jelenleg is érvényben levő kisebbségi jogra kérdeztünk rá: az anyanyelven való tanulás jogára a közoktatásban, valamint egyetemen, az önálló iskolák létrehozásához való jogra, illetve az anyanyelvhasználati jogokra az egészségügyben és a közintézményekben. Emellett rákérdeztünk arra is, hogy mennyire támogatnák azt, hogy a magyarok (illetve általában a kisebbségek) területi autonómiát kapjanak. Amint a 19. ábrán látható, nincs radikális változás a kisebbségi jogok nagy részének megítélésében, habár a kilencvenes évekhez viszonyítva néhány item, mint az egyetemi oktatás és a különálló iskolák tekintetében emelkedés figyelhető meg. Ezek 1995–1996-ban a politikai viták kereszttüzében voltak. Jelenleg a megkérdezettek kicsivel több mint fele támogatja az anyanyelvi oktatást, körülbelül negyede a hivatalos nyelvhasználatot és a különálló iskolák létrehozásának jogát, míg az autonómia támogatottsága 11 százalék.

19. ábra. Egyetért-e azzal, hogy a romániai magyarok rendelkezzenek az alábbi jogokkal.



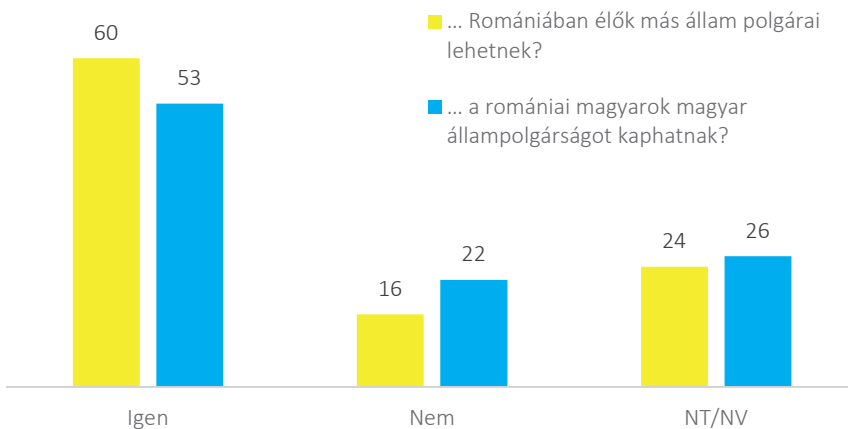
Ez az eredmény a kisebbségi jogok általános megítélésének függvényében nem meglepő, hiszen a román társadalom mindössze 15 százaléka gondolja úgy, hogy a kisebbségek túl kevés joggal rendelkeznek, kétharmaduk szerint pedig a jelenlegi rendszer éppen megfelelő.

3.2. Kettős állampolgárság

A kettős állampolgárság elfogadottságára két kérdés vonatkozott. Egyrészt, rákérdeztünk, hogy egyetért-e azzal, hogy a magyaroknak lehetőségük van megszerezni a magyar állampolgárságot, illetve, hogy a Romániában élők más állampolgársággal is rendelkezhetnek; másrészt, megkérdeztük, hogy milyen szankciókkal illetné a kettős állampolgárokat.

Amint a 20. ábrán látható, a kettős állampolgárság intézménye Romániában aránylag elfogadott, függetlenül attól, hogy a magyarokról vagy általánosan véve a román állampolgárokról van szó. A megkérdezettek 60 százaléka ért egyet azzal, hogy a Romániában élők más állam polgárai legyenek, 53 százalék pedig elfogadja, hogy a romániai magyarok magyar állampolgárságot kapjanak. Az ellenzők tábora lényegesen alacsonyabb: 16, valamint 22 százalék. A kérdés tekintetében magas a nem válaszolók aránya is, 24, valamint 26 százalék.

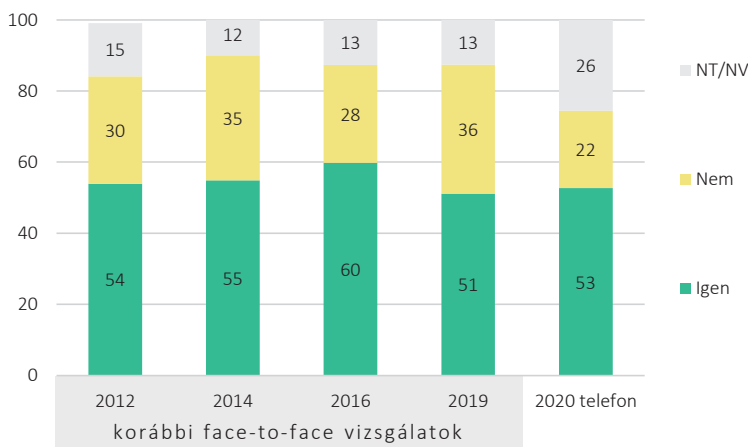
20. ábra. Ön egyetért azzal, hogy... Telefonos adatfelvétel



Amennyiben időben vizsgáljuk a kérdést (21. ábra), láthatjuk, hogy a magyarok kettős állampolgárságának megítélése nem változott az elmúlt években, a lakosság körülbelül 50-60 százaléka viszonyul megengedően ehhez a kérdéshez.

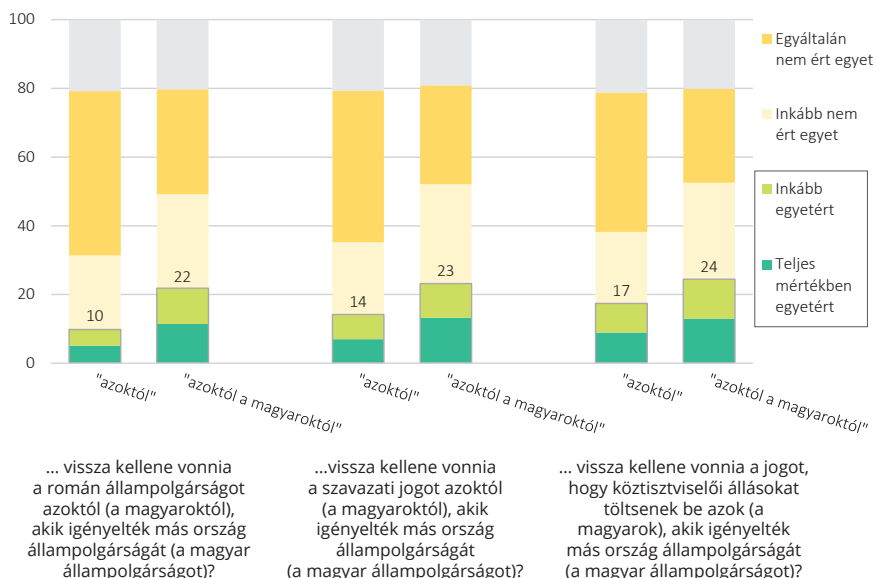
3.2. Kettős állampolgárság

21. ábra. Ön egyetért azzal, hogy a romániai magyarok magyar állampolgárságot kaphatnak? (százalék)



A kettős állampolgársággal kapcsolatos kérdések második eleme a kettős állampolgárokkal szemben bevezetendő, különböző szankciók támogatottságára vonatkozott. Három potenciális szankcióra kérdeztünk rá: a román állampolgárság megvonására, a szavazati jog megvonására, valamint a megválaszthatóság megvonására.

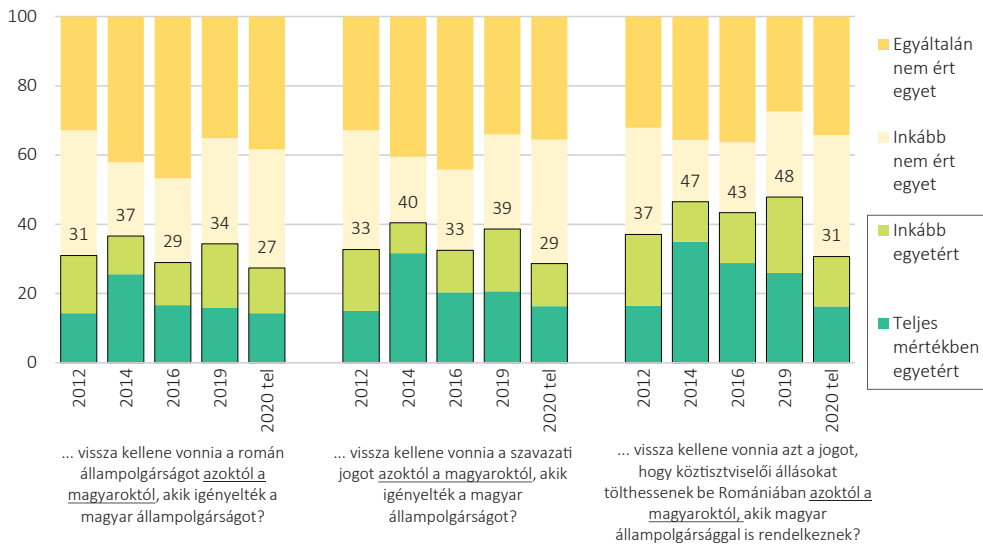
22. ábra. Mennyire ért egyet azzal, hogy a román államnak... (százalék)



Amint a 22. ábrán látható, mindhárom szankció támogatottsága hasonló: a magyarokkal szemben 22-24 százalék, míg a román állampolgárokkal szemben 10-17 százalék között mozog. Emellett fontos megemlíteni, hogy a kérdéskörben véleményt nem nyilvánítók aránya is magas, 20 százalék körüli.

Az idősoros összehasonlítás érdekében mindhárom kérdés esetében újraszámoltuk az eredményeket a kérdésre nem válaszolók figyelmen kívül hagyásával. A szankciókra vonatkozóan 2012 óta álltak rendelkezésünkre adatok. Amint a 23. ábrán látható, mindhárom szankció támogatottsága visszaesett. Míg a román állampolgárság, valamint a szavazati jog megvonásának lehetőségével kapcsolatos visszaesés minimális, addig ez a megválaszthatóság tekintetében jelentősnek mondható. A legutóbbi, a Székelyföldi Közpolitikai Intézet és Bálványos Intézet által végzett, felmérés eredményeihez képest a kettős román-magyar állampolgárok választhatóságának megvonásának a támogatottsága 17 százalékkal csökkent. Figyelembe véve, hogy a választhatóság elfogadottsága általánosan is növekedett, ez az eredmény nem annyira meglepő.

23. ábra. Mennyire ért egyet, hogy a román államnak... (százalék, érvényes válaszok)



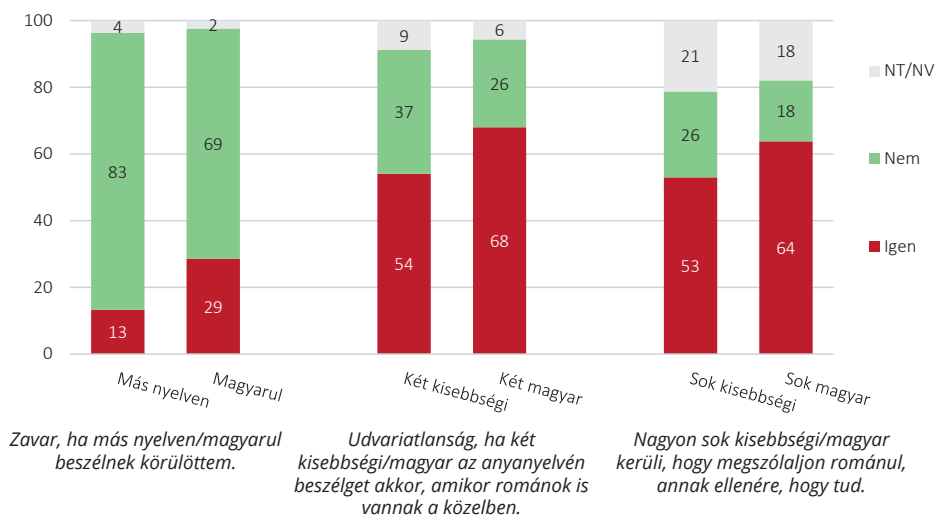
3.3. Nyelvi attitűdök és ideológiák

A nyelvi attitűdök vonatkozásában három témakört vizsgáltunk. Egyrészt, megnéztük, hogyan viszonyulnak a román társadalom tagjai a hétköznapi nyelvhasználati szokásokhoz, mennyire tartják elfogadhatónak a magyar és más nyelvek használatát a mindennapi életben. Másrészt, rákérdeztünk arra, hogy hogyan vélekednek a nem anyanyelvi beszélők román nyelvtudásáról. Harmadrészt, a nyelvi szimmetriával kapcsolatos attitűdjeiket próbáltuk feltárni.

3.3.1 Hétköznapi magyar nyelvhasználat

A hétköznapi magyar nyelvhasználattal szembeni attitűdöket három kijelentéssel mértük. Ezek a következők voltak: „zavar, ha más nyelven/magyarul beszélnek körülöttem”; „udvariatlanság, ha két kisebbségi/magyar az anyanyelvén beszélget akkor, amikor románok is vannak a közelben”; „nagyon sok kisebbségi/magyar kerüli, hogy megszólaljon románul, annak ellenére, hogy tud”. Amint a 24. ábrán látható, a nyelvhasználati szokások megítélése különbözik a magyarok és általában véve a kisebbségek esetében: lényegesen alacsonyabb a magyar nyelvvel szembeni tolerancia. A megkérdezettek 29 százalékát zavarja, ha magyarul beszélnek körülötte, 64 százalék meg van győződve arról, hogy a magyarok nem akarnak megszólalni románul és 68 százalék pedig úgy gondolja, hogy udvariatlanság, ha két magyar az anyanyelvén beszélget, amikor románok is vannak a közelben.

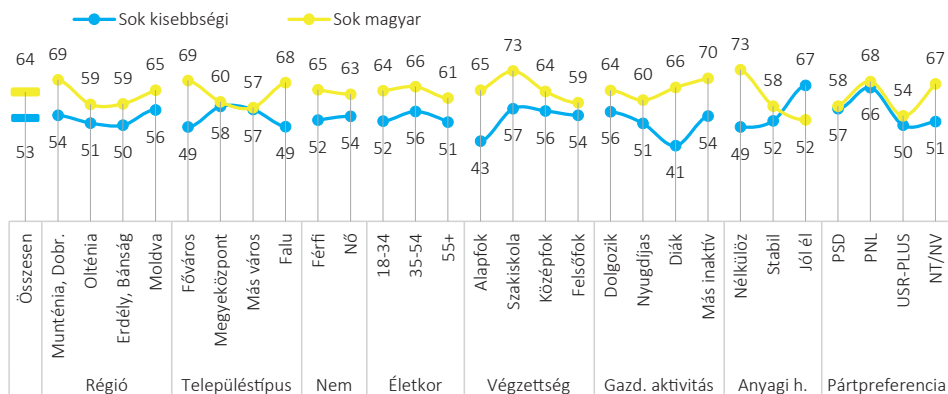
24. ábra. Mennyire ért egyet a következő kijelentésekkel? Telefonos adatfelvétel



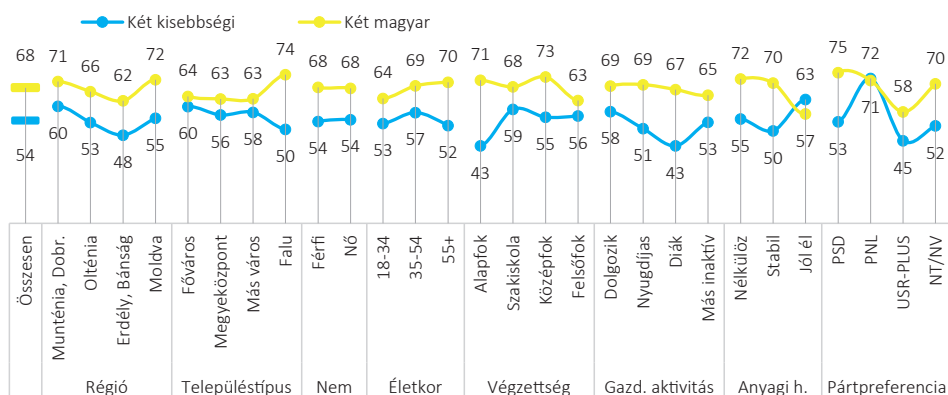
Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést (25. ábra), több érdekes következtetést levonhatunk. Egyrészt, a kisebbségi és magyar nyelvhasználattal szembeni attitűdök hasonlóak. Azok a csoportok, amelyek nagyobb arányban ellenzik a magyar nyelvhasználatot, általánosan is ellenzik a kisebbségi nyelvek használatát. Másrészt, érdekes módon, a három kijelentéssel szembeni egyetértésnek más-más mintázata van a vizsgált társadalmi kategóriák szerint. A magyar nyelv használata az alacsonyan képzetteket, a munkaerőpiaci szempontból inaktívakat és a PSD-szavazókat zavarja leginkább, míg az anyagilag jól szituáltakat, az USR-szavazókat, a diákokat pedig a legkevésbé. A másik két kijelentéssel való egyetértés kisebb mértékben különbözik háttérváltozók szerint, az egyetértők mindkét kérdés esetében többségben vannak.

25. ábra. Az alábbi kijelentésekkel egyetértők aránya, háttérváltozók szerint.

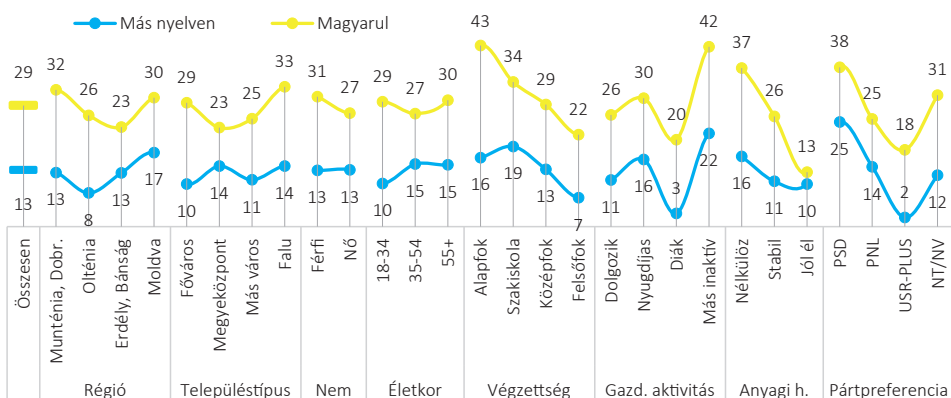
1. Zavar, ha más nyelven/magyarul beszélnek körülöttem.



2. Udvariatlanság, ha két kisebbségi/magyar az anyanyelvén beszélget, amikor románok is vannak a közelben.



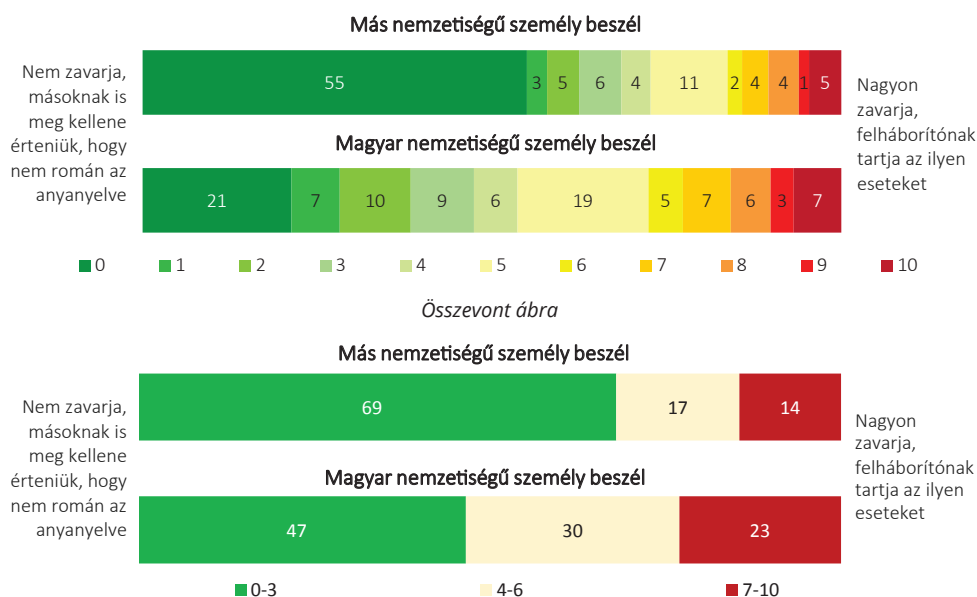
3. Nagyon sok kisebbségi/magyar kerüli, hogy megszólaljon románul, annak ellenére, hogy tud.



3.3.2. A magyarok román nyelvhasználata

Következő kérdésblokkunk a magyarok (nem anyanyelvi beszélők) román nyelvhasználatával szembeni attitűdökre vonatkozott. Kiindulópontunk az volt, hogy a nyelvi tolerancia a nyilvános helyzetben helytelenül, illetve akcentussal beszélők megítélésében érhető tetten. Két kérdésben 0-tól 10-ig terjedő skálán kellett a válaszadók értékeljék, hogy mit éreznek, ha egy magyar vagy más nemzetiségű személy rosszul vagy akcentussal beszél románul. A 0 azt jelentette, hogy nem zavarja, míg a 10-es, hogy nagyon zavarja őket a helyzet. A 26. és 28. ábra két-féleképpen reprezentálja a válaszokat, előbb az eredeti megoszlásokat, majd az összevont adatokat mutatva be.

26. ábra. Gondoljon egy olyan helyzetre, amikor egy más/magyar nemzetiségű személy a román rádióban vagy televízióban szerepel. Tegyük fel, hogy az illető akadozva beszél románul, hibákat vét. Mi a véleménye az ilyen esetről, ön hogyan érez? Telefonos adatfelvétel

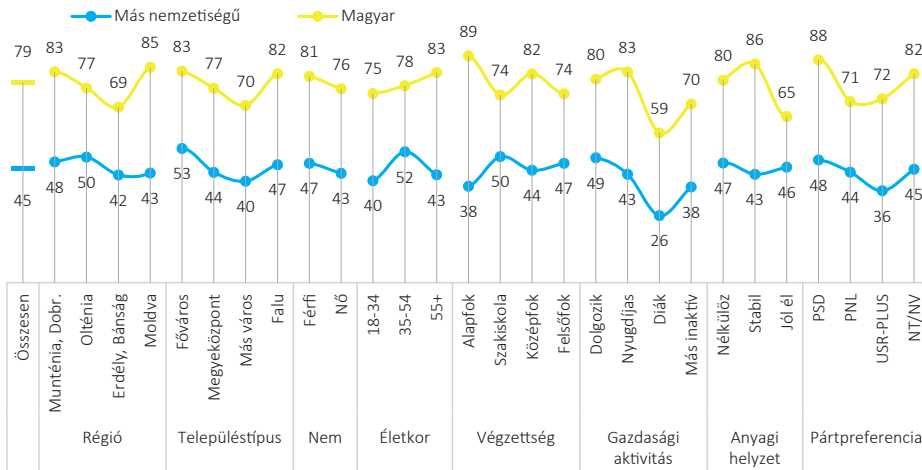


Amint a 27. ábrán látható, a román lakosság lényegesen kisebb mértékben fogadja el azt, ha egy magyar beszél rosszul románul, mint azt, ha egy más nemzetiségű személy teszi ugyanazt. A magyarok esetében mindössze 21 százalék nyilatkozta, hogy egyáltalán nem zavarja a felvázolt hipotetikus helyzet, míg 47 százalék adott 3-as vagy annál kisebb értéket. A más nemzetiségű személyek esetében ezek az arányok 55, valamint 69 százalék. További fontos adalék, hogy a kérdezettek majdnem negyede (23 százalék) felháborítónak tartja azt, ha a magyarok rosszul beszélnek románul, míg a más nemzetiségű személyek esetében ez az arány mindössze 14 százalék.

Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést, jól látható, hogy mind a magyarok, mind a más nemzetiségűek esetében hasonlóan változik a rossz román nyelvtudás megítélése. Két társadalmi kategóriában – a PSD-szavazók, valamint az alapfokú végzettségűek – kvázi-konszenzus van arra vonatkozólag, hogy nem elfogadható, ha a magyarok rosszul beszélnek románul. A diákok és az anyagilag jól szituáltak esetében valamivel nagyobb ennek az elfogadottsága: 59, illetve 65 százalékukat zavarja az, ha egy magyar rosszul beszél románul nyilvános helyzetben.

A diákok jellemzően kevésbé érzékenyek a nem anyanyelvi beszélők rossz román nyelvtudására: mindössze 26 százalékukat zavarná a kérdésben szereplő helyzet. Érdekes módon a más nemzetiségűek rossz román nyelvtudásával szembeni tolerancia az átlagnál magasabb az alacsony képzettséggel rendelkezők esetében. Ez arra enged következtetni, hogy esetükben világos attitűdbeli különbség van a magyarok, illetve a más nemzetiségűek nyelvtudásához való viszonyulás között.

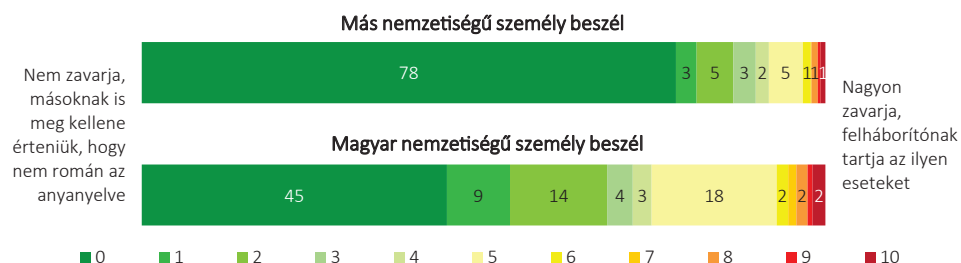
27. ábra. Azok aránya, akiket valamennyire zavar, ha egy magyar vagy más nemzetiségű rosszul beszél románul háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



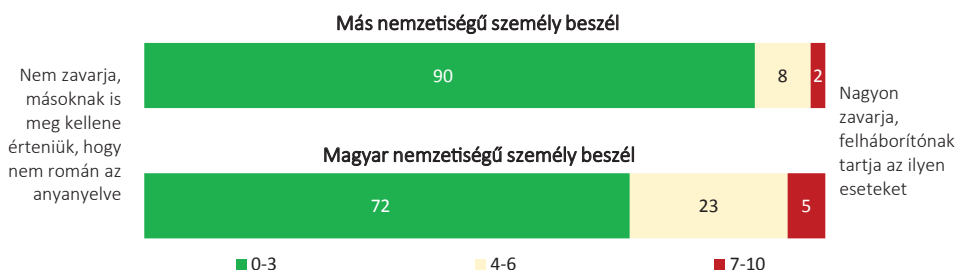
A nem anyanyelvi beszélőkkel szembeni attitűdöket vizsgáló másik kérdés a jól, de akcentussal beszélő magyarok és más nemzetiségűek megítélésére vonatkozott. Amint a 29. ábrán látható, a magyarok és a más nemzetiségűek nyelvtudását itt is különbözőképpen ítélik meg. A kérdezettek 45 százalékát nem zavarja egyáltalán a magyarok akcentusa, miközben ez az arány a más nemzetiségűek esetében 78 százalék. Az összevont adatok esetében a magyarok irányában megengedők aránya 72, a más nemzetiségűek irányában megengedőké pedig 90 százalékos.

3.3.2. A magyarok román nyelvhasználata

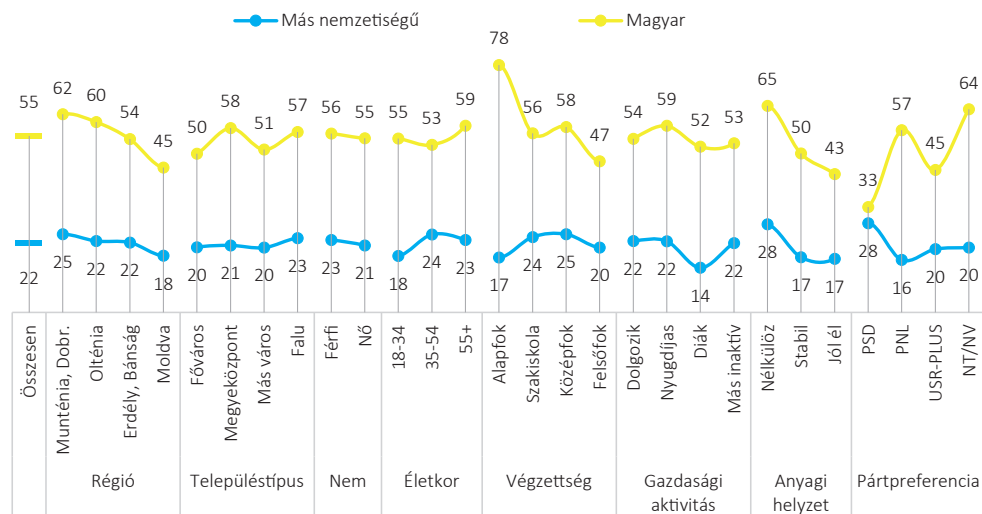
28. ábra. Most értékeli ugyanezt a szituációt, azzal a különbséggel, hogy az illető szereplő helyesen, folyékonyan beszél románul, de nagyon érezhető, hogy nem román az anyanyelve! Telefonos adatfelvétel



Összevont ábra



29. ábra. Azok aránya, akiket valamennyire zavar, ha egy magyar vagy más nemzetiségű személy jól, de érezhető akcentussal beszél románul háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



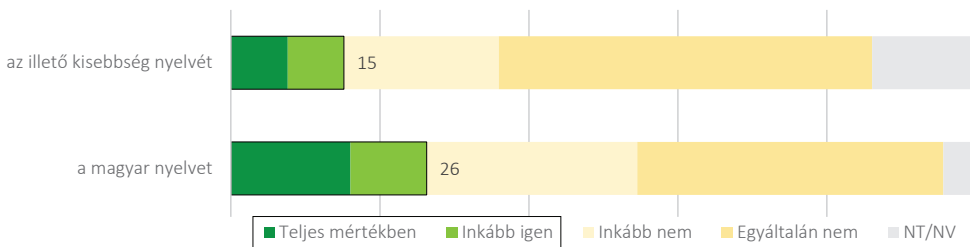
Háttérváltozók szerint vizsgálva az akcentussal beszélőkkel szembeni attitűdöket kitűnik, hogy egyes kategóriák (alacsonyán képzettek, diákok, PNL-szavazók) más-képp reagálnak, ha magyarok, és más-képp, ha más nemzetiségűek beszélnek ak-

centussal nyilvános helyzetben. Az akcentussal beszélő magyarokkal szemben a legtoleránsabbak a PSD-szavazók: mindössze 33 százalékukat zavarja a felvázolt helyzet. Esetükben a legkisebb különbség a magyarok és a más nemzetiségűek akcentusának a megítélésében. Ez úgy értelmezhető, hogy a PSD szavazók elvárják, hogy a magyarok románul beszéljenek, viszont nem várják el tőlük a tökéletes román nyelvtudást.

3.3.3. Nyelvi szimmetria

A nyelvi attitűdökkel kapcsolatos harmadik kérdés a nyelvi szimmetria elfogadottságára vonatkozott. A nyelvek közötti szimmetria megteremtésének egyik módja az, ha azokon a területeken, ahol jelentős számban élnek kisebbségek, a többségek is tanulják az iskolában a kisebbségek nyelvét. A kérdés ennek támogatottságára vonatkozott. Amint a 30. ábrán látható, a válaszadók mindössze 15 százaléka tartaná helyénvalónak, hogy a román gyerekek egy kisebbségi nyelvet tanuljanak, és 26 százalékuk, hogy a magyar nyelvet is tanulják.

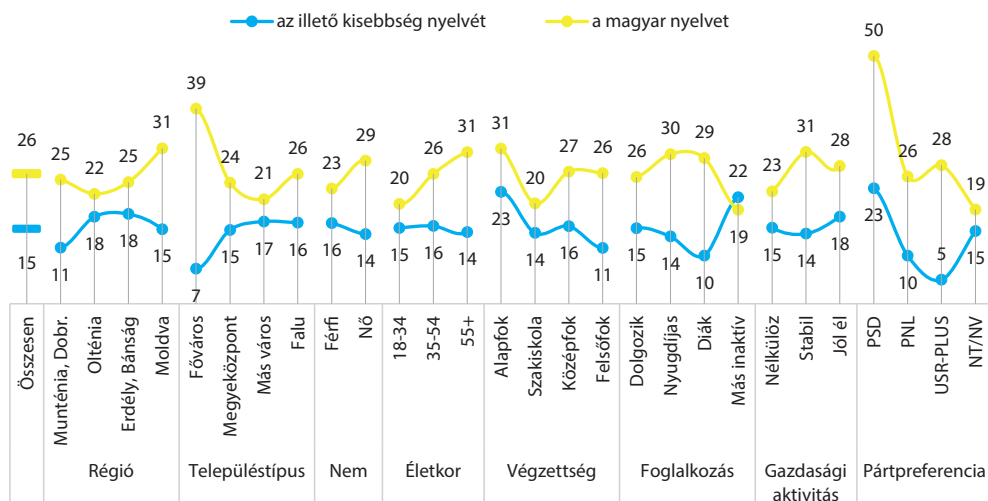
30. ábra. Mennyire ért egyet azzal, hogy azokon a településeken, vidékeken, ahol egy kisebbség/a magyarok jelentős arányt képviselnek a román gyerekek is kellene tanulják az illető kisebbség/magyar nyelvet? Telefonos adatfelvétel



Háttérváltozók szerint több érdekes összefüggés rajzolódik ki. Egyrészt, a magyar nyelv tanulásának támogatottsága a PSD-szavazók (50 százalék) és a bukarestiek körében (39 százalék) a legmagasabb, míg a többi társadalmi kategóriában 20 és 31 százalék körül mozog. A magyar nyelv tanulásával kapcsolatban a fiatalok (20 százalék) kevésbé nyitottak, mint az idősek (31 százalék). Másrészt, több társadalmi kategória a nyelvi szimmetria tekintetében különbséget tesz a magyarok és más kisebbségek között. Ilyenek a fővárosiak, a diákok és az USR-szavazók. Az ő esetükben valamivel az átlag feletti a magyar nyelvtanulás elfogadottsága, ellenében a más kisebbségek nyelvének tanulásával, amelyet a csoportba tartozók kevesebb mint 10 százaléka támogat.

3.3.3. Nyelvi szimmetria

31. ábra. Azok aránya, akik egyetértenek a kisebbségi/magyar nyelv tanulásával háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



Összefoglalva elmondható, hogy jelentős a mindennapi magyar nyelvhasználat elutasíthatósága, és lényegesen magasabb, mint a más nyelvekkel szembeni intolerancia. Hasonló különbségeket észleltünk a magyarok és más nemzetiségűek megítélésében akkor is, amikor a román nyelvhasználatukkal kapcsolatos attitűdöket vizsgáltuk. A románok intoleránsabbak azokkal a magyarokkal szemben, akik rosszul vagy akcentussal beszélnek románul, mint a hasonló román nyelvi kompetenciával bíró más nemzetiségűekkel szemben. Ugyanakkor a többségben magyar lakta területeken élő román gyermekek magyar tanulásával szemben nyitottabbak, mint általában a kisebbségi nyelvek elsajátításával kapcsolatban.

4. A magyarokhoz való viszonyulás tipológiája

A magyarokhoz való viszonyulást két mögöttes dimenzió, a társadalmi részvétel, illetve a kulturális és politikai pluralizmus mentén értelmeztük. A következőkben a társadalmi részvétel és a kulturális-politikai pluralizmust mérő szintetikus indexek kerülnek bemutatásra, amelyek segítségével a magyarokhoz való viszonyulás tipológiáját is felvázoljuk.

Az indexek megalkotásában a következő kérdéseket használtuk:

4. táblázat. A társadalmi részvétel, illetve a kulturális és nyelvi pluralizmus indexek

Index	Dimenzió	Indexképző változó
Társadalmi részvétel index	Társadalmi távolság (1)	Elfogad magyart szomszédnak, munkatársnak és felettesnek
	Diszkrimináció (2)	Nem ért egyet azzal, hogy „elfogadható, hogy a munkaadók előnyben részesítsék a románokat a magyarokkal szemben”
	Gazdasági etnocentrizmus (3)	Nem részesíti előnyben a román eladót a magyarral szemben
	Jogegyenlőség (4)	Elfogadja a magyarok választhatóságát
	Politikai részvétel (5)	Szavazna magyar elnökjelöltre
	Kompozit index: $KI = (1)+(2)+(3)+(4)+(5)$; Dichotóm verzió: $KI \geq 3$	
Kulturális és politikai pluralizmus index	Oktatáshoz való jog (1)	Elfogadja, hogy a magyarok anyanyelven tanulhatnak
	Saját intézmények (2)	Elfogadja, hogy a magyaroknak saját iskoláik lehetnek
	Hivatalos nyelvhasználat (3)	Elfogadja, hogy a magyarok használják az anyanyelvüket a helyi közigazgatásban
	Autonómia (4)	Elfogadja, hogy a magyar többségű területek autonómiát kapjanak
	Hétköznapi nyelvhasználat (5)	Nem zavarja, ha magyarul beszélnek körülötte
	Nyelvi szimmetria (6)	Elfogadja, hogy a magyar többségű településeken élő román gyermekek magyarul tanulnak az iskolában
	Nem anyanyelvi beszélőkkel szembeni tolerancia	Nem zavarja a magyarok helytelen román nyelvhasználatát nyilvános helyzetben (2, vagy az alatti érték a 0-10 közötti skálán)
	Kompozit index: $KI = (1)+(2)+(3)+(4)+(5)+(6)+(7)$; Dichotóm verzió: $KI \geq 4$	

4. A magyarokhoz való viszonyulás tipológiája

A magyarok társadalmi részvételének elfogadását mérő kompozit index képzésében 5, míg a kulturális és politikai pluralizmus indexében 7 dichotóm változót használtunk, amelyeket egyszerűen összeadtunk. Így az első index 0 és 5, a második 0 és 7 között vehet fel értékeket. Mindkét indexnek elkészítettük a dichotóm verzióját. A társadalmi részvétel index esetében a 3 alatti értékeket **kirekesztő**, a 3 vagy a fölötti értékeket a magyarok egyéni **társadalmi részvételét támogató** álláspontként értékeltük. A kulturális és politikai pluralizmus index esetében a 4 alatti értékek az **antipluralista**, a 4 vagy a fölötti értékek a **pluralista** kategóriába kerültek. Az egyszerű megoszlásokból kitűnik, hogy a románok nagy többsége, mintegy 79 százaléka támogatja a magyarok egyéni társadalmi részvételét, míg 21 százalék helyezkedik kizáró álláspontra. A második dimenzióban az antipluralista álláspontnak van egyértelmű többsége (75 százalék), a kulturális és politikai pluralizmust pedig csak 25 százalék támogatja (4. táblázat).

5. táblázat. A magyarokkal szembeni attitűdök tipológiája (telefonos adatfelvétel)

		Kulturális és politikai pluralizmus	
		Antipluralista (75 százalék)	Pluralista (25 százalék)
Egyéni társadalmi részvétel	Kirekesztő (21 százalék)	Hegemón kirekesztő (19 százalék)	Elzárkózó pluralista (2 százalék)
	A részvételt támogató (79 százalék)	Monokulturális integracionista (56 százalék)	Pluralista/ akkomodacionista (23 százalék)

A két vizsgált dimenzió mentén egy egyszerű kereszttábla segítségével négy viszonyulási típust különítettünk el (5. táblázat). **Hegemón kirekesztőnek** neveztük azokat, akik elutasítják a kulturális pluralizmust és ellenzik a magyarok egyéni társadalmi részvételét is. Ez a csoport nem támogatja a magyarok csoportként való reprodukcióját fenntartó intézményeket (azaz egyfajta hegemon nemzetépítő álláspontra helyezkedik), ugyanakkor a „csoportszerűségükről” való lemondást a társadalmi részvétel lehetőségével sem kompenzálná. Ebbe a kategóriába tartozik a románok mintegy ötöde.

Elzárkózó pluralistának neveztük azokat, akik nem ellenzik a magyar identitás reprodukcióját lehetővé tevő intézményeket, azonban nem adnák meg a magyarok számára a román társadalomban való egyéni részvétel lehetőségét. Képletesen szólva, ők a két csoport izolációjának, az intézményes etnikai párhuzamosságának a hívei. Az ide tartozók aránya azonban csupán két százalékot tesz ki, vagyis az elzárkózó pluralista álláspontot képviselőké praktikusán egy üres halmaz. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy az egyéni részvétel és a kulturális pluralizmus támogatása a román társadalmon belül valójában egy graduális és egymásra épülő jelenség: a politikai és kulturális pluralizmust támogató (kisebbségi) álláspont gyakorlatilag kizárólag olyanokra jellemző, akik az egyéni részvételt támogatják.

A román társadalom többsége (56 százalék) támogatja a magyarok egyéni részvételét, azonban ellenzi a csoportreprodukciónak lehetővé tevő intézményeket. Őket (akiket egyben a román közgondolkodás mainstreamjének tekinthetünk) **monokulturális integracionistának** neveztük.

Végül 23 százalékos azok aránya, akik nem csupán a magyarok egyéni részvételét, hanem a csoportként való reprodukcióját is kívánatosnak tartják. Ők egy pluralista vagy **akkomodacionista** álláspontot képviselnek, és egyben a román társadalom azon csoportját képezik, akik (legalábbis elviekben) a magyar elitek szövetségesei lehetnének a jogérvényesítésben.

Ez utóbbi összefüggés miatt nagy jelentőséggel bír, hogy megvizsgáljuk az egyes viszonyulástípusok háttérváltozók szerinti megoszlását. Az akkomodacionista álláspont nagyobb arányban jellemzi a diákokat (41 százalék), az anyagilag jól szituáltakat (35 százalék) és az USR-szavazókat, valamint erdélyieket (33 százalék). A hegemon kirekesztők az alacsonyan képzettek (47 százalék), a nélkülözők (29 százalék), az inaktívok (27 százalék) és az olténiaiak (25 százalék) között felülreprezentáltak. A monokulturális integracionisták aránya majdnem minden kategóriában 50 százalék feletti, az alacsonyan képzettek és az erdélyiek jelentik a legfontosabb kivételt. Az elzárkózó pluralisták Olténiában felülreprezentáltak, de itt is csak 7 százalékot tesznek ki.

4. A magyarokhoz való viszonyulás tipológiája

6. táblázat. A magyarokkal szembeni viszonyulási típusok háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel

		Pluralista/ akkomoda- cionista	Monokultu- rális integráci- onista	Hegemón kirekesztő	Elzárkózó pluralista
	Összesen	23	56	19	2
Régió	Munténia	18	59	21	2
	Olténia	17	51	25	7
	Erdély	33	47	20	1
	Moldva	22	64	13	1
Település típus	Főváros	27	49	22	3
	Megyeközpont	28	59	13	0
	Más város	28	49	19	4
	Falu	18	57	23	2
Nem	Férfi	22	58	18	2
	Nő	24	54	20	2
Életkor	18-34	22	59	15	4
	35-54	26	56	17	1
	55+	21	54	24	1
Végzett- ség	Alapfok	15	35	47	3
	Szakiskola	24	50	24	2
	Középfok	21	58	18	3
	Felsőfok	28	61	10	1
Gazd. aktivitás	Dolgozik	23	59	16	2
	Nyugdíjas	23	52	23	1
	Diák	41	48	9	2
	Más inaktív	20	49	27	4
Anyagi h.	Nélkülöz	19	51	29	1
	Stabil	23	63	13	1
	Jól él	35	55	6	4
Párt pre- ferencia	PSD	23	54	22	1
	PNL	30	52	15	3
	USR-PLUS	33	57	6	3
	NT/NV	17	58	23	2

5. Összefogás

A magyarokkal szembeni attitűdöket hét dimenzióban vizsgáltuk, amelyek közül négy az egyéni társadalmi részvételére, három pedig a kulturális és politikai pluralizmus elfogadottságára vonatkozott. Kérdéseinket mind a hét dimenzióban megfogalmaztuk általánosan (a más etnikumúak, kisebbségek) és specifikusan (a magyarok vonatkozásában) is. A magyarellenességet (illetve a magyarok iránti fokozott nyitottságot) az általános és a specifikus kérdésekre adott válaszok eltéréseként értelmeztük.

Összességében elmondható, hogy a magyarok egyéni integrációjával, illetve társadalmi részvételével kapcsolatban a román többség alapvetően támogató. Ennek első szintje, hogy relatíve alacsonyak a magyarok és a románok közötti **társadalmi távolságok**. Ez azt jelenti, hogy a magyarok a társadalmi kizárás viszonylag alacsony fokával szembesülnek a többséghez tartozókkal fenntartott személyes kapcsolataikban.

A román többség szemében a **magyarokkal szembeni közvetlen munkaerőpiaci diszkrimináció** legitimitása is alacsony. Kevesebb mint egyötödük engedné meg, *„hogy a munkaadók előnyben részesítsék a románokat a magyarokkal szemben, mert jobban megbízhatnak bennük”*, illetve ért egyet azzal, hogy *„amikor kevés a munkalehetőség, a románokat előnyben kellene részesíteni a magyarokkal szemben”*. Érdekes módon a rendőri és bírói munkakörre is hasonló arányokat kaptunk. A magyarokat a gazdasági tranzakciók során diszkrimináló **gazdasági etnocentrizmus** még kevésbé bizonyult jellemzőnek.

Az **állampolgári jogegyenlőség** és a **politikai részvétel** tekintetében már nem ennyire egyöntetűek a válaszok, de még mindig meglehetősen kedvezőek az eredmények. A választhatóság kérdésében ugyanakkor pozitív elmozdulás történt 2012-höz viszonyítva. Más kérdés, hogy szavaznának-e a román választadók mondjuk egy **magyar elnökjelöltre**. A más etnikumú jelölt esetében a választadók a többsége adott nagyon valószínű vagy ahhoz közeli választ, az arány viszont már jóval alacsonyabb a magyar jelölt esetében. A legmagasabb értékeket a fiatal, felsőfokú végzettséggel rendelkező, erdélyi és URS-PLUS-szavazó választadók esetében kaptuk. Az olténiai, falusi és alacsonyan képzett választadók esetében az átlagnál kisebb a magyar jelöltre való szavazási hajlandóság.

A magyarokkal szembeni attitűdök három utolsó dimenziója a **kulturális és politikai pluralizmus** elfogadottságához kötődött. A kisebbségi jogok és a területen kívüli állampolgárság támogatottsága, illetve a nyelvi attitűdök olyan kérdések, amelyek az előbb tárgyalt négy dimenziónál politikailag láthatóbbak, mivel jelen vannak a kisebbségi elitek érdekérvényesítő stratégiáiban. A kisebbségi jogokra és a kettős állampolgárságra vonatkozó kérdésblokkot rendszeresen mérték a különböző, Romániára reprezentatív vizsgálatok (a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet vizsgálatai, illetve a Regionális Barométer).

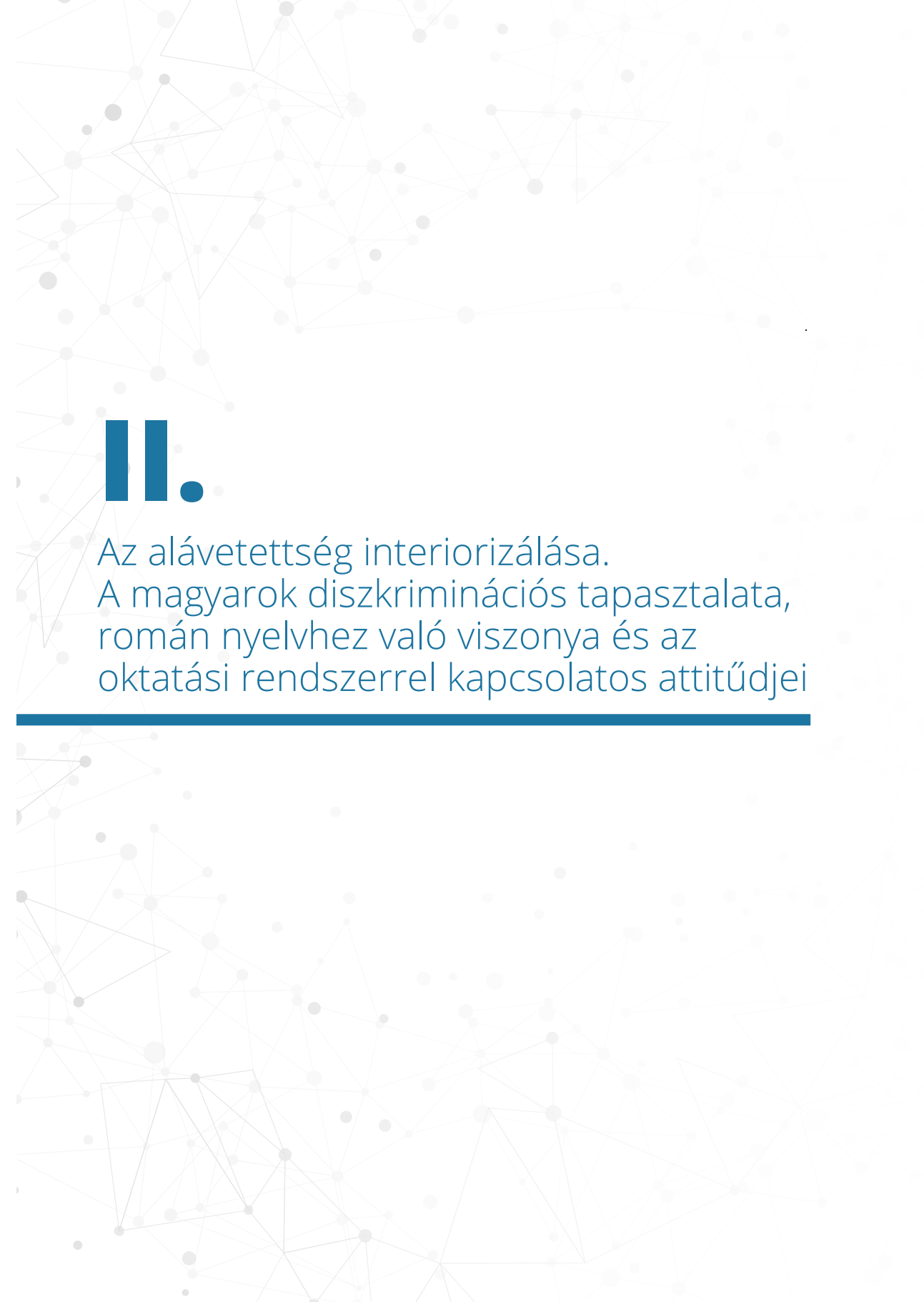
A **kisebbségi jogok** kapcsolatban két kérdésblokkot tettünk fel. Az első a kisebbségi jogok általános megítélésére vonatkozott. A válaszadók között választhattak, hogy a kisebbségek, illetve a magyarok túl sok, túl kevés, vagy épp elég joggal rendelkeznek. A specifikus kérdések a nyelvhasználatra, oktatásra, illetve a területi autonómiára vonatkoztak. Az eredmények nem változtak meg radikálisan a korábbi mérésekhez viszonyítva. A többség szerint a magyarok „éppen elég joggal” rendelkeznek. Elmondható továbbá, hogy a románok körében a létező nyelvi és oktatási jogosítványok egyike sem örvend konszenzuális elfogadottságnak, sőt mi több, a legtöbb esetben még többségi támogatottságnak sem.

A magyarokkal szembeni viszonyulás egy sajátos dimenzióját képezi a **területen kívüli állampolgárság** elfogadottsága. 2011-től kezdődően ugyanis Magyarországon lehetővé tette a határain túl élő magyarok számára, hogy a lakóhelyükön magyar állampolgárságért folyamodjanak. A törvénymódosítás következtében az erdélyi magyarok körülbelül 50 százaléka magyar állampolgárságot szerzett. A román népesség erre vonatkozó attitűdjeit 2012 óta mérjük. A 2012-es, 2014-es, 2016-os és 2019-es vizsgálatokhoz hasonlóan a magyar állampolgársági törvény elfogadottságára közvetlenül kérdeztünk rá. Elmondható, hogy 2012 és 2016 között a magyar állampolgárság-politikának nőtt az elfogadottsága Romániában, azonban a 2019-es mérés szerint ez a növekvő tendencia megtört. Mostani eredményeink szerint a románok valamivel több mint fele értett egyet a 2010-ben elfogadott magyar szabályozással. Nincs többségi támogatottsága ugyanakkor a kettős állampolgárokkal szembeni esetleges szankciónak, a román állampolgárság, a szavazati jog és a választhatóság megvonásának sem. A magyarokkal azonban e tekintetben kevésbé elnézőek a többségiek, mint saját nemzettársaikkal szemben.

A magyarokkal szembeni viszonyulás utolsó dimenzióját a **nyelvi attitűdök** jelentették. Elmondható, hogy – az általános és a magyar nyelvvel szembeni attitűdök különbségeként értelmezhető – magyarellenesség ebben a dimenzióban nyilvánul a meg a legélesebben. A román nyelv kizárólagosságát hirdető nemzetállami nyelvi ideológia nem csupán a magyar hivatalos használatának lakossági elutasításában nyilvánul meg, hanem a nyelvi szimmetria hétköznapi formáit elutasító intoleranciában is. A románok közel harmadát százalékát zavarja, ha a környezetében magyarul beszélnek, miközben más nyelvekkel szemben alig több mint tíz százalékuk vélekedik ugyanígy. Több mint kétharmaduk szerint udvariatlanság, ha a magyarok anyanyelvükön beszélnek egymással akkor, amikor románok is vannak a közelben. Ugyancsak elterjedt (tév)képzet, hogy a magyarok egy jelentős része nem hajlandó megszólalni románul, még ha beszéli is a nyelvet. Jelentős mértékű a magyarok román nyelvi képességeivel szembeni intolerancia is, illetve a magyarok esetében az akcentus is sokkal kevésbé elfogadott, mint más nem anyanyelvi beszélő esetében.

Utolsó lépésben a magyarok egyéni részvételét, illetve a kulturális és politikai pluralizmus támogatottságát mérő kompozit indexet hoztunk létre. Ennek alapján elmondható, hogy a románok nagy többsége elfogadja el a magyarok egyé-

ni részvételét, míg a kulturális és politikai pluralizmust támogatók kisebbségben vannak. A két indexből képzett dichotóm változók segítségével egy, a magyarokkal szembeni viszonyulásokat összegző tipológiát is létrehoztunk. Ez alapján három jellemző viszonyulási típus különíthető el. A hegemon kirekesztők a magyarok egyéni részvételét és a csoportreprodukciójukat lehetővé tevő intézményeket is ellenzik. Ez egy kisebbségi, de azért jelentős társadalmi bázissal bíró álláspont, a válaszdók közel ötöde sorható ide. A másik végpont a pluralista vagy akkomodacionista álláspont, ami a magyarokkal szemben mindkét dimenzióban megengedő, és ami a románok közel negyedét jellemzi. A közvélemény szintjén a monokulturális integrációt tekinthetjük egyfajta mainstreamnek. Ez ellenzi a magyarokkal szembeni egyéni kizárást, diszkriminációt, a jogegyenlőség megtagadását, azonban nem támogatja a csoportreprodukciót lehetővé tevő intézményeket, illetve a nyelvi pluralizmust. Az eredmények ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy az egyéni részvétel és a kulturális pluralizmus elfogadása graduális jelenség, az utóbbi feltételezi az előbbi meglétét. Ebből adódóan a pluralizmust elfogadó, de a részvételt megtagadó (elzárkózó pluralista) álláspont gyakorlatilag üreshalmaz.



II.

Az alávetettség interiorizálása.
A magyarok diszkriminációs tapasztalata,
román nyelvhez való viszonya és az
oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdjei

A kérdőíves kutatásunk második része az erdélyi magyarokra fókuszált. Esetükben szintén telefonos és online adatfelvételt végeztünk, ahol arra voltunk kíváncsiak, hogy a románok magyarokkal szembeni attitűdjei hogyan befolyásolják a magyarok önreprezentációját. Ezt a kérdéskört három dimenzió mentén vizsgáltuk (lásd 7. táblázat).

Az első dimenzió a **román-magyar viszony megítélésére** vonatkozott. Egyes, a románokra fókuszáló részben már bemutatott kérdéseket ismételtünk meg a magyar mintán is azért, hogy az eredményeket össze tudjuk hasonlítani. Rákérdeztünk a társadalmi távolságokra, valamint a román-magyar viszony általános megítélésére. Fontos elem volt a **személyes diszkriminációs tapasztalat** vizsgálata. Ezzel kapcsolatosan úgy a magyarokat, mint a románokat megkérdeztük, és mindkét minta eredményeit ebben a fejezetben tárgyaljuk.

A második dimenzió a **román nyelvhez való viszony** volt. Mint láthattuk, a románok magyarellenessége leginkább a hegemon nyelv ideológiákban, valamint a magyarok román nyelvtudásával kapcsolatos intoleranciában nyilvánul meg. Kérdőívünkben arra voltunk kíváncsiak, hogy a magyarok hogyan viszonyulnak ezekhez a kérdésekhez; melyek a román nyelvvel szembeni attitűdjeik; és milyen mértékben interiorizálják a domináns román nyelv ideológiát.

Az erdélyi magyarokra vonatkozó kérdőíves kutatás harmadik dimenziója az **oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdökhöz** kötődött. Az oktatással kapcsolatos viták jelen vannak az erdélyi magyar nyilvánosságban, miközben a magyar oktatási szakértők rendelkeznek egy domináns magyar oktatási paradigmával. Ennek legfontosabb elemei a teljes körű, és minden szintre kiterjedő magyar nyelvű oktatás, illetve az önálló intézmények iránti preferencia. Míg ezek az élitek szintjén konszenzuális elemek, az utóbbi években a magyar oktatás minősége, illetve a román nyelvoktatás hatékonysága viták keresztüzébe került. Kérdőívünkben mind a domináns oktatási paradigma lakossági támogatottságára, mind a két vitatott pontra, a magyar oktatás minőségével kapcsolatos lakossági percepciókra, illetve a román nyelvoktatást illető opciókra rákérdeztünk.

II. Az alávetettség interiorizálása.

7. táblázat. A magyar mintán vizsgált vélemények és attitűdök

A viszonyulás dimenziói		Mutatók
Román–magyar viszony	Általános jellemzés	– Mi jellemzi a románok és magyarok viszonyát általában Romániában (együttműködés, konfliktus, kölcsönös érdektelenség)?
	Társadalmi távolságok	– Elfogadna-e románt szomszédként, munkatársként, felettesként, családtagként?
	Személyes diszkriminációs tapasztalat	– Előfordult-e, hogy tiszteletlenül bántak vele, rosszabb kiszolgálást kapott, igazságtalanul nem alkalmazták, vagy büntette meg a rendőrség? (magyar és többségi minták összehasonlítása)
Román nyelvhez való viszony	Szubjektív román nyelvtudás	– Melyik kijelentés érvényes Önre a román nyelvet illetően (anyanyelvi szinten beszél, ..., egyáltalán nem beszél)?
	Román nyelvtudás és nyelvtanulás fontossága	– Mennyire fontos, hogy a magyar gyermekek nagyon jól megtanuljanak románul? – Egyetért-e azzal, hogy sok magyar nem akar megtanulni románul; hogy a magyarok nem tudnak megtanulni románul; hogy a magyarok úgy szeretnék beszélni románul, hogy ne tűnjön fel, hogy nem az anyanyelvük; hogy a román nyelvtanulás beolvadáshoz vezet?
	„Native languageism” ²⁵	– Zavarja-e a magyarok helytelen román nyelvhasználata, akcentusa? – Szeretne-e úgy beszélni románul, hogy ne vegyék észre, hogy nem az anyanyelve?
	Érzelmi/szomatikus viszonyulás	– Nyugtalan-e, ha románul kell beszéljen? – Tart-e attól, hogy furcsán néznek rá, amikor románul beszél?
	Nyelvi szimmetria	– Hogyan viszonyul a magyarok román nyelvhasználatához? – Hogyan viszonyul a szimmetrikus kétnyelvűséghez?

25 A kifejezés arra a helyzetre vonatkozik, amikor az anyanyelvi beszélők jelentik a nem anyanyelvi beszélők számára is a viszonyítási pontot, így nyelvtudásuk (az előbbiekhöz viszonyítva) eleve, mint „tökéletlen” (hibás, romlott, elégtelen stb.) értékelődik.

Az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdök	A domináns magyar „oktatási paradigma” támogatottsága	– Mi előnyösebb, ha a magyar gyermekek Romániában magyar, vagy ha román nyelven tanulnak? – Mi előnyösebb, ha a magyar gyermekek önálló magyar vagy vegyes iskolában tanulnak?
	Oktatás minősége	– Értékelje az oktatás minőségét, színvonalát (Romániában általában, a magyar nyelvű oktatását általában, a magyar és a román oktatását a településen)
	Román nyelvtanulás	– Mennyire fontos, hogy a magyar gyermekek nagyon jól megtanuljanak románul? – A jelenlegi oktatási rendszer megfelelő-e arra, hogy a gyerekek megtanuljanak románul? – Elfogadhatónak tartaná-e, hogy a magyar osztályokban a jobb romántudás érdekében néhány tantárgyat/a tantárgyak jelentős részét románul tanulják? – Elfogadható, hogy a magyar nyelven tanuló gyermekek ugyanazokat az érettségi tételeket kapják román nyelv és irodalomból, mint a román anyanyelvűek?

A fejezet tagolódása a fenti dimenziókat követi. Először a román-magyar viszony-nyal kapcsolatos válaszokat mutatjuk be, majd a román nyelvvel szembeni attitűdöket, végül pedig az erdélyi magyarok oktatási rendszerről alkotott véleményét, elvárásait vázoljuk. A fejezet az elmondottak összefoglalásával zárul.

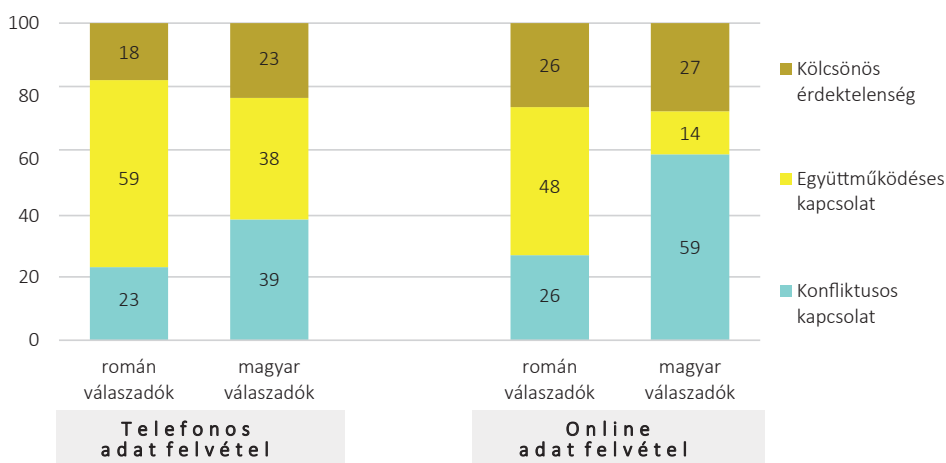
1. A román-magyar viszony

A román-magyar viszonyról kapcsolatban három kérdéskört, a viszony általános megítélését, a társadalmi távolságokat, és a diszkrimináció-percepciókat vizsgáltuk.

1.1. A román-magyar viszony általános jellemzése

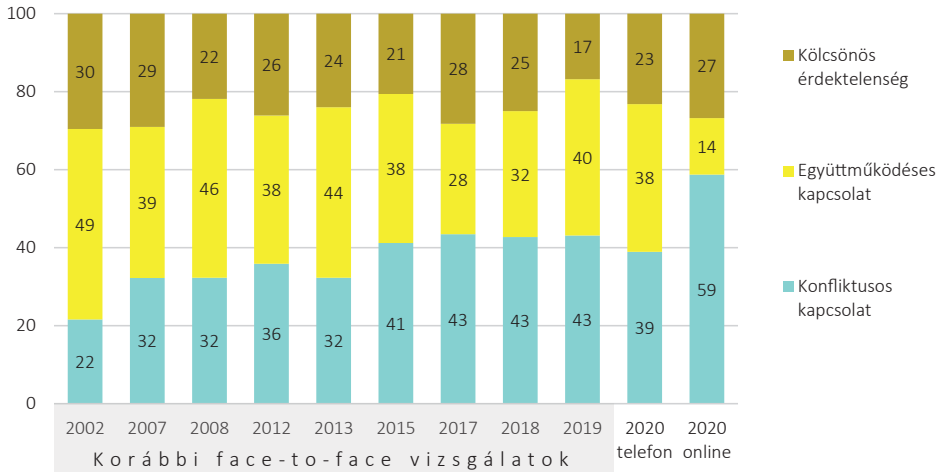
A román-magyar viszony általános megítélése visszatérő kérdése volt a korábbi felméréseknek. Mint láthattuk, a román társadalom jelentős része együttműködőnek gondolja ezt a viszonyt, és ez a percepció nem is változott az elmúlt húsz évben. Ezzel szemben, amint a 32. ábrán is látható, a magyarok (szűk) relatív többsége konfliktusosnak ítéli meg a többséggel való viszonyt (39 százalék, az együttműködéses kapcsolatot választó 38 százalékkal szemben). Ez az ellentét még látványosabb, ha az online válaszadók percepcióit nézzük, akiknek majdnem 60 százaléka ítélte konfliktusosnak a román-magyar viszonyt.

32. ábra. Ön szerint melyik jellemzi legjobban a románok és a magyarok viszonyát általában Romániában?



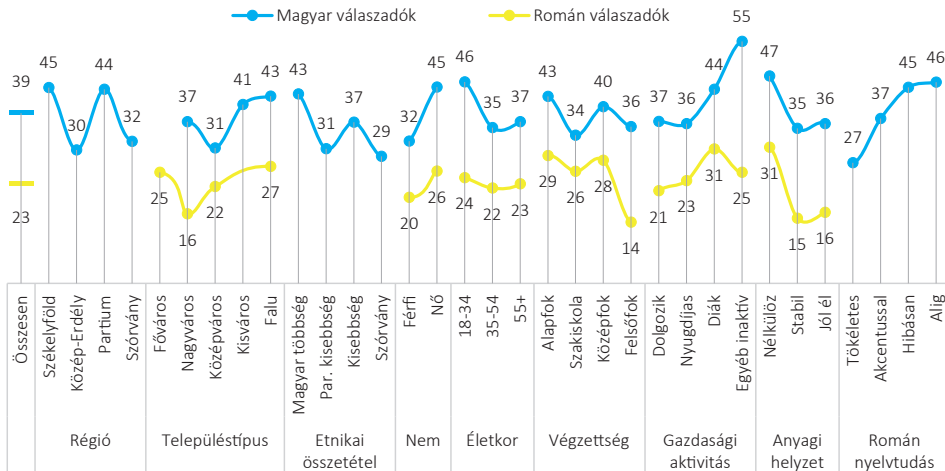
A román-magyar viszony általános percepciójára vonatkozó kérdés 2002 óta ugyanabban a formában kerül be a kérdőívekbe, ami lehetőséget ad arra, hogy időbeli trendeket vázoljunk fel. Amint a 33. ábrán látható, a két csoport viszonyát konfliktusosként értékelők aránya lassú, de biztos növekedést mutat. Míg 2002-ben a magyarok 22 százaléka értékelte a román-magyar viszonyt konfliktusosnak, addig a 2008–2013-as periódusban 32 százalék, 2017–2019-ben már 43 százalék. Habár a 2020-ban mért 39 százalék akár visszaesésként is értelmezhető lenne, a csökkenés minimális, és még mindig az előző években mért értékek felett van.

33. ábra. Ön szerint melyik jellemzi legjobban a románok és a magyarok viszonyát általában Romániában?



Háttérváltozók szerint vizsgálva (34. ábra) erősebb a konfliktus-percepció a tömbvidéken élők, a fiatalok és a szerényebb anyagi körülmények között élők körében, valamint azok esetében, akik rosszabbul beszélnek románul. Ezzel ellentétben kevésbé konfliktusosnak érzik a viszonyt azok, akik a szórványban élnek, illetve akik jól beszélnek románul. Fontos megemlíteni, hogy a konfliktusos viszonyt érzékelők aránya az utóbbi társadalmi kategóriákban is meghaladja a románok esetében mért értéket.

34. ábra. A román-magyar viszonyt konfliktusosnak értékelők aránya háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



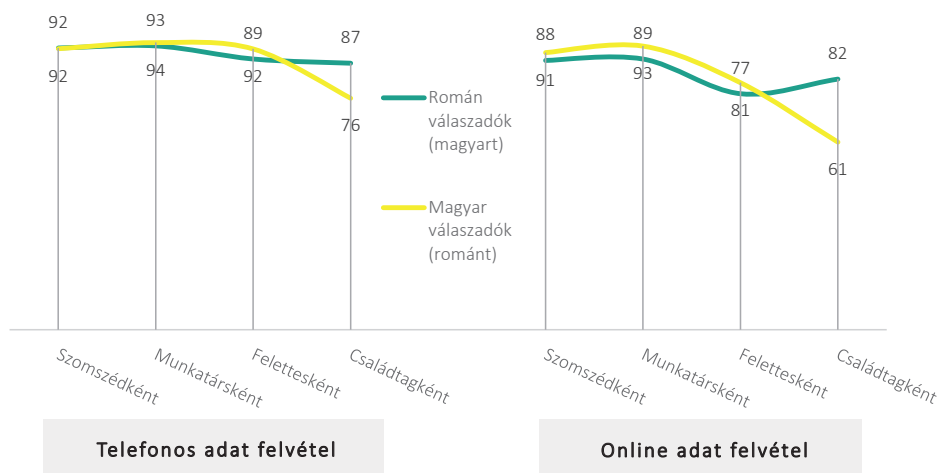
1.2. Társadalmi távolságok

A magyar és román válaszokat összemérve hasonló megoszlásokat láthatunk. Mindkét közösségben a szerényebb anyagi körülmények között élők, a fiatalok és a diákok azok, akik konfliktusosnak értelmezik a viszonyt. Míg a román népesség esetében ez a stabil vagy jó anyagi körülményekkel rendelkezőkre, és a felsőfokú végzettségűekre szinte egyáltalán nem jellemző (14-16 százalék), addig az ezen kategóriákba tartozó magyarok 35-36 százaléka érzel szembenállást.

1.2. Társadalmi távolságok

Mint láhattuk, a románok nagy többsége elfogad magyarokat a különböző interperszonális viszonyaiban, és – ha kisebb arányban is – úgy véli, hogy a magyarok is ezt teszik. Amint a 35. ábrán látható, ez nincs másként a magyaroknál sem. A magyarok elfogadnának románokat szomszédként, munkatársként, valamint felettesként, mi több a válaszadók háromnegyede a családba is befogadna románokat. Fontos megemlíteni azonban, hogy a családi reláció esetében a magyarok nyitottsága némiképp alacsonyabb.

35. ábra. Ön elfogadna-e más magyart/románt...

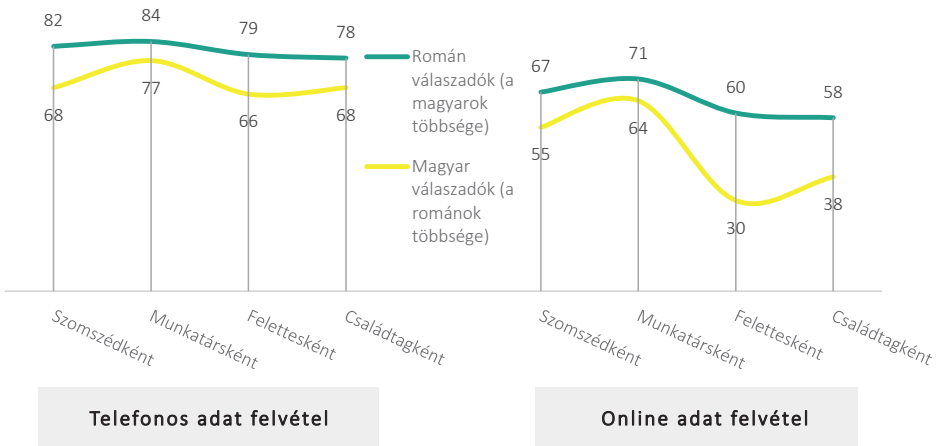


A felmérés egy másik tanulsága, hogy a magyar online kitöltők kisebb arányban fogadnának románt a családjukba, akár a magyar telefonos, akár a román online válaszokhoz hasonlítjuk (61 százalék a 76, illetve 82 százalékkal szemben).

A társadalmi távolságok további aspektusa a másik csoport nyitottságára vonatkozik. Ahogy 36. ábrán látható, mind a románok, mind pedig a magyarok bizalmatlanabbak a másik csoporttal szemben, vagyis kisebb arányban gondolják úgy, hogy azok elfogadnák őket a különböző interperszonális viszonyokban. Fontos

aláhúzni, hogy a magyarok élesebbnek ítélik meg a románok által konstruált etnikai határt, mint fordítva: a megkérdezettek körülből kétharmada gondolja úgy, hogy a románok elfogadnák őket szomszédként, felettesként vagy családtagként, ellentétben a románok 78-82 százalék között mozgó válaszaival. Az online adatfelvétel esetében ez a különbség még nagyobb. Az erdélyi magyar Facebook-használók csupán 30 százaléka gondolja úgy, hogy a románok elfogadnának magyar főnököt (ez a románok esetében 60 százalék), és mindössze 38 százaléka véli úgy, hogy a románok elfogadnának magyarokat családtagként (fordítva ez az arány 58 százalék).

36. ábra. Ön szerint a magyarok/románok többsége elfogadna-e románt/magyart...

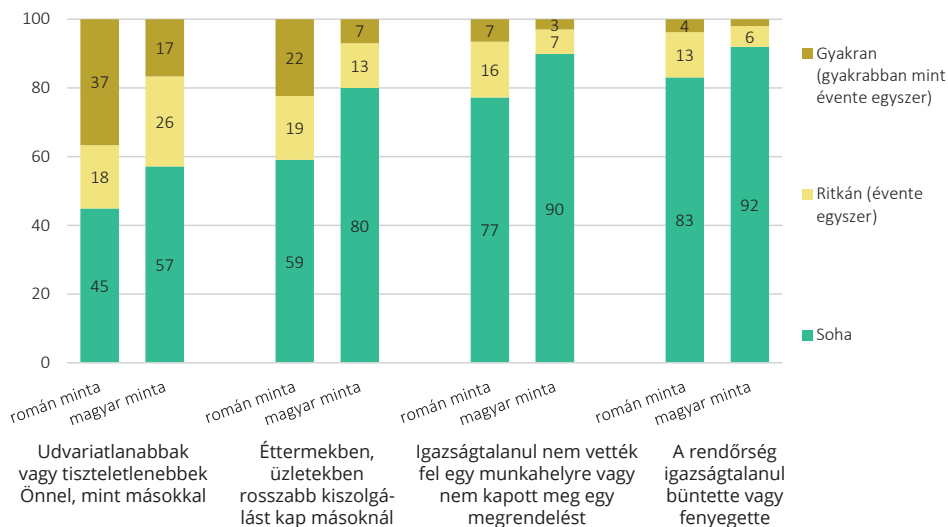


1.3. Személyes diszkriminációs tapasztalat

A román-magyar viszonyhoz kapcsolódó negyedik kérdésblokk a diszkriminációs tapasztalatra vonatkozott. Mint láthattuk, a román társadalomban visszaesett a magyarokkal szembeni diszkrimináció legitimitása, azonban fontos szempont az is, hogy mindezt hogyan érzékelik maguk a magyarok. Ezt a személyes diszkriminációs tapasztalatot keresztül mértük. Kérdésünk az volt, hogy a különböző helyzetekben a magyarok a romániai átlagnál kisebb vagy nagyobb arányban szembesültek negatív megkülönböztetéssel. Logikus hipotézisként adódik, hogy kisebbségi helyzetükből fakadóan a többségnél gyakrabban szembesülnek diszkriminációval.

2. A román nyelvhez való viszony

37. ábra. A mindennapokban milyen gyakran történnek meg Önkel az alábbiak? Telefonos adatfelvétel



Amint a 37. ábrán is látható, a diszkriminációs tapasztalattal kapcsolatos hipotézisünk nem igazolódtott be. A magyarok túlnyomó többsége nem érezte úgy, hogy „*udvariatlanabbul vagy tiszteletlenebbül bántak volna vele, mint másokkal*” (57 százalék), hogy „*rosszabb kiszolgálást kapott volna, mint mások*” (80 százalék), hogy „*igazságtalanul nem kapott meg egy megrendelést vagy munkahelyet*” (90 százalék), vagy hogy „*igazságtalanul büntette volna meg a rendőr*” (92 százalék). Ezek az arányok ráadásul lényegesen alacsonyabbak, mint a román mintán mért értékek.

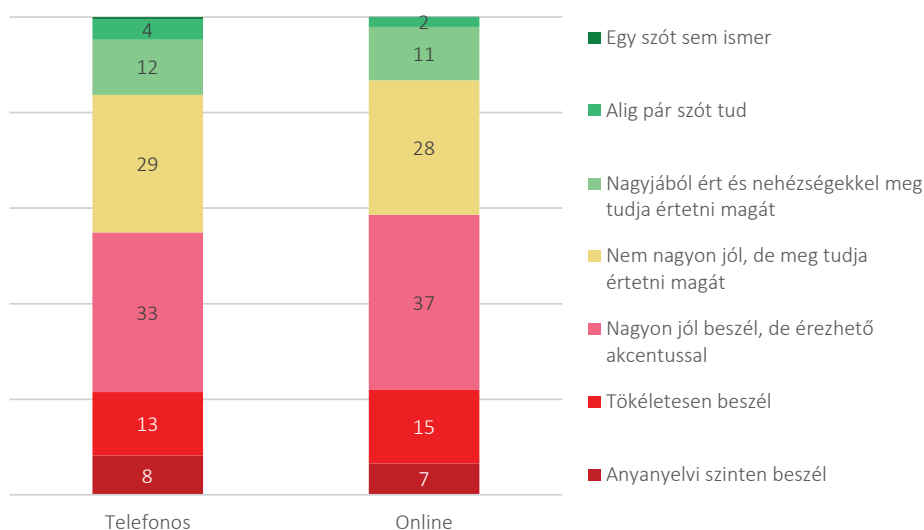
2. A román nyelvhez való viszony

Az előző fejezetben láthattuk, hogy a román társadalom magyar nyelvhasználatlal szembeni attitűdjei, valamint a magyarok román nyelvtudásával szembeni intoleranciája a magyarellenesség központi elemei. Ennek tudatában releváns kérdés, hogy milyenek a magyarok attitűdjei a domináns román nyelvi ideológiákkal, illetve általában a román nyelvvel szemben. A következőkben öt dimenzió mentén tárgyaljuk a magyarok román nyelvvel való viszonyát. Ezek a szubjektív román nyelvtudás, a román a nyelvtanulás és a romántudás fontossága, az úgynevezett „*native languageism*” interiorizálása, és ehhez kapcsolódóan a román nyelvvel való érzelmi/szomatikus viszony, illetve az nyelvi szimmetriára való törekvés (vagy megfordítva, az aszimmetria elfogadása).

2.1. Szubjektív román nyelvtudás

A szubjektív román nyelvtudást egy hét fokú skála segítségével mértük (38. ábra), ahol a válaszadók elhelyezhették magukat attól elkezdve, hogy anyanyelvi szinten beszélnek románul, addig hogy egyetlen szót sem ismernek. Összességében a telefonos válaszadók 22 százaléka értékelte a saját romántudását tökéletesnek (vagy anyanyelvi szintűnek), 33 százaléka beszél nagyon jól, de akcentussal, 29 százaléka nem nagyon jól, de meg tudja értetni magát, és 16 százaléknak vannak komoly kommunikációs problémái. Az online mintán ugyanezek az arányok 22, 37, 28 és 13 százalékot tesznek ki.

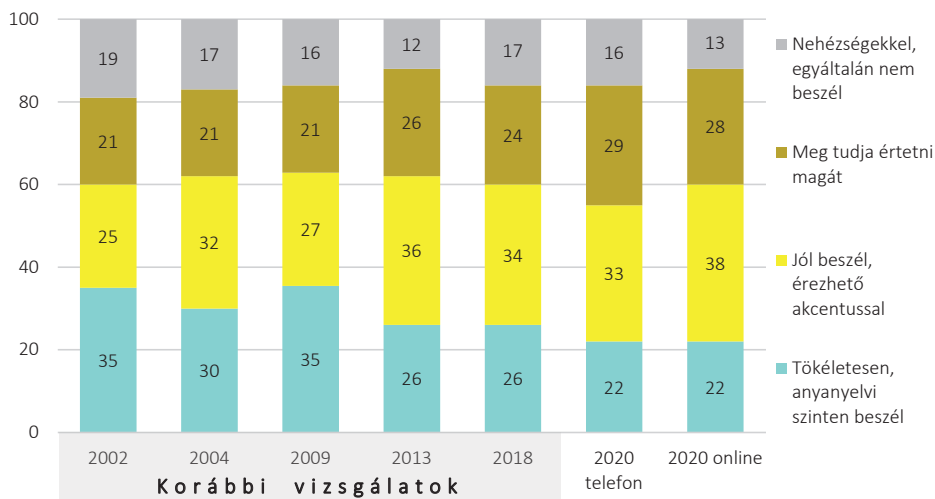
38. ábra. Melyik kijelentés érvényes Önre a román nyelvet illetően?



Amint a 39. ábrán látható, a magyarok román nyelvtudása, legalábbis ha az ön-értékelést vesszük figyelembe, időben romlott. Míg 2002-ben 35 százalék vallotta magáról, hogy tökéletesen beszél románul, addig ez az arány 2020-ban már csak 22 százalék. Ugyanakkor, ha a románul gördülékenyen kommunikálók arányát nézzük (a nagyon jól, de akcentussal beszélőket is ide számítva), a romlás már nem annyira egyértelmű.

2.1. Szubjektív román nyelvtudás

39. ábra. Melyik kijelentés érvényes Önre a román nyelvet illetően?



Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést (8. táblázat), kirajzolódik, hogy melyek azok a csoportok, amelyeknek alacsonyabb szintű a szubjektív nyelvtudása. Régió szerint a székelyföldiek és a partiumiak azok, akik többségében úgy gondolják, hogy rosszul vagy alig beszélnek románul, míg a szórványban élők inkább úgy értékelik, hogy jól beszélnek. A román nyelvtudás értékelése esetében lényeges az is, milyen településen élnek a válaszadók: mind a települések nagysága, mind a románok aránya fontos háttérváltozó. Legrosszabbul az alapfokú végzettségűek beszélnek, azonban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között is viszonylag magas arányt képviselnek a románul gyengén vagy alig beszélők. Érdekes változást észlelhetünk, amennyiben korcsoportok szerint vizsgáljuk a kérdést. A 2000-es években végzett felmérésekben rendre az idősek voltak azok, akik a legrosszabbra értékelték saját nyelvtudásukat. Amint a táblázatban látható, ez 2020-ra megváltozott. Habár még mindig a középgeneráció az, aki (az önbevallás alapján legalábbis) a legjobban beszél románul, mára a fiatalok szubjektív nyelvtudása rosszabb, mint az időseké, és a korábbi eredményekkel ellentétben, ebben a kategóriában már nincsenek többségben azok, akik úgy gondolják, hogy jól beszélnek románul.

8. táblázat. A magyarok szubjektív román nyelvtudása háttérváltozók szerint

		Tökélete- sen beszél	Akcentus- sal beszél	Hibásan beszél	Alig beszél
	Összesen	22	33	29	16
Régió	Székelvföld	10	30	29	30
	Közép-Erdély	28	33	30	9
	Partium	14	34	37	15
	Szörvány	43	38	16	2
Település- típus	Nagyváros	42	39	13	6
	Középváros	28	34	26	11
	Kisváros	15	35	35	15
	Falu	12	31	35	23
Etnikai ösz- szetétel	Magyar többség	11	30	36	23
	Par. kisebbség	31	37	22	10
	Kisebbség	29	46	21	4
	Szörvány	54	29	13	4
Nem	Férfi	23	33	33	11
	Nő	20	33	26	21
Életkor	18-34	19	29	33	20
	35-54	24	38	26	13
	55+	22	33	29	17
Végzettség	Alapfok	12	29	29	30
	Szakiskola	20	34	34	13
	Középfok	25	31	29	15
	Felsőfok	26	42	24	7
Gazdasági aktivitás	Dolgozik	22	38	27	12
	Nyugdíjas	23	30	28	19
	Diák	23	23	40	14
	Egyéb inaktív	11	25	38	25

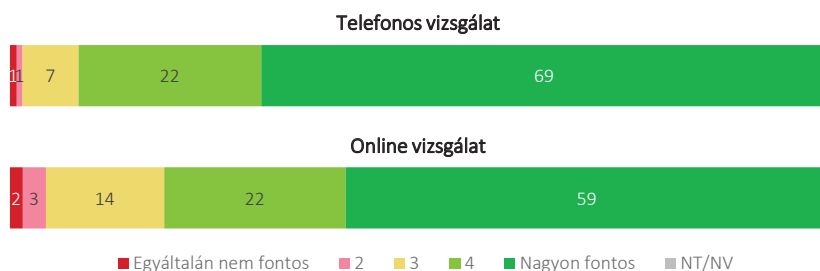
2.2. A román nyelvtudás fontossága

Összességében elmondható, hogy a magyarok szubjektív román nyelvtudása csökkent. Ez mutathatja a román tudás objektív csökkenését, de az önbizalom hiányából is fakadhat. Ha az első magyarázatot fogadjuk el, akkor a magyar közösség és különösen az oktatási rendszer felerősödő párhuzamosodását hozhatjuk fel mögöttes folyamatként, ami redukálta a fiatalok román nyelvi kitettségét. A magyarok román tudással kapcsolatos önbizalmát csökkenthette ugyanakkor az ezt kétségbe vonó, mind a román, mind a magyar nyilvánosságban megjelenő diskurzus. Ehhez az érettségi vizsga szigorítása is muníciót szolgáltatott.

2.2. A román nyelvtudás fontossága

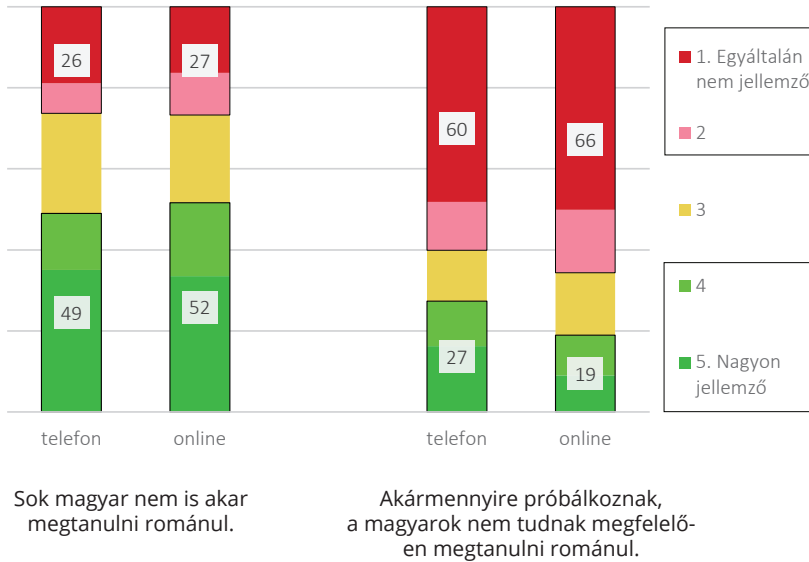
Lényeges eredmény, hogy az erdélyi magyarok között gyakorlatilag konszenzus van a román nyelv ismeretének fontosságát illetően. Amint a 40. ábrán is látható, a megkérdezettek 91 százaléka gondolja úgy, hogy fontos, hogy a magyar gyerekek jól megtanuljanak románul. Amennyiben az online vizsgálat eredményeit vesszük figyelembe, ez az arány valamivel alacsonyabb, de még mindig számottevő (81. százalék).

40. ábra. Ön szerint fontos, hogy a magyar gyermekek nagyon jól megtanuljanak románul?



Amint a 41. ábrán látható, a megkérdezettek majdnem fele ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy sok magyar nem is akar megtanulni románul (az online vizsgálat esetében ez az arány valamivel magasabb, 52 százalék), miközben csak 27 százalék gondolja úgy, hogy a magyarok semmilyen formában nem tudnak megfelelően megtanulni románul (az online vizsgálat esetében 19 százalék).

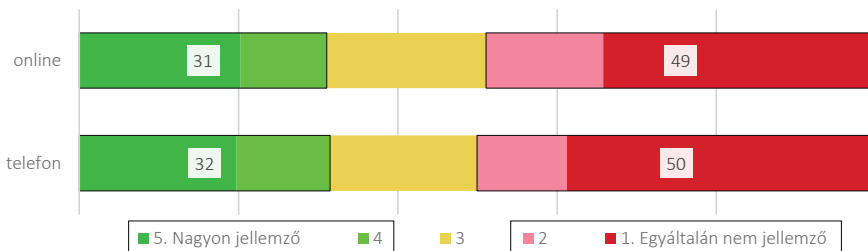
41. ábra. Mennyire ért egyet a következő kijelentésekkel?



Ezek a hiedelmek azért is érdekesek, mert amint a 40. ábra is mutatja, kvázi-konszenzus van a magyarok körében annak fontosságáról, hogy nagyon jól meg kell tanuljanak románul. Vagyis miközben a magyarok személyesen fontosnak tartják a romántudást, jelentős részük arról is meg van győződve, hogy a magyar közösségben sokan vannak olyanok, akik nem így vélekednek. Ez egybecseng a románok között széles körben elterjedt hiedelmekkel.

Az utolsó kérdés az asszimilációs félelemre vonatkozott (42. ábra). A megkérdezettek 31 százaléka gondolta úgy, hogy a román nyelvtanulással megnő a magyarok asszimilációs hajlandósága, míg körülbelül fele nem értett egyet ezzel. Az online és telefonos adatfelvétel eredményei között nincs különbség.

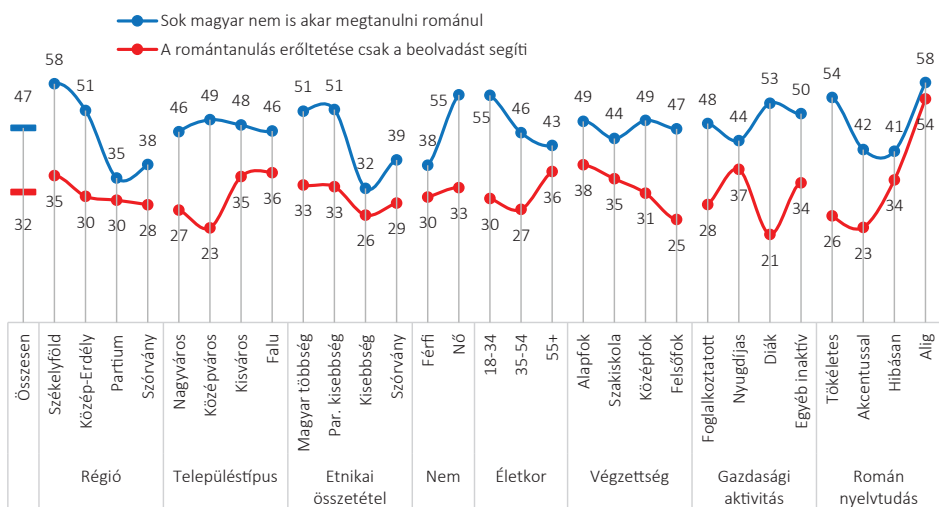
42. ábra. Mennyire ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy „A román nyelvtanulás folyamatos erőltetése csak a beolvadást segíti”?



2.3. „Native languageism”, érzelmi/szomatikus viszonyulás

Hogy megértsük, pontosan mi áll ezen eredmények mögött, érdemes háttérváltozók szerint vizsgálni a kérdést. Amint a 43. ábrán látható, az az elképzelés, hogy sok magyar nem is akar megtanulni románul inkább a Székelyföldre és Közép-Erdélyre, a magyar többségű, vagy jelentős magyar kisebbséggel rendelkező településeken élőkre, a fiatalokra és a diákokra jellemző, valamint azokra a személyekre, akik tökéletesen vagy egyáltalán nem beszélnek románul. Ez arra enged következtetni, hogy a magyarok román nyelvtanulással kapcsolatos sztereotípiáit két strukturális tényező alakítja. Egyrészt, a magyarok átvesznek és magukévá tesznek egy, a román társadalom szintjén elfogadottnak számító vélekedést, tehát a románokkal való intenzívebb kapcsolat az egyik magyarázó tényező. Másrészt, a többségi magyar környezetben élőket, valamint a románul rosszul beszélőket vélhetően környezetük nyelvtudásának hiánya is befolyásolja. Mások, mint a közép-erdélyiek, vagy a románul jól vagy tökéletesen beszélők, a román nyelvtudáson keresztül önmagukat pozicionálják társadalmi szempontból, azokkal szemben, akik nem tudnak és meglátásuk szerint nem is akarnak megtanulni románul.

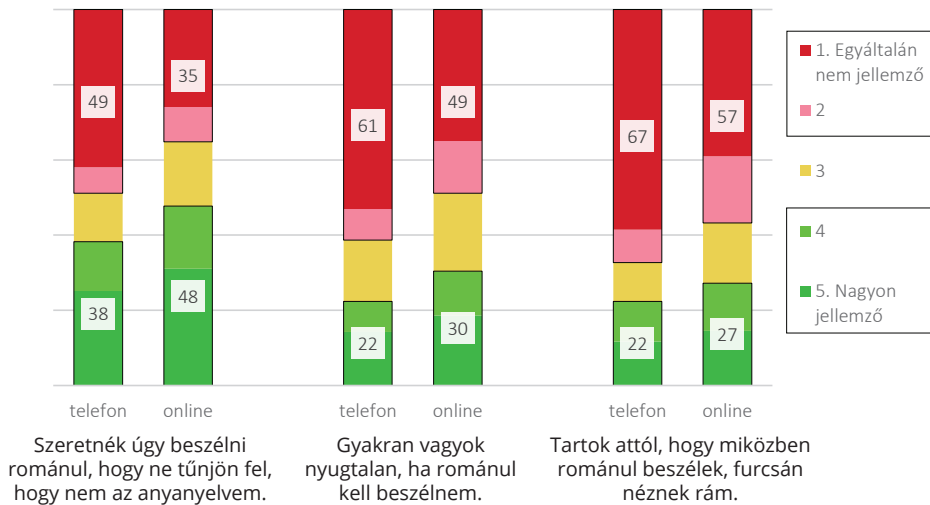
43. ábra. Az alábbi kijelentésekkel egyetértők aránya háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



2.3. „Native languageism”, érzelmi/szomatikus viszonyulás

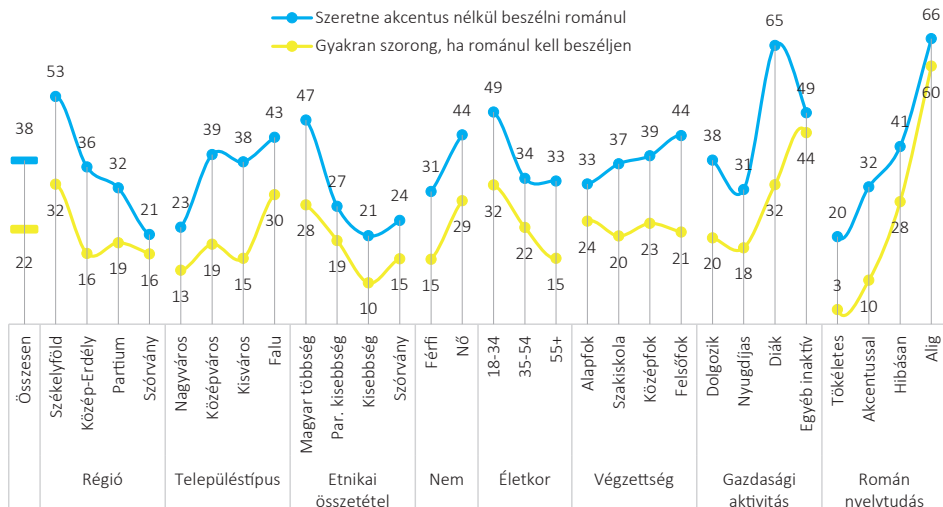
A román nyelvvel szembeni attitűdök második kérdésblokkja a román nyelvhasználattal kapcsolatos elvárásokra és félelmekre vonatkozott. Amint a 44. ábrán látható, a romániai magyarok 38 százaléka szeretne úgy beszélni románul, hogy ne tűnjön fel, a román nem az anyanyelve. Ezzel párhuzamosan pedig 22-22 százaléka nyugtalan, ha románul kell beszélnie, illetve tart attól, hogy furcsán néznek rá, miközben románul beszél. Az online vizsgálatban mind a tökéletes román nyelvtudásra vágyók, mind a nyelvtudásuk miatt szorongók aránya magasabb.

44. ábra. Mennyire jellemzőek az Ön esetében a következők?



Háttérváltozók szerint megvizsgálva (45. ábra) világossá válik a két dolog közötti összefüggés, hisz a tökéletes nyelvtudás iránti vágy és a szorongás magyar népességben belüli megoszlása kísértetiesen hasonló mintázatot követ. Mindkét érzésnek azok vannak leginkább kitéve, akik gyengén beszélnek románul, ami egyben azt jelenti, hogy magasabb arányban értettek egyet a kijelentéssel a Székelyföldön élők, a gazdasági szempontból inaktívak, a magyar többségű településeken élők, valamint a fiatalok és a diákok. Az ábrán az is jól látszik, hogy több olyan társadalmi kategória is van, amelyben a válaszadók több mint fele szeretne úgy beszélni románul, hogy ne tűnjön fel, hogy az nem az anyanyelve.

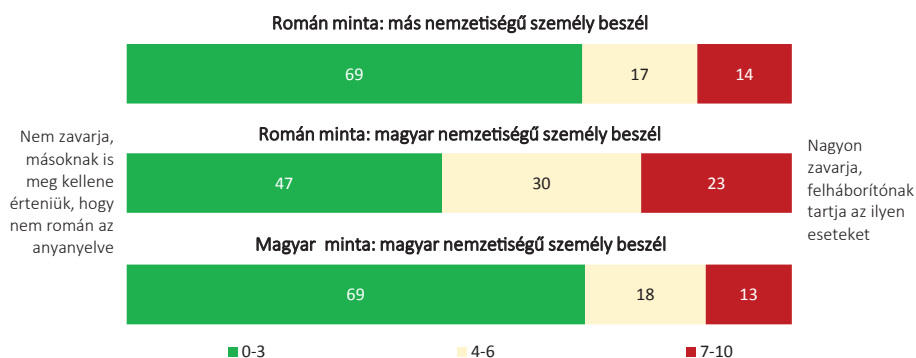
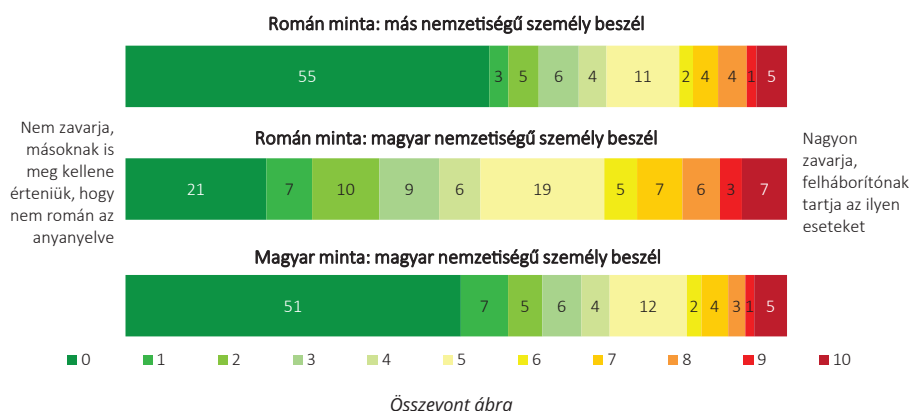
45. ábra. Az alábbi kijelentésekkel egyetértők aránya háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



2.3. „Native languageism”, érzelmi/szomatikus viszonyulás

A román nyelvhez való viszonytal kapcsolatos következő kérdésblokkunk a románul hibásan vagy akcentussal beszélő magyarok megítélésére vonatkozott, amit a román mintán szintén lekérdeztünk. A román vizsgálathoz hasonlóan a magyaroktól is megkérdeztük, hogyan vélekednek azokról a helyzetekről, amikor egy magyar rosszul, akadozva, illetve, ha jól, de akcentussal beszél románul a nyilvánosság előtt. Érdekes aláhúzni, hogy saját nyelvi kompetenciájuk megítélésében a magyarok 45 százaléka sorolta magát az első vagy az alatti kategóriába, és közel 80 százaléka gondolta úgy, hogy a második, vagy az alatti nyelvi kategóriába tartozik.

46. ábra. Gondoljon egy olyan helyzetre, amikor egy magyar nemzetiségű személy a román rádióban vagy televízióban szerepel. Tegyük fel, hogy az illető akadozva beszél románul, hibákat vét. Mi a véleménye az ilyen esetről, ön hogyan érez? Telefonos adatfelvétel



Amint az 46., illetve az 47. ábrán látható, a magyarok jelentős része interiorizálja a románoknál megjelenő, a hibátlan és akcentus nélküli nyelvhasználatra vonatkozó normát. Csak alig több mint fele részüket nem zavarja egyáltalán, ha egy magyar akadozva beszél románul, 13 százalék pedig kifejezetten felháborodik a hipotetikus esetben. Amennyiben a 0-3 értéket választókat tekintjük megengedőnek, 69 százalék elfogadó a románul rosszul beszélő magyarokkal. Fontos kiemel-

ni, hogy ezek az arányok ugyan elmaradnak a románok magyarokkal szembeni intoleranciájától, de szigorúbbak annál, ahogy a románok a más nemzetiségű személyek román nyelvtudását megítélik.

Az akcentus a hibás nyelvhasználatnál kevésbé zavarja magyarokat: közel háromnegyedük adott 0 és 87 százalékuk 0-3 közötti értéket, azonban itt is megfigyelhető, hogy a magyarok szigorúbban viszonyulnak saját magukhoz, mint a románok a más nemzetiségű nem anyanyelvi beszélőkhöz.

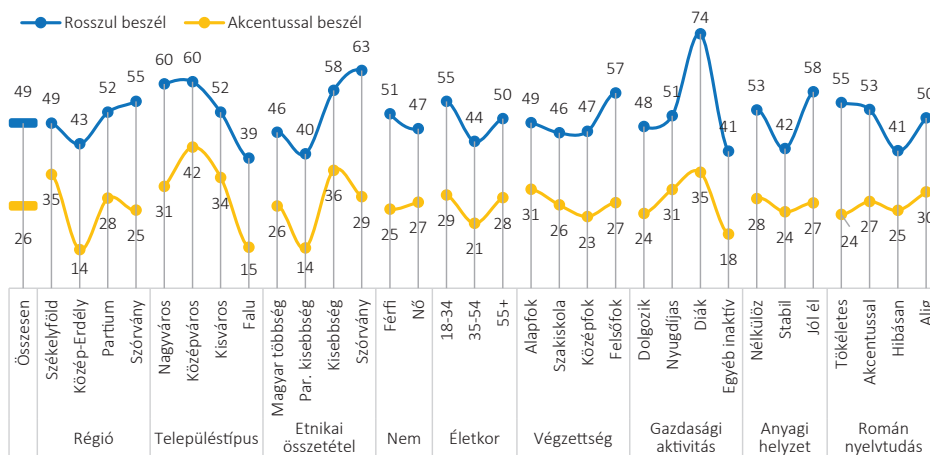
47. ábra. Most értékelje ugyanazt a szituációt, azzal a különbséggel, hogy az illető szereplő helyesen, folyékonyan beszél románul, de nagyon érezhető, hogy nem román az anyanyelve! Telefonos adatfelvétel



Amint az 48. ábrán látható, a különböző társadalmi kategóriák hasonlóan vélekednek a két esetről. A szóróvidéken vagy kisebbségben, a nagy- vagy közép-városban élők, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők, az anyagilag jól szituáltak, valamint románul jobban beszélők tartják nagyobb arányban problematikusnak a hibás nyelvhasználatot, illetve az akcentust.

2.4. Nyelvi szimmetria

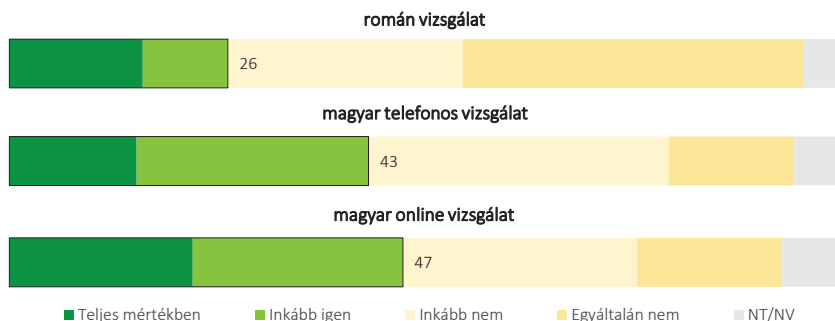
48. ábra. Azok aránya, akiket valamennyire zavar, ha egy magyar hibásan, valamint jól, de akcentussal beszél románul háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



2.4. Nyelvi szimmetria

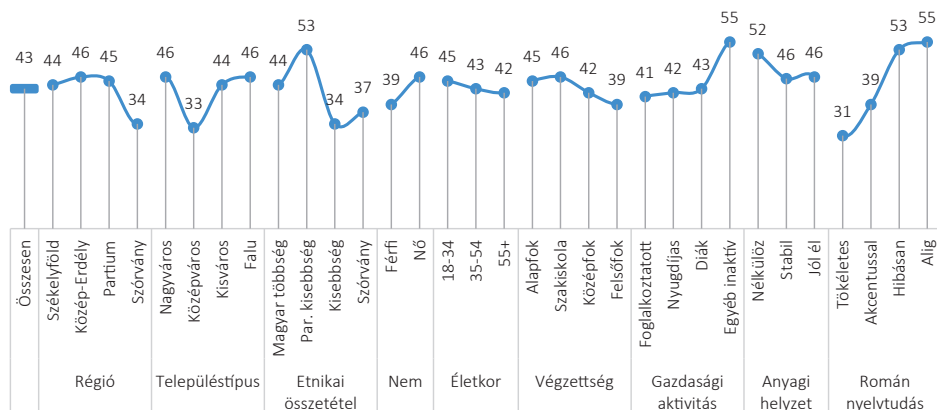
A nyelvi attitűdökkel kapcsolatos utolsó kérdés a szimmetrikus nyelvhasználatra vonatkozott. Mind a román, mind pedig a magyar vizsgálatban megkérdeztük, hogy mennyire értenének egyet azzal, ha azokon a vidékeken, ahol jelentős a magyarok aránya, a román gyerekek is tanulnának magyarul az iskolában. Mint láthattuk, a románok mindössze negyede támogatná ezt az elképzelést. A 49. ábrán az is látható, hogy ennek a magyarok körében sincs többségi támogatottsága, hiszen mindössze 43 százalék értené egyet a szimmetrikus nyelvtanulás lehetőségével. Valamivel magasabb a kérdés támogatottsága az online válaszadók között, az erdélyi magyar Facebook-használók 47 százaléka vélekedett pozitívan erről a lehetőségről.

49. ábra. Mennyire ért egyet azzal, hogy azokon a településeken, vidékeken, ahol a magyarok jelentős arányt képviselnek, a román gyerekek is kellene tanulják az iskolában a magyar nyelvet? Telefonos adatfelvétel



A szimmetrikus nyelvtanulás lehetőségét érdemes háttérváltozók szerint is megvizsgálni. Ahogy az 50. ábrán látható, négy társadalmi kategória van, ahol a román gyerekek magyar nyelvtanulási lehetősége többségi támogatást élvez: a magyarul hibásan vagy alig beszélők, a rossz anyagi helyzetben élők, valamint a kiegyensúlyozott interetnikus környezetben (30-50 százalék) élők.

50. ábra. Azok aránya, akik támogatnák azt, ha a román gyerekek is tanulnák az iskolában a magyar nyelvet háttérváltozók szerint. Telefonos adatfelvétel



A románok magyarul való tanulását legkevésbé azok támogatják, akik úgymond tökéletesen beszélnek románul, de 40 százalék alatti a kérdés támogatottsága a kisebbségben vagy szörványban élők esetében, valamint az értelmiségiek körében is. Ez egyrészt azt jelenti, hogy ezek azok a kategóriák, amelyek leginkább elfogadják, vagy kevésbé érzik problémásnak a román nyelv hegemoniáját. Másrészt, pedig vélhetően, ellentétben a románul rosszabbul beszélő társaikkal, magasabb és magabiztosabb román nyelvi kompetenciájukból adódóan, kisebbnek érzékelik saját kommunikációs távolságukat a románoktól.

Összefoglalva elmondható, hogy bár konszenzus van az erdélyi magyarok körében arra vonatkozólag, hogy a román nyelv magas szintű ismerete fontos, valamennyit csökkent azok aránya, akik úgy gondolják magukról, hogy anyanyelvi szinten vagy jól beszélnek románul. A román nyelvet hibásan beszélőkkel szembeni intolerancia és a román nyelvtudással kapcsolatos előítéletek megjelennek a magyarok körében is, igaz, nem olyan mértékben, mint a román közösségben. A magyarok jelentős része (főleg a felsőfokú végzettséggel rendelkezők, a diákok, valamint azok, akik jól beszélnek románul) átveszi a román társadalomban domináns nyelvi ideológiákat, természetesnek tartja ezeket, és nem kérdőjelezi meg a román és magyar nyelv közötti nyelvi hierarchiát. Feltételezhető, hogy azon csoportok esetében, amelyek gazdasági szempontból marginalizáltak, kiszolgáltatottak, a román nyelvtudás hiánya a sikertelenség magyarázataként jelenik meg, ami szintén növeli a román nyelvvel szembeni frusztrációt.

3. Az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdök

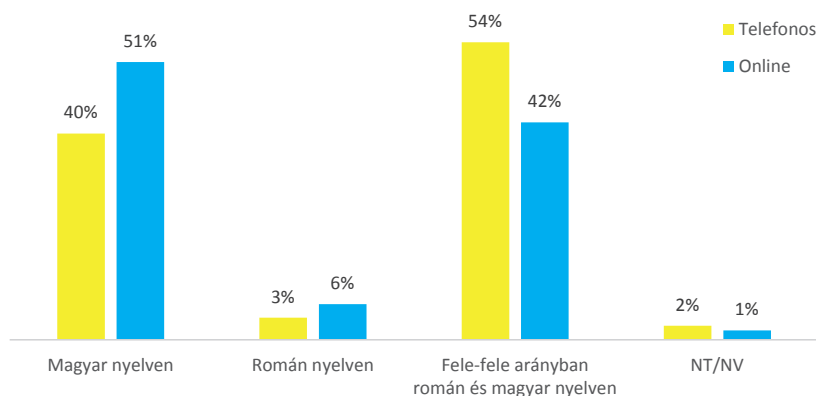
A magyarokra fókuszáló kérdőívünk harmadik témája az oktatási rendszerrel kapcsolatos attitűdökre vonatkozott. Egyrészt, a magyar elitek oktatással kapcsolatos elképzeléseinek két kulcstényezőjére, a magyar nyelvű oktatás, illetve az önálló iskolák támogatottságára kérdeztünk rá. Másrészt arra voltunk kíváncsiak, hogy a kérdezettek miként vélekednek a magyar oktatás minőségéről, illetve a román nyelvtanulásról. Ez utóbbi témák vitapontokként jelentek meg a magyar nyilvánosságban.

3.1. A domináns magyar oktatási paradigma támogatottsága

Az elmúlt években felerősödött a magyar oktatási hálózat elkülönülése. Ez nem csak azt jelenti, hogy a magyar gyerekek növekvő számban tanulnak magyar nyelven, hanem azt is, hogy növekedőben van az önálló magyar iskolákba járók aránya. A magyar politikai elitnek azt is sikerült elérnie, hogy a román nyelv és irodalom tantárgyat kivéve minden más tantárgy oktatása magyarul történjen. Ezek olyan folyamatok, amelyek jótékonyaságáról konszenzus van az erdélyi magyar elitek és az oktatási szakértők körében. A romániai magyarok ezzel kapcsolatos véleményének feltérképezésére azonban ez idáig nem került sor.

Amint az 51. ábrán látható, az erdélyi magyarok körében nincs többségi támogatottsága annak, hogy a magyar gyerekek kizárólag magyar nyelven kell tanuljanak. Habár nagy többségük kategorikusan elutasítja a gyermekek többségi nyelven történő oktatását, a megkérdezettek többsége (54 százalék) úgy gondolta, hogy előnyösebb lenne egy olyan oktatási rendszer, ahol fele-fele arányban tanulnak magyarul és románul a gyerekek. Az online vizsgálat eredményei hasonlóan megosztóak voltak, azonban itt többségben voltak azok, akik a kizárólag magyar nyelven való tanulás mellett tették le a voksukat.

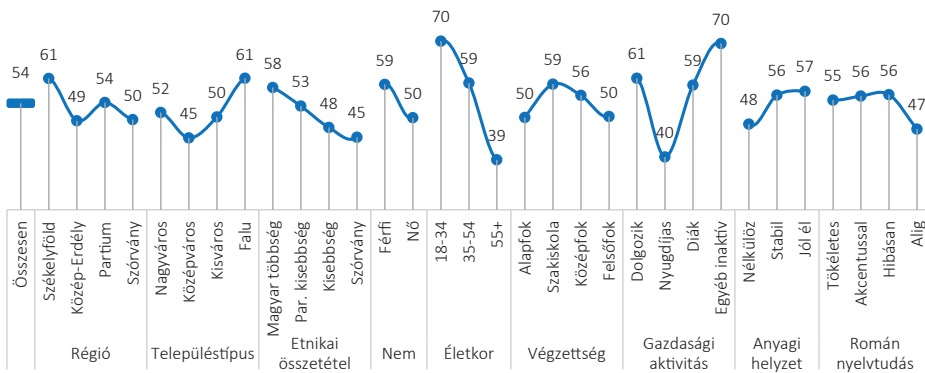
51. ábra. Ön szerint mi előnyösebb, ha a magyar gyerekek Romániában magyar, vagy ha román nyelven tanulnak?



3.1. A domináns magyar oktatási paradigma támogatottsága

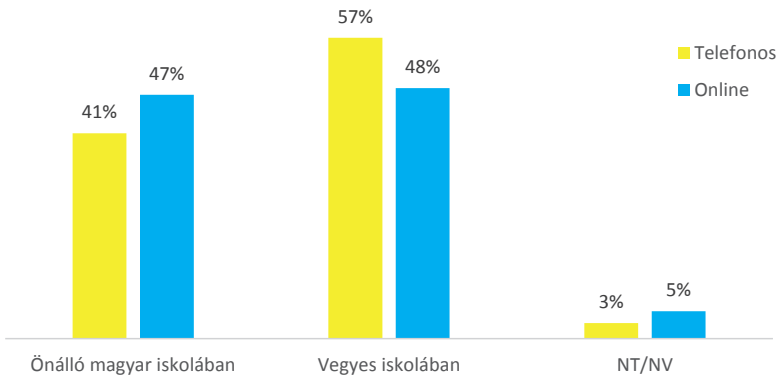
Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést (52. ábra), jól látható, hogy azokban a csoportokban magasabb a nem tiszta magyar nyelvű oktatás támogatottsága, amelyek román nyelvi kitettsége alacsonyabb. Ilyenek a fiatalok, a székelyföldiek és általában a tömbterületeken, a rurális környezetben élők, valamint a gazdasági szempontból inaktívak. Ezzel szemben azokban a csoportokban, amelyek esetében a román nyelvi kitettség magasabb, illetve azok körében, akik olyan időszakban jártak iskolába, amikor a magyar nyelven való tanulás lehetősége nem magától értetődően állt a fiatalok rendelkezésére (55 év felettiak és nyugdíjasok), a kétnyelvű oktatás támogatottsága lényegesen alacsonyabb.

52. ábra. Azok aránya, akik úgy gondolják, hogy fele-fele arányban román és magyar nyelven előnyösebb lenne tanulni háttérváltozók szerint



A domináns oktatási paradigma támogatottságára vonatkozó második kérdés az önálló magyar versus vegyes iskola dilemmára utalt. Amint a 53. ábrán látható, a megkérdezettek többsége (57 százalék) inkább a vegyes román-magyar iskolákat preferálná, és mindössze 41 százalék tartja előnyösebbnek az önálló magyar iskolákat. Az online vizsgálatban, hasonlóan az előző kérdéshez, valamivel magasabb az önálló magyar iskolák támogatottsága, azonban itt sem éri el az 50 százalékot.

53. ábra. Ön szerint mi előnyösebb, ha a magyar gyermekek önálló magyar vagy vegyes (magyar és román osztályokat egyaránt tartalmazó) iskolában tanulnak?

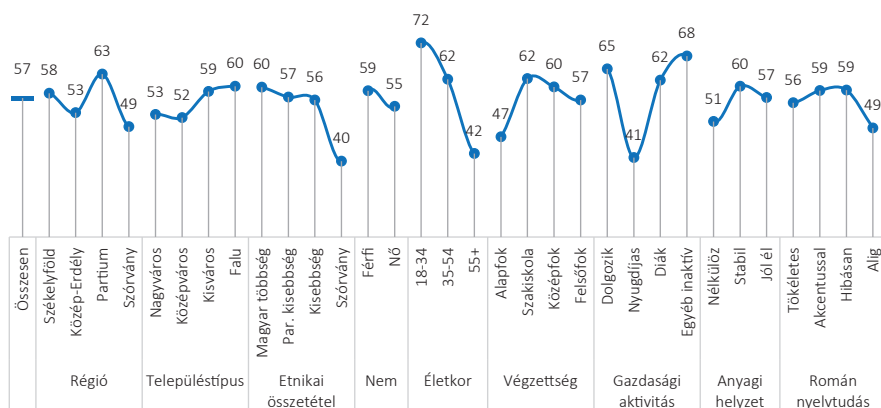


3.2. Az oktatás minősége

Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést (54. ábra), észrevehető, hogy hasonlóan az előző kérdéshez, azokban a társadalmi kategóriákban magasabb a vegyes iskolák támogatottsága, ahol kevesebb tapasztalattal rendelkeznek a vegyes intézmények tekintetében (magyar többségű településeken és vidékeken élők, kisvárosiak, falusi környezetben élők, fiatalok), vagy pedig aktívan részt vesznek, vagy részt szeretnének venni a munkaerőpiacon (foglalkoztatottak, inaktívak, szakiskolát végzettek). Vélhetően a vegyes iskola ebben a kontextusban a románokkal való érintkezés, a román nyelv hatékonyabb megtanulásának egyik vélt helyszínéként jelenik meg.

Ezzel ellentétben azok, akik kevésbé lelkesedtek a vegyes intézményekért, jellemzően inkább olyan társadalmi kategóriákba tartoznak, akik jobb rálátással bírnak a vegyes iskolák jellemzőire, és az ezeken belül megjelenő nyelvi és hatalmi aszimmetriákra meg egyenlőtlenségekre. Ide tartoznak például az olyan területen élők, ahol jelentős számban működnek ilyesféle intézmények (Közép-Erdély, szórványvidék, nagyvárosok), vagy azok, akik nagyobb valószínűséggel jártak vegyes iskolákba (nyugdíjasok, 55 év felettiek).

54. ábra. Azok aránya, akik úgy gondolják, hogy a vegyes iskolák előnyösebbek háttérváltozók szerint



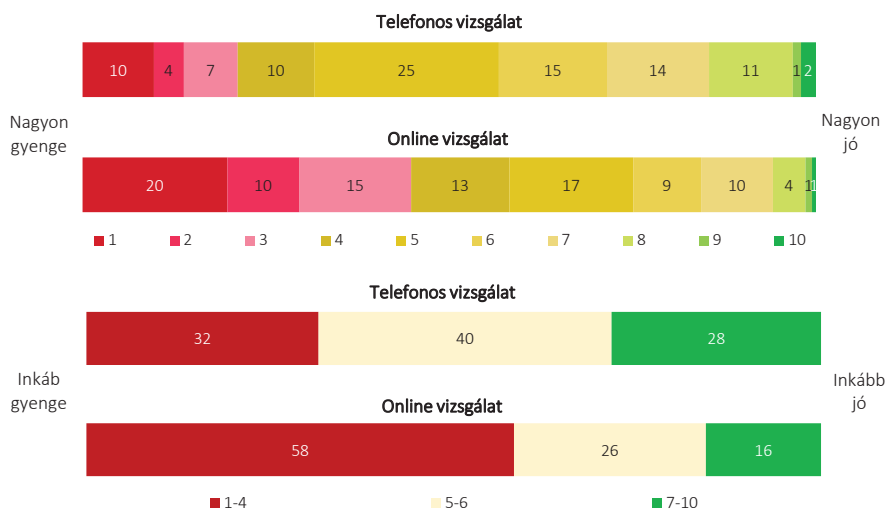
3.2. Az oktatás minősége

Az erdélyi magyar közbeszédben gyakran megjelenik az elképzelés, miszerint a magyar nyelvű oktatás színvonala rosszabb a román nyelvű oktatáshoz viszonyítva. Az oktatás minőségének növelése folyamatosan politikai és szakmai célként jelenik meg. Amint az 55. ábrán látható, az erdélyi magyarok nem osztják az oktatás minőségéről a magyar nyilvánosságban megjelenő negatív véleményeket. Véleményük szerint a magyar oktatás színvonala számottevően jobb, mint a román oktatásé. A magyar oktatás színvonalát 51 százalék értékelte jónak (7-10-es

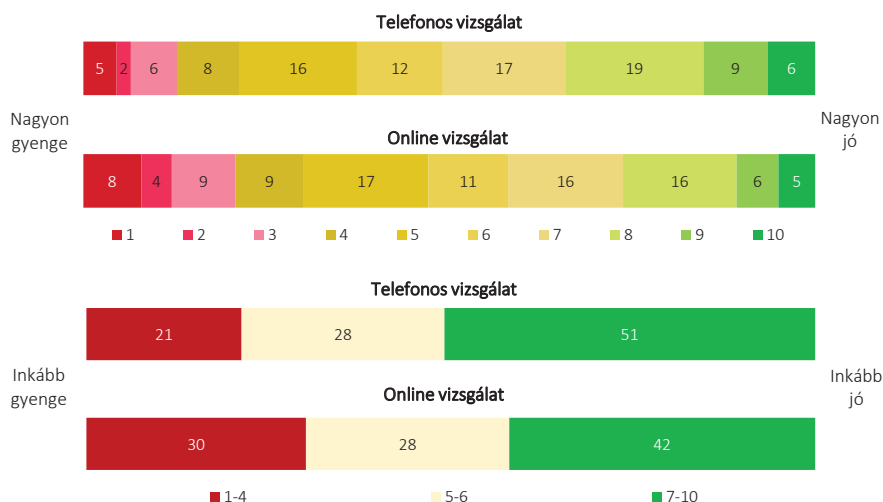
értékek) és mindössze 21 százaléka gyengének (1-4-es értékek). Ezzel szemben általánosan a romániai oktatás színvonalát csak 28 százalék ítélte jónak és 32 százalék gyengének. Érdekes módon, a romániai magyar Facebook-felhasználók mind a román, mind a magyar oktatás minőségének megítélésében szigorúbbak voltak, a romániai oktatás színvonalát mindössze 16 százalék értékelte pozitívan, míg a romániai magyar oktatását 42.

55. ábra. Kérem, értékelje egy 1-től 10-ig tartó skálán, milyennek találja az oktatás színvonalát Romániában.

Milyennek találja az oktatás színvonalát általában Romániában?



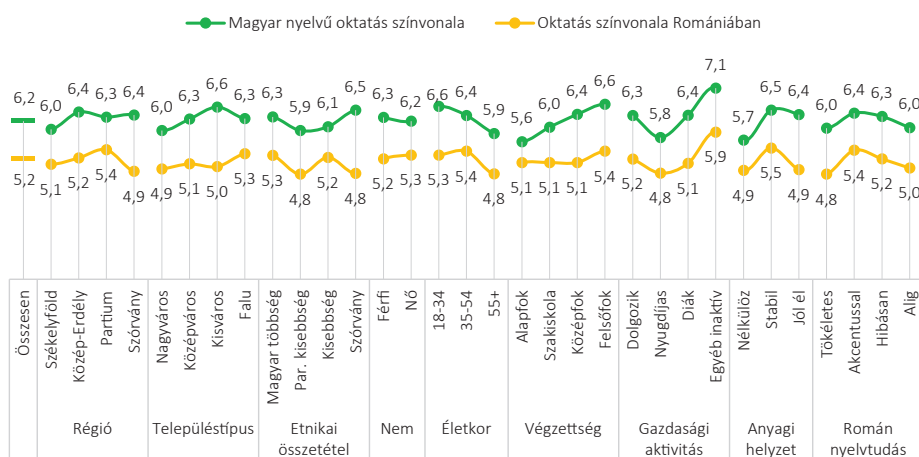
Milyennek találja a magyar nyelvű oktatás színvonalát Romániában?



3.1. Román nyelvtanulás

Az 56. ábra háttérváltozók szerint vizsgálja az oktatás minőségéről alkotott elképzeléseket. A magyar nyelvű oktatás színvonalával az alapfokú végzettségűek, a nehéz anyagi helyzetben levők és a nyugdíjasok a legkritikusabbak (átlagértékek 6-os alatt vannak), míg a felsőfokú végzettségűek és a fiatalok a legelégedettebbek. A romániai oktatás színvonaláról alkotott vélemények megoszlása hasonló a magyar oktatás megítéléséhez és amint az ábrán is látható, nincs olyan társadalmi kategória, amely a magyar oktatási rendszert gyengébbnek értékelte volna.

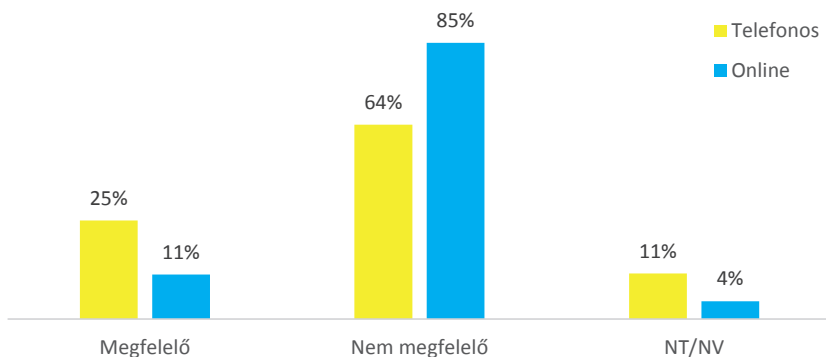
56. ábra. Az oktatási rendszer színvonalának értékelése háttérváltozók szerint.
Átlagok, telefonos adatfelvétel



3.3. Román nyelvtanulás

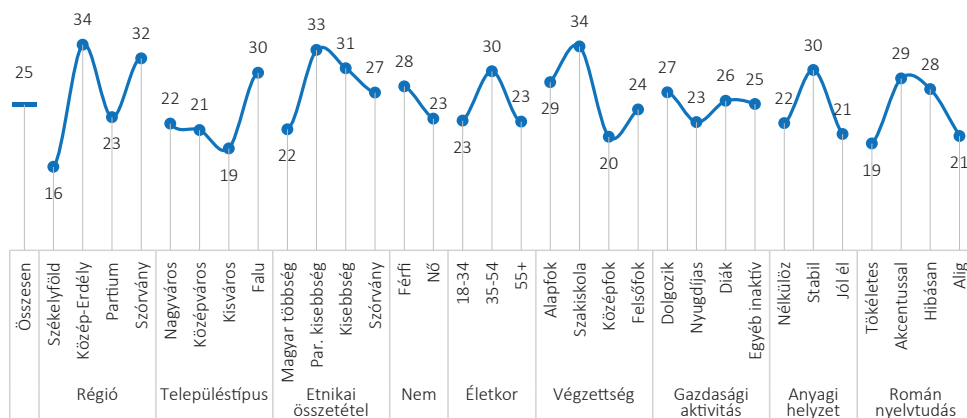
A gyermekek román nyelvtanulásával kapcsolatos legfontosabb kérdést már érintettük, és megállapítottuk, hogy a magyarok között konszenzus van abban, hogy a gyermekeknek nagyon jól el kell sajátítaniuk a román nyelvet. Ugyanakkor amint a 57. ábrán látható, az erdélyi magyarok majd kétharmada úgy gondolja, hogy a jelenlegi oktatási rendszer keretein belül nem lehet megfelelően megtanulni románul, és mindössze 25 százaléka tartja erre megfelelőnek a jelenlegi rendszert. Amennyiben az online vizsgálat eredményeit nézzük, ez az álláspont még kategorikusabb, az erdélyi magyar Facebook-közösség 85 százaléka van azon a véleményen, hogy a jelenlegi keretek között a magyar gyerekek nem tudnak megtanulni románul. Ezek az arányok azért is érdekesek, mert habár 6 éve már új módszertan szerint tanulják a román nyelv és irodalmat a diákok, vélhetően a „jelenlegi oktatási rendszer” alatt sokan azt értették, ahogy maguk tanulták a román nyelvet.

57. ábra. A jelenlegi oktatási rendszer megfelelő arra, hogy a magyar gyermekek megtanuljanak románul?



Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést, jól érzékelhető, hogy melyek azok a kategóriák, ahol valamivel elégedettebbek a jelenlegi romántanítási lehetőségekkel (58. ábra). Habár az elégedettek aránya egyik társadalmi kategóriában sem haladja meg a 34 százalékot, azokon a területeken, ahol intenzívebb a románokkal való kontaktus, az oktatási rendszer ezen aspektusát is pozitívabban értékeli, míg a tömbmagyar területeken élők, valamint a románul tökéletesen és alig beszélők lényegesen kritikusabbak a rendszerrel szemben. Ez azzal is magyarázható, hogy azokon a helyeken, ahol a környezeti adottságok megvannak ahhoz, hogy egy magyar kapcsolatba kerüljön a román nyelvvél, illetve azok körében, ahol az elvárások a román nyelvtudással szemben nem irreálisak (pl. nem szeretne anyanyelvi szinten beszélni románul), az oktatási rendszerrel szembeni elvárások is alacsonyabbak. Ahol nem adott a románokkal való érintkezés, illetve ahol a romántudás megcélzott szintje is magasabb, ott a válaszadók elvárásai is nagyobbak.

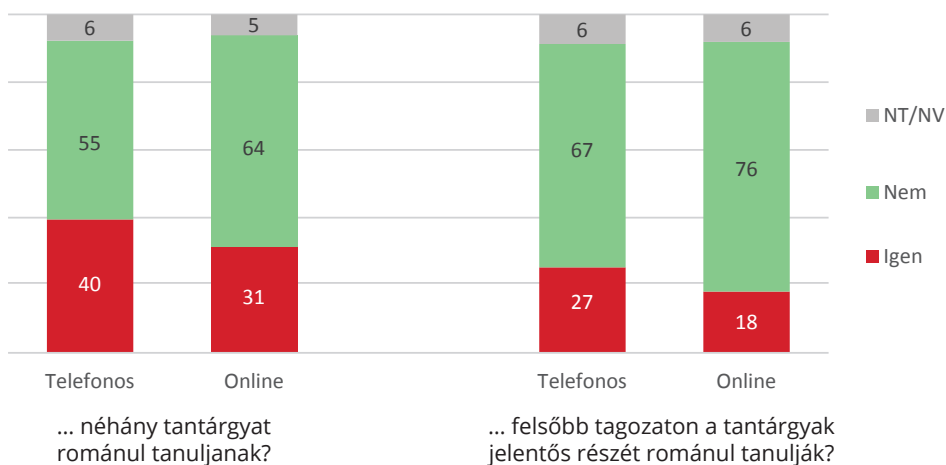
58. ábra. Azok aránya, akik megfelelőnek tartják a jelenlegi oktatási rendszert arra, hogy a magyar gyerekek megtanuljanak románul háttérváltozók szerint.



3.1. Román nyelvtanulás

Az elmúlt harminc évben fokozatosan csökkent azoknak a tantárgyaknak a száma a közoktatásban, amelyeket románul kell tanulni. Míg az 1990-es években ilyen tárgyak voltak (a román nyelv és irodalom mellett) a földrajz, a történelem, és a szakiskolai tárgyak jelentős részét is románul tanulták a gyerekek, addig ez a 2020-as évekbe megváltozott, és jelenleg (legalábbis elviekben) a román nyelv és irodalom az egyetlen tárgy, amit románul kell tanulni.

59. ábra. Elfogadhatónak tartaná-e, hogy a magyar osztályokban a jobb romántudás érdekében...

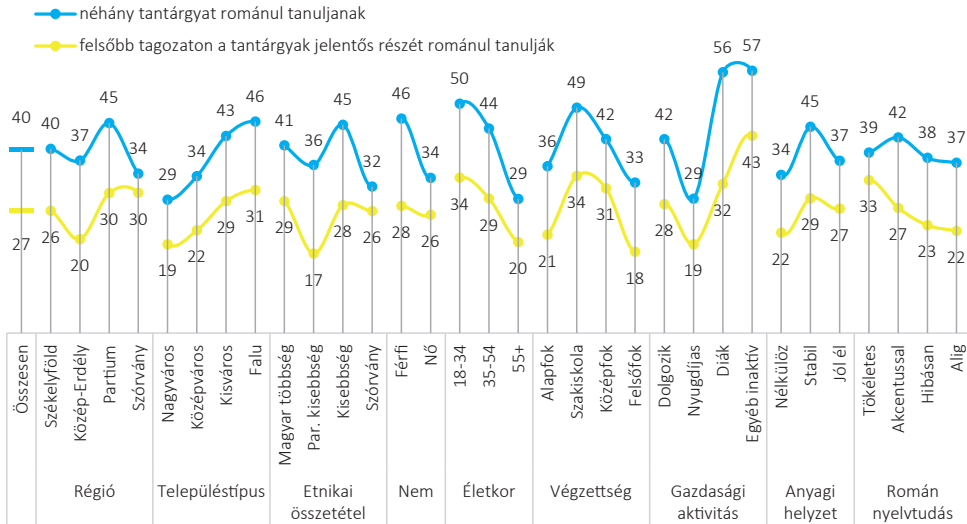


A 60. ábrán látható kérdés (a jobb romántudással indokolva) két hipotetikus szituációval való egyetértésre kérdezett rá. Az első több román nyelvű tárgy bevezetését jelentené, a másik a kétnyelvű oktatásra való fokozatos áttérést feltételezné, ahol az egynyelvű elemi és általános iskola után középiskolai szinten a diákok már jelentős részben románul tanulnának. Ezekre jelenleg Romániában nincs lehetőség, azonban a nemzetközi gyakorlatban kisebbségi oktatás terén nem nevezhető ritka megoldásnak, hiszen vannak országok (Lettország, Észtország, Litvánia), ahol ez számít a bevett normának. Mint látható, habár egyik modellnek sincs többségi támogatottsága, az erdélyi magyarok egy jelentős része elfogadhatónak tartaná azokat. Míg a pár tantárgy román nyelven való oktatásának lehetőségével 40 százalék, a felsőbb tagozaton a tárgyak jelentős részének románul tanulásával 27 százalék ért egyet. Az online válaszadók között a két modell támogatottsága alacsonyabb, 31, valamint 18 százalék.

Amennyiben háttérváltozók szerint vizsgáljuk a kérdést, kimutatható, hogy melyek azok a csoportok, amelyek kíváncsabbnak tartanák a kétnyelvű oktatás különböző típusainak a bevezetését. A több román nyelvű tárgy bevezetését leginkább a fiatalok, a gazdasági szempontból inaktívak, valamint a szakiskolai végzettségűek támogatnák, és leginkább az idősek, a szórványban vagy nagyvárosi környezetben élők elleneznék. A felsőbb tagozatokon a román nyelvre való áttérést a gazdasági szempontból inaktívak támogatnák leginkább (43 százalék), de

az átlagnál magasabb a modell támogatottsága a románul tökéletesen beszélők, a fiatalok, valamint a szakiskolai végzettségűek körében is.

60. ábra. Azok aránya, akik elfogadnák, hogy néhány tantárgyat, vagy felsőbb tagozaton a tantárgyak jelentős részét románul tanulják a diákok háttérváltozók szerint

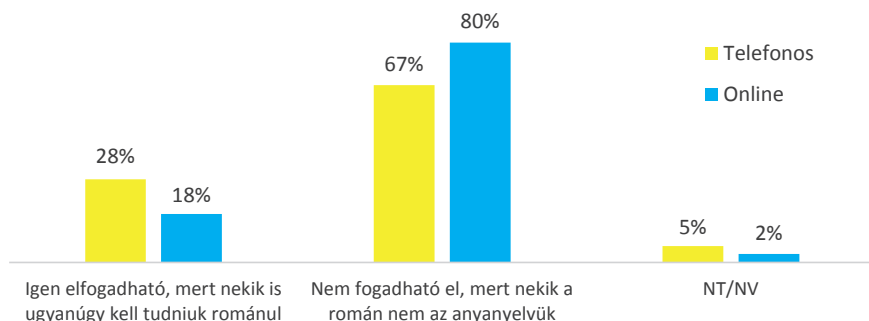


Az oktatással kapcsolatos utolsó kérdésünk az oktatási rendszeren belüli hátrányos megkülönböztetés percepciójára vonatkozott, és az érettségi jelenlegi formájának az elfogadására kérdezett rá. Az elmúlt években a román érettségi kérdése többször megjelent a magyar nyilvánosságban. Egyrészt, az érettségi eredmények nyilvánosságra kerülése után minden évben felmerül, hogy a magyar gyerekek rosszabbul teljesítenek, és hogy ez lényegében a román érettségi eredményeknek köszönhető. Ennek kapcsán megjelenik az a magyarázat is, hogy a magyar gyerekek nem tudnak, és nem akarnak megtanulni megfelelően románul. Az érettségi diszkriminatív volta ritkábban kerül előtérbe, miközben a nyelvpolitikai szakirodalomban már-már evidencia számba megy, hogy amennyiben ugyanolyan módszertan szerint vizsgáznak anyanyelvi és nem anyanyelvi beszélők, az utóbbiak borítékolhatóan rosszabbul fognak teljesíteni és hátrányos helyzetbe fognak kerülni. Másrészt, az elmúlt években több olyan politikai elképzelés is napirendre került, amely a román érettségi megváltoztatását célozta meg. Legfontosabb az, hogy 4 év múlva végez az első olyan generáció, amely más módszertan szerint tanulta a román nyelvet, mint a román kollégáik, és vélhetően más módszertan szerint is fognak érettségizni. Más politikai elképzelések a román érettségi teljes eltörlését célozták meg (ami szintén nem példa nélküli a nemzetközi gyakorlatban, így például Macedóniában vagy Szerbiában nem érettségiznek a többségi nyelvből a diákok).

3.1. Román nyelvtanulás

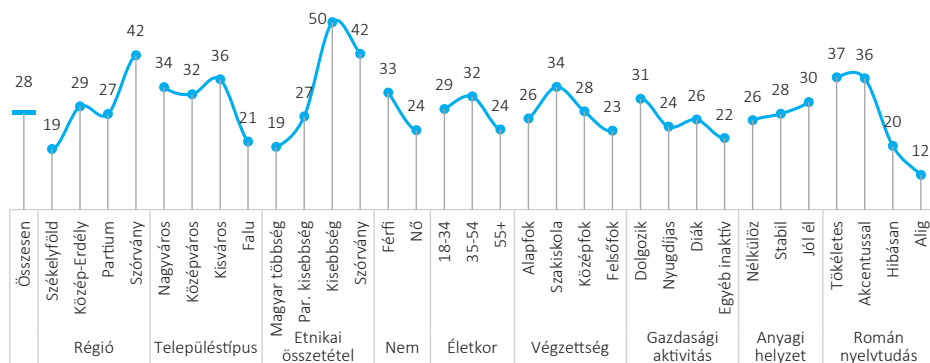
Amint a 61. ábrán is látható, az erdélyi magyarok negyede tartja elfogadhatónak a jelenleg érvényben lévő érettségi rendszert. Ez az arány alacsonyabb az online válaszadók körében (18 százalék). Habár az érettségi diszkriminatív volta explicit módon nem tematizálódott a közéletben, és mint láthattuk, a magyarok kevésbé hajlamosak diszkriminációs nyelvezetben megfogalmazni problémáikat, a társadalom szintjén evidensek a jelenlegi rendszerrel kapcsolatos problémák.

61. ábra. Ön szerint elfogadható, hogy a magyar nyelven tanuló gyermekek ugyanazokat az érettségi tételeket kapják román nyelv és irodalomból, mint a román anyanyelvűek?



Érdekes háttérváltozók szintjén is megvizsgálni a kérdést. Mint látható, jelentős különbségek vannak a jelenlegi érettségi rendszer elfogadottságában. Azok, akik kisebbségben vagy szórványban élnek, illetve azok, akik jól beszélnek románul, hajlamosabbak elfogadni a jelenlegi rendszert, ellentétben a tömbvidéken élőkkal, vagy azokkal, akiknek a román érettségi vizsga komoly kihívást jelenthet. Ez arra enged következtetni, hogy akik a saját bőrükön érzik a problémát, kevésbé érzik problematikusnak a jelenleg érvényben levő érettségi rendszert, azokkal szemben, akik esetében a román érettségi sikertelensége akár a továbbtanulást is meggátolhatja.

62. ábra. Azok aránya, akik elfogadhatónak tartják, hogy a magyar nyelven tanuló gyermekek ugyanazokat az érettségi tételeket kapják román nyelv és irodalomból, mint a román anyanyelvűek háttérváltozók szerint



4. Összefoglaló

A romániai magyarokra vonatkozó vizsgálatnak három célja volt. Egyrészt, három témát jártunk részletesen körül, a román-magyar viszony megítélését, a román nyelvhez való viszonyt, illetve az oktatási rendszerrel kapcsolatos vélekedéseket. Másrészt, ahol lehetséges volt, megpróbáltuk a kapott adatokat a román lakosság véleményéhez hasonlítani. Harmadrészt, külön kutatási kérdésként szerepelt az, hogy milyen eltérések tapasztalhatók az online és a telefonos adatfelvétel eredményei között.

A **román-magyar viszony** tekintetében láthattuk, hogy a magyar nemzetiségű válaszadók az interperszonális kapcsolatok szintjén nagymértékben nyitottak román irányba. A román mintával összehasonlítva két kérdésben kaptunk alacsonyabb értékeket, ezek a családi kapcsolatok iránti nyitottság, és a román-magyar viszony általános megítélése (ahol nagyobb a konfliktust érzékelők aránya). Lényeges ugyanakkor, hogy a kisebbségi és többségi magatartásokat nem értelmezhetjük teljesen egymás tükörképeként. Mászt jelent ugyanis az etnikai határ-fenntartás egy kisebbség, mint a domináns helyzetben lévő, az intézményeket uraló többség esetében. A kisebbségi helyzetében a zártság egy adott szintje feltétele a csoportszerűség fenntartásának, főleg olyan körülmények között, hogy a vegyes élethelyzetekben rendre a többség kulturális konvenciói érvényesülnek (pl. nyelvhasználati aszimmetria formájában).

A román-magyar viszony vizsgálatunkban megjelenő harmadik aspektus a diszkrimináció percepciójára vonatkozott. Abból indultunk ki, hogy amennyiben a magyarok diszkriminálva érzik magukat, magasabb lesz azok aránya, akik úgy gondolják, hogy hátrányos megkülönböztetés érte őket mindennapi helyzetekben. Ez egyáltalán nem igazolódott be, hiszen a magyarok túlnyomó többsége nem csak, hogy nem érezte úgy, hogy *„udvariatlanabbul vagy tiszteletlenebbül bántának velük, mint másokkal”*, hogy *„rosszabb kiszolgálást kaptak volna mint mások”*, hogy *„igazságtalanul nem kaptak meg egy megrendelést vagy munkahelyet”*, vagy hogy *„igazságtalanul büntette volna meg őket a rendőr”*, de lényegesen alacsonyabb arányban gondolják úgy, hogy ezekben a helyzetekben negatívan kivételeztek velük, mint a románok.

A diszkrimináció percepciójának hiánya a magyarok körében kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt, alátámasztani látszik azt a folyamatot, mely szerint a román társadalomból hiányzik a magyarokkal szembeni közvetlen, egyéni szintű diszkrimináció, másrészt pedig arra enged következtetni, hogy a magyarok nem értelmezik saját tapasztalataikat diszkriminációs nyelvezetben, azaz nem diszkrimináció-tudatosak. Érdemes ezeket az eredményeket a romákon végzett hasonló kutatásokkal összevetni, amelyek kimutatják, hogy a romák több esetben diszkriminációs terminusokban fogalmazzák meg saját problémáikat és az igazságtalanságokat, amelyek a többségi társadalom részéről érik őket. Ugyanakkor, mint láthattuk, a diszkrimináció-percepció nem jár együtt a konfliktus érzékelésének hiányával. Pontosabban, attól, hogy nem érzik diszkriminálva magukat, nem je-

lenti azt, hogy kevésbé konfliktusosnak ítélik meg a román-magyar viszonyt, vagy hogy a román társadalomban megjelenő egyéni szintű nyitottság rájuk is teljes mértékben jellemző. Bár a társadalmi viszonyok szintjén a magyarok esetében is csökkent az etnikai határépítés, ez még mindig erősebb, mint ahogy ez a román társadalom szintjén megjelenik.

A **román nyelvhez való viszonyt** egy több kérdésből álló blokk segítségével térképeztük fel. Első kérdésünk a nyelvtudásra vonatkozott. A válaszok szerint a magyarok kevesebb mint negyede beszéli (saját megítélése szerint) tökéletesen vagy anyanyelvi szinten a nyelvet, harmada jól, de érezhető akcentussal beszél románul. 29 százalék az esetek nagy többségében meg tudja értetni magát, míg 16 százalék nehézségekkel vagy egyáltalán nem beszél. Miután korábban több adatfelvétel vizsgálta a kérdést, kijelenthető, hogy a magyarok (szubjektív) román nyelvtudása lassan, de folyamatosan csökken. A román nyelvtudás szükségességét illetően ugyanakkor a magyar népességen belül gyakorlatilag konszenzus van. Ennek ellenére nincsenek tudatában annak, hogy valójában egyetértenek a román nyelvtudás fontosságát illetően, hiszen a magyarok majd fele egyetért azzal a kijelentéssel, hogy „sok magyar nem is akar megtanulni románul” (ami persze mindig másokra és nem rájuk vonatkozik). A kérdésre adott válaszok arra utalnak, hogy a magyarok többsége interiorizált egy, a románok között széles körben elterjedt (ugyanakkor teljességgel hamis) sztereotípiát.

Az is nyilvánvaló, hogy a román nyelv jelentős frusztrációk tárgya sokak számára. A magyarok ötöde szorong, ha románul kell beszélnie, mintegy 38 százalék pedig szeretne akcentus nélkül beszélni románul, vagyis azt szeretné, ne tűnjön fel román környezetben, hogy magyar. Azok aránya, akikre ezek az attitűdök egyáltalán nem jellemzők kisebbségben vannak. Érdekes kiemelni, hogy a szorongás és ezzel összefüggésben az akcentus nélküli romántudás iránti vágy az átlagnál jóval nagyobb arányban jellemzi a Székelyföldön, többségi környezetben, falun élőket, és hasonlóképpen a nőket és a fiatalokat, illetve általánosan azokat, akik kevésbé tudnak románul. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők ugyan az átlagnál kisebb arányban szoronganak a román nyelv miatt, viszont nagyobb arányban vágnak arra, hogy akcentus nélkül beszéljenek.

Továbbá láthattuk, hogy a magyarok aggasztóan nagy arányban interiorizálják a velük szemben megnyilvánuló többségi nyelvi intoleranciát. Akár a hibás romántudást, akár az akcentust nézzük, a magyarok szigorúbban ítélik meg saját nemzettársaikat, mint a románok az egyéb anyanyelvűeket. A hibás beszéd esetében a magyarok kicsivel több mint fele, az akcentus esetében háromnegyede válaszolta azt, hogy ez természetes a magyarok esetében. A hiányos nyelvismeret vagy akcentus iránti intolerancia azonban így sem jelentéktelen, és magasabb a szórványban, a nagyvárosokban, az értelmiségiek között.

Szintén a román nyelvi ideológiák és a két nyelv közötti hierarchikus viszony erőteljes interiorizálását mutatja az, hogy hasonlóan a román társadalom többségéhez, a magyarok zöme nem ért egyet azzal, hogy a jelentős arányban magyarul településeken a román gyermekek számára kötelező magyar nyelvórákat kellene

bevezetni. Érdeemes kiemelni, hogy ennek a kijelentésnek a Székelyföldön sincs többsége, igazából csak a paritásos kisebbségi helyzetben (35-50 százalékban magyar) élők esetében támogatja egy szűk többség. Itt természetesen annak is jelentős szerepe van, hogy a nyelvi aszimmetriák problémája nem, vagy csak nagyon vérszegényen tematizálódik a magyar nyilvánosságban (nemhogy a többségi társadalom irányába megfogalmazott követelésekben).

A magyar népeesség az **oktatási rendszerrel**, illetve az anyanyelvi oktatásban betöltött szerepével kapcsolatos attitűdjei nem, vagy csak részlegesen kongruensek az ehhez köthető elitdiskurzusokkal.

Az egyik ezzel kapcsolatos kérdésünk az oktatás minőségére vonatkozott, amit a romániai oktatás, és külön a magyar nyelvű oktatás kapcsán egyaránt értékeltünk a válaszadóinkkal. Lényeges, hogy a román oktatás minőségéről a magyar válaszadók véleménye lesújtó, míg a magyar nyelvű oktatást ennél lényegesen pozitívabban értékeli. Kijelenthető, hogy az ezzel kapcsolatos, a magyar nyelvű oktatás számára kedvező vélekedések, az egyik fő okát képezi annak, hogy az erdélyi magyarok anyanyelvükön iskoláztatják a gyermekeiket (főként, ha figyelembe vesszük a román nyelvvel kapcsolatos frusztrációikat, amelyek oktatási vetületeire az alábbiakban térünk ki).

Az oktatás minőségével kapcsolatban érdemes leszögezni, hogy ezek a percepciók valójában nincsenek összhangban az elit (elsősorban a politikai elit és kevésbé az oktatási szakértők) vélekedéseivel. Egy erre vonatkozó interjú vizsgálatunk szerint az oktatási szakértők meglehetősen bizonytalanok voltak a minőség összehasonlításában. A politikai elit esetében viszont, mintha inkább egy olyan konszenzus látszott volna kialakulni, hogy a magyar oktatás minősége gyengébb. Magunk ezt a konszenzust (ami részben nem kerül kimondásra, helyenként viszont, mint egyfajta „nagy erdélyi magyar tabu” találódik) a magyar oktatás szempontjából rettentően károsnak, szakmailag pedig nem kellőképpen megalapozottnak tartjuk.

- A politikai eliten belüli vélekedések tárgyi alapját elsősorban a magyar diákok érettségi eredményei adják, ahol az átmenési arányok 2012 óta valóban drasztikusan alacsonyabbak az országos átlaghoz viszonyítva. A különbséget azonban szinte kizárólag a román nyelv és irodalom vizsgaeredmények adják. Ezek nélkül a magyarul tanulók sikerességi arányai gyakorlatilag az országos átlaggal egyeznének meg. A politikai elit jelentős része pedig ahelyett, hogy tematizálná az érettségi procedúrában rejlő meglehetősen egyértelmű diszkriminációt (mármint azt, hogy a magyar intézményes környezetben tanuló és magyar anyanyelvű diákokat román egynyelvűek számára kidolgozott eszközökkel vizsgáztatják) a magyar oktatás alacsonyabb színvonalának a gondolatát teszi magáévá.
- A román érettségit egyébként a választókorú magyarok kétharmada érzi diszkriminatívnak, és kicsivel több mint egynegyedük tartja igazságosnak. Ez utóbbi arány nyilvánvalóan magasnak tekinthető, de egyáltalán nem meglepő, miután a kérdés gyakorlatilag nem tematizálódik.

- Végül a PISA és egyéb nemzetközi mérések sem igazolják vissza a magyar diákok gyengébb teljesítményét, hanem inkább az ellenkezőjéről tanúskodnak. A magyar diákok ezekben a mérésekben tendenciaszerűen jobban teljesítenek (ugyanakkor az alaposabb vizsgálathoz emelt esetszámhoz lenne szükség, aminek elérése szintén egy reális és fontos oktatáspolitikai célkitűzés lehetne).

A minőségre vonatkozó percepciók jelentőségét húzza alá a magyar oktatás fenntarthatóságában az, hogy az utóbbi években felgyorsult „párhuzamosodás” megítélése nemhogy nem egyértelmű, hanem inkább negatív a magyar népesség körében:

- Ugyan elenyésző azok aránya, akik előnyösebbnek tartanák, ha a magyar gyermekek románul tanulnának, annak a gondolatnak sincs többsége az erdélyi magyar társadalomban, hogy a gyermekek kizárólag magyar nyelven tanuljanak. A magyarok szűk többsége a fele-fele arányban román és magyar oktatást tartaná ideálisnak. Ez a megoldás ráadásul a tömbterületeken, leginkább Székelyföldön népszerű. Ez az eredmény úgy értelmezhető, hogy a válaszadók aggályosnak tartják a román nyelv oktatási kurrikulumon belüli térvesztését.
- Hasonló tendenciát mutat az is, hogy a válaszadók kétharmada szerint a jelenlegi rendszer nem alkalmas arra, hogy a gyerekek megtanuljanak románul, 40 százalék szerint elfogadható lenne, hogy bizonyos tárgyakat románul tanuljanak, és negyede szerint az is elképzelhető, hogy felső tagozaton a tárgyak egy jelentős részét román nyelven oktassák.
- A párhuzamosodás intézményes aspektusa, vagyis a különálló magyar iskolák sem örvendenek többségi támogatottságnak. A magyarok zöme úgy vélekedik, hogy kedvezőbb, ha vegyes iskolákba járnak a gyermekek. Ehhez azt kell hozzátenni, hogy 2012 és 2019 között a vegyes iskolákba járó diákok aránya 42 százalékról 35 százalékra csökkent, azaz a domináns trend intézményes értelemben is a párhuzamosodás volt.

Összességében elmondható tehát, hogy az erdélyi magyarok, elsősorban a román nyelvtudással kapcsolatos aggodalmaik okán az utóbbi évtizedben megmutatkozó oktatási párhuzamosodást nem (feltétlenül) helyeslik. Azzal minden bizonnyal egyfajta marginalizációs veszélyt társítanak. Az adatok alapján megkockáztatható értelmezés, hogy nem az elkülönülési igény miatt adják (egyébként növekvő arányban) a gyermekeiket anyanyelvi képzésre, hanem mert azt gondolják, hogy a magyar oktatás minősége jobb. Kockázatot jelent ugyanakkor a magyar oktatás fenntarthatósága szempontjából az, hogy a román nyelvtanulás helyzetét nem látják rendezettnek. Ez részben nyilvánvalóan pedagógiai és oktatásszervezési kérdés. Másrészt azonban a nyelvvel kapcsolatos széles körű frusztrációkkal, tévképzetekkel és káros nyelvi ideológiákkal is kezdeni kell valamit.



A bizalmatlanság megágyazása.
A magyarok reprezentációja
a romániai tankönyvekben

Mint láthattuk, a közvéleménykutatások eredményei megerősítették, hogy Romániában a magyarellenesség a xenofóbia egy sajátos formája, hisz a magyarok a társadalmi kizárás és közvetlen diszkrimináció viszonylag alacsony fokával szembesülnek, a velük szemben megfogalmazódó ellenérzések pedig elsősorban a nyelvhasználat, illetve a csoportreprodukciónak lehetővé tevő intézmények körül összpontosulnak. A következőkben azokat a mechanizmusokat fogjuk megvizsgálni, amelyek az így értelmezhető magyarellenességet újratermelik. Feltételezésünk szerint ezek az előítéletek és attitűdök a román oktatási rendszerben, és ezen belül is a kerettanterv és a tankönyvek által konstruált magyarság képével függenek össze. Jelen fejezet a magyarok (illetve más kisebbségi csoportok) tankönyvi ábrázolását vizsgálja a kritikai diskurzuselemzés és mennyiségi tartomelemzés módszereivel.

A fejezet négy részre tagolódik. Az első részben bemutatásra kerül az az elemzési keret, amelyben a tankönyvekben megjelenő magyarságkép értelmezhető, és ismertetjük az elemzés módszertanát. A második rész a magyarokkal kapcsolatos szövegrészek kvantitatív jellemzőit mutatja be. A harmadik részben külön-külön tárgyaljuk a román nyelv és irodalom, a történelem, valamint a polgári (és társadalmi) nevelés tankönyvek magyarságképének kvalitatív aspektusait. A negyedik részben összefoglaljuk az elemzés eredményeit.

1. Az elemzés kerete és módszertana

A kritikai diskurzuselemzés és a nacionalizmuselméleti kutatások szempontjából a tankönyvek nem csupán tudást közvetítenek, hanem egyben újratermelik a domináns nemzeti kánont. Ebből kiindulva, a kisebbségvédelmi szerződések (és ezen belül a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény) kiemelt figyelemben részesítik, hogy a tananyag miként ábrázolja a kisebbségeket, illetve miként jelenik meg benne a (nemi, faji, etnikai, vallási stb.) sokszínűség. A Keretegyezmény Tanácsadó Testülete (*Advisory Committee*) által megfogalmazott ajánlások a sokszínűség és a kisebbségek megfelelő ábrázolását szorgalmazzák. A nemzetközi kisebbségvédelmi egyezmények mellett az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének számos ajánlása is foglalkozik a kérdéssel. Ezek szintén az interkulturális oktatás, az emberi jogok, valamint az állampolgári nevelés fontosságát emelik ki.

Ennek megvalósításában két irányvonalat különíthetünk el. Egyrészt, kiemelt fontossággal bír az, hogy a kisebbségi tanulók megismerjék a saját kultúrájukat: történelmüket, hagyományaikat és nyelvüket. Ezt nevezzük **multikulturális tartalomnak**, ami a kisebbségek identitáshoz (és kulturális reprodukcióhoz) való jogához kapcsolódik. Másrészt, legalább ennyire fontos az is, hogy a többséghez tartozók is megfelelő képet kapjanak a kisebbségek történelméről, hagyományairól és kultúrájáról. Ezt **interkulturális oktatásnak** nevezzük, és ahhoz, hogy ez megvalósuljon, szükséges a nemzeti kerettanterv ilyen irányú átalakítása, reform-

ja. Vizsgálatunk a kisebbségek megjelenítésének ez utóbbi aspektusára összpontosít, és arra keresi a választ, hogy a többségi tanulók által használt tankönyvek miként ábrázolják a magyarokat (illetve más kisebbségeket).

Módszertani szempontból az interkulturális oktatás szakirodalmában fellelhető normatív modellekre támaszkodunk. Az egyik hivatkozási pontunk a James A. Banks által kidolgozott négy szintű skála, amely a nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárásokra reagáló tantervi reformok hierarchikus tipológiáját adja.²⁶

A reformok első szintjén a kisebbségek nemzeti kultúrához és történelemhez való pozitív **hozzájárulásán** van a hangsúly (*contributational approach*). Itt a cél a kisebbségi csoportok láthatóságának növelése, ami úgy érhető el, hogy a tantervbe belekerülnek az illető csoporthoz köthető történelmi szereplők, események, illetve kulturális elemek. A változás azonban nem érinti a tanterv fő irányvonalait, nevezetesen a többségi nemzeti narratívát vagy társadalomképet. Ez gyakran azal jár, hogy a tantervbe a domináns nemzeti narratívába könnyebben integrálható kisebbségi személyiségek és kulturális elemek kerülnek be, míg a radikálisnak gondolt szereplők és a többségtől eltérő kulturális elemek kimaradnak.

Az úgynevezett **mellérendelő** megközelítés (*additive approach*) nagyobb teret ad a kisebbségek szempontjából releváns témáknak, elemeknek, azokat külön tanítási egységként kezeli, mintegy mellérendelve a többségi kánonnak. Példa lehet erre a kisebbségi szerzők irodalmi munkájának a tantervbe való beemelése, vagy olyan tanegységek beillesztése, amelyek a kisebbségi csoportok kulturális vagy történelmi örökségébe engednek betekintést a többségi tanulók számára. Mindkét megközelítés viszonylag könnyen alkalmazható, hisz a reform valójában nem érinti a tanterv alapszerkezetét, a kisebbségek pedig mintegy a nemzeti narratíva mellékszálaként, a kulturális kánon adalékaként jelennek meg.

A harmadik megközelítés abban különbözik az első kettőtől, hogy az (etnocentrikus, többségi) **nemzeti narratíva módosítására törekszik** (*transformational approach*), és egy új, a kisebbségi szempontokat jobban figyelembe vevő narratívát igyekszik megkonstruálni. Itt a reform már a tanterv teljes szerkezetét és logikáját érinti. Míg a tantervreform előző típusa az interkulturális tartalmakat beilleszti a már létező tantervbe, addig ez utóbbi típus olyan fogalmi keretekkel és háttér tudással látja el a tanulókat, amelynek segítségével azok megérthetik a kisebbségi csoportok problémáit és narratíváit. A tantervreform kimondott célja a „kétoldalú akkulturáció”, nem csupán a kisebbségek építik be a domináns kultúra elemeit saját világképükbe, hanem a többségi csoport világképét is befolyásolják a kisebbségi szempontok, így a kisebbségi kultúra bizonyos elemei is beépülnek a nemzeti identitásba. A hasonló tantervek a fentiek mellett nagy hangsúlyt fektetnek a különféle csoportok közötti interakcióra, összekapcsolódásra és szinergiára.

26 Banks, James A.: Approaches to Multicultural Curriculum Reform. In Banks, James A. – McGee Banks, Cherry A. (eds.): *Multicultural Education: Issues and Perspectives*. Hoboken NJ, Wiley, 2016, 151–168.

A negyedik szinten a reform a **társadalmi cselekvésre** helyezi a hangsúlyt (*social action approach*), és az előzőleg leírt elemek mellett arra ösztönzi a tanulókat, hogy önreflexíven és kritikusan viszonyuljanak a társadalmi kérdésekhez. Ezzel a diszkrimináció enyhítését, az emberi jogok térnyerését és demokratikus eszmék megerősödését célozza meg.

Banks a négy szintet hierarchizálható és világosan elkülöníthető modellekként értelmezi, azonban a gyakorlatban ezek általában egyszerre jellemzik a tantervekre irányuló reformfolyamatot. Banks szintén kevésbé reflektál a többségi és a kisebbségi kultúrák közötti aszimmetriára, ami nélkül nehezen írható le, hogy a domináns csoport miként gondolkodik önmagáról, és milyen helyet szán a kisebbségeknek a nemzeti narratívában. Ennek ellenére úgy véljük, hogy a tantervi reformok értékelhetők a fenti négy kategória mentén, a tipológia pedig jó analitikus keretként szolgálhat ahhoz, hogy meghatározzuk, tartalmuk alapján a jelenleg érvényben lévő romániai tankönyvek az interkulturális oktatás melyik szintjére pozícionálhatók.

Módszertani szempontból a tankönyvelemzés szakirodalmi alapján kidolgozott módszereket és kereteket használtuk.²⁷ Ezek a tanulmányok általában a kisebbségek ábrázolásának olyan releváns szempontjaira fordítanak figyelmet, mint a sztereotip képek és állítások, a normatív nyelvhasználat, az etnikai bűnbakképzés, illetve a többség és a kisebbség közötti interakciók. A vizsgálatban a magyarok tankönyvi megjelenését három dimenzióban vizsgáljuk:

- 1. A magyarok tankönyvi megjelenítése.** Az első releváns kérdés, hogy a tankönyv egészéhez viszonyítva mekkora teret engednek a tananyagban a magyar vonatkozású témáknak. Ezt mennyiségileg is mértük és a magyaroknak szentelt szövegrészek százalékos arányán keresztül próbáltuk meg leírni. Továbbá minőségi elemzés segítségével vizsgáltuk, hogy a tankönyvek milyen jelzőket használnak a magyarokra, (szűk értelemben) hogyan ábrázolják őket, hogyan jellemzik őket a többséghez viszonyítva (milyen hasonlóságokat és különbségeket hangsúlyoznak). Azt is megvizsgáltuk, hogy a tankönyvek miként konstruálják meg a „mi” csoportot.
- 2. A magyar-román viszony ábrázolása.** A kisebbségek ábrázolásának egy lényeges eleme, hogy miként tárgyalják a többség és a kisebbség közötti viszonyt. Ebben a tekintetben fontos, melyek az ezzel kapcsolatos domináns narratívák, milyen típusú történelmi kapcsolatok és kisebbségi cselekvési módok kerülnek megemlékezésre, valamint hogyan jelenítik meg a kisebbségek hozzájárulását az ország kultúrájához, történelméhez és társadalmi fejlődéséhez.
- 3. A domináns nemzeti narratíva és a kisebbségek kapcsolata.** A kisebbségek tankönyvi ábrázolása mindig egy tágabb narratív ívbe vagy diszkurzív keretbe ágyazódik. Ennek a tágabb kontextuális mezőnek a kiértékelése azért kulcsfontosságú, mert ez jelenti a kiindulópontot mind a tanulók, mind pedig a tanár számára ahhoz, hogy miként konstruálják meg maguk számára a ki-

²⁷ Abdou, Ehaab D.: Copts in Egyptian History Textbooks: Towards an Integrated Framework for Analyzing Minority Representations. *Journal of Curriculum Studies*, 2018. 50. (4), 476–507.

sebbségeket, és azok milyen helyre kerülnek a társadalmi hierarchiában. Ezt a narratív ívet a történelmi események szelekcióján, a kulturális kanonizáción keresztül ragadhatjuk meg.

Az elemzés során NVIVO szövegelemző szoftvert használtunk. A bekódolt szövegtankönyvkorpuszon mennyiségi elemzést végeztünk, ami alapján megnéztük az említések számát és lokalizáltuk a visszatérő témákat, amit vizuálisan is ábrázoltunk. Emellett a kisebbségeket megjelenítő szövegrészeket diskurzuselemzés segítségével minőségileg is vizsgáltuk.

Romániában mind a multikulturális, mind pedig az interkulturális oktatás keret-tervbe való illesztését törvény szabályozza. Az 2011/1-es Oktatási Törvény 46(6)-os cikke szavatolja a kisebbségek azon jogát, hogy a kisebbségi nyelv és irodalom, a kisebbségtörténet, valamint a zenei oktatás tárgyakat saját tanterv szerint tanulják. Ezeket a kisebbségek megjelenítésének multikulturális aspektusaiént értelmezhetjük, hiszen az anyanyelven való tanulás mellett ezek segítik a saját identitásuk és kultúrájuk újratermelését. Az interkulturális elemek a törvény 46(10)-es cikkében jelennek meg, amely előírja, hogy a történelem tanterv és tankönyvek tükrözzék a romániai nemzeti kisebbségek történetét és hagyományait is.

Mint látható, a törvény csak a történelemtankönyvek esetében írja elő a kisebbségek megfelelő reprezentációját, azonban az interkulturális oktatás keretei túlmutatnak a történelemoktatáson, és más tantárgyak keretén belül (irodalom, történelem, polgári nevelés stb.) létrejövő szemléletváltást is megkívánnak. Elemzésünkben ezért nem csak a törvényileg szabályozott történelemoktatásra, hanem a nemzeti narratíva (és ezen belül a kisebbségek) megjelenítésére alkalmas más fontosabb területekre is kitérünk. A történelemtankönyvek mellett, a román nyelv és irodalom, valamint a polgári nevelés tankönyveket elemeztük.

Fontos adalék, hogy a román tanügyi rendszer tankönyvekre vonatkozó szabályozása értelmében (3103/2019-es tanügyminiszteri rendelet) a tankönyvkiadás csak részben centralizált. A területen egy pályázati rendszer működik, amelyben bármelyik könyvkiadó adhat ki tankönyveket, azonban ezeket a tanügyminisztérium kell engedélyezze. Ennek értelmében évfolyamonként sok esetben több alternatív, az Oktatási Minisztérium által jóváhagyott tankönyv áll az oktató rendelkezésére, amelyből kiválasztja a saját oktatási stílusának és elképzeléseinek megfelelőt. A tankönyvek tematikáját az Oktatási Minisztérium által kiadott keret-terv és az egyes tárgyakra vonatkozó tanterv határozza meg, amely éves bontásban tartalmazza, melyek azok a témák és kötelező tartalmi elemek, amelyeket a tankönyveknek érinteniük kell, illetve hogy hány órában tanulják a diákok az illető tantárgyat. Az engedélyezett tankönyvek ezekhez kell igazodjanak, viszont az olvasmányok kiválasztásában és feladatok kitalálásában meglehetősen nagy szabadságot kapnak a tankönyvírók. 2014 óta a tankönyvek digitális formában is elérhetőek és az Oktatási és Kutatási Minisztérium által működtetett <https://www.manuale.edu.ro/> honlapról szabadon letölthetők.

A vizsgálatba végül 96, 2020 augusztusában digitális formában elérhető román nyelv és irodalom, történelem és polgári nevelés tankönyv került be. A 9. táblázatban látható ezek megoszlása tantárgyak, valamint évfolyamok szerint. Minden egyes tankönyv egy évre, kisebb osztályokban egy szemeszterre vonatkozóan tartalmazza a tananyagot. Mint látható, a digitális tankönyvek közül román nyelv és irodalomból a legnagyobb a választék, és annak ellenére, hogy több évfolyam (9. és 10. osztályok) esetében a tankönyvek nem voltak digitálisan elérhetőek, a rendelkezésünkre álló szövegtörzs eléréséhez, hogy tetten érjük a nemzeti narratívát, valamint a kisebbségek megjelenítésének általános aspektusait.

9. táblázat. A vizsgált tankönyvek száma tantárgy és évfolyam szerint

	Román nyelv és irodalom	Történelem	Polgári nevelés
3. osztály	6	-	7
4. osztály	6	6	5
5. osztály	11	7	7
6. osztály	2	1	2
7. osztály	3	3	3
8. osztály	3	3	3
11. osztály	5	5	-
12. osztály	4	4	-
Összesen	40	29	27

Forrás: manuale.edu.ro

A következőkben először a magyarok reprezentációjának kvantitatív eredményeit, majd a tantárgyakra bontott kvalitatív elemzés eredményeit mutatjuk be.

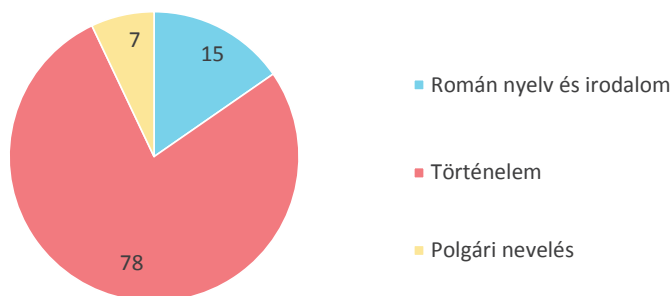
2. A magyarok ábrázolása kvantitatív metszetben

A kvantitatív elemzésben két kérdésre fókuszáltunk. Egyrészt, megnéztük, hogy a tankönyvek teljes szövegtörzsének hány százaléka foglalkozik a magyarokkal, illetve hogy ez abszolút számban összesen hány tematikus blokkot jelent. Másrészt, a szövegrészek hangvételét három általános kategória szerint kódoltuk, elkülönítve a pozitív, negatív és semleges megfogalmazásokat.

A 96 tankönyvben összesen 241 hosszabb vagy rövidebb magyarokhoz köthető szövegrészletet lokalizáltunk. Amint a 63. ábrán látható, ezeknek túlnyomó többsége (78 százalék, 187 szövegrész) a történelemkönyvekben jelent meg. Ezt követik a román nyelv és irodalom tankönyvekben megjelenő referenciák (15 százalék, 37 szövegrész), majd a polgári nevelés tankönyvek (7 százalék, 17 szövegrész).

2. A magyarok ábrázolása kvantitatív metszetben

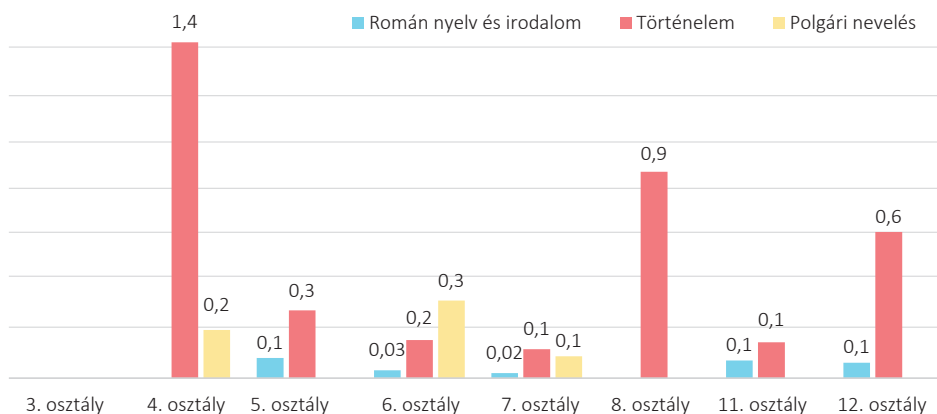
63. ábra. Magyar vonatkozású tankönyvrészekek tantárgyak szerinti eloszlása. Százalék, N = 241



Forrás: saját számítás, a manuale.edu.ro oldalról letöltött tankönyvek kódolása alapján

Amennyiben a magyar témájú szövegrészek százalékos arányát vizsgáljuk, jól látható, hogy ezek marginális elemei a tankönyveknek. A 64. ábra azt mutatja, hogy a magyar vonatkozású szövegrészek hány százalékát képezik a tankönyvnek.²⁸ Ez a mutató jól tükrözi a magyarokra fektetett hangsúlyt egyes tantárgyak és évfolyamok keretén belül. Mint látható, leggyakrabban a történelemtankönyvek említik a magyarokat, a második helyen a polgári nevelés tankönyvek állnak. A román tankönyvek majdnem egyáltalán nem foglalkoznak a magyarokkal. Továbbá érdekes az említések évfolyam szerinti eloszlása is. Egy többségi tanuló legtöbbet a 4., 8. és 12. osztályos történelem, valamint a 6. osztályos polgári nevelés tankönyvekben olvashat a magyarokról, azonban ezen szövegrészek aránya csak egyetlen esetben haladja meg az átlagos 1 százalékot.

64. ábra. A magyar témájú tartalmak aránya a tankönyvekben tantárgy és évfolyam szerint. Százalék

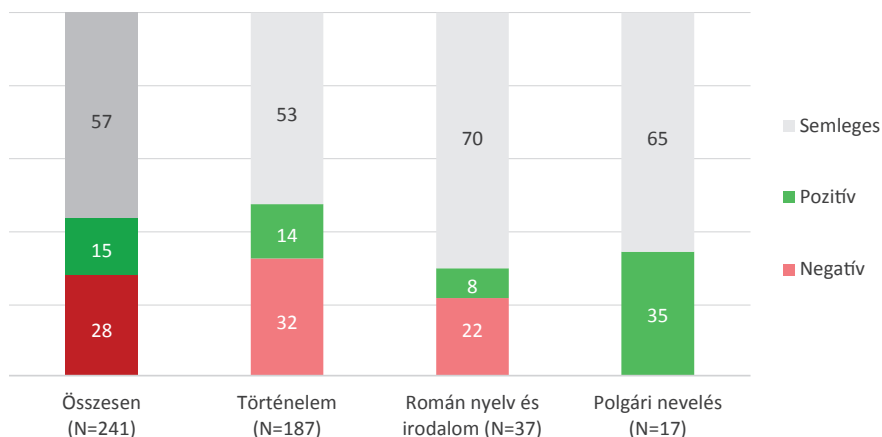


Forrás: saját számítás, a manuale.edu.ro oldalról letöltött tankönyvek kódolása alapján

²⁸ Ezt úgy számoltuk ki, hogy a magyar részeket alkotó szavak számát elosztottuk a tankönyvben megjelenő összes szó számával.

A kvantitatív elemzés egy másik kérdése a magyarokat említő szövegrészek hangvételére vonatkozott. Minden olyan tematikus blokkot, ahol a magyarok el-lenségként vagy elnyomóként jelennek meg negatív hangvételű szövegrészek értékelünk, és minden olyan említést, amely a romániai magyarok pozitív hozzá-járulását, vagy örökségét illusztrálja pozitív hangvételű elemnek tituláltunk.

65. ábra. A magyar tematikájú szövegrészek hangvétele tantárgyak szerinti bontásban



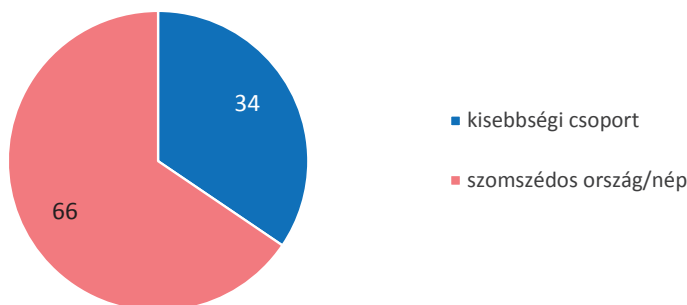
Forrás: saját számítás, a manuale.edu.ro oldalról letöltött tankönyvek kódolása alapján

Amint a 65. ábra mutatja, a magyarokra vonatkozó pozitív utalásokat leginkább a polgári nevelés tankönyvekben találhatunk. Ezt követik a történelem tankönyvek (14 százalék) és a román nyelv és irodalom tankönyvek (8 százalék). A történelem és román nyelv és irodalom tankönyvekben azonban a negatív hangvételű szövegrészek dominálnak, 32, valamint 22 százalékot tesznek ki.

Egy másik lényeges kvantitatív jellemző, hogy a tankönyvek milyen formában jelenítik meg a magyarokat. Amint a 66. ábrán is látható, az esetek kétharmadában a magyarokra mint egy szomszédos országban élő népre hivatkoznak, és csak az esetek 34 százalékában jelenik meg a romániai magyar kisebbség. Fontos aláhúzni, hogy az erdélyi magyarokra való hivatkozás fogalmát nagyon tágan értelmeztük, minden olyan referencia annak számított, amikor kisebbségként említik őket, vagy magyar vonatkozású dolgokat tárgyalnak (pl. székelyek, Erdély középkori multikulturalitása, vagy az erdélyi városok épített öröksége).

3. A magyarok ábrázolása kvalitatív metszetben

66. ábra. A magyarokra vonatkozó referenciák jellege a román nyelv és irodalom, történelem és polgári nevelés tankönyvekben. Százalék, N = 241



Forrás: saját számítás, a manuale.edu.ro oldalról letöltött tankönyvek kódolása alapján

Összefoglalva a mennyiségi elemzés eredményeit elmondható, hogy a magyarok jelenléte a román nyelv és irodalom, történelem és polgári nevelés tankönyvekben elenyésző. Legtöbbet a történelemtankönyvek foglalkoznak a magyarokkal, azonban az esetek majdnem harmadában negatív kontextusban tüntetik fel őket, és főleg mint egy szomszédos ország lakói jelennek meg.

3. A magyarok ábrázolása kvalitatív metszetben

A számadatok alapján világosan elmondható, hogy a vizsgált tankönyvekben a magyar kisebbség marginális helyet foglal el. Ahhoz azonban, hogy megértsük, milyen nemzetfogalmat promóválnak a tankönyvek, és hogyan jelenítik meg a magyarokat, egy mélyebb diskurzuselemzés szükséges. Az alábbiakban tantárgyak szerint mutatjuk be eredményeinket. Először a román nyelv és irodalom, majd a történelem és végül az állampolgári nevelés tankönyveket vesszük szemügyre. Releváns kiemelni, hogy nem áll szándékunkban a tankönyvek tartalmát ténszerűen értékelni. Inkább arra keressük a választ, hogy a tárgyalt tematikák milyen átfogó narratívát konstruálnak, és ebben milyen helyet kapnak a romániai magyarok.

3.1. A román nyelv és irodalom tankönyvek nemzet- és magyarságképe

Román nyelv tanulása minden évfolyam számára kötelező, azonban a román nyelv és irodalom tantárgy csak 3. osztálytól kerül be a tantervbe. Az elemi iskolás tanulók heti 5 órában, az általános iskolás tanulók heti 4 órában, míg a középiskolások, a választott profil függvényében heti 3-5 órában tanulják. A tantárgy keretén belül tanult tananyag a 8. osztály végén esedékes képességi vizsga, vala-

mint a 12. osztály befejezése után szervezett érettségi vizsga kötelező tananyaga minden Romániában tanuló diák számára.

Az elemzett román nyelv és irodalom tankönyvek egy jelentős része (18 a 40-ből) nem tartalmaz a magyarokra vagy más kisebbségekre vonatkozó utalást, és mint láthattuk, a többi tankönyvre sem igazán jellemző a magyarok tárgyalása. Ez a helyzet akkor is fennáll, ha a „magyarok” fogalmat a legtágabb értelemben interpretáljuk, és ide soroljuk a Magyarországra mint szomszédos országra, Erdélyre, vagy a nemzeti kisebbségek általános bemutatására vonatkozó passzusokat is.

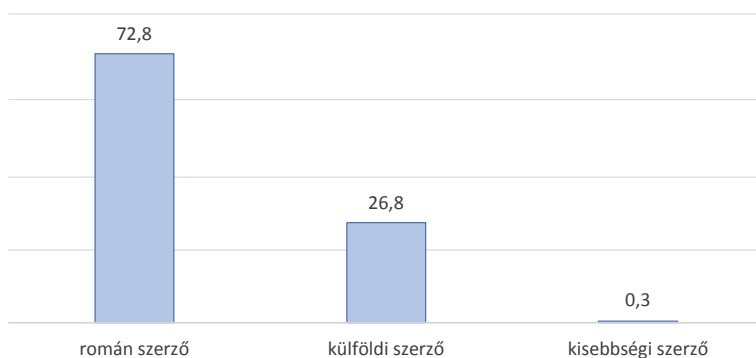
A kevés említés, amint fentebb is említettük, jellemzően a magyarokat nem kisebbségi csoportként, hanem a szomszédos ország lakosságaként mutatja be. Ha mégis sor kerül a romániai magyarok említésére, a román nyelv és irodalom tankönyvek legtöbb esetben a „nemzeti kisebbség” terminust használják, ami megfelel a magyarok által használatos önjellemezésnek is. Az utalások többsége semleges hangvételű, a kisebbségi csoportok alapvető demográfiai jellemzőit (méret, terület) írja le. Elszórtan találhatók olyan megfogalmazások, amelyek a jogegyenlőség és a kisebbségi jogok kérdéskörére tesznek utalást. A „magyar kisebbségként” való alacsony számú említés azzal is magyarázható, hogy sok esetben a nemzeti kisebbségek csak indirekt módon kerülnek megemlítésre. Jó példa erre vonatkozóan például az egyik tankönyvben megjelenő leírás, amely arról beszél, hogy az ország 90 százaléka román anyanyelvű. Ebben az esetben a nyelvi kisebbségek jelenlétére csak közvetve lehet következtetni.²⁹

Egy másik mutató, amely jól tükrözi a román nyelv és irodalom tankönyvekben az interkulturális oktatás helyét, a szerepeltetett szerzőkre és azok szövegeire vonatkozik. Az interkulturális oktatás egyik alapkövetelménye, hogy a tankönyvekben helyet kapjanak a kisebbségi szerzők munkái is, ami segíthet felkelteni a többségi diákok kisebbségi kultúra iránti érdeklődését. A román nyelv és irodalom tankönyvek kifejezetten alkalmasak lennének erre, hiszen a tankönyvekben jellemzően minden leckéhez egy rövid szövegrészlet tartozik egy irodalmi alkotásból. Ez az elemi osztályos tankönyvek esetében jellemzően egy-egy mese. Amint ez a 67. ábrán látható, a román tankönyvekből majdnem teljes mértékben hiányzanak a kisebbségi szerzők. A beválogatott munkák majd háromnegyede (73 százalék) román nemzetiségű szerző tollából származik. Habár a maradék 27 százalék más nemzetiségű író vagy költő munkája, mindössze három szövegrészt találunk, amelynek szerzője magyar nemzetiségű, és ezek közül csak egy a romániai magyar kisebbség képviselője. Más nemzeti kisebbségekhez tartozó szerzőt nem sikerült azonosítanunk.

29 Norel, Mariana – Bucurenciu, Petru – Dragu, Mihaela: *Limba și literatură română: manual pentru clasa a VI-a*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 2018, 74.

3.1. A román nyelv és irodalom tankönyvek nemzet- és magyarságképe

67. ábra. A román nyelv és irodalom tankönyvekben megjelenő irodalmi művek szerzőinek nemzetisége. Százalékos megoszlás



Forrás: saját számítás, a manuale.edu.ro oldalról letöltött tankönyvek kódolása alapján

Érdekes megvizsgálni az egyetlen olyan szöveget, amely az erdélyi magyar irodalomhoz köthető. Ez az egyik 4. osztályos tankönyvben jelenik meg. A tankönyv az elbeszélő irodalmi szöveget Fodor Sándor *Csipike* című munkájával példázza és ebből közöl részleteket.³⁰ A tankönyv a szerzőt romániai magyar íróként mutatja be, azonban ezen kívül nem használja ki annak lehetőségét, hogy bátorítsa a diákokat más romániai magyar szerzők felfedezésére. Fontos megemlíteni, hogy nem minden diák találkozik Fodor Sándor munkájával, mert az adott szemeszterben három tankönyv közül választhatnak az oktatók.

A kisebbségi szerzők munkáinak bemutatása mellett más, a kisebbségi kultúráról alkotott ismereteket interaktívan gyarapító jó gyakorlatokat is azonosítottunk. Ilyenek például azok a feladatok, amelyekben a tanulók lakóhelyük multikulturális múltjára és jelenére vonatkozó információkat kell gyűjtsenek. Ezek a feladatok azonban a tankönyvekben hangsúlytalanok és elszórtak, a tanításban való alkalmazásuk a tanáron múlik. Hangsúlyozni kell, hogy a középiskolai tankönyvek számos interkulturális részletet tartalmaznak, ezek azonban más európai és nem európai kultúrákat mutatnak be, miközben nem adnak lehetőséget a hazai kisebbségi kultúrákkal való interakcióra.

Ami a többségi kultúra reprezentációját illeti, a tankönyvek – különösen a felsőbb osztályok esetében – főleg a román nemzeti ünnepeket, hagyományokat, történelmi eseményeket és nemzeti helyszíneket jelenítenek meg, és a román nemzeti identitás építését helyezik előtérbe. Ezeknek a kulturális markereknek a kihangsúlyozott jelenléte azt tanúsítja, hogy a tankönyvek az államot a román etnikai csoporttal azonosítják.

30 Radu, Alina – Jeler, Roxana: *Limba și literatura română: manual pentru clasa a IV-a. Semestrul al II-lea*. București, Art, 2016, 26.

3.1. A román nyelv és irodalom tankönyvek nemzet- és magyarságképe

1. kép. A többségi nemzeti identitásépítés példája egy 5. osztályos román nyelv és irodalom tankönyvben



forrás: Cătălina Popa, Onorica Tofan, Elene Corcăcel, Viorica Isaia: *Limba și literatura română: clasa a V-a*. București, Intuitext, 2017, 194. o.

A többségi kultúra domináns pozícióját jól szemlélteti például az 1. képen bemutatott, az egyik 5. osztályos tankönyvben megjelenő részlet. Az ortodox templomot középpontba állító képen a következő szöveg jelenik meg: „*Sok ember tudja, hogy Temesvár a Bánság legnagyobb és legszebb városa. De hányan tudják vajon, hogy Temesvár volt az első város Európában, ahol bevezették az elektromos közvilágítást, és lakosai voltak az első olyan románok, akik telefonon beszélhettek, akik elektromos villamossal közlekedhettek és az első mozgóképes vetítéseket élvezhették?*”. A fenti idézet több szempontból is jellemző a román nyelv és irodalom tankönyv nemzeti identitás reprezentációjára. Egyrészt, egyáltalán nem tartalmaz a város multikulturális múltjára vonatkozó utalásokat, másrészt a román nemzeti identitást világosan etnikai identitásként azonosítja.

A nemzeti jelképek tárgyalását a tankönyvek mind fogalmilag, mind térbeliségét tekintve kizárólag a román hagyományokkal és nemzeti eseményekkel kapcsolják össze. Ezáltal nem csak hiányos tudást közvetítenek a többségi diákok felé, hanem kizárják annak a lehetőségét, hogy a nemzeti kisebbségek tagjai az állammal azonosuljanak. Jó példa erre, hogy a román nyelv gyökerei kapcsán, irodalomtankönyvhöz képest meglehetősen részletesen tárgyalják a többségi nemzet etnogenezisét is.³¹ Így módon a román nyelv és irodalom tankönyvek átfogó narratívája egy olyan nemzeti identitást közvetít, amely teljes mértékben figyelmen kívül hagyja a kisebbségi szempontokat. Míg az alsóbb osztályokban lehetőségeket nyújtanak az interkulturális kitekintésre, addig ezek a részek eltűnnek a felsőbb osztályok tankönyveiből, és uniformizálttá válnak maguk a tankönyvek is.

31 Manolescu, Nicolae – Ardeleanu, George – Cerkez, Matei – Stoica, Dumitrița – Triculescu, Ioana: *Limba și literatura română: Manual pentru clasa a XI-a*. București, Sigma, 2006; Dobra, Sofia – Halasz, Monica – Kudor, Dorina – Medeșan, Luminița: *Limba și literatura română: Manual pentru clasa a XI-a*. București, Corint Educațional, 2014; Ionescu, Emil – Lișman, Victor: *Limba și literatura română: Manual pentru clasa a XI-a*. București, Bic All, 2006.

Összességében elmondható tehát, hogy a román nyelv és irodalom tankönyvek jószereével figyelmen kívül hagyják a kisebbségeket. Amennyiben a Banks által felállított tipológia szerint szeretnénk a román nyelv és irodalom tankönyveket besorolni, bizonyossággal állíthatjuk, hogy ezek az interkulturális tanuláshoz köthető tantervreformok alacsony szintjén rekedtek meg. Még csak a kisebbségek pozitív hozzájárulása sem jelenik meg. Ha a magyarok és más hazai nemzeti kisebbségek hiánya igazolható is lenne a középiskolai tankönyvekben, amelyek fokozott hangsúlyt fektetnek a román nemzeti irodalomra, az elemi és általános iskolás tankönyvekben megvolna a lehetőség a szerepeltetésükre. Itt egyébként a didaktikai cél az, hogy a megfelelő olvasási képességet elsajátítsák a gyerekek, így a más nemzetiségű szerzők jelenléte aránylag magas. Ezek a művek számos alkalmat kínálnának az interkulturális találkozásokra, azonban esetünkben nem a hazai, hanem a külföldi multikulturalitáshoz kapcsolódnak. Ezenfelül a kisebbségek figyelmen kívül hagyása olyan helyzetek kialakulásához vezet, amelyekben a tolerancia és az előítéletek kérdéseit a barátság, illetve a személyközi kapcsolatok aspektusaként tárgyalják, teljesen megfelelkezve a toleranciának és az előítéleteknek az interetnikus kapcsolatok, meg együttélés összefüggésében megnyilvánuló jelentőségéről.³² Mindent egybevetve, a román nyelv és irodalom tankönyvek a domináns nemzeti narratíva építését célozzák meg, és egy olyan etnikai demokrácia képét tárják a tanulók elé, amely alapján az államot egyetlen etnikai csoporttal azonosítják, és ennek kultúráját termelik újra.

3.2. A román-magyar viszony a történelem tankönyvekben

A történelemoktatás 4. osztályban kerül be tantervbe és ezt követően minden évben része az alaptantervnek. Az óraszámot tekintve a 4., 6. és 7. osztályban heti egy órában, 5. és 8. osztályban heti két órában, középiskolában pedig profiltól függően heti 1-3 órában tanulják a diákok. Egyes képzési vonalak számára a történelem kötelező érettségi tantárgynak számít.

Jelen elemzésbe 29 tankönyv került be, amely a 9. és 10. osztályos tankönyveket leszámítva az összes létező tankönyvet jelenti. Mint láthattuk, a történelemtankönyvek sokkal több magyar vonatkozású utalást tartalmaznak, mint a többi tankönyv, és ezek egy jelentős része negatív fényben tünteti fel a magyarokat.

Mielőtt belekezdünk a történelemtankönyvek mélyebb elemzésébe, érdemes megvizsgálni, milyen elvárásokat fogalmaz meg a történelem tanterv.³³ Ennek

32 Erre jó példa Marilena Pavelescu és Christina-Florina Mihai tankönyve (*Limba și literatura română. Manual pentru clasa a V-a*. Grup Media Litera, 2017), amely minden lecke végén kulturális és interkulturális kitekintőket, illetve feladatokat fogalmaz meg.

33 A 4. osztályos tantervet a 5003/2014-es, az általános iskolai tantervet a 3393/2017-es, a 9. osztályos tantervet a 3458/2004-es, a 10. osztályos tantervet a 4598/2004-es, a XI-XII. osztályos tantervet pedig a 5099/2009-es tanügyminiszteri rendelet szabályozza.

vizsgálata azért fontos, mert a toleranciára és etnikai sokszínűségre való nevelés általános elvárásként megjelenik az összes dokumentumban, azonban kevés tartalmi követelmény kapcsolódik ezekhez. Hasonlóan a román nyelv és irodalom tantárgyhoz, inkább az elemi és általános iskolás tanterv engedi meg az interkulturális tanulásra jellemző elemek integrálását, hiszen majd minden évben van lehetőség olyan típusú feladatok elvégzésére, amely az országon belüli sokszínűséget, multikulturalitást, vagy az interkulturalitást hangsúlyozza. Ilyen témák lehetnének a 4. osztályos tantervben jelen levő *„önmagam’ és a ’mások’, valamint egyének és a csoportok közötti különbségek és hasonlóságok”* fejezet, az 5. és 8. osztályos tantervben jelen levő, Erdély kulturális diverzitására utaló részek, a 8. tankönyvben megjelenő *„a romániai etnikai közösségek reprezentatív műemlékeire”,* valamint *„a romániai nemzeti kisebbségekre”* vonatkozó alfejezetek. Ugyanakkor a 6. osztályos tantervben olvasható az 1848-as forradalomra, a XIX. századi román és európai nemzeti mozgalmakra vonatkozó rész, valamint a 7. osztályos tantervben az I. és II. világháborút, illetve Románia szerepét tárgyaló részek is adnának lehetőséget ilyen típusú tartalmak bevezetésére. A fentiek mellett 11. és 12. osztályban is több olyan téma lenne, amely kifejezetten alkalmas az interkulturális tanulás megvalósítására. Ide sorolhatók például a romániai vallási sokszínűségről, vagy a technikai és tudományos fejlődések romániai aspektusáról szóló részek, valamint a nemzeti kisebbségeket tárgyaló fejezetek is.

Az interkulturális tanulási lehetőségek, habár deklarált céljai a tanterveknek, mint látni fogjuk, csak ritkán valósulnak meg. Ez főleg azzal magyarázható, hogy megvalósítása a tankönyvszerzők belátásaira van bízva, akik az esetek nagy részében kerülnek az etnikai és vallási sokszínűségről szóló részeket, illetve az önreflexióra és kitekintésre való lehetőségeket. Ha mégis bevállalják, akkor a nemzeti történelmet megjelenítő megkérdőjelezetlen narratívába ágyazzák ezeket.

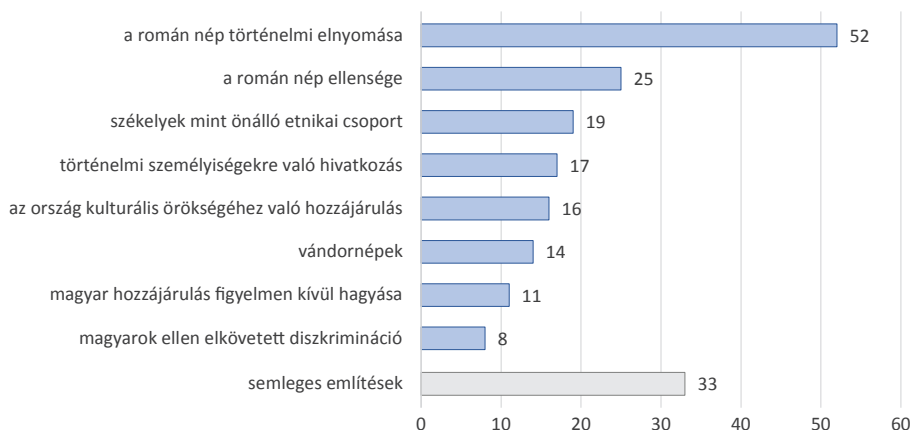
A következőkben három témát vizsgálunk, a kisebbségek és a magyarok ábrázolási módzatait, a nemzeti kisebbségek és a magyarok történelmi hozzájárulását, valamint a domináns többségi narratíva és a kisebbségek viszonyát.

3.2.1. A magyarok ábrázolása

Amint láthattuk, a magyarok általában szomszédos népcsoportként jelennek meg a tankönyvekben és ritkábban kisebbségi közösségként. Ugyanakkor a nagy számú hivatkozás lehetőséget ad arra is, hogy megnézzük, melyek a magyarokkal kapcsolatos visszatérő témák.

3.2.1. A magyarok ábrázolása

68. ábra. Magyarok tematikus megjelenése a történelem tankönyvekben. A gondolati blokkok több tematikus besorolást is kaphattak. Említésszám



Forrás: saját számítás, a manuale.edu.ro oldalról letöltött tankönyvek kódolása alapján

Amint a 68. ábrán is látható, a magyarok leginkább a román nép történelmi elnyomóiként, valamint olyan történelmi ellenségként jelennek meg, akik hosszabb időn keresztül uralták Erdélyt, abban az időszakban, amikor az a Magyar Királyság része volt. A narratíva két másik fontos eleme, hogy ez az uralom a románok diszkriminációját eredményezte, illetve hogy Erdély, amely történelmileg a legmultikulturálisabb régiója az országnak, mindig román föld volt, ahol a magyarok kizárólag elnyomó hatalomként voltak jelen. Ezt alátámasztandó, a tankönyvek a magyarokat, és kisebb mértékben a szászokat, következetesen „gyarmatosítóként”, „telepesként”, „vándornépként” vagy „idegen lakosságként” említik. Egyik legillusztratívabb idézet ebből a szempontból egy 5. osztályos tankönyvben jelenik meg, ahol a kulturális diverzitás erdélyi megjelenítését a következő kontextusba helyezik:

A magyar uralkodók idegen népeket telepítettek be előnyös feltételekkel, hogy megvédjék és kizsákmányolják a területet. Elsőként a magyar nemesek telepedtek le, akik általában a román nemességtől és a szabad tulajdonosoktól elkobzott földek hasznélvezői lettek. Utánuk a (Szászországról) szászoknak is nevezett német telepesek és a székelyek következtek.³⁴

34 Teodorescu, Bogdan – Hornoii, Cristina: *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*. București, Editura ALL, 2017, 102. Eredeti szöveg: „Conducătorii maghiari au recurs la populații străine, colonizate aici în condiții avantajoase, pentru a exploata și apăra teritoriul. Au venit mai întâi nobili maghiari, de regulă beneficiari ai pământurilor confiscate de la nobilii sau de la proprietarii liberi români. Apoi au sosit coloniști germani, numiți sași (de la regiunea Saxoniei), și secuii.”

Hasonlóan jellemző megfogalmazás a kisebbségi csoportok idegenségének szemléltetésére egy 4. osztályos tankönyvben jelenik meg.³⁵ A turisztikai desztinációként ismert Segesvárt a szöveg úgy mutatja be, hogy jól megőrzött történelmi központját a szász „telepesek” építették, de itt született az egyik román király, Vlad Ţepeş is. A két történelmi tény egymás mellé helyezése hallgatólagosan megerősíti azt, hogy az etnikai és kisebbségi csoportok idegenek a területen, és egyben legitimálja a település román nemzeti térhez való tartozását. Egy másik megfogalmazás, amely a kisebbségek és többség közötti egyenlőtlen viszonyt tükrözi már a tantervben is megjelenik, és fejezetcímként a tankönyvek is átveszik. Ez a „kulturális sokszínűség a román világban” szófordulat, amely a szóban forgó csoportok hallgatólagos hierarchizálását tükrözi.

Egy másik, a nemzeti kisebbségek ábrázolására használt stratégia az egyes tankönyvekben megjelenő összehasonlítás a nemzeti kisebbségek és a román diaszpóra között.³⁶ Ez a kettő közötti hasonlóságot abban láttatja, hogy mindkét csoport tagjai mindössze a magánszférában használják anyanyelvüket, de egyébként annak az országnak a „hivatalos” nyelvét használják, ahol élnek. Ez a megközelítés nemcsak figyelmen kívül hagyja a nemzeti kisebbségek számára biztosított oktatási és nyelvhasználati jogokat, de megteremti, és újratermeli a többségi és kisebbségi nyelvek közötti hierarchiát is:

Egy román család több éve letelepedett Franciaországban. A mindennapi életben, a közösség más tagjaival való érintkezésben franciául beszélnek (iskolában, munkahelyen, üzletekben stb.). Este otthon, vagy amikor más, Franciaországban letelepedett románokkal találkoznak, románul beszélnek. Az ünnepek alkalmával több román család gyűlik össze, és a szüleiktől örökölt hagyományoknak megfelelően ünnepelnek.

*Milyen hivatalos nyelvet használnak a romániai nemzeti kisebbségek tagjai? Milyen nyelven kommunikálnak egymással ugyanazon nemzeti kisebbség tagjai? A vallási ünnepek vagy az ember életének fontos eseményei azok a pillanatok, amikor a hagyományokat és a szokásokat leginkább tiszteletben tartják. Milyen hagyományokat és szokásokat tisztelnek a nemzeti kisebbségek tagjai?*³⁷

35 Burte, Doina – Perţea, Alina: *Istorie: clasa a IV-a, semestrul I*. Bucureşti, Aramis Print, 2016, 46–47.

36 Uo.

37 Uo. 45. Eredeti szöveg: „O familie de români s-a stabilit, de câţiva ani, în Franţa. În viaţa de zi cu zi, în relaţiile cu ceilalţi membri ai comunităţii, ei vorbesc franceză (la şcoală, la serviciu, în magazine etc.). Când se adună seara acasă sau când se întâlnesc cu alţi români stabiliţi în Franţa, ei vorbesc în limba română. De sărbători, mai multe familii de români se reunesc conform tradiţiilor moştenite de la părinţi.

Care este limba oficială pe care o folosesc membrii minorităţilor naţionale din România? În ce limbă se comunică între ei membrii acelaşi minorităţi naţionale? Sărbătorile religioase sau evenimentele importante din viaţa unui om sunt momentele în care se respectă cel mai mult tradiţiile şi obiceiurile. Ce tradiţii şi obiceiuri respectă membrii minorităţilor naţionale?”

Az etnikai és vallási sokszínűségre vonatkozó részek megtalálhatók a 4., 8., 11. és 12. osztályos tankönyvekben egyaránt, de ezek a részletek csak részben illeszkednek a tankönyvek központi narratívájába. Ellentétben például a román állam és nemzet helyzetével, nincsenek szervesen beágyazva a tankönyvek által leírt szélesebb nemzetközi történésekbe sem. Az illető fejezetek általában semlegesen mutatják be kisebbségi a csoportokat, leggyakrabban azok etnikai, demográfiai és vallási jellemzőire összpontosítva (pl. méret, területi koncentráció). Ezt eseti jelleggel a helyi kisebbségekre vonatkozó információgyűjtési feladatokkal egészítik ki. Sok esetben a szerzők teljes mértékben háttérbe szorítják a hazai kisebbségeket, és helyettük inkább más országokat, vagy a külföldön élő román bevándorló közösségeket tárgyalják.

Tanulságos ebből a szempontból az egyik 11. osztályos tankönyvben megjelenő *Vallás és vallási élet fejezet*.³⁸ A lecke központi témája az ökumenizmus és a vallási tolerancia, azonban ezt a kérdést nem a hazai vallási közösségek kapcsolatából, hanem az iszlám fundamentalizmusból vezeti le. A romániai vallási sokszínűség a fejezet végén jelenik meg, és mindössze az 1923-as román alkotmánnyal kezdődően tárgyalja a kérdést. Ennek következtében a többségi diákok nem tanulnak a vallási tolerancia és vallásszabadság erdélyi előzményeiről, mint például az 1568-as Tordai országgyűlés, amely a világon először kodifikálta a vallásszabadságot. Ez a megközelítés jól illeszkedik a tankönyvek által követett általános narratívába, hiszen jellemző stratégia a nemzeti narratívába nem illeszkedő tartalmak elhallgatása, vagy azok átértelmezése. Továbbá a leírás nagyobb hangsúlyt fektet a kommunista és demokratikus állam valláshoz való viszonyára, mint a vallási sokszínűség tényleges leírására, amely jelen esetben nem megy túl a statisztikai adatok száraz közlésén, valamint a felekezeti szimbólumok alapszintű bemutatásán.

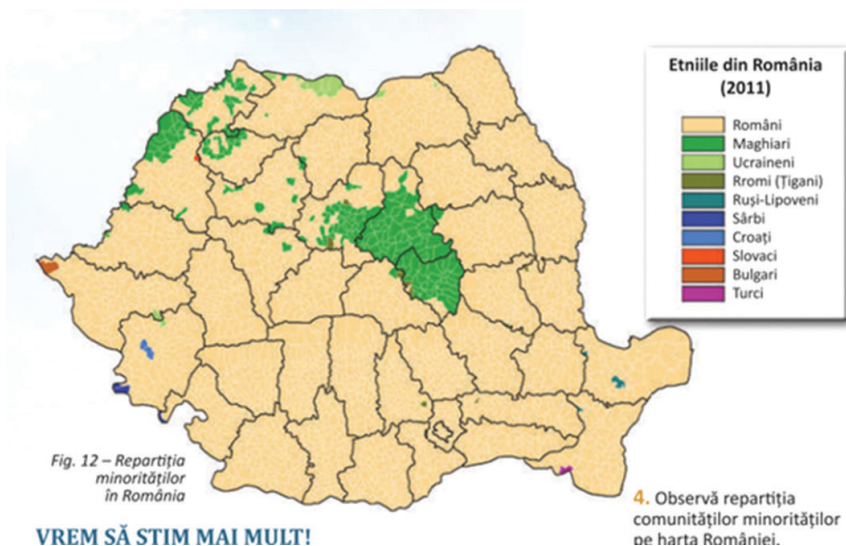
Egy másik visszatérő probléma, hogy a tankönyvek magyarságképe gyakran elmentmond a csoport önértelmezésének. A székelyekről például több tankönyv is azt állítja,³⁹ hogy a törököktől származnak, és számos esetben a magyaroktól elkülönülő etnikai csoportként mutatják be őket. Ez több szempontból is problémás. Egyrészt, a székelyek nem önálló etnikai csoportként definiálják magukat, hanem kulturálisan és politikailag is a magyarokhoz tartozónak, és elsősorban magyarként tekintenek saját magukra. Másrészt, fenntartja és újratermeli azt a két világháború közötti időszakból származó narratívát, amelynek célja a székely és a magyar identitás szétválasztása volt, az utóbbi gyengítése érdekében.

38 Pl. Budici, Anișoara – Stănescu, Mirea – Țigău, Dragoș: *Istorie: manual pentru clasa a XI-a*. București, Sigma, 2006, 105–117.

39 Pl. Petre, Zoe – Teodorescu, Bogdan – Andrei, Corina: *Istorie: Manual pentru clasa IV-a*. București, Corint Educațional, 2016;

Teodorescu, Bogdan – Hornoiu, Cristina: *Istorie: Manual pentru a V-a*. București, Editura All, 2017.
A török eredet vonatkozásában lásd: Petre, Zoe – Căpiță, Carol – Stănescu, Ecaterina – Lung, Ecaterina – Livadă-Cadeschi, Ligia – Ciupală, Alin – Țurcani, Florin – Vlad, Laurențiu – Andreescu, Sorin: *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*. București, Corint, 2008.

2. kép. A romániai etnikai csoportok megjelenítése egy 4. osztályos tankönyvben



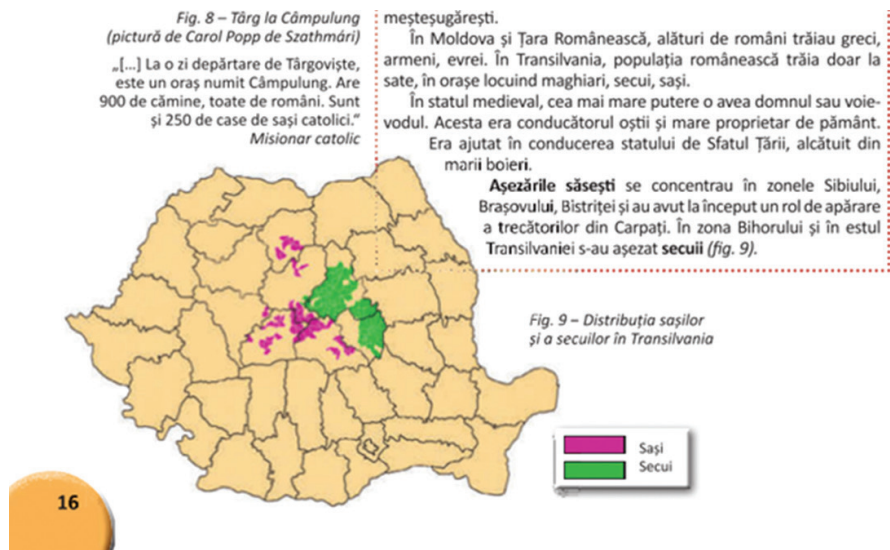
Forrás: Cleopatra Mihăilescu, Tudora Pițilă: *Istorie: Manual pentru clasa a IV-a: Semestrul I.* București, Aramis Print, 2016, 17. o.

Egy másik, a kisebbségek bemutatására alkalmazott stratégia, hogy a tankönyvek hamis képet festenek az országban élő etnikai csoportokról, csökkentve az országon belüli súlyukat. Ez a stratégia jelenik meg egyes térképek esetében, amelyek csökkentik a kisebbségek tényleges demográfiai súlyát. A 2. kép például csak azokat a területi egységeket jeleníti meg a kisebbséghez tartozókról, ahol a kisebbségi csoportok többségben vannak. Ezáltal nem csak azt a hamis képet tárja a többségi diákok elé, hogy magyarokkal csak a Székelyföldön és a Partium bizonyos területein találkozhatnak, hanem eltünteti a térképről Románia magyar lakosságának mintegy felét.

Még súlyosabb a torzítás a 3. képen megjelenő térképen. A székely és a szász lakosság megjelenítése annyira távol áll a valóságtól, hogy csak manipulációként értelmezhető. A székelyeket itt is elkülönítik a magyaroktól, akiket – más kisebbségekkel együtt – meg se jelenítenek. Az ábrázolás ugyanakkor a székelyeket is (érthetetlen módon) alulreprezentálja.

3.2.2. A magyarok történelmi szerepe és kulturális hozzájárulása

3. kép. Székelyek és szászok demográfiai és földrajzi megoszlása egy 4. osztályos térkép alapján



Forrás: Cleopatra Mihăilescu, Tudora Pițilă: *Istorie: Manual pentru clasa a IV-a: Semestrul II.* București, Aramis Print, 2016, 16. o.

3.2.2. A magyarok történelmi szerepe és kulturális hozzájárulása

Második kérdésünk arra vonatkozott, hogyan reprezentálják a tankönyvek a magyaroknak az ország fejlődéséhez való hozzájárulását. Mint láthattuk, a nemzeti kerettanterv egyes évfolyamokon nem csupán a sokszínűség, hanem a kisebbségi csoportok társadalmi fejlődéshez való hozzájárulásának a tárgyalását is előírja. Ez a gyakorlatban az épített örökség bemutatását jelenti, a tankönyvek azonban nagyon egyenlőtlenül kezelik a különböző kisebbségi csoportok hozzájárulását. Rendszeresen hangsúlyozzák például a szászoknak az urbanizációban és az épített örökség kapcsán játszott szerepét, míg az Erdélyben ugyancsak jelentős magyar épített és kulturális örökséget figyelmen kívül hagyják, vagy nem eképp tesznek említést róla. Ilyen visszatérő motívum például az, amikor Kolozsvár épített örökségének a bemutatásakor kerülnek a magyar vonatkozásokat.⁴⁰

A magyarok történelmi szerepe szempontjából jellemző még, hogy a többségi tanulók aránylag kevés erdélyi magyar történelmi személyiséggel találkoznak, ha pedig igen, akkor a nevüket románosított formában használják. Amint a 4. képen is látható, Bethlen Gábor Gabriel Bethlen néven jelenik meg, de Dózsa György is Gheorghe Doja-ként, Werbőczy István pedig Ștefan Werbőczy néven szerepel.

40 Pl. Teodorescu, Bogdan – Hornoiiu, Cristian: *Istorie: Manual pentru clasa a V-a.* București, Editura ALL, 2017.

4. kép. Magyar nevek románosítása egy 4. osztályos tankönyvben⁴¹



Gabriel Bethlen

Gabriel Bethlen a fost principe al Transilvaniei între 1613 și 1629. El a mărit teritoriul țării sale, deși depindea de puterea sultanului otoman și de marii proprietari de pământ (feudalii) maghiari. A susținut meșteșugurile și comerțul, a înființat o școală superioară și a sprijinit cultura. În toate, a fost cel mai strălucit conducător maghiar, după Matei Corvin. Iată ce scrie un cărturar care i-a fost contemporan despre Gabriel Bethlen: „În timpul întregii lui domnii, țara a trăit în binecuvântată pace și a fost ferită de orice dușman. Fiecare pătură socială a sporit numeric și a devenit mai importantă, iar populația țării s-a înmulțit. Din țări străine a pus să se aducă în țara sa, fără să țină seamă de cheltuieli, meșteșugari, pietrari, inventatori și învățați.”

Forrás: Zoe Petre, Bogdan Teodorescu, Corina Andrei: *Istorie: Manual pentru clasa a IV-a. București, Coring Educațional, 2016, 60. o.*

Akad néhány pozitív példa is a magyarok társadalmi szerepének tárgyalására. Egyes tankönyvek⁴² említést tesznek a kisebbségek diszkriminációjáról, a kommunista és a fasiszta uralom idején ellenük elkövetett atrocitásokról, és több tankönyvben⁴³ vannak utalások a magyarok Erdély fejlődéséhez való hozzájárulásáról is.

Az etnikai viszonyok bemutatásában tehát egy kettős hierarchizálás jellemző. Egyrészt, a tanterv és a tankönyvek különbséget tesznek a többségi, tituláris nemzet és a nemzeti kisebbségek között. Ezt szemléltetik a fent bemutatott „kulturális sokszínűség a román világban” típusú megfogalmazások. Másrészt, rangsorolják a kisebbségeket is, hiszen aránytalanul nagyobb hangsúlyt fektetnek a szász örökség tárgyalására, a magyarok pozitív társadalmi szerepe viszont sokkal ritkábban jelenik meg.

41 A szöveg magyarul: „Bethlen Gábor 1613 és 1629 között volt Erdély fejedelme. Növelte országa területét, habár hatalma a török szultántól és a magyar nagybirtokostól függött. Ezzel együtt Korvin Mátyás óta a legkiemelkedőbb magyar vezető. Íme hogyan beszél egy írástudó Bethlen Gáborról: »Uralkodása teljes periódusa alatt békével volt megáldva az ország és védve volt minden ellenségtől. Minden társadalmi réteg növekedett számosságban és jelentőségben, az ország népessége pedig szaporodott. Anélkül, hogy a költségekkel törődött volna, idegen országokból hozatott mesterembereket, kőműveseket, feltalálókat és kiművelt embereket.«”

42 Pl. Petre, Zoe – Căpiță, Carol – Stănescu, Ecaterina – Lung, Ecaterina – Livadă-Caschi, Ligia – Ciupală, Alin – Țurcani, Florin – Vlad, Laurențiu – Andreescu, Sorin: *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a. București, Corint, 2008*; és Barnea, Alexandru – Manea, Vasile Aurel – Palade, Eugen – Teodorescu, Bogdan: *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a. București, Corint, 2007*.

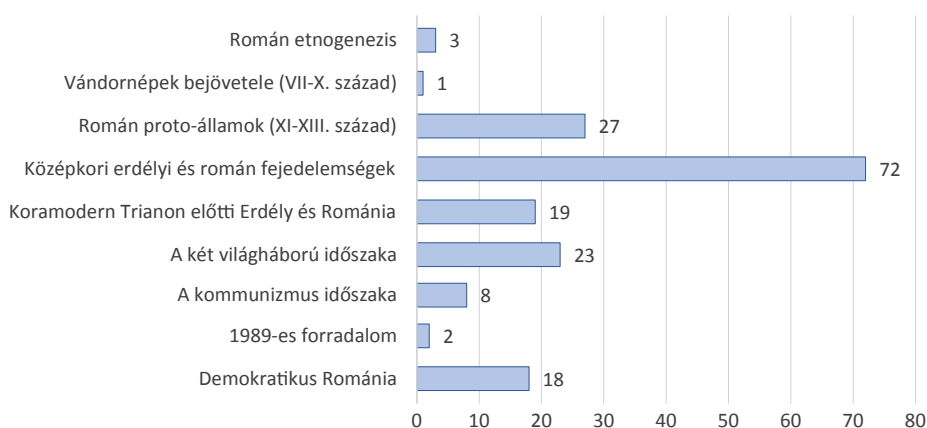
43 Pl. Petre, Zoe – Teodorescu, Bogdan – Andrei, Corina: *Istorie: Manual pentru clasa IV-a. București, Corint Educațional, 2016, 60*.

3.2.3. Magyarok a román nemzeti narratívában

A többségi nemzeti narratíva kapcsán leginkább az érdekelt bennünket, hogy a magyarokat mely periódusok kapcsán jelenítik meg leginkább, valamint hogy ezek a megjelenítések milyen magyar-román viszonyt festenek le.

A tanterv előírásai alapján szabályozva vannak a történelmi korszakok, amelyeket Románia története tankönyveknek érinteniük kell. A 8., 11. és 12. osztályos tankönyvek például kronológiai sorrendben tárgyalják ezeket. A 69. ábra történelmi korszakok szerint rendezve mutatja meg, hogy mikor foglalkoznak a tankönyvek a legtöbbet a magyarokkal. Ez alapján elmondható, hogy a magyarokkal legtöbbet a középkori erdélyi és román fejedelemségek, valamint a Habsburg és az osztrák-magyar uralom tárgyalása kapcsán találkoznak a többségi diákok. A magyar kisebbség, amint az várható volt, a demokratikus Románia tárgyalásánál jelenik meg leginkább.

69. ábra. A magyarokra vonatkozó tematikus blokkok száma történelmi korszakok szerint



Forrás: saját számítás, a manuale.edu.ro oldalról letöltött tankönyvek kódolása alapján

Amennyiben végignézzük korszakok szerint, hogy a magyarok miként kerülnek bemutatásra, világos mintázatok alakulnak ki, amelyek meghatározzák a magyar-román viszony tárgyalását is.

A románok és más európai népek etnogenezisének tárgyalására az 5., 8., 9., valamint a 12. osztályos tankönyvekben kerül sor (elvétve a 4. osztályban is). Habár a magyarok említése e periódushoz kapcsolódóan ritka, amikor mégis megemlíti őket, akkor „vándornépként” kerülnek bemutatásra, szembe állítva a románok etnogenezisével, akikre a tankönyvek őslakosokként, illetve a térség legrégebbi lakóiként hivatkoznak.⁴⁴

44 Pl. Teodorescu, Bogdan – Horno, Cristina: *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*. București, Editura ALL, 2017, 80–81.

A magyarokat aránylag gyakran említik a régióban a XI–XIII. században létrejövő román proto-államok leírása kapcsán. A téma bemutatására a 8., 9., 12. osztályos tankönyvekben kerül sor, és a magyarok betolakodókként, illetve elnyomó, külső szereplőkként jelennek meg, akik azután érkeztek, hogy a románok már kialakították az önszerveződés bizonyos formáit.⁴⁵

Amint a 69. ábrán is látható, a legtöbb magyarokra vonatkozó utalás a középkor tárgyalásakor jelenik meg. A régió középkori helyzetére vonatkozó leckékkel a 4., 5., 8., 9., 12. osztályos tankönyvekben találkozunk, és a magyarokra tett utalások itt a legváltozatosabbak. Egyrészt, a tankönyvek jelentős része nem kerüli meg Erdély multikulturalitásának a tárgyalását, illetve ezen belül a magyarok szerepét, másrészt, a kor leírásában sok esetben a magyarok románok feletti uralmára és ennek igazságtalanságára összpontosítanak. Nem változik a szemlélet a kora-modern kor tárgyalásában sem. A 4., 11. és 12. osztályos tankönyvek az előbbi korokhoz hasonlóan a magyarokat ellenségként, elnyomóként jelenítik meg.

Románia modern történelmének a bemutatása a 7., 8., 11. és 12. osztályos tankönyvekben jelenik meg. A világháborúkkal kapcsolatosan legtöbbször érintőlegesen említik az Osztrák-Magyar Monarchiát vagy Magyarországot és annak birodalmi törekvéseit.

Természetesen a Trianon utáni időszakban is említik a magyarokat, a könyvek tárgyalják a trianoni döntés miatt bekövetkező népességváltozást. Ezen narratívában elismerik, hogy Románia etnikai összetétele és politikai közössége átalakult, ami kihívást jelentett. Ebből az időszakból rendszerint megemlítik a kisebbségek politikai önszerveződését, illetve a Román állam által nyújtott jogokat, mint pozitív példákat.

Ezt az integrációs folyamatot szakítja meg az autoriter és totalitárius rendszerek tárgyalása, és innentől fogva válik hangsúlyosabbá a magyarok kisebbségként való tárgyalása is. A tankönyvekben a kommunizmus időszakát, az 1989-es forradalmat és a jelenkort bemutató részekben a magyarok jelenléte sokkal kevésbé hangsúlyos. Megjelenítésük ritkán megy túl a száraz, tényyszerű bemutatásokon, néhány tankönyv az autoriter és totalitárius rendszerek kapcsán tárgyalja a magyarok ellen elkövetett atrocitásokat, és diszkriminációs értelmezésbe helyezi a magyar kisebbség leírását.⁴⁶

A forradalom után a magyarok, valamint a magyar-román viszony tárgyalása pozitív keretbe helyeződik.⁴⁷ Az etnikai konfliktusok nem jelennek meg, és az olyan releváns kérdések, mint például a marosvásárhelyi fekete március teljesen kimaradnak vagy épp csak említésre kerülnek. Összességében a totalitárius és autoriter időszakokat leszámítva, a tankönyvek elmondása alapján a magyar kisebbség

45 Pl. Burtea, Doina – Perte, Alina: *Istorie: clasa a IV-a*. București, Aramis Print, 2016.

46 Pl. Adăscăliței, Felicia – Lazăr, Liviu: *Istorie: clasa a XII-a*. Deva, Editura Corvin, 2015; Stan, Magda – Vornicu, Cristian: *Istorie: manual pentru clasa a XII-a*. București, Niculescu ABC, 2015.

47 Uo.

helyzete napjainkra rendeződött:

“A magyar kisebbség helyzete különbözött a zsidó és német kisebbség helyzetétől. Nem emigráltak külföldre, a népszámlások szerint ők a második legnépesebb csoport a román után. A kommunista rendszer többször is kinyilvánította, hogy a románok és magyarok közötti régi ellenségeséget meghaladták az »új rendben«. [...] A román kommunista vezetés állításai ellenére, miszerint a románok és magyarok között testvéri kapcsolat alakult ki, a kölcsönös ellenérzések és előítéletek hallgatólagosan, de továbbra is fennmaradtak. Az 1990 márciusi marosvásárhelyi események ezen fejleményeknek a csúcspontja, mely Romániát is komoly kockázatnak tette ki. A civil társadalom határozott közbelépésének hála sikerült politikai megoldást találni, melynek megfelelően az etnikai kisebbségek részt vettek a kormányzásban, ami hozzájárult a bizalom kialakulásához és Románia nemzetközi imázsának javulásához.”⁴⁸

Összefoglalva, elmondható, hogy az esetek nagy részében, meglehetősen problematikus módon, a románok és a magyarok ábrázolása manicheista jellegű. A románok leigázott népként, a magyarok pedig idegen elnyomóként konstruálódnak. Ez alól csak az etnikai sokszínűségekre vonatkozó fejezetek, valamint a kisebbségi csoportokról szóló szövegdobozokban feltüntetett leírások képeznek néhol kivételt. Ez azért is problematikus, mert minimális elvárás lehetne, hogy az ilyen konfliktusos periódusok bemutatásakor (a nagyobb osztályok esetében legalábbis) a tankönyvek távolságtartó, kritikai szempontokra támaszkodva, többféle álláspontot kínáljanak fel az események értelmezésére. A történelemtankönyvek azonban nem mutatnak be sem alternatív perspektívákat, sem vitákat. Több tankönyv is érint röviden, a román etnogenézisre vonatkozó más nézőpontokat,⁴⁹ de rendszerint mint cáfolandó elméletek jelennek meg, az egyik tankönyv már-már ellenséges hangnemben is tárgyalja ezeket.⁵⁰

48 Petre, Zoe (coord.) – Căpiță, Carol – Stănescu, Ecaterina – Lung, Ecaterina – Livadă-Cadeschi, Ligia – Ciupală, Alin – Țurcanu, Florin – Vlad, Lauriențiu – Andreescu, Sorin: *Istorie: Manual pentru clasa XII-a*. București, Corint Educațional, 2008, 55.

Eredeti szöveg: „*Situația minorității maghiare a fost diferită de cea a minorității evreiești și a celei germane. Aceasta nu a emigrat, rămânând, conform recensămintelor, cea mai numeroasă comunitate etnică, după cea română. Regimul comunist a proclamat în repetate rânduri că vechile adversități dintre români și maghiari sunt lichidate în »noua orânduire« [...] În ciuda pretențiilor conducerii comuniste a României de a-i fi »înfrățit« pe români și pe unguri, unele resentimente și prejudecăți reciproce s-au perpetuat de o manieră subterană. Evenimentele de la Târgu Mureș din martie 1990 au reprezentat punctul culminant al acestor evoluții, ceea ce a expus România unor riscuri majore. Intervenția fermă a societății civile a reușit să impună o soluție politică, astfel că minoritățile au fost integrate în actul guvernării, ceea ce a contribuit la dezvoltarea unui sentiment de încredere și la modificarea în sens pozitiv a imaginii României pe plan internațional.*”

49 Pl. Stan, Magda – Vornicu, Cristian: *Istorie: Manual pentru clasa a XII-A*. București, Niculescu ABC, 2007; vagy Adăscăliței, Felicia – Lazăr, Liviu: *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*. Deva, Corvin, 2007.

50 Petre, Zoe – Căpiță, Carol – Stănescu, Ecaterina – Lung, Ecaterina – Livadă-Cadeschi, Ligia – Ciupală, Alin – Țurcanu, Florin – Vlad, Laurențiu, Andreescu, Sorin: *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*. București, Corint, 2008; és Barnea, Alexandru – Manea, Vasile Aurel – Palade, Eugen – Teodorescu, Bogdan: *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*. București, Corint, 2007, 6–11.

Céljuk tehát nem a kritikai szemlélet, hanem a nemzeti narratíva erősítése.

A történelemtankönyveket a történelem egy olyan teleologikus, normatív jellegű értelmezése jellemzi, amelynek központi vezérfonalát a román nemzeti egység adja. Ebben a magyarok ellenségként jelennek meg. Ami probléma, hogy ez a szemlélet könnyen kiterjeszthető Románia jelenlegi magyar lakosságára, annak ellenére, hogy ezek az értelmezési keretek nem a jelenkorhoz, hanem régebbi történelmi periódusokhoz kapcsolódnak, amelyekben a román-magyar viszonyt ellenségesnek vagy kompetitívnek is értelmezhetjük. Ezt a problémát feloldhatná az, ha a tankönyvek feldolgoznák a szembenállás mellett az együttműködés és a békés együttélés példáit is.

A központi narratíva egy utolsó releváns eleme az, hogy miként kerül bemutatásra Erdély régióként. A domináns diskurzus logikájából adódóan releváns annak hangsúlyozása, hogy a románok mint nép elsőbbséget élveznek a régióban. Ennek a diskurzusnak az építésében a román történelemtankönyvek is részt vesznek. Erdélyre mind a nemzeti tanterv, mind a tankönyvek következetesen a három „román terület” egyikeként hivatkoznak, elfedve a régió etnikai és vallási sokszínűségét.

3.2.4. Összefoglaló

A történelemtankönyvekre az etnikai csoportok kettős hierarchizálása jellemző, melynek eredményeként a kisebbségek említése másodlagos és korlátozott, illetve a kisebbségi csoportokat a nemzeti narratívához való kompatibilitásuk mentén rangsorolják. Ezen belül a szászok vannak a legfelsőbb szinten, őket a magyarok, majd a romák követik.

A magyarok általában kettős szerepben jelennek meg. Egyrészt, az esetek jelentős részében történelmi ellenségként, leigázókként reprezentálják őket, másrészt, a jelenkorban – az előbbivel mintegy szembeállítva – mint egy teljesen kielégítő helyzetben lévő kisebbség kerülnek bemutatásra. Ez a megközelítés nem csak újratermeli a magyarokkal szembeni bizalmatlanságot, hanem a kisebbségi csoportok társadalmi percepciója szempontjából is hátrányos, hiszen delegitimálja kisebbségi jogi követeléseiket, és megalapozza az ezzel szembeni bizalmatlanságot.

A tantervek tartalmazznak a kisebbségek iránti toleranciára és a sokszínűség tiszteletben tartására vonatkozó nyílt felszólításokat, melyek néhol a történelemtankönyvekben is megjelennek. Ezeket azonban nem támasztja alá egy kritikai, önreflexív elbeszélésmód, nem alakul ki a kisebbségekkel (és ezen belül a magyarokkal) kapcsolatos átgondolt narratíva. A tankönyveket – van, ahol rejtetten, és van, ahol nyíltan – egy hegemonisztikus állam- és nemzeti identitás-értelmezés jellemzi, amely szerint az államot a román nemzetiségűek birtokolják, illetve alkotják.

A történelemkönyvek leginkább Banks által bemutatott tipológia alatt helyezkednek el, hiszen alig tartalmaznak az interkulturális oktatásra vonatkozó elemeket. Amennyiben ezek mégis megjelennek, nem lépik túl annak egyes szintjét, de a magyarok történelmi szerepére és kulturális hozzájárulására vonatkozó utalások is igen hiányosak. Ez alapján Romániát kvázi-etnikai demokráciaként⁵¹ jelenítik meg, amely bár etnikailag heterogén, nem biztosít teret a kisebbségek adekvát reprezentációja számára. A tankönyvek az etnikai csoportok formális egyenlőségét hangsúlyozzák, az államot és az ország területét azonban kizárólagosan a románok tulajdonaként kezelik. Kétségtelen, hogy elszórtan léteznek sokszínűségről szóló fejezetek, és egyes tankönyvekben említésre kerülnek a magyarokkal szemben elkövetett igazságtalanságok is, ezek azonban mind terjedelmileg, mind pedig integráltságuk tekintetében korlátozottak. Ez a megközelítés azért is érdekes, mert intézményes szempontból Románia nem tekinthető etnikai demokráciának, hiszen a kisebbségi, és ezen belül az oktatási jogok tekintetében akár élenjárónak is mondható a régióban, valamint működik egyfajta hatalommegosztás, ami alapján a kisebbségi elitek nem csak formálisan, hanem a gyakorlatban is részesülnek a hatalomból.

3.3. Állampolgári nevelés: etnikai nemzetkonceptió és interkulturális nevelés

Állampolgári nevelést 3. osztálytól 8. osztályig tanítanak Romániában. A tantárgy 3. és 4. osztályban polgári nevelés, V-VIII. osztályban pedig társadalmi nevelés néven fut és része az alaptantervnek, ami azt jelenti, hogy minden Romániában beiskolázott diák kötelezően heti 1 órában tanulja. Amint a 9. táblázatban is látható volt, jelentős az alternatív tankönyvek száma, minden évfolyamon legalább 2, de esetenként 7 tankönyvből választhat az oktató. A tantárgy azért is kiemelten fontos, mert a tanulók ezeken az órákon kerülnek először kapcsolatba a román társadalommal kapcsolatos kérdésekkel, itt hallanak először a demokratikus értékekről, illetve olyan kérdésköröket is tárgyalhatnak, mint az emberi jogok, a kritikai gondolkodás vagy az interkulturális kommunikáció.

Mielőtt rátérnénk a tankönyvek elemzésére érdemes a tanterveket is megvizsgálni. Ezek, kidolgozóik deklarált céljait tekintve legalábbis, az Európa Tanács demokratikus állampolgárságra nevelésről és emberi jogi nevelésről szóló charta, valamint más hasonló nemzetközi dokumentumok ajánlásait követi. Ennek értelmében *„a demokratikus állampolgárságra nevelés és emberi jogi nevelés minden formájának lényeges eleme a társadalmi kohézió és a kultúrák közötti párbeszéd előmozdítása, továbbá a sokszínűség és az egyenlőség”* elismerése. *„[E]nnel érdekében elengedhetetlen a konfliktust mérséklő, a különböző vallások és etnikai csoportok közötti különbségek méltánylását és megértését növelő, az emberi méltóság és a közös értékek kölcsönös tiszteletben tartását építő, a párbeszédre ösztönző és a problémák*

51 Smooha, Sammy: The model of ethnic democracy. *ECMI Working Papers*, 2001 (13).

és vitás ügyek erőszakmentes megoldását elősegítő ismeretek, személyes és szociális készségek és rálátás fejlesztése" (5(f) paragrafus).⁵² Más szóval azt várhatnánk, hogy az állampolgári nevelés tantárgy kiemelt célja az legyen, hogy az állam működésének, valamint a társadalmi alapszabványoknak a bemutatása mellett nagy hangsúlyt fektessen a kisebbség-többség, az állampolgárság-etnicitás viszony tisztázására, az emberi és kisebbségi jogok bemutatására. Mint látni fogjuk, a tantervek és a tankönyvek látszólag kielégítik ezeket az elvárásokat, azonban ezek általánosságban, vagy a romániai társadalmi valóságtól elrugaszkodva kerülnek bemutatásra.

A III-IV. osztályos tanterv célja a gyerekek társadalomba való bevezetése. Ezt három kompetencia elsajátításán keresztül képzelik el, melyek a következők: a mindennapi élet egyéni és csoportos léthez köthető társadalmi normák, a környezettel való viszony etikai vonatkozásai, valamint a társas lét szabályai. A nemzeti identitással és csoportléttel kapcsolatos témák főleg 4. osztályban az első kompetencia kapcsán kerülnek terítékre. A tematika felületes vizsgálata is megmutatja, hogy a tanterv ezekben a kérdésekben úgy van összeállítva, hogy több helyen is a hazaszeretet példáit felidéző leckéket ír elő,⁵³ és nem javasol a nemzeti kisebbségekhez kapcsolódóan, a pusztán bemutatásukon túlmutató témákat. Az 5-8. osztályos tanterv minden osztályban a társadalmi és állampolgári lét más-más szeletét tárgyalja: 5. osztályban a kritikai gondolkodásra és a gyermekek jogaira fókuszál, 6. osztályban az interkulturális, 7. osztályban a demokratikus állampolgári, 8. osztályban pedig a pénzügyi-gazdasági nevelés a központi téma. Mint látható, a nemzeti kisebbségekkel és a romániai multikulturális valósággal kapcsolatos gondolkodásnak, a 8. osztályos tantervet leszámítva, mindegyik évfolyam programjában lenne helye és a 6. osztályos tanterv kifejezetten ezekre a témákra van kihegyezve. Azonban amint ezt a továbbiakban bemutatjuk, a tankönyvek sokkal inkább általánosan véve a személyközi kapcsolatokra, az erkölcsi értékekre, a társadalmi normákra és intézményes struktúrára összpontosítanak, minthogy a többség-kisebbség viszonyt ténylegesen feszegetnék.

3.3.1. Általános megjegyzések

A tankönyvek általában meglehetősen szorosan követik a nemzeti tantervek tematikus tömbjeit. Egy általános jellemzőjük – és itt a 6. osztályos tankönyveket leszámítva az összes elemi osztályos és általános iskolás tankönyvről beszélhetünk –, hogy feltűnően mellőzik a romániai etnikai viszonyok, valamint a kisebbség-többség tárgyalását.⁵⁴ Ez annál inkább problematikus, mert az interkulturális

52 Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. Council of Europe (<https://rm.coe.int/16803034e5> - letöltve 2021.08.15)

53 Programa școlară pentru disciplina Educație Civică, Clasele a III-a – a IV-a, București, 2014. 5.: „a hazaszeretetet megnyilvánulásait felidéző irodalmi és történelmi szövegek olvasása/meghallgatása”.

54 Pl. Radu, Dumitra – Andrei, Gherghina: *Educație civică: manual pentru clasa a III-a*. București, Aramis Print, 2016.

3.3.2. Polgári nevelés az elemi iskolában

elemek nem hiányoznak, hanem ezek a romániai társadalmi viszonyoktól teljesen dekontextualizálva kerülnek bemutatásra. Több tankönyvre is jellemző például, hogy nem a helyi sokszínűség elemeire, hanem a rasziális diverzitás globálisan megfogalmazott referenciáira építenek.

5. kép. Sokszínűség reprezentációja egy 3. osztályos tankönyvben



forrás: Olga Pîrîiala: *Educație civică: manual pentru clasa a III-a*. București, Aramis Print, 2016, 12. o.

Hasonló logikát követnek egyes tankönyvek amikor a társadalmi csoportok kerülnek bevezetésre. Egy 3. osztályos feladatban, a vallás sokszínűség reprezentációjánál a nyugati multikulturális társadalmakra jellemző szituációt tematizál és nem a Romániára jellemző vallási viszonyokkal példálózik. Az egyik tankönyv⁵⁵ például Radu és Muhammad barátságával vezeti fel a témát, és olyan kérdéseket tárgyal, hogy mi a különbség a két gyerek között, illetve arra ösztönzi a gyerekeket, hogy képzeljék bele magukat a szituációba.

Fontos hangsúlyozni, hogy nem önmagukban ezekkel a reprezentációkkal van a probléma, hanem azzal, hogy emellett nem jelennek meg olyan gyakorlatok, amelyek a Romániára ténylegesen jellemző interkulturális különbségeket tárgyalják.

3.3.2. Polgári nevelés az elemi iskolában

Elemi osztályban a magyarok és más romániai kisebbségek bemutatására, valamint a kisebbség-többség viszony tárgyalására a 4. osztályos tanterv adna leginkább lehetőséget, amikor a tankönyvek bevezetik a lokális, nemzeti és európai

⁵⁵ Radu, Dumitra – Andrei, Gherghina: *Educație civică: manual pentru clasa a III-a*. București, Aramis Print, 2016, 42.

identitás fogalmát. Erre azonban nem kerül sor, a tankönyvek csupán minimális erőfeszítéseket tesznek a romániai multikulturalitás ábrázolására. Ez főleg a nemzeti kisebbségek tényszerű említésében és bemutatásában, valamint a kisebbségi csoportok és a többség egyenlőségének hangsúlyozásában merül ki. Ez alól nem képeznek kivételt a magyarok sem, akik abban az állításban jelennek meg, hogy ugyanazoknak a jogoknak örvendenek, mint bárki más.⁵⁶

Ennél sokkal problematikusabb, hogy milyen nemzeti önképet konstruálnak ezek a tankönyvek. Az ország lakosságát és politikai közösséget jellemzően uniform módon a román etnikumú polgárokkal azonosítják. Erre a hallgatólagos kirekesztés stratégiáját használják. Például a népviseletek tájegységek szerinti tárgyalásban (lásd 6. kép), vagy a nemzeti turisztikai látványosságok tárgyalásánál a magyar vonatkozású elemek kimaradnak. Ezekben az esetekben is megjelenik a történelemtankönyvekben tapasztalt kettős hierarchizálás, hiszen a magyar épített örökséggel ellentétben a szász erődtemplomok, vagy a segesvári vár bekerülnek a nemzeti „turisztikai panteonba.”

6. kép. Népviseletek tájegységek szerinti megjelenítése egy 4. osztályos tankönyvben



Forrás: Dumitra Radu, Gherghina Andrei: *Educație civică: manual pentru clasa a IV-a.* București, Aramis Print, 2016, 10. o.

56 Pl. Barbu, Daniela – Boca, Cristiana Ana-Maria – Călineci, Marcela Claudia: *Educație civică: manual pentru clasa a IV-a.* București, CD PRESS, 2016.

A fentieknél közvetlenebb és világosabb kirekesztés a nemzet- és állampolgárság-definíció kapcsán jelenik meg. Az egyik tankönyv az országokat „egy nép által lakott” területként definiálja, míg a népet olyan emberi közösséggé írja le, „amelynek tagjai egyazon területen élnek, és ugyanazt a hivatalos nyelvet beszélik”, majd hozzáteszi, hogy „a román nép szorgalmas és vendégszerető, egyedi szokások és hagyományok jellemzik”, illetve azzal egészíti ki, hogy „az országunkban a románok mellett más nemzetiségű lakosok is élnek.”⁵⁷ A szövegrész világos megállapítást tesz arról, hogy melyik „nép” az ország tituláris népcsoportja, és elkülöníti ettől a kisebbségeket.

Egy másik tankönyv is hasonlóan oldja meg ezt a kérdést. A szülőföld és haza fogalmainak tárgyalása kapcsán a megjegyzendő terminusok definícióit a 7. képen megjelenő szövegrészben foglalja össze. A szövegrész több szempontból is problematikus. Egyrészt, nem tisztázza, hogy a Románia területén élő kisebbségi közösségek is őshonos lakosai az országnak, és ezzel hallgatólagosan erősíti azt a történelemkönyvek által tárgyalt elképzelést, hogy ezek bevándorló csoportok. Másrészt, az állampolgári lojalitást az etnikailag meghatározott államhoz való hűségként és azok szimbólumainak tiszteletben tartásaként értelmezi.

7. kép. Szülőföld- és nemzetdefiníció egy 4. osztályos tankönyvben.

REȚINEM

O persoană poate trăi în țara natală sau în altă țară. Românii care trăiesc în afara granițelor României formează diaspora română.

Pe teritoriul României trăiesc români, maghiari, romei și alte comunități etnice: germani, ucraineni, turci, evrei, sârbi, greci, tătari etc.

Simbolurile unei țări trebuie să fie respectate atât de locuitorii țării natale, cât și de cei care doar locuiesc în ea.

JEGYEZZÜK MEG!

Egy személy élhet abban az országban, ahol született, vagy egy másik országban. Azok a románok, akik Románia határain kívül élnek, a román diasporát alkotják.

Románia területén élnek románok, magyarok, romák és más etnikai közösségek: németek, ukránok, törökök, zsidók, szerbek, görögök, tatárok stb.

Egy ország jelképeit mindenkinek tisztelni kell, azoknak is, akiknek szülőföldjük, és azoknak is, akik csak lakosai az országnak.

Forrás: Tudor Pițilă, Cleopatra Mihăilescu: *Educație civică: manual pentru clasa a IV-a*. București, Aramis Print, 2016, 18 o. illetve Tudor Pițilă, Cleopatra Mihăilescu: *Polgári nevelés: tankönyv a IV osztály (sic)*. București, Aramis Print, 2016, 19 o.

A tankönyvek által konstruált nemzetdefiníció egy harmadik eleme a választott olvasmányokhoz kötődik. Mindhárom alternatív tankönyvben dominál a XIX. és

57 Radu, Dumitra – Andrei, Gherghina: *Educație civică: manual pentru clasa a IV-a*. București, Aramis Print, 2016, 12.

Eredeti szöveg: „Țara este teritoriul locuit de un popor. (...) Țara natală este cea în care ne-am născut. Poporul unei țări este o formă de comunitate umană ai cărei membri locuiesc pe același teritoriu și folosesc aceeași limbă oficială. Poporul român este un popor harnic și primitor, cu obiceiuri și tradiții specifi ce. În țara noastră, alături de români trăiesc și alte naționalități: unguri, germani, sârbi, romei, evrei, lipoveni ș.a. Ei sunt egali în drepturi cu toți ceilalți cetățeni și trăiesc în bună înțelegere.”

XX. századra jellemző nacionalista elképzelés, amelyet a patriotizmusról, a nemzeti szimbólumokról, a hazáról írott irodalmi művek beválogatásával érnek el. Olyan nacionalista művek kerülnek bemutatásra, mint Alecu Russo XIX. századi író *Románia megénekélése* című munkája, Mihail Sadoveanu *Zászló* című alkotása, Mihai Eminescu *Mit kívánok neked, édes Románia* című verse, Alexandru Vlahuța *Ország, nép* című munkája, vagy Barbu Ștefănescu Delavrancea művei. A 8. képen megjelenő idézet mindhárom tankönyvre jellemző. A hazaszeretetet a hazáért végzett munkaként és áldozatvállalásként értelmezi.

8. kép. Részlet a hazaszeretetről egy 4. osztályos tankönyvben

CITIM ȘI DEZBATEM

„ – Țara, iubite domnule, nu se servește cu declarații de dragoste, ci cu muncă cinstită și, la nevoie, cu jertfă. Munca cinstită, viața curată, iubirea de semenii, împlinirea datoriilor înseamnă patriotism, nu vorbele deșerte. Ajută-mă să mă ridic în cârje – mi-am pierdut un picior în focul de la Mărășești. Am venit la această serbare militară ca să văd, la cimitirul eroilor, mormântului copilului meu care a căzut lângă mine luptând.”

Mihail Sadoveanu – *Drapelul*

- Cum se manifestă dragostea de țară?
- Ce eroi ai neamului cunoașteți?
- Îți iubești țara? De ce? Explică.



C.D. Rosenthal,
România revoluționară

ELOLVASSUK ÉS MEGBESZÉLJÜK

„ – A hazát, drága uram, nem szolgálhatjuk szerelmi vallomásokkal, hanem becsületes munkával, és ha kell, áldozattal. A becsületes munka, a makulátlan élet, a felebaráti szeretet, kötelességeink elvégzése jelenti a hazafiságot, nem az üres szavak. Segíts, hogy a mankóval felálljak – elvesztettem egyik lábamat a Mărășești-i csatában. Azért jöttem el erre a katonai ünnepségre, a hősök temetőjébe, hogy lássam a fiam sírját, aki mellettem küzdve esett el a harcban.”

(Mihail Sadoveanu: *A zászló*)

- Hogyan nyilváníthatjuk ki hazaszeretetünket?
- Milyen nemzeti hősokeket ismersz?
- Szereted a hazádat? Miért? Magyarázd meg!



C.D. Rosenthal,
România forradalmi

Forrás: Tudor Pițilă, Cleopatra Mihăilescu: *Educație civică: manual pentru clasa a IV-a*. București, Aramis Print, 2016, 17 o. valamint Tudor Pițilă, Cleopatra Mihăilescu: *Polgári nevelés: tankönyv a IV osztály (sic)*. București, Aramis Print, 2016, 18 o.

Mindent egybevetve az elemi osztályos tankönyv a XIX. századi romantikus etnikai nacionalizmus hangnemében reprezentálja a haza és nemzet fogalmát, és nem ad lehetőséget egy alternatív nemzetkonceptió felépítésére. Ugyanakkor a 3. és 4. osztályos tankönyveket összehasonlítva egybecsúsznak a globálisan elfogadott interkulturális elemek az etnikai nacionalizmusra jellemző szimbólumkészlettel. Ebből azonban a romániai kisebbségek tárgyalása és tényleges bemutatása, valamint a román-magyar viszony bármilyen féle prezentálása egyáltalán nem profitál.

3.3.3. Társadalmi nevelés az általános iskolában

Az V-VIII. osztályos társadalmi nevelés 2017-ben került be a kötelező tantervbe. Mint láthattuk, a diákok tematikusan rendszerezve, minden évben más-más témakörrel foglalkoznak. Jelen kutatás szempontjából a 6. osztályos tankönyvek a legfontosabbak, amelyek interkulturális nevelés oktatására szolgálnak. Relevanciájában ezt követi a 7. osztályos tematika, amely a demokrácia és az állami intézmények témakörével foglalkozik. A teljes kép szempontjából relevánsak lehetének az 5. osztályos tankönyvek is, amelyben a kritikai gondolkodás és a gyermekek jogait járják körül.

Érdekes módon magyar kisebbségre vonatkozó részeket csak a 6. osztályos tankönyvekben találunk. A 7. osztályos tankönyvek, habár részletes áttekintést nyújtanak a politikai rendszerekről, a demokratikus értékekről, a román állami berendezkedésről, valamint az állampolgári kötelességekről, nem érintik sem a kisebbségi jogok, sem pedig a multikulturális állam fogalmát. Az 5. osztályos tankönyvekből nem csak a magyarokra, de más kisebbségekre vonatkozó referenciák is hiányoznak. Ám hét alternatív tankönyv áll rendelkezésünkre, ezek közül mindössze egy van, amelyik a gyerekek jogait, továbbá a diszkrimináció elleni harcot és az oktatáshoz való jogokat a hátrányos helyzetű csoportok, és ezen belül román helyzetén keresztül mutatja be.⁵⁸ Ez, ismerve a többi tankönyv tartalmát, lényeges előrelépésnek számít, hiszen az egyetlen, amely innovatívan közelíti meg a kérdést, túllépve a gyermekek jogaival kapcsolatos megszokott általánosságokon.

Legtöbb kisebbségekre és magyarokra vonatkozó szövegrész meg feladat a 6. osztályos tankönyvekben található. A tantárgy keretén belül két alternatív tankönyv áll az oktatók rendelkezésére. Az egyik az interkulturális nevelést elméletibb megközelítésből,⁵⁹ a másik gyakorlatiasabb, a témát hangsúlyosan a román társadalom jellemzőinek szempontjából járja körül.⁶⁰ A két tankönyv közös jellemzője, hogy következetesen pozitív fényben tünteti fel a sokszínűséget, és egy, az univerzális emberi jogokra támaszkodó diskurzusba ágyazva jeleníti ezt meg. A másik közös jellemző, hogy a multikulturalizmus és interkulturalitás közül világosan az utóbbi mellett teszi le a voksot, sőt mi több szembeállítja a kettőt. Mindkét tankönyv megegyezik abban, hogy bár a multikulturalitás stabilabb interetnikus viszonyokat eredményez, azonban elszigeteli a csoportokat, melyek tagjai csupán passzív toleranciát gyakorolnak egymás irányába. Az interkulturalitás azért jobb, mert támogatja a csoportközi interakciót és a párbeszédet, illetve olyan közös

58 Missbach, Codruța S. – Ion, Gabriel-Ștefan: *Educație socială: clasa a V-a*. București, Ascendia Design, 2017.

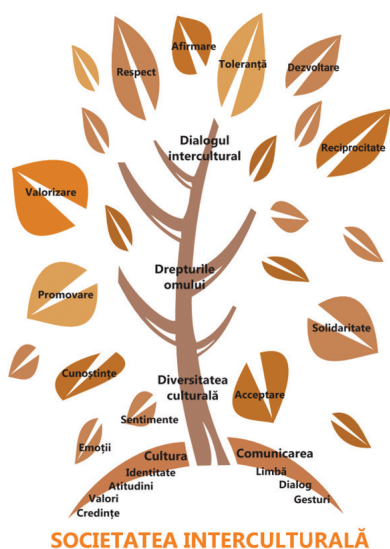
59 Lupșa, Daria-Daniela: *Educație socială: manual pentru clasa a VI-a*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 2018.

60 Bratu, Victor – Bratu, Alina – Lupșa, Elena: *Educație socială: manual pentru clasa a VI-a*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 2018.

értékeket népszerűsít, mint az emberi jogok, vagy egymás aktívabb elfogadása.⁶¹ Más szóval (a tankönyvek szerint) az interkulturalitás normatív szempontból is jobb, hiszen a csoportok nem egymástól elszigetelve vagy párhuzamosan, hanem egy közös térben és egymással szimbiózisban élhetnek.

Ezt a logikát követve az egyik könyv például az interkulturális társadalmat a fa hasonlatával illusztrálja (lásd 9. kép). A törzsén a kulturális sokszínűség, az emberi jogok és az interkulturális kommunikáció mint egymás kiegészítői jelennek meg. Ezek a kulturális sokszínűséget megteremtő tulajdonságok (identitás, nyelv, hit, értékek, kommunikáció) táptalajából nőnek ki magukat, és a fa levelein megjelenő, a kultúrák közötti kommunikáció alapelveiben és hívószavaiban kerülnek kiteljesülésre. A leveleken olyan fogalmak kerülnek bevezetésre, mint az elfogadás, a reciprocitás, a tolerancia, a bátorítás, a megerősítés vagy a szolidaritás. A tankönyv bizonyos szempontból az eddig tapasztalt etnikai nemzetállami koncepcióval is szakít, hiszen ebben a fogalmi keretben mutatja be a romániai társadalmat. Románia egy olyan interkulturális társadalomként jelenik meg, ahol a románok mellett több nemzeti kisebbség is él. Bizonyos szempontból a tankönyvírók lehetőséget adnak az oktatónak, hogy erre fűzze fel a tananyagot, hiszen olyan gyakorlati feladatokat fogalmaz meg, amelyek segítségével a diákok minden hónapban más-más romániai kisebbséget ismerhetnek meg.

9. kép. Az interkulturális társadalom illusztrálása egy 6. osztályos társadalmi nevelés tankönyvben



Forrás: Victor Bratu, Alina Bratu, Elena Lupșa. *Educație socială: manual pentru clasa a VI-a*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 2018, 41. és 62. o.

61 Bratu, Victor – Bratu, Alina – Lupșa, Elena: *Educație socială: manual pentru clasa a VI-a*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 2018, 38.; Lupșa, Daria-Daniela: *Educație socială: manual pentru clasa a VI-a*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 2018, 57.

A fentiek mellett mindkét tankönyv tartalmazza olyan fontos fogalmak tárgyalását, mint a közvetlen és közvetett diszkrimináció, a szegregáció, a rasszizmus, a xenofóbia, a marginalizáció, az asszimiláció vagy az izoláció. Ezek a fogalmak azonban sok esetben nincsenek teljesen átgondolva és a nemzeti kisebbségekhez kötve. Jellemző példa a marginalizáció fogalom tankönyvben megjelenő definíciója (lásd idézet), de hasonló logika mentén épül fel a kizárás vagy az izoláció tárgyalása is.

*Tudjuk, hogy az egyik olyan probléma, amellyel a modern társadalom szembe-sül az a migráció (...). Ez a folyamat több társadalmi jelenséget generálhat, mint az asszimiláció, a marginalizáció, vagy az izoláció. Tehát, ha egy többségi társadalomban élő kisebbségi csoport elveszíti saját identitását és megnyílik a társadalom többi része felé, **asszimilációról** beszélünk.*

*Amennyiben **a kisebbségi csoport elveszíti kulturális identitását és elzárkózik a társadalom többi részétől**, akkor **marginalizációról** beszélünk.*

*A **társadalmi marginalizáció** (...) periférikus társadalmi pozíció, valamint a gazdasági, politikai, oktatási és kommunikációs erőforrásokhoz kevésbé hozzáférő csoportokhoz tartozó személyek izolációjaként értelmezhető; fő jellemzője a minimális társadalmi életfeltételek hiánya.⁶²*

Az idézet több szempontból is problematikus. Elsősorban, a fogalmak már startból egy migrációs kontextusba, bevándorlókra igazítva jelennek meg, a tankönyv nem tárja a diák elé azt a lehetőséget, hogy a nemzeti vagy etnikai kisebbségek kapcsán is átgondolja őket. Másodsor, habár pontosan definiálja a társadalmi marginalizáció fogalmát, elbizonytalanítja az olvasót azzal, hogy az asszimiláció fogalmával párosítja össze. Sőt mi több, a tankönyv szerint legalábbis, a két fogalomnak közös jellemzői is vannak, mindkettő akkor jelenik meg, amikor egy kisebbségi csoport elveszíti a kulturális sajátosságait. A kettő közötti különbség pedig abban áll, hogy milyen a kisebbség viszonya a többségi társadalommal. Az asszimiláció nyitást, a marginalizáció bezárkózást jelent. Más szóval a két fogalom közül az asszimiláció némiképp pozitív kontextusban jelenik meg, míg a marginalizáció a kisebbség egy önként vállalt döntését tükrözi.

Összefoglalva, a 6-os társadalmi nevelés tankönyvek kimutathatóan többet foglalkoznak a kisebbségekkel, és aránylag jól vegyítik az elméleti és gyakorlati szempontokat. Ezt olyan feladatok segítségével érik el, amelyek a nemzeti identitással és interetnikus viszonyok tárgyalásával kapcsolatosan legalábbis, valóban innovációnak számítanak. Ilyen innovatív gyakorlati feladat például az, hogy a diákok interjút kell készítsenek egy helyi kisebbség tagjával, vagy valós példákat kell keresniük marginalizációra. Ugyanakkor a többi polgári és szociális nevelés tankönyvhöz hasonlóan, kevés olyan részletet találunk, ahol név szerint említik a romániai kisebbségeket, és sok esetben a tankönyv által bemutatott fogalmakat és problémákat nem a romániai valóságra reflektálva, hanem migrációs kontextusban tárgyalják.

⁶² Lupşa, Daria-Daniela: *Educație socială: manual pentru clasa a VI-a*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 2018, 50.

Összességében elmondható, hogy a polgári nevelés és szociális nevelés tankönyvek figyelmen kívül hagyják a kisebbségi csoportok bemutatását, és nem tárgyalják azokat a nehézségeket, amelyekkel a romániai kisebbségek találkoznak. Emellett a tankönyvekből teljes mértékben hiányoznak az állam és kisebbségek viszonyát tárgyaló, illetve a kisebbségi jogok létjogosultságát és szükségességét magyarázó részek is.

A nemzeti identitás kérdésköre a 4. osztályos tankönyvekben jelenik meg a leg hangsúlyosabban, melyek egy XIX. századi nacionalizmuskonceptiót tárnak a diákok elé. Ebben a hazaszeretetet nem összetett érzésként, hanem a román nemzetállamhoz való lojalitásként értelmezik, nem tesznek különbséget a nemzetiség és állampolgárság között, illetve egy etnikai nemzetkonceptiót konstruálnak. A felsőbb osztályos tankönyvek közül mindössze 6. osztályban foglalkoznak az interetnikus viszonyok kérdéskörével, és az interkulturális nevelés keretei közötti kisebbségek iránti érzékenyítéssel. Ezekben a tankönyvekben egy árnyaltabb nemzetkonceptió jelenik meg. Ez mindenképpen üdvözlendő, azonban nem elégséges, hiszen a kisebbség-többség viszony, valamint az interkulturális társadalom fogalmait az esetek jelentős részében nem a romániai társadalmi realitásokat figyelembe véve, hanem a nyugati típusú bevándorláson alapuló multikulturális társadalom kontextusában tárgyalják.

4. Következtetés

A kisebbségekre tett utalások a román nyelv és irodalom, történelem és állampolgári nevelés tankönyvek egészéhez viszonyítva elhanyagolhatók. 241 olyan szövegrészt azonosítottunk, ami a magyarokra vonatkozik, amely alapján megpróbáltuk rekonstruálni, hogy milyen információkkal szembesül egy többségi diák a magyarokkal kapcsolatban az iskola elvégzése során, és a tankönyvek egészének diskurzív sajátosságait vizsgálva arra kerestük a választ, milyen nemzetkonceptiót és identitás-narratívát konstruálnak ezek.

A magyarokra (illetve más kisebbségekre) vonatkozó szövegrészek mindhárom tantárgy esetében többnyire száraz információkat közölnek a csoportokról, azok hagyományairól és történelméről, teljesen figyelmen kívül hagyva az általuk jelenleg tapasztalt kihívásokat. Ennélfogva a nemzeti kisebbségek általános ábrázolása meglehetősen távolságtartó, sok esetben a tényszerű vagy egyenesen anakronisztikus bemutatásukra szorítkozik. Üdvözlendő kivételt jelentenek azok a gyakorlatok, amelyek lehetőséget adnak a diákoknak, hogy a kisebbségek tagjaival és azok problémáival közelebbről megismerkedjenek, valamint azok, amelyek helytörténeti ismereteik elmélyítését célozzák meg.

A magyarokra vonatkozó referenciák jellemzően semlegesek, nyílt magyarellenességre vonatkozó utalást nem találtunk. Ennek ellenére a történelemtankönyvekben megjelenített magyarságkép, a magyar-román viszony manicheista ábrázolása, a románok magyarok általi elnyomásának történeti hangsúlyozása,

valamint a magyarok ellenségként való feltüntetése mégis eképp értelmezhető. Történelemórákon a tanulók elkerülhetetlenül találkozhatnak azzal az értelmezéssel, hogy a magyarok egy olyan elnyomó csoport leszármazottai, amelyet azért telepítettek be Erdélybe, hogy fenntartsák a térség feletti ellenőrzést, de amelynek a hatalmi viszonyok megfordulása után az igényeit a román állam kielégítette. Erre az állampolgári nevelés tankönyvek ráerősítenek azzal, hogy nem ismertetik a többségi diákokkal a kisebbségi jogok lehetséges formáit, valamint a romániai kisebbségek és ezen belül a magyarok követeléseit. Nem mutatják be továbbá a kisebbség-többség együttélésének lehetséges és a világ számos országában jelenlevő módozatait sem. A fentiek mellett majdnem az összes tankönyv ráerősít a magyarok idegen voltára azzal, hogy Erdélyt és Romániát a román nép kizárólagos hazájaként tünteti fel, illetve egy olyan etnikai nemzeti paradigmát sulykol, amely egyáltalán nem kompatibilis a magyarok kisebbségjogi követeléseivel, és semmibe veszi azokat.

A hazai kisebbségekkel kapcsolatos interkulturális tartalmak jelenléte egy tankönyvet leszámítva majd minden tankönyvben alacsony. Sok esetben az interkulturalitást szolgáló feladatok vagy példák a diverzitás globálisan megfogalmazott referenciáira építenek, és a hazai kisebbségekhez kapcsolható fogalmakat migrációs, valamint a nyugati multikulturális társadalmak kontextusában tárgyalják.

A Banks által felvázolt, a fejezet első részében bemutatott kritériumok alapján a román történelem és polgári nevelés tanterv az interkulturális oktatás alacsony szintjén rekedtek meg. A tankönyvszerzők említést tesznek a kisebbségek társadalmi hozzájárulásáról, néhol bemutatják múltjukat, nemzeti hőseiket, és a történelemórákon kötelezően beszélnek Erdély multikulturalitásáról, azonban a kisebbségi hozzájárulás egyenlőtlen bemutatásával létrehoznak egy hierarchiát a kisebbségek között. Továbbá a magyarok esetében legalábbis, sokszor az átadott információt is torzítják. Ilyen torzítások a magyar épített örökség, vagy a különböző erdélyi és bánági városok multikulturalitásának az elhallgatása, manipulatív etnikai térképek közlése, illetve a magyar történelmi személyiségek neveinek a románosítása.

Fontos megjegyezni, hogy a kisebbségekre vonatkozó kiegészítések nincsenek szervesen beépítve a tantervbe, nem válnak részévé a nagy nemzeti narratívának. A fentiektől egyetlen egy, a 6. osztályos szociális nevelés tankönyv tér el, amely az interkulturális nevelésre fókuszál. Ez egy nem kizárólagos nemzeti narratíva lehetőségét is felvillantja, amely az interkulturalitáson, a kultúrák közötti párbeszédén és szinergián, valamint az aktív tolerancián alapszik. Ez a modell a multikulturalizmus ellentétjeként jelenik meg, amelyet a bezárkózással és a csoportok izolációjával azonosít. Ezenfelül bemutatása ritkán kapcsolódik a romániai társadalmi valósághoz, az általánosságok szintjén ragad meg.

Végezetül nem hagyhatóak szó nélkül az interkulturális nevelés és etnikai kizárólagosság összepárosításából adódó potenciális nem várt következmények sem. Az interkulturális társadalom 6. osztályban bemutatott értékei, valamint a többi tankönyv által közvetített kizárólagos etnonacionalizmus találkozása köny-

nyen legitimálhat egy olyan társadalmi berendezkedést, amelyben elvárásként fogalmazódik meg a nemzeti kisebbségekkel szemben az, hogy ne zárkózzanak el az interkulturális párbeszéd lehetőségétől úgy, hogy mindeközben természetesek legyenek számukra azok az alapvetően aszimmetrikus viszonyrendszerek, amelyek az etnikai demokráciára jellemzőek. Más szóval, a kisebbségi identitás újratermelésére tett próbálkozások könnyen az izoláció bizonyítékává és a stigmatizáció gyújtózsínójává válhatnak annak ellenére, hogy a kisebbség tagjai nem hibáztathatóak azért, mert nem szeretnék az interkulturális együttélést egy tagadhatatlanul etnicizált politikai környezetben megvalósítani.

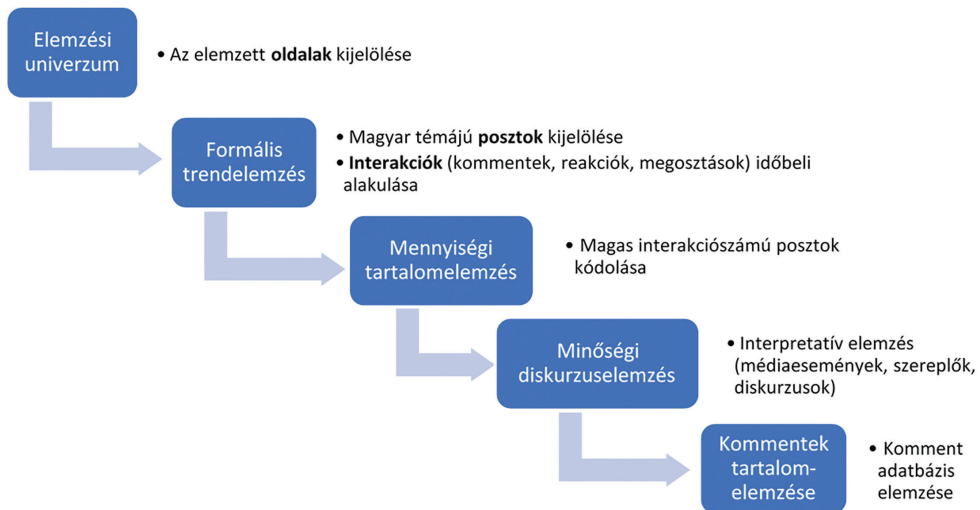
IV.

Magyarok a politikai nyilvánosságban
és mainstream médiában. A román
közösségi média tartalomelemzése

1. Bevezető

Kiadványunk utolsó fejezete a magyarokkal kapcsolatos politikai- és médiadiszkurzusokra fókuszál, mégpedig a közösségi médiában legnépszerűbb 50 román politikus és 50 médiatermék posztjainak az elemzésén keresztül. Alapkérdésünk az, hogy a magyarok hogyan jelennek meg a román nyilvánosságban és ez – a maga során –, hogyan termeli újra a magyarellenesség az előző fejezetekben leírt formáját. Az elemzés során a Facebook által kifejlesztett CrowdTangle applikáció segítségével egy adatbázist hoztunk létre a 2019-ben és 2020-ban megjelent magyar tematikájú posztokról, illetve a hozzájuk kapcsolódó interakciókról (megosztások, reakciók, kommentek).⁶³ Egy 20 oldalból álló minta esetében a magyar témájú posztok szöveges kommentjeit is elemeztük. A „Big Data” eszközökkel is élő tartalomelemzésünk fázisait a 70. ábra szemlélteti.

70. ábra. A közösségi média tartalomelemzésének fázisai



Az internetes tartalomelemzést bemutató fejezet szerkezete szintén ezt a logikát követi. Elsőként a vizsgálat módszertana és fogalmi kerete kerül bemutatásra. Másodszor az 50-50 legnépszerűbb média és politikai oldal jellemzésével foglalkozunk, harmadikként pedig a magyarokkal kapcsolatos posztok formális trendelemzése következik. A negyedik rész a mennyiségi és minőségi tartalomelemzés eredményeire tér ki. Miközben a kétfajta elemzési eljárást együtt mutatjuk be, külön kerül ismertetésre a politikai és a médiaoldalakon fellelhető magyarokra vonatkozó diskurzus. Az ötödik rész mennyiségi és minőségi eszközökkel elemzi a magyar témájú kommenteket, majd a hatodik rész röviden összegzi az eredményeket.

⁶³ CrowdTangle Team (2021). CrowdTangle. Facebook, Menlo Park, California, United States. List IDs: 1522647 and 1522615

1.1. A vizsgálat módszertana

Az elemzés fázisai a következők voltak:

1. Az elemzési univerzum kijelölése. Az elemzés univerzumaként az 50 (*page like* alapján) legnépszerűbb politikusi és az 50 legnépszerűbb médiaoldalt jelöltük ki. A politikusok személyes oldalai mellett a pártokhoz kötődő oldalakat is megvizsgáltuk, amennyiben a *page like*-ok száma ezt indokoltta. A kommentek tartalomelemzése egy szűkebb 20 oldalból álló mintára terjedt ki. Az elemzés időhorizontja mind a posztok, mind a kommentek esetében a 2019 és 2020 volt.

2. Formális trendelemzés. Az elemzési univerzum kijelölését követő második fázisban a CrowdTangle applikációra támaszkodtunk. Ez a Facebook által társadalomtudományi kutatások számára kialakított elemzői facilitás, amelyen keresztül a nyilvános oldalakon és nyilvános csoportokban megjelenő tartalmakhoz lehet hozzáférni. A CrowdTangle által generált (poszt alapú) adatbázis a következő változókat tartalmazza:⁶⁴

- a poszt **típusa**: kép, videó (Facebook live és egyéb videó); link és státus poszt (szöveges posztok)
- posztokhoz tartozó **interakciók** száma és típusa (megosztás, reakció, elsődleges szöveges komment)
- **reakciók** száma és típusa (*like, love, haha, wow, sad, care*)

A CrowdTangle lehetővé teszi a kulcsszavak, illetve **kulcsszóhálók** alapján történő keresést is. Első szinten egy ilyen kulcsszóhálós keresés segítségével azonosítottuk be a magyar témájú posztokat, és hoztunk létre egy „nulladik verziójú adatbázist”. Ehhez a következő kulcsszavakat használtuk:

Antimaghiar (magyarellenes), *maghiar*, *ungur*, *unguresc*, *unguroaică*, *bozgor* [pejoratív] (magyar), *maghiarizat* (elmagyarosított), *maghiarime*, *ungurime* (magyarság), *ceangău*, *ceangăi* (csángó), *secui*, *secuiesc* (székely), *Secuime*, *Ținutul Secuiesc* (Székelyföld), *minorități*, *minoritate* (kisebbség), *Harghita* (Hargita), *Covasna* (Kovászna), *Valea Uzului*, *vale uz* (Úz völgye), *Sapientia*, *Tusványos*, *Antal Árpád*, *Kereskenyi Gábor*, *Soós Zoltán*, *Ráduly Róbert*, *Kelemen Hunor*, *Orbán Viktor*, *Tőkés László*, *Borboly Csaba*, *Tamás Sándor*, *Uniunea Democrată Maghiară din România* (Romániai Magyar Demokrata Szövetség), *UDMR* (RMDSZ), *Partidul Civic Maghiar* (Magyar Polgári Párt), *PCM* (MPP), *Partidul Popular Maghiar* (Erdélyi Magyar Néppárt), *PPM* (EMNP), *Ungaria* (Magyarország), *Budapesta* (*Budapest*), *unitarian* (unitárius), *15 martie* (március 15), *64 de comitate* (64 vármegye).

⁶⁴ Az adatbázis egyéb változókat is tartalmaz, amiket most nem ismertetünk, mivel nem használjuk őket az elemzés során.

Az elemzett 100 oldalon 2019–2020-ban összesen **1 551 003 poszt** jelent meg. Ebből a fenti kulcsszóháló alapján történő keresés nyomán **18 393-at** minősítettünk magyar tematikájúnak.

3. Mennyiségi tartalomelemzés. A mennyiségi tartalomelemzés során kiválasztottuk a nagy interakciószámot generáló magyar tematikájú posztokat. A politikai posztok esetében az 1000, a médiaposztok esetében a 600 interakció fölötti posztokra fókuszáltunk. Mennyiségi tartalomelemzésünk összesen 1771 posztra terjedt ki. Ezeket a posztokat elolvastuk és manuálisan kódoltuk tartalmuk, illetve hangnemek szerint (pozitív, semleges, negatív). A kódolás során 591 posztról (az elemzett posztok 33 százalékáról) kiderült, hogy – bár a kulcsszóhálós keresés alapján bekerültek a magyar tematikájú cikkek adatbázisába – valójában nem magyar tematikájúak.⁶⁵ Így **a ténylegesen magyar tematikájú, nagy interakciószámot generáló posztok száma 1180.**

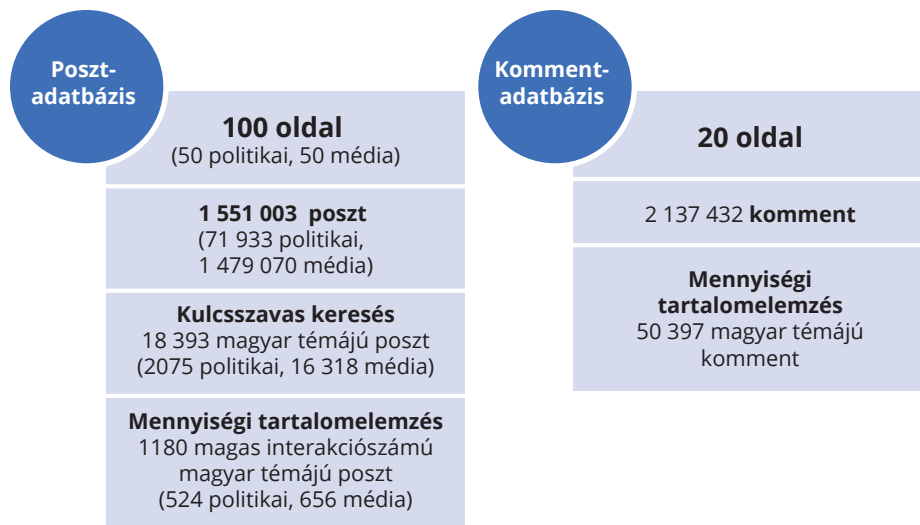
4. Minőségi tartalomelemzés. A posztokra vonatkozó minőségi elemzés szintén nem független a mennyiségi trendelemzéstől, és egyenes folytatása a mennyiségi tartalomelemzésnek. Itt is azokra a posztokra összpontosítottunk, amelyek a legnagyobb visszhangot (interakciószámot) generálták. A minőségi elemzésen keresztül a magyarellenes diskurzus szerkezetét akartuk mélyebben megérteni.

5. Kommentek mennyiségi és minőségi tartalomelemzése. Az elemzés utolsó fázisában a kommenteket elemeztük, mennyiségi és minőségi eszközökkel egyaránt. Ahogy érintettük, a kommenteket 20 oldal esetében töltöttük le, amelyek közül 16 politikusi, 4 pedig médiaoldal volt. A kommentadatbázis összesen 2 137 432 kommentet tartalmazott, amiből 50 397-et minősítettünk magyar tematikájúnak.

A kommentek tartalomelemzésében gépi tanulásra alapuló módszereket használtunk: a posztokból kialakított szövegtörzset **szövegásványászat** (*text mining*) segítségével elemeztük. Ez a kulcsszavas keresésnél összetettebb módszer, amivel feltérképezhetők a posztok mögötti tartalmak. Az elemzés során az úgynevezett LDA (*Latent Dirichlet Allocation*) módszert használtuk, ami az R adattudományi kutatásokban alkalmazott programcsomag egyik mesterséges intelligenciára épülő elemzési eljárása. Ennek segítségével modelleztük a kommentek mögötti topikokat/témákat. A módszer a szavak együtt-járása alapján szűri ki a mögöttes tartalmakat, melyet R programcsomagon futtattunk le. Annak érdekében, hogy maximalizáljuk a beazonosított szavak számát, a szövegtörzset tisztítási eljárásoknak vetettük alá. Eltávolítottuk a ragokat, nagybetűket, központosítási jeleket, ékezeteket, illetve a szövegben szereplő emotikonokat. Emellett a szavakat szótagi alak szerint standardizáltuk (lemmatizáltuk), és eltávolítottuk a román nyelvben leggyakrabban szereplő kötőszavakat.

⁶⁵ Leggyakoribb ilyen eseteink, amikor a megyei bontású COVID19 adatok közlésénél megemlíti Hargita és Kovászna megyéket, vagy valamilyen összehasonlító kontextusban teljesen mellékesen megemlíti Magyarországot. Még ennyiben sem magyar témájúak például az Emanuel Ungureanu, kolozsvári politikusról szóló posztok, akinek a neve tartalmazza az „ungur” (magyar) színtagmát, ami alapján a CrowdTangle magyar témájúként azonosította a posztot.

71. ábra. A poszt- és kommentadatbázisaink



1.2. Az elemzés fogalmi háttere

A vizsgálat során a román politikai nyilvánosság, illetve a mainstream média magyarképére fókuszáltunk. Ez – paradox módon – egy olyan aspektus, ami az utóbbi évtizedekben kevesebb figyelmet kapott, holott kulcsszerepet játszik a magyarokkal szembeni előítéletek újratermelésében. Témánkat a közösségi média tartalomelemzésén keresztül közelítettük meg, aminek a klasszikus sajtóelemzéshez viszonyítva az az óriási előnye, hogy nem csak a szerkesztett tartalmakra, hanem a közönség reakcióira is kitér. Az interakciók (reakciók, megosztások, kommentek) a tartalomgyártók számára azonnali visszacsatolást jelentenek, ami alapján a korábbinál rövidebb idő alatt finomhangolni tudják az üzeneteiket. Számunkra, elemzők számára, az interakciók abban segítenek, hogy súlyozzuk a különböző szerkesztett tartalmak között a szerint, hogy milyen hatást generáltak. Az interakciók időbeli dinamikájának az elemzése pedig a korszakolásban, illetve a magyarokkal kapcsolatos médiaesemények beazonosításában van segítségünk.

A közösségi média (úgynevezett Big Data típusú) tartalomelemzése nagy népszerűsége miatt a társadalomtudományokban, amit nem tekinthetünk véletlennek. Egyrészt, a társadalmi, és különösen a politikai cselekvés jelentős részben áttevődött az online térbe, amit a COVID19 pandémia csak fokozott. A különböző politikai események nagy mértékben közösségi média eseményekké váltak, hatásuk (például a választási eredményekre) pedig többnyire attól függött, hogy az online térben mekkora hullámokat voltak képesek előidézni. Másrészt, mára az

internet, és ezen belül az interaktivitásra építő közösségi média, a szövegszerű adatok olyan tárházává vált, amely legalábbis mennyiségi értelemben felülmúlja a korábbi (úgymond hagyományos) kutatási módszerekkel vizsgálható tartalmakat. Harmadrészt, az is lényeges, hogy mondjuk a közvéleménykutatásokkal szemben (ahol a kutatók által megfogalmazott kérdések váltanak ki bizonyos típusú válaszokat) a közösségi médiában a társadalmi jelenségek, politikai vélemények közvetlenül, beavatkozásmentesen férhetők hozzá és vizsgálhatók.

Miközben a fenti érvek alapján az internetes tartalomelemzés mindenképpen egy vonzó empirikus kutatási forma, arról már megoszlanak a vélemények, hogy a közösségi média demokratikusabbá tette-e a politikai folyamatokat, illetve a különböző csoportok nyilvános reprezentációját. Kezdetben sokan egy új, interaktív és a demokratikus részvételt elősegítő eszközt láttak a közösségi médiában. Korán kiderült azonban, hogy a felhasználók és az információszolgáltatók (esetünkben a politikai szereplők, illetve médiaszolgáltatók) viszonya lényegében nem sokat változott. A legtöbb személy, aki a szerkesztett tartalmakat megnézi, vagy akár interakcióba is lép azokkal, nem ír szöveges kommentet. Mi több, a szöveges kommentek is csak a legritkább esetben állnak össze tényleges vitává, általában nem többek egyéni véleménynyilvánítások áradatánál. Így az interaktív jelleg és a visszacsatolás szempontjából a nyilvános oldalak nagyon hasonlóan működnek, mint a hagyományos médiatermékek, amelyek esetében a felhasználók gyakran passzív módon és elszigetelten⁶⁶ fogadnak be különböző tartalmakat. Vagyis elmondhatjuk, hogy a közösségi média nem feltétlenül tette interaktívabbá a közéletet, még akkor sem, ha az egy kétségtelen előnye (vagy sokak szerint átka), hogy a tartalomszolgáltatók számára közvetlen és azonnali visszacsatolást jelent, így akár élőben tudják követni az általuk létrehozott tartalmakkal kapcsolatos reakciókat. Tegyük hozzá rögtön, a fenti állítások elsősorban a nyilvános tartalmakra érvényesek és kevésbé a magánjellegű profilokra, csoportokra, ahol jobban érvényesülnek a személyes kommunikáció szabályai. Elemzésünk azonban kizárólag nyilvános tartalmakra vonatkozik.

A fentiek alapján a hagyományos média fogyasztására alkalmazott fogalmak, mint a közönség, az egyirányú kommunikáció, a média befolyása vagy a keretezés a közösségi médiatartalmak elemzésében sem veszítették érvényüket. Azok, akik a megosztják, lájkolják a szerkesztett médiatartalmakat, valójában a közszereplőket segítik és orientálják az üzeneteik megfogalmazásában, illetve terjesztésében. Ilyen szempontból a szerkesztett tartalmakhoz kapcsolódó interakciók valójában nem különböznek radikálisan a nézettségre, vagy az újságok eladására vonatkozó „hagyományos” mutatószámoktól, attól eltekintve, hogy gyorsabb és sokkal árnyaltabban elemezhető visszacsatolást nyújtanak a fogyasztói preferenciákról.

66 Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy a médiafogyasztás passzív, individualizált/atomizált befogadókra építő képe erősen leegyszerűsítő már a hagyományos médiatermékek esetében is (lásd Moores, Shaun: *Interpreting Audiences. The Ethnography of Media Consumption*. London–Thousand Oaks–New Delhi, Sage Publications, 1993). Érvelésünk csupán arra vonatkozik, hogy ebben a vonatkozásban a közösségi média nem teremtett radikálisan új helyzetet a hagyományos médiafogyasztással szemben.

Az új technikai lehetőségek persze átalakítják a tartalomgyártók és közönségük közötti viszonyt: a közösségi médiatartalmakat előállítók sokkal gyorsabban reagálnak a közönség igényeire, így üzeneteik sokkal inkább a közönségre kalibráltak lesznek, mint a hagyományos média esetében. A közönség alapállása azonban továbbra is reaktív marad, nem fordul át a diskurzust formáló vagy alakító aktív részvételbe. Ráadásul, legalábbis a cselekvőhálózat elmélet (*actor-network theory*)⁶⁷ szerint, a közösségi média dinamikáját nem csupán (és nem is elsősorban) a tartalomgyártó és a közönség, hanem a tartalomgyártó és egy technikai algoritmus közötti interakció alakítja. Ez utóbbi nem más, mint a közösségi média technikai háttere, illetve a felületet birtoklók/adminisztrálók tartalomszolgáltatásra vonatkozó politikája. A szerkesztett tartalmak előállítói nem csupán a közönségre, hanem ezekre az algoritmusokra is rá kell hangolódjanak, amennyiben a közösségi médiában sikeresek akarnak lenni.

Az elemzés szempontjából a figyelem gazdaságtanára (*attention economics*) fókuszáló megközelítés is releváns.⁶⁸ E szerint a különböző szociális médiaplatformok (a szerkesztett tartalmak előállítói) versenyeznek egymással a közönség figyelméért, amit egy véges, az online térben tőkévé konvertálható erőforrásnak tekinthetünk. Az online térben médiatermékek, civil szervezetek, politikusok és egy sor egyéb tartalomszolgáltató küzd az emberek figyelméért, hogy azt saját (politikai, gazdasági, vagy egyéb típusú) céljai szolgálatába állítsa. Ahogy az közismert, ez a küzdelem vezet az üzenetek tartalmát és formáját érintő „finomhangoláshoz”, a közönség (technikailag közvetített) igényeinek a kiszolgálásához. A közösségi média ugyanakkor nem egy, már előzetesen létező „valóságot” tükröz, hanem megjelenését és elterjedését követően a társadalmi valóság (az erre vonatkozó diskurzusok, értelmezési keretek) konstruálásának legfontosabb terepévé lépett elő.

Nézetünk szerint a kisebbségek online reprezentációjának sajátosságait a közösségi platformok imént említett tulajdonságai határozzák meg. Az ezzel kapcsolatos irodalomban hangsúlyos, hogy az online tér könnyen a gyűlöletbeszéd terepévé válik, mivel a kisebbségekre vonatkozó negatív tartalmakat minden korábbinál szélesebb körben teszi hozzáférhetővé, illetve a hasonlóan gondolkodó, de egyébként izolált embereket minden korábbinál nagyobb mértékben kapcsolja össze, miközben – legalábbis bizonyos esetekben – anonimitást biztosít számukra. Ezek mellett az online gyűlöletbeszéd azonnaliságát érdemes kiemelni, vagyis, hogy a közösségi médiaplatformok a spontán kommunikációt ösztönzik, ami könnyen fordul gyűlöletbeszédbe.⁶⁹ Továbbá, maguk a tartalomszolgáltatók is hajlamosak megágyazni a gyűlöletbeszédnek, amennyiben ez – a közvetlen visz-

67 Latour, Bruno: *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford, Oxford University Press, 2005.

68 Lásd pl. Davenport, Thomas – Beck, John: *The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business*. Cambridge Mass., Harvard Business School Press, 2001.

69 Brown, Alexander: What is so special in online (as compared to offline) hate speech? *Ethnicities* 2018, 18 (3), 297–326.

szacssatolásra épülő kommunikációs keretben – komparatív előnyökhöz juttatja őket a kattintásokért és like-okért folytatott versenyben. Ennek fényében tehát fő kérdésünk, vajon a román közösségi médiában mennyire kifizetődő a magyarellenesség, illetve az ellenük irányuló gyűlöletbeszéd a tartalomszolgáltatók számára.

2. Az elemzési univerzum: a vizsgált politikai és médiaoldalak alapjellemezői

Elemzésünk az 50 legnépszerűbb politikai, illetve az 50 legnépszerűbb médiaoldalra terjedt ki. Ezeken a 2019–2020-as periódusban 1 551 003 poszt látott napvilágot. A két csoportot összehasonlítva kitűnik, hogy a médiaoldalak audienciája jóval nagyobb (45 millió page like a 9,6 millióhoz), és jóval nagyobb az itt megjelent posztok száma is (közel 1,5 millió a 71 ezerhez). A politikai oldalak ugyanakkor több mint tízszeresen felülteljesítenek az átlagos interakciószámban (1815 interakció a 170-hez viszonyítva). A médiaoldalakon többségben vannak azok a szerkesztett tartalmak, amelyek nem, vagy alig váltanak ki (mérhető) hatást.

10. táblázat. Az 50-50 legnépszerűbb média- és politikai oldal összesített mutatószámai

		Média- oldalak	Politikai oldalak
Page like (2020 december)		45 110 896	9 633 125
Összes	Posztok száma (2019–2020)	1 479 070	71 933
	Interakciók (2019–2020)	252 624 734	130 603 642
	Interakció-poszt (2019–2020)	170	1 815
Magyar témájú kulcsszavas keresés alapján	Posztok száma (2019–2020)	16 318	2 075
	Interakciók (2019–2020)	2 614 929	3 971 071
	Interakció-poszt (2019–2020)	160	1 913
Magyar témájú magas inter- akciószámot generáló	Posztok száma (2019–2020)	656*	524**
	Interakciók (2019–2020)	1 004 109	2 334 065
	Interakció-poszt (2019–2020)	1 530	4 454

* 600 interakció fölötti poszt

** 1000 interakció fölötti poszt

A kulcsszóhálós keresés alapján 18 393 posztot azonosítottunk magyar tematikájúként, amiből a média esetében a 600 interakció fölöttieket, a politikai oldalak esetében az 1000 interakció fölöttieket kódoltuk manuálisan. Az összesen 1771 posztból 1180 bizonyult ténylegesen magyar tematikájúnak. Elemzésünk ezekre a posztokra vonatkozik.

2. Az elemzési univerzum: a vizsgált politikai és médiaoldalak alapjellemzői

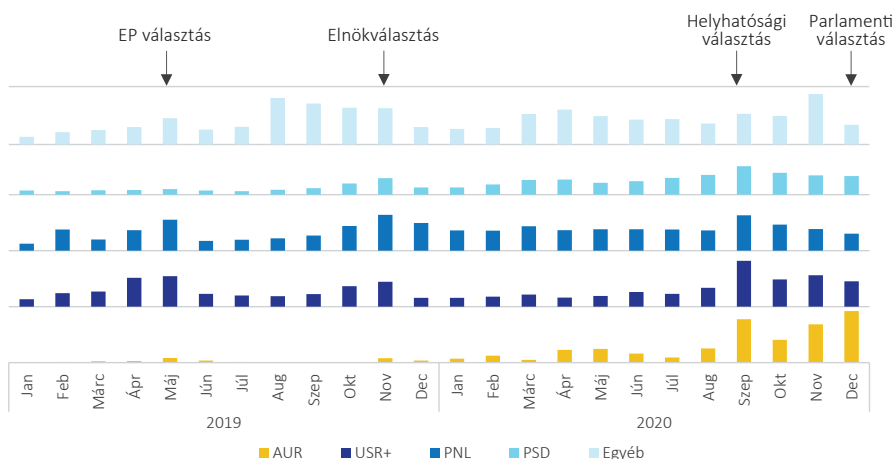
A politikai oldalak esetében a pártok szerinti csoportosítás a leginkább kézenfekvő. Ahogy a 11. táblázatban látható, az 50 legnépszerűbb oldal között 10 a PNL (Nemzeti Liberális Párt), 12 az USR-PLUS (Megmentjük Romániát Szövetség – Szabadság Egység Szolidaritás Párt), 8 a PSD (Szociáldemokrata Párt), 2 az AUR (Románok Egyesüléséért Szövetség), 6 a PMP (Népi Mozgalom Párt), 3 a Pro Romania, 2 az ALDE (Liberális Demokrata Szövetség) politikusaihoz tartozik.

11. táblázat. Az 50 legnépszerűbb román politikai oldal pártok szerinti megoszlása

Párt	Oldalak	Posztok	Interakciók	Interakció/ poszt
PNL	10	16 846	31 185 527	1 851
USR-PLUS	12	18 828	26 608 111	1 413
PSD	8	8 497	17 382 922	2 045
AUR	2	2 205	16 898 834	7 663
PMP	6	7 107	7 059 210	993
Pro Romania	3	6 173	5 691 413	922
ALDE	2	3 812	2 492 394	653
Egyéb	7	8 465	23 263 929	2 749
Összesen	50	71 933	130 603 642	1 815

A page like-ok alapján az USR a legnépszerűbb, amit a PNL, a PSD és az AUR követ. Interakciók tekintetében azonban PNL a legnépszerűbb 10 oldala 2019–2020-ban 31,1 millió, az USR-PLUS 12 oldala 26,6 millió, a PSD 8 oldala 17,3 millió, míg az AUR 2 oldala 16,9 millió interakciót generált. Posztonként interakciók tekintetében az AUR (ezen belül George Simion, az AUR társelnökének oldala) emelkedik ki 7600-as átlagos interakció számmal.

72. ábra. Az egyes pártok oldalaihoz kapcsolódó interakciók időbeni változása (havi bontás, 2019–2020)



2. Az elemzési univerzum: a vizsgált politikai és médiaoldalak alapjellemezői

Amint a 72. ábra mutatja, az interakciók havi alakulása jól kirajszolja a politikai erőviszonyok alakulását az elmúlt két évben. A 2019-es (a PSD megsemmisítő vereségét hozó) EP választás előtt a PNL és az USR-PLUS egyértelmű dominanciája volt jellemző. Ez a dominancia, bár kevésbé nyomasztó mértékben, a november-decemberi elnökválasztási periódusban is megmaradt. A 2020 szeptemberi helyhatósági és decemberi parlamenti választásokon a három nagy párt közötti online erőviszonyok már jóval kiegyenlítettebbek, és ez az a periódus, amikor az online interakciók tekintetében már megelőzi őket a jobboldali populista AUR. Ez utóbbi 2019 májusában, az úz-völgyi események kapcsán jelenik meg a román online médiában, majd 2020 márciusától indul erőteljes növekedésnek.

A vizsgált médiaoldalak 7 csoportba sorolhatók: országos hírportálok, televíziók, rádióadók, print média, bulvár, sport, kultúra és szabadidő. Ezeken kívül a Trinitas, vagyis a Román Ortodox Egyház által működtetett tévécsatorna mint külön kategória került be a táblázatba. Az 50 oldalra 2019–2020-ban összesen 1.479.070 szerkesztett tartalmat posztoltak (12. táblázat).

12. táblázat. Az 50 legnépszerűbb román médiaoldal médiatípusok szerinti megoszlása

Médiatípus	Oldalak	Posztok	Interakciók	Interakció/ poszt
Print média	8	364 195	77 385 591	212
Országos hírportál	9	500 299	65 995 844	131
Televízióadó	8	156 866	29 158 064	185
Trinitas	1	7 242	23 453 245	3 238
Bulvár	5	183 921	17 495 923	95
Rádióadó	9	74 698	15 528 485	207
Kultúra és szabadidő	8	76 076	15 244 375	200
Sportoldal	2	115 773	8 363 207	72
Összesen	50	1 479 070	252 624 734	170

A print média (napilapok) és a hírportálok Facebook-oldalai generálják a legnagyobb interakció számot, amit a televízióadók, majd a Trinitas követ. Érdekes a Trinitas kimagasló egy posztra jutó interakciószámát kiemelni.

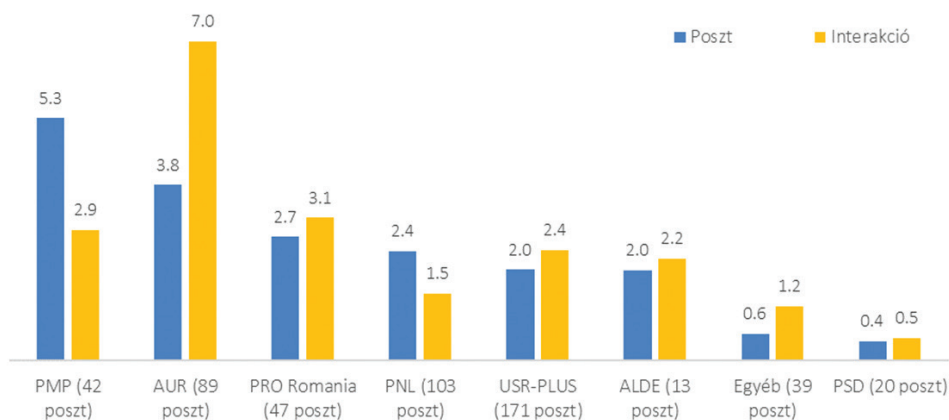
3. Formális trendelemzés

3.1. A magyar tematika a politikai oldalakon

Ahogy már érintettük, a kulcsszavas keresés alapján 2075 politikai jellegű posztot minősítettünk magyar tematikájúnak. Ez az összes poszt 2,9 százalékát tette ki. Elemzésünk azonban csak a több mint 1000 interakciót generáló posztokra terjed ki, amelyek száma 864 volt. Ezeket a posztokat átnéztük és tartalmuk szerint kódoltuk, 39 százalékukat azonban nem magyar tematikájúnak kellett minősítenünk, **így a ténylegesen magyar tematikájú posztok száma 524, ami az összes 1000 interakció fölött teljesítő (26 071) politikai poszt 2 százaléka.**

Számszerűen az USR-PLUS-hoz kapcsolódó oldalakon jelent meg a legtöbb magyar tematikájú poszt, összesen 171, amit nem sokkal lemaradva a PNL követ 103 poszttal (az összes poszt számában is ezek a pártok vezetnek). Arányaiban viszont a PMP posztolt legtöbbet magyar témában, amit az AUR, a Pro Romania, a PNL és az USR követ. Az AUR a magyar tematikájú posztokhoz kötődő interakciókban emelkedik ki. A párthoz kötődő oldalak interakcióinak 7 százaléka magyar témájú. Érdeemes kiemelni, hogy a magyar tematika a PSD esetében a legkevésbé fajsúlyos.

73. ábra. A magyar témájú posztok és a hozzájuk kapcsolódó interakciók aránya az egyes pártok oldalain (1000 interakció fölötti posztok 2019–2020, százalék).



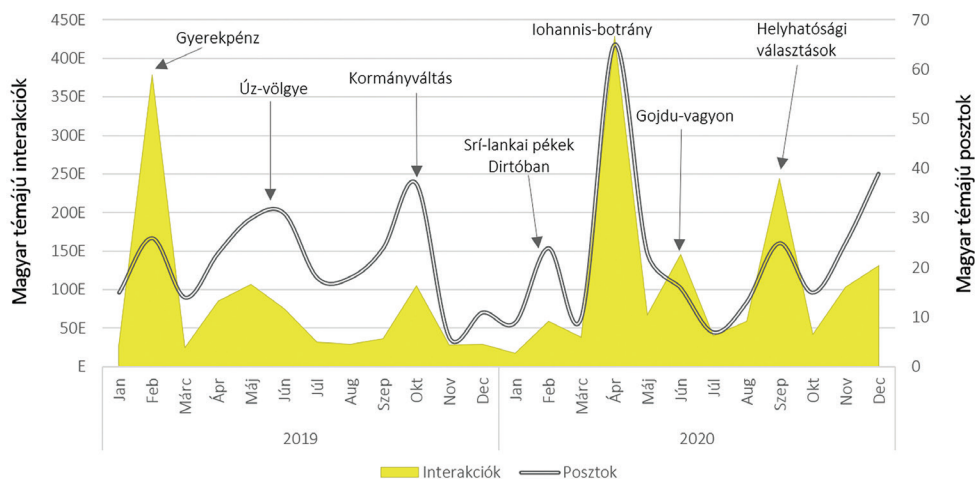
* zárójelben a több mint 1000 interakciót generáló magyar tematikájú posztok száma

A 74. ábra a magyar témájú interakciók dinamikáját mutatja a 2019–2020-as periódusra, havi bontásban. Ez alapján kimutatható, milyen események körül sűrűsödnek a magyar tematikájú interakciók. 2019 februárjában egy PNL-s politikus posztolt nagy népszerűségnek örvendő tartalmakat azzal kapcsolatban, hogy az RMDSZ (a PSD és az ALDE mellett) visszautasította a „gyermekpénz” növelésére

vonatkozó törvényjavaslatot.⁷⁰ 2019 májusában az úz-völgyi események kapcsán már George Simion posztjai viszik a prímet, egyben megalapozva a közösségi médiában való jelenlétét. A következő kiugró pont a kormányváltás (2019. október), majd – és ez egyben legjelentősebb csúcs – Iohannis „*ionapot chivanoc PSD*” kezdetű beszéde és az általa gerjesztett botrány (2020. április). 2020 júniusában Simion Gojdu udvarból posztolt live videója keltett hullámokat, majd 2020 szeptemberében a helyhatósági választási kampányban sokasodtak meg a magyar témájú posztokhoz csatlakozó kommentek.

Amint az látható, Iohannis beszéde generálta az elmúlt két év legkiemelkedőbb magyar tematikájú interakciószámát, de a kipoztolt szerkesztett tartalmak száma is ekkor volt a legmagasabb. Ez egyben az egyetlen olyan esemény, aminek kapcsán minden politikai szereplő megnyilvánult és magyar tematikájú szerkesztett tartalmakat posztolt. Egyes események, mint a gyermekpénz, vagy az önkormányzati választások esetében relatíve kevés szerkesztett tartalom generált nagyszámú interakciót, míg más eseményeknél – mint például a Srí Lanka-i pékek esete – nagyobb a posztok és kisebb az interakciók száma, ami azt mutatja, hogy a téma kevésbé keltette fel a közönség érdeklődését.

74. ábra. A magyar témájú interakciók és posztok számának alakulása a politikai oldalakon (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020; különböző skálán ábrázolva)



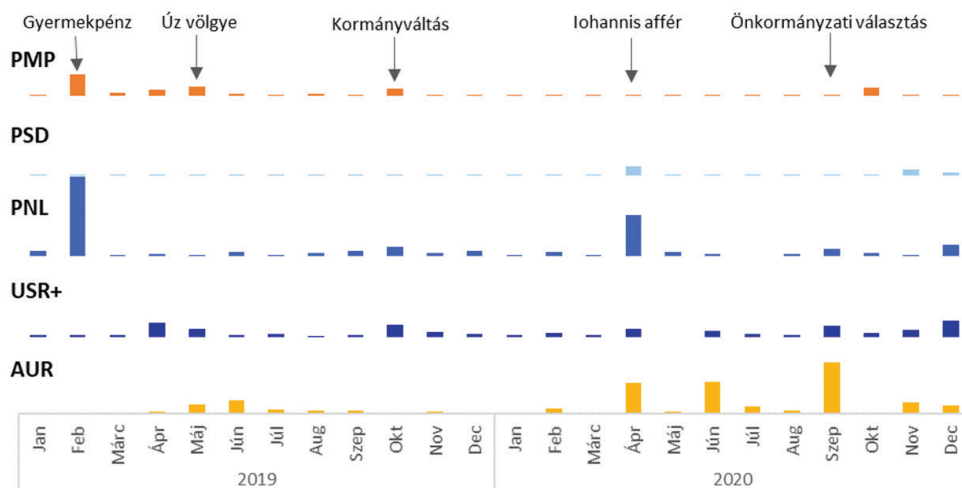
A 75. ábra a magyar tematikájú interakciók időbeli alakulását veszi számba a politikai pártokra bontva. Látható, hogy 2019 első felében a jobboldali pártok, a PNL, a PMP, illetve az USR dominált a magyarokkal kapcsolatos megszólalások terén is (miközben – ahogy ez a 72. ábrán látható volt – összességében is dominálták a közösségi médiát). Mint már említettük, az AUR 2019 májusában jelenik meg az úz-völgyi eseményekkel foglalkozó posztokkal, majd 2020 második felétől kezdi

70 Az eseményeket, illetve a posztok tartalmát a következő fejezetben mutatjuk be részletesen.

3.2. A magyar tematika a román médiában

menyiségileg uralni a magyar tematikájú szerkesztett tartalomgyártást. A PSD esetében a magyar témájú cikkek a Iohannis afférig teljesen hiányoztak. Ez és a 2020 őszi választási ciklus az, aminek kapcsán a szociáldemokraták posztoltak néhány magyar témájú szerkesztett tartalmat.

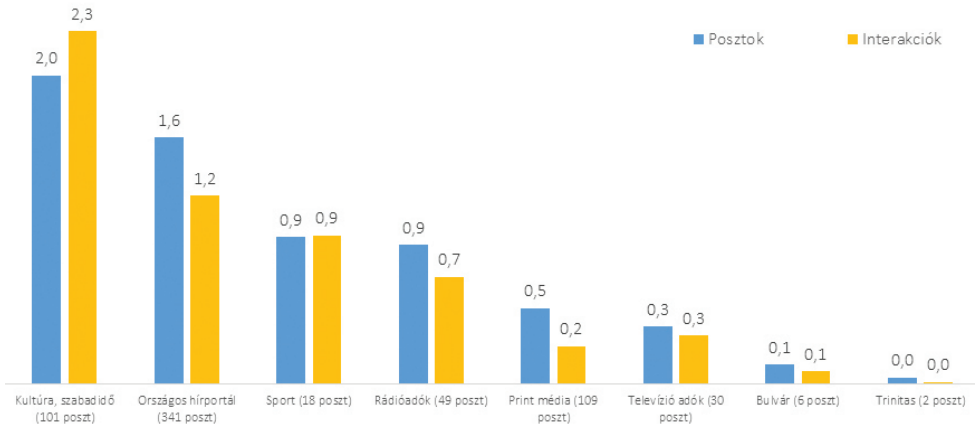
75. árba. A magyar témájú interakciók számának alakulása pártok szerint
(1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)



3.2. A magyar tematika a román médiában

Az 50 legnépszerűbb médiaoldal esetében összesen 16 318 magyar vonatkozású posztot azonosítottunk a kulcsszavas keresés alapján, ami a posztok 1,1 százalékát jelenti. Lényeges ugyanakkor, hogy a médiában megjelenő magyar tematikájú posztok között nagyobb arányt képviselnek a súlytalan (vagyis kevés interakciót generáló) tartalmak. A médiaposztok esetében a 600 interakciószám fölötti posztokat néztük át és kódoltuk. A 907 ilyen posztból 656 bizonyult (72 százalék) bizonyult ténylegesen magyar tematikájúnak, így az elemzésünk ezekre terjed ki. A médiatípusok közül a kultúra/szabadidő magazinokban, illetve az országos hírportálokon képviselnek a magyar témájú tartalmak nagyobb arányt. Az előbbi kategória esetében a Historia történelmi magazin emelhető ki, ami rendszeresen posztol magyar tematikájú cikkeket.

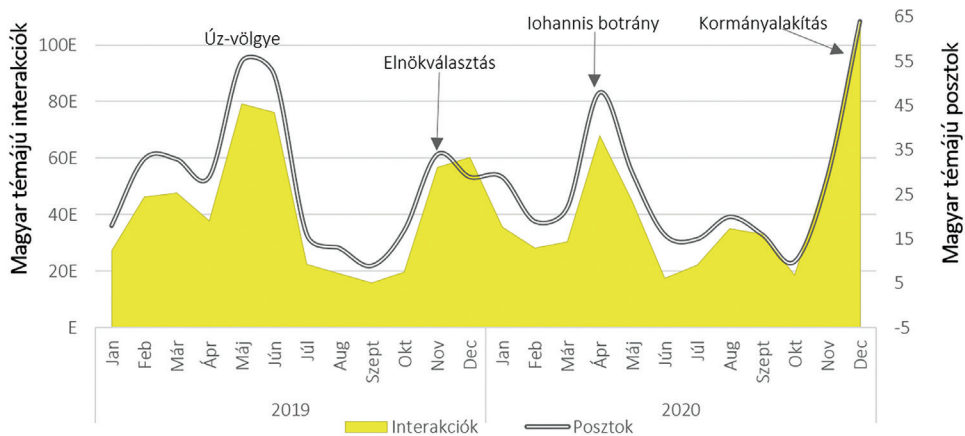
76. ábra. A magyar tematikájú posztok és interakciók aránya médiatípusonként (2019–2020; százalék)



* zárójelben a több mint 600 interakciót generáló magyar tematikájú posztok száma

A politikai oldalakhoz hasonlóan, a média esetében is meghatározhatók bizonyos események, amelyek kapcsán sűrűsödnek a magyar témájú interakciók. Ilyenek az úz-völgyi események, az elnökválasztás, a Iohannis-botrány, majd a 2020 decemberi kormányalakítás (77. ábra). Összehasonlítva a politikai oldalakhoz kötődő interakciók dinamikájával, a médiaoldalakon a magyar téma jelenléte kevésbé eseményfüggő.

77. ábra. A magyar témájú posztok és interakciók számának alakulása havi bontásban a médiaoldalakon (2019–2020; különböző skálán ábrázolva)

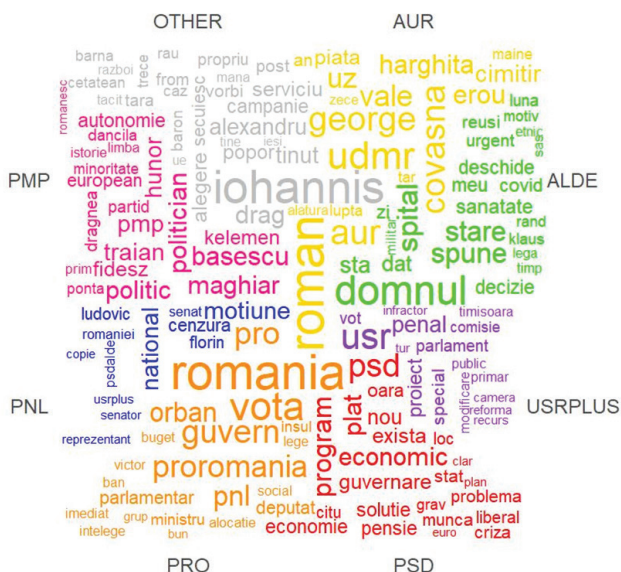


4. A magyar témájú posztok mennyiségi és minőségi tartalomelemzése

4.1. Politikai oldalak

Ahogy azt már érintettük, a magyar tematikájú posztokat első fázisban kulcsszó-háló segítségével azonosítottuk, majd az 1000 interakció fölötti posztokat jellegtük (pozitív, negatív, semleges), illetve tartalmuk szerint kódoltuk. A 78. ábra az 1000 interakció fölötti, és az utólagos ellenőrzés során is magyar tematikájúnak bizonyuló posztokban legtöbbször előforduló szavakat összegzi pártok szerint. A szavak mérete az előfordulásuk gyakoriságát jelzi.

Amint látható, az **AUR** esetében az úz-völgyi konfliktusra (*Uz, vale, erou, cimitir*),⁷¹ illetve a Székelyföldre utaló (*Harghita, Covasna*) kifejezések jelennek meg. Az **USR-PLUS** által posztolt tartalmakban leggyakrabban előforduló szavak a korrupciós tematikához (*penal, infractor*),⁷² illetve a parlamenti és politikai ügymenethez (*vot, parlament, modificare, cameră, primar, tur, comisie*)⁷³ kapcsolódnak. A **PMP** által leggyakrabban használt szavak a *maghiar* (magyar), *Traian Băsescu*, *Kelemen Hunor*, *autonomie* (autonómia), *politic* (politikai), a *Fidesz*, illetve *Dragnea* és *Dăncilă*. A **PNL** esetében a kormányalakítással és a bizalmatlansági indítvánnyal kapcsolatos szavak dominálnak, mint *moțiune de cenzură* (bizalmatlansági indítvány), *senat* (senátus), *Cătu*, *Orban*, *senator* (senátor).



78. ábra. A legtöbbször előforduló szavak (szófelhő) a politikai oldalakon közzétett magyar vonatkozású posztokban. Politikai pártok szerint, 2019–2020.

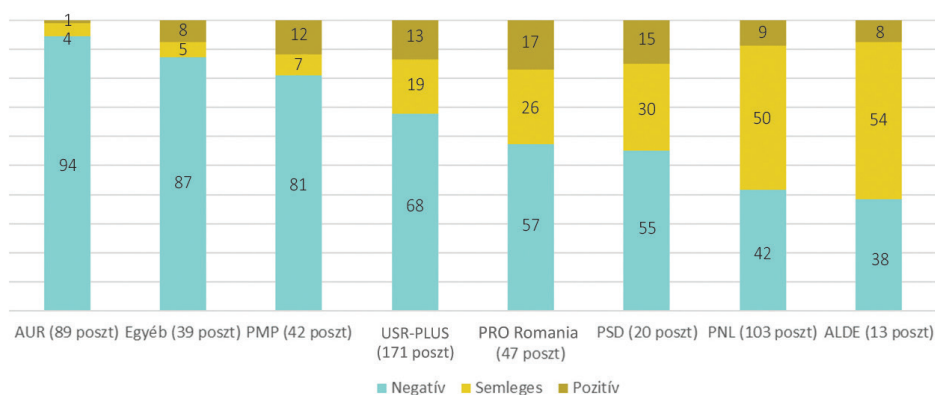
71 Úz, völgy, hős, temető.

72 Bűneset, elkövető.

73 Szavazat, parlament, módosítás, (parlamenti) ház, polgármester, forduló, bizottság.

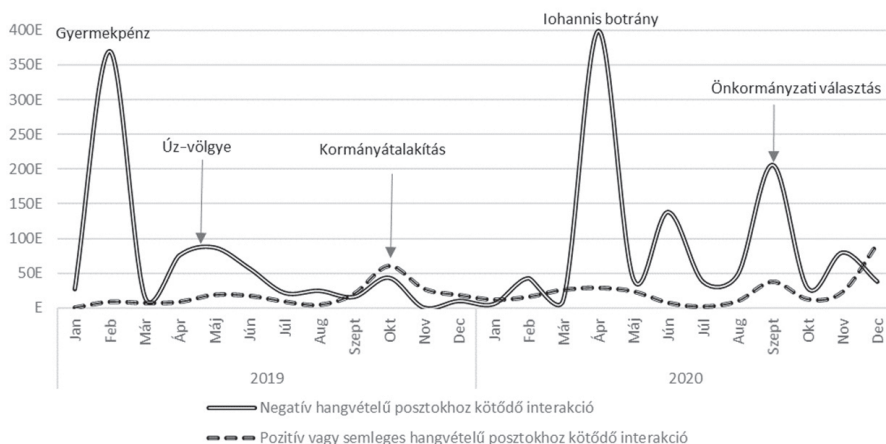
Az 524, ezer fölötti interakciót generáló, magyar témájú poszt közül 354 (68 százalék) negatív hangnemben beszél a magyarokról, ami önmagában is sokatmondó adat. A semleges posztok aránya 22, a pozitív hangvételű tartalmaké pedig csupán 10 százalék. Az arányok pártok szerint nagymértékben különböznek. Az AUR esetében a magyar témájú posztok 94 százaléka magyarelles, az egyéb kategóriába tartozó szereplők esetében ez az arány 87, a PMP esetében 81, az USR-PLUS esetében 68, a PRO Romania esetében 57, a PSD esetében pedig 55 százalék. A PNL, illetve az ALDE az a két politikai alakulat, ahol nem dominálnak a magyarelles tartalmak.

79. ábra. A magyar témájú politikai posztok hangneme pártok szerint (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)



A magyar tematikájú posztok hangneme időben is hullámzik. Megfigyelhető, hogy a magyarelles tartalmak a már korábban is említett események (incidensek) kapcsán generálnak nagyobb számú interakciót.

80. ábra. A magyar témájú politikai posztok által generált interakciószám a poszt hangneme szerint havi bontásban (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)



Az ezer fölötti interakciót generáló posztok esetében megkíséreltük az alapvető topikokat is beazonosítani. A manuális kódolást, majd többszöri újracsoportosítást követően 11 magyarokkal kapcsolatos topikot különítettünk el. Egy posztban természetesen több topik és megjelenhet. A minőségi tartalomelemzésben többek között azt fogjuk bemutatni, hogy ezek hogyan kombinálódnak. A 13. táblázat azonban a posztban megjelenő elsődleges topik alapján csoportosítja a posztokat, illetve mutatja a hozzájuk kötődő interakciókat. Az egyes topikok további altopikokra bonthatók, amit szintén a minőségi tartalomelemzés során mutatunk be. A három legfontosabb téma a „retrográd RMDSZ”, a „magyar követelések” és a „Magyarország (ezen belül a magyar nemzetpolitika)” topik. Emellett megjelenik az „RMDSZ mint politikai partner”, az „áruló (román) elit”, a „szélsőséges magyarok”, a történelmi szembenállás, a multikulturalizmus, a magyar származású tisztségviselőkkel szembeni (pozitív vagy negatív) viszonyulás, a magyar választók irányába megfogalmazott üzenetek, illetve a „jó magyar” toposza is.

13. táblázat. A magyar témájú politikai posztok megoszlása topikok szerint (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)

	Posztok		Interakciók	
	Szám	%	Szám	%
Retrográd RMDSZ	169	32,2	695 533	29,5
Magyar követelések	79	15,0	443 870	18,8
Anyország	45	8,6	313 442	13,3
RMDSZ mint partner	83	15,8	256 238	10,9
Áruló elit	16	3,0	248 513	10,5
Szélsőséges magyarok	55	10,5	205 539	8,7
Történelmi szembenállás	13	2,5	37 415	1,6
Multikulturalizmus	16	3,0	34 907	1,5
Magyar tisztségviselők	14	2,7	32 167	1,4
Magyaroknak szóló üzenet	6	1,1	14 496	0,6
Jó magyar	2	0,4	3 555	0,2
Egyéb	27	5,1	70 014	3,0
Összesen	525		2 355 689	

A magyarokkal kapcsolatos politikai diskurzusok dinamikáját öt dimenzió mentén igyekszünk megragadni. Ezeket az áttekinthetőség kedvéért megjelenítettük a 14. táblázatban is. Első dimenziónk az **idő**. Mintegy visszautalva a 74., 75. és 80. ábrára összesen 5 periódust különítettünk el. Ezekhez a periódusokhoz különböző a magyar tematika szempontjából fontos **politikai, illetve médiaesemények** kapcsolódnak. Ezek az események, és maguk a periódusok is jellemezhetők mennyi-

ségi szempontból (a **posztok és az interakciók száma** által), az is változó, hogy az egyes periódusokat milyen **topik** dominálja, illetve milyen politikai **aktorok** dominálják a magyarokról szóló diskurzust. A következőben ezt az időrendiséget figyelembe véve tárgyaljuk a topikokat, mutatjuk be a médiaeseményeket, illetve jellemezzük a különböző politikai szereplők stratégiáit.

14. táblázat. A minőségi elemzésben elkülönített periódusok jellemzői. Politikai oldalak, 2019–2020

Periódus	Események	Posztok, interakciók	Lefontosabb topik(ok)	Legfontosabb aktorok
2019. január – április	„Gyermekepénz”, BTK módosítás	Átlagos poszt-szám, kiugró mennyiségű interakció	Retrográd RMDSZ	Jobboldali szereplők: PNL, USR-PLUS, Traian Băsescu
2019. május – június	PSD-RMDSZ egyezség felmondása, EP választás, Úz-völgye	Kiugró mennyiségű poszt, ehhez képest alacsony interakciószám	Szélsőséges magyarok	George Simion megjelenése
2019. július – 2020. március	Kormányváltás, Srí Lanka-i pékek Ditróban	Kevés poszt, alacsony interakciószám	Retrográd RMDSZ, az RMDSZ mint partner, szélsőséges magyarok	USR-PLUS, PNL, AUR, PMP
2020. április	Iohannis-botrány	Kiugró mennyiségű poszt és interakció	Magyar követelések	Klaus Iohannis
2020. május – december	Önkormányzati és parlamenti választás	Sok poszt, magas interakciószám	Anyrország, retrográd RMDSZ, RMDSZ mint partner	AUR, USR-PLUS, PNL

4.1.1. 2019. január – február: retrográd RMDSZ

2019. január – február közötti periódus fő témája a retrográd RMDSZ, ezen belül a PSD-RMDSZ kapcsolat, amiben értelemszerűen a különböző jobboldali politikai aktorok, vagyis az USR-PLUS, a PNL, illetve PMP voltak érdekelték. A topik megértéséhez a román jobboldal „progresszív” populizmusát vizsgáló tanulmányok,⁷⁴ illetve Dragoș Dragoman újrakombinált populizmus (*recombinant populism*) fogalma⁷⁵ adhatnak támpontot. Az elemzések szerint a román közéletet már 2002 óta a korrupció témája uralta. A korrupció elleni küzdelem az 1990-es években vált a nemzetközi szervezetek (Világbank, IMF, Európai Unió) által propagált fejlődéssdiskurzusok központi elemévé. Romániában az antikorrupciós intézményrendszer kiépítésére az EU csatlakozási periódusban került sor. A bővítés második – Romániára és Bulgáriára kiterjedő – fázisában a „rendszerszintű korrupció” felszámolása csatlakozási feltételként jelent meg, és az ez irányú nemzetközi nyomás a 2007-es EU-csatlakozás után sem csökkent. A román korrupcióellenes küzdelem azonban nem értelmezhető kizárólag kívülről az országra erőltetett reformként, hisz a korrupcióellenes diskurzussal a politikai elit egy jelentős része, és – ami még lényegesebb – a román középosztály is rezonált. Így az antikorrupciós retorika egy erőteljes fejlődési és politikai metanarratívává vált, illetve a 2012 és 2017 közötti proteszt-mozgalmak következtében központi helyet kapott a román középosztály identitástdiskurzusában.

A csatlakozási tárgyalások során (illetve sokáig ezt követően is) a korrupcióellenes harc és az ezt segítő intézményrendszer kiépítése konszenzuális volt. Ennek ellenére a kérdés már kezdetben (2002 és 2004 között) átpolitizálódott. A Tiszta Parlamentért Koalíció (*Coaliția pentru un Parlament Curat*) 2004-es parlamenti és elnökválasztásban játszott szerepe széles körben ismert. Többek között a Román Akadémiai Társaság (*Societatea Academică Română*), a Freedom House Románia, illetve a Nyílt Társadalomért Alapítvány által alkotott „civil koalíció” a kampány során mintegy 100 (nagy többségében Szociáldemokrata) képviselőt illetett korrupciós vádakkal, ami nagyban hozzájárult a PSD választási vereségéhez. Tevékenységük fő hasznélvezője Traian Băsescu volt, aki politikailag hasznosította az antikorrupciós retorikát az „EU-párti”, „progresszív” szlogenek mögé bújtatva saját autoriter politikai programját. Dragoman szerint az antikorrupciós és antikommunista retorika összefonódása (amit újrakombinált populizmusnak nevez) erősítette a korrupcióellenes küzdelem PSD-ellenes jellegét. Az 1990-es években az „EU-párti”, illetve „Nyugat-párti” értelmiségiek a kommunizmus/antikommunizmus szembeállítását tekintették a legfőbb politikai törésvonalnak. 1996-ot követően ehhez talán még kapcsolódott valamiféle tényleges vita az ország lehetséges

74 Kiss Tamás – Székely István Gergő: Populism on the Semi-Periphery: Some Considerations for Understanding the Anti-Corruption Discourse in Romania. *Problems of Post-Communism*, 2021, <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1869907> (letöltve: 2021. szeptember 5)

75 Dragoman, Dragoș: “Save Romania” Union and the Persistent Populism in Romania. *Problems of Post-Communism*, 2020, <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1781540> (letöltve: 2021. szeptember 5)

és kívánatos fejlődési irányáról, hisz az Iliescu vezette baloldal a kapitalizmus egy nemzeti protekcionista és nagyobb állami szerepvállalásra építő válfaját propagálta (míg a „progresszív” értelmiségiek a neoliberális konszenzushoz való felzárkózást sürgették). Ez azonban semmiképpen nem mondható el a 2000 utáni periódusról, amikor már konszenzuális volt a neoliberális modellkövetés, és ehhez a konszenzushoz a szociáldemokraták is felzárkóztak. Az antikommunista és az antikorrupciós retorika (Băsescu és a „progresszív” NGO-k általi) összekapcsolása pont ebben a periódusban történt meg. A 2017-után, úgynevezett „poszt-#rezist” periódusban tovább fokozódott az antikorrupciós retorika polarizáltsága és a jobboldali szereplők – elsősorban Iohannis és az USR-PLUS – PSD-ellenessége a végletekig kiéleződött.

A PSD és az RMDSZ közötti kapcsolat (illetve a PSD-t támogató RMDSZ „retrográd”, „korrupciót támogató” oldalra való besorolása) ilyen kontextusban tematizálódott. A jobboldali politikai szereplők az RMDSZ-t az „országot romba döntő” koalíció kiszolgálójaként láttatták, sok esetben magára a politikai alakulatra szűkítve a kritikát, de helyenként a teljes magyar közösséget támadva, és a hagyományos nacionalista toposzokkal ötvözve a „vörös pestist”⁷⁶ támogató RMDSZ témáját.

10. kép. A PNL 2019. március 19-i posztja



Partidul Național Liberal

2019. március 19. ·

Proiectul inițiat de [#PNL](#), care prevede alegerea primarilor în două tururi de scrutin, a fost respins în Comisia Juridică și Comisia pentru Administrație din Camera Deputaților, cu votul reprezentanților [#PSD](#), [#ALDE](#) și [#UDMR](#).

Fordítás megtekintése



ALDE, PSD și UDMR

A PNL törvényjavaslatát, ami a két fordulós polgármester-választásra vonatkozott a Képviselőház Jogi Bizottsága, illetve Adminisztratív bizottsága visszautasította, a PSD, az ALDE és az RMDSZ szavazatával.

⁷⁶ „ciuma roșie”, a PSD-re a jobboldal által gyakran használt kijelentés.

A magyar közösséget egyedülként képviselő párt ilyen módon való megjelenítése önmagában is problematikus. Lényeges ugyanakkor, hogy a három jobboldali román szereplő retorikája és politikai stratégiái között jelentős volt a különbség. A PNL az RMDSZ-t elsősorban mint politikai ellenfelét támadta, a kritikát a párt PSD-t támogató irányvonalára szűkítve, ugyanakkor nyitva hagyva az utat a politikai partnerség irányában. Az USR-PLUS egyfelől szintén nyitva hagyta az RMDSZ-szel való kiegyezés lehetőségét, másrészt, retorikájában radikálisabban kritizálta az RMDSZ-t, harmadrészt, ő volt az egyetlen párt, amelyik közvetlen módon megszólította a magyar szavazókat. Végül a PMP, illetve Traian Băsescu a hagyományos, nyíltan magyarellenes, nacionalista retorikát keverte az RMDSZ-PSD kapcsolat tematizálásával.

Az események közül – ahogy azt érintettük – az úgynevezett „gyermekpénz”-ügy (a gyermeknevelési pótlék körüli polémia) emelkedik ki. A gyermeknevelési pótlék növelésére vonatkozó ellenzéki törvényjavaslatot 2019. február 13-án utasította el a parlament. A javaslatot előterjesztő liberális képviselő, Robert Sighiartău videóbejegyzését,⁷⁷ amiben a PSD és az ALDE mellett az RMDSZ-t is „gyermekellenességgel” vádolta, 152 ezren osztották meg, a téma pedig mennyiségileg az egyik legjelentősebb (közvetetten) magyarellenes hullámot produkálta a politikai site-ok viszonylatában. Lényeges ugyanakkor, hogy az RMDSZ-ről itt csak mellékesen esik szó, mint a „gyermekellenes” PSD-ALDE koalíció kiszolgálójáról.

11. kép. Robert Sighiartău a gyermekpénzről (2019. február 19.)



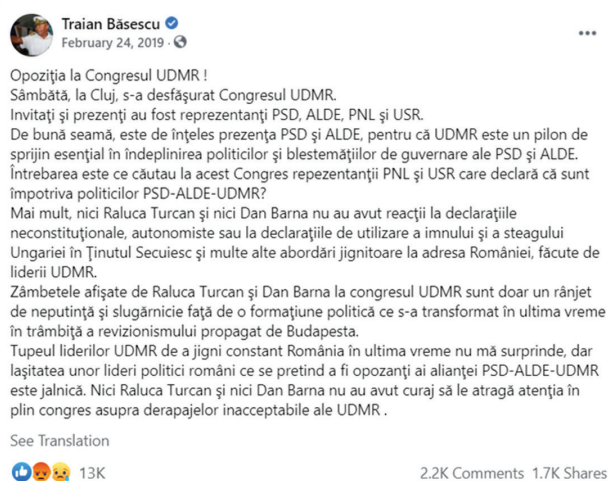
A PSD-ALDE a gyermekek ellen szavazott.

A PSD, az ALDE és az RMDSZ a gyermekek ellen szavazott

⁷⁷ Lásd: <https://www.facebook.com/1752873864954644/posts/2243865132522179> (letöltve: 2021. szeptember 5); ugyanezt a posztot a PNL központi oldala is megosztotta.

Traian Băsescu szintén 2019 februárjában posztolt bejegyzése⁷⁸ ezzel szemben jól példázza, hogy a PSD-t támogató RMDSZ-re vonatkozó diskurzív toposz hogyan kapcsolódik össze a hagyományos magyar irredentizmussal riogató román nacionalizmussal (12. kép). Băsescu egyrészt a PSD-RMDSZ együttműködést támadja, ahol az RMDSZ asszisztál a PSD „országromboló” politikájához, a PSD pedig önös érdekből eltűri, és (ha más nem, passzívan) támogatja a magyar törekvéseket, amelyek (mintegy magától értetődően) a nemzeti szimbólumok használatától az autonómián keresztül az irredentizmusig terjednek. Másrészt, a volt államelnök saját jobboldali riválisait is támadja, akik miután az RMDSZ „Romániával szembeni arcátlanúságához asszisztálnak” egyben a PSD-ALDE-RMDSZ koalíciót támogatják. Băsescu további sikeres posztjai, archív felvételek, melyekben az autonómiát utasítja el, szintén jobboldali, nacionalista pozícióját hivatottak megerősíteni.⁷⁹ Băsescu ezen posztjában az áruló elit toposza is hangsúlyosan megjelenik.

12. kép. Traian Băsescu az RMDSZ kongresszusról (2019. február 24.)



Az RMDSZ Kongresszuson az ellenzék!

Az RMDSZ szombaton, Kolozsváron tartotta kongresszusát.

Jelen voltak a PSD, az ALDE, a PNL és az USR meghívottjai.

Teljes mértékben érthető a PSD és az ALDE jelenléte, mivel az RMDSZ oszlopos támasza a PSD-nek és az ALDE-nak politikájuk megvalósításában és kártékony kormányzásuk folytatásában.

78 Lásd: <https://www.facebook.com/361235817223309/posts/2457786337568236> (letöltve: 2021. szeptember 5)

79 Lásd: <https://www.facebook.com/958364000868431/posts/2212467612124724> (letöltve: 2021. szeptember 5);

Lásd: <https://www.facebook.com/361235817223309/posts/2459775844035952> (letöltve: 2021. szeptember 5)

A kérdés, hogy mit kerestek a PNL és az USR képviselői a Kongresszuson, amennyiben az állítják, hogy ellenzik a PSD-ALDE-RMDSZ féle politikát?

Mi több, sem Raluca Turcan, sem Dan Barna nem reagált az alkotmányellenes és autonomista kijelentésekre, a magyar himnusz és a székely zászló használata, vagy a többi Romániát gyalázó kijelentésre, amit az RMDSZ vezetői tettek.

Raluca Turcan és Dan Barna mosolya az RMDSZ kongresszuson nem egyéb, mint az alkalmatlanság és a szolgálékűség megnyilvánulása egy olyan politikai alakulattal szemben, amely az utóbbi időben a Budapestről propagált revizionizmus harsonájává vált.

Az RMDSZ vezetők arcátlansága, amivel Romániát sértegetik már nem lep meg az utóbbi időben, de az olyan román politikusok gyávasága, akik azt állítják magukról, hogy a PSD-ALDE-RMDSZ koalíció ellenfelei, szánsalmas. Sem Raluca Turcannak, sem Dan Barnának nem volt bátorsága, hogy a kongresszus alatt az RMDSZ elfogadhatatlan elhajlásaira felhívja a figyelmet.

Az USR-hez kapcsolódó posztok közül a Dan Barna RMDSZ kongresszuson való részvételével kapcsolatos bejegyzést érdemes megemlíteni.⁸⁰ Ebben Dan Barna megismétli a párt antikorrupciós üzeneteit, és egyszerre szólítja meg az RMDSZ-t (mint lehetséges szövetségest), illetve a magyarokat (mint az USR lehetséges szavazóit). A bejegyzésben Barna itt mintegy a magyar szavazók megszólítása és az RMDSZ-szel való kiegyezés között oszcillál.

13. kép. Dan Barna posztja az RMDSZ kongresszusról (2019. február 22.)

Elfogadtam a meghívást és felszólaltam az RMDSZ kongresszusán.

Üzenetünk egyszerű volt:

„Az USR nulla toleranciát hirdet a korrupcióval szemben! Nem folytathatjuk így tovább! Olyan államot akarunk, amelyben mindannyian egyenlőek vagyunk a törvény előtt.

Úgy gondoljuk, hogy a magyar közösség és implicit módon az RMDSZ is érde-

Dan Barna about 2 years ago

Am acceptat invitația și astăzi am luat cuvântul în cadrul congresului UDMR. Mesajul nostru a fost unul simplu:

"USR are toleranță ZERO pentru corupție! Nu mai putem continua așa! Ne dorim un stat în care toți să fim egali în fața legii.

Credem că și comunitatea maghiară și implicit UDMR sunt interesate ca justiția să fie independentă, funcțională și imparțială. Sperăm și ne dorim ca în demersul nostru anticorupție și de apărare a statului de drept să fim alături de noi! #FărăPenali în politică și #FărăPenali în Parlament!

Lucrurile care ne unesc sunt mult mai numeroase decât cele care ne despărț. Știm că vrem bunăstare și un trai decent pentru toți cetățenii României.

Știm că vrem un stat de drept și domnia legii, nu domnia corupților. Știm că vrem o economie de piață și garantarea proprietății legal dobândite.

Știm că vrem respectarea drepturilor omului.

Și în prag de alegeri europene, da, vrem o Europă puternică, solidară, nedivizată. Și mai știm că vrem să fim parte a acestei Europe!"



1.3K 77 95

⁸⁰ Lásd: <https://www.facebook.com/207255636351408/posts/557491584661143> (letöltve: 2021. szeptember 5)

kelt abban, hogy az igazságszolgáltatás független, működőképes és pártatlan legyen. Azt kívánjuk, hogy tartsanak velünk a korrupcióellenes harcban és a jogállamot védő lépéseinkben! #bűzőzőknélküli (#FărăPenali) a politikát! és #bűzőzőknélküli Parlamentet!

Több, ami egyesít minket annál, ami elválaszt! Tudjuk, hogy mindannyian jogállamot akarunk, a jog és nem a korrupció uralmát akarjuk. Tudjuk, hogy piacgazdaságot akarunk és a törvényesen megszerzett magántulajdon védelmét.

Tudjuk, hogy az emberi jogok tiszteletben tartását akarjuk.

És az európai választások előestéjén, igen, egy erős, szolidáris, egységes Európát akarunk. És azt is tudjuk, hogy részesei akarunk lenni ennek az Európának!"

Szintén az RMDSZ felszólítása és a magyar választók megszólítása között egyenlíty az USR pártoldala által közzétett magyar nyelvű poszt.⁸¹

14. kép. Az USR 2019. április 23-i posztja



Barna, illetve az USR bejegyzéseinél egyértelműbb Clotilde Armand kétnyelvű posztja.⁸² Ebben arra kéri az RMDSZ szavazóit, hogy a párt támogatása helyett a román demokráciát mentse meg. **A magyarok irányába történő kommunikáció** eszköze a kétnyelvű üzenet, ami kizárólag az USR esetében jelenik meg az elemzett periódusban.

81 Lásd: <https://www.facebook.com/1058116737612843/posts/2186648661426306> (letöltve: 2021. szeptember 5)

82 Lásd: <https://www.facebook.com/975213575888031/posts/2165879290154781> (letöltve: 2021. szeptember 5)

4.1. Politikai oldalak

15. kép. Clotilde Armand posztja a magyarokhoz (2019. április 24.)



Clotilde Armand

Ápril 24, 2019 · 🌐

...

Am o rugămințe pentru maghiarii din România: oameni buni, nu mai votați UDMR! Acest partid este o catastrofă pentru democrația românească (și nu numai).

Van egy kérésem a romániai magyarok felé: jóemberek, ne szavazzanak az RMDSZ-re! Ez a párt katasztrófa a román demokrácia számára.

See Translation

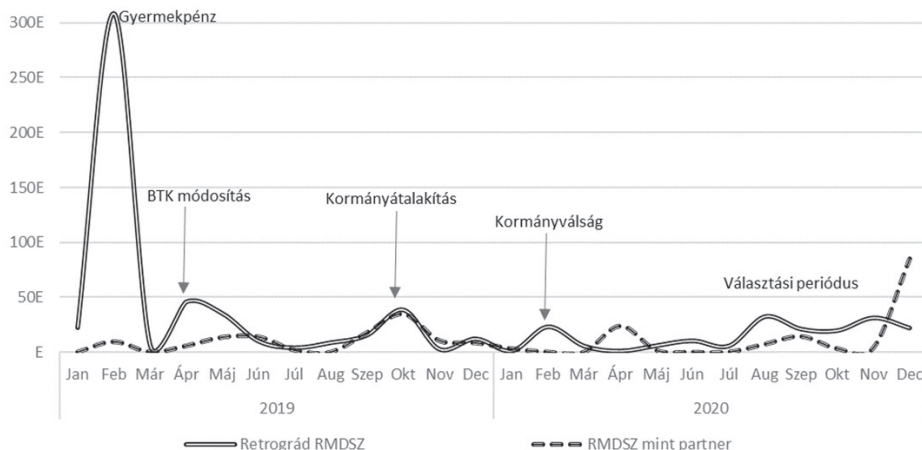


2.5K

330 Comments 313 Shares

Érdemes kiemelni, hogy a retrográd RMDSZ toposz a 2019. január–áprilisi periódust követően némileg háttérbe szorult (81. ábra). 2019. május 23-án néhány nappal a PSD számára katasztrofális kimenetelű EP választások előtt az RMDSZ (az úz-völgyi eseményekre hivatkozva) felbontotta a szociáldemokratákkal kötött parlamenti támogatásról szóló együttműködést. Ezt követően a PSD-vel való együttműködés vádja inkább sporadikusan kerül elő a jobboldali pártok részéről és (az aktuálpolitikai helyzet függvényében) az RMDSZ-t politikai partnernek tekintő posztokkal váltakozik.

81. ábra. A retrográd RMDSZ és az RMDSZ mint politikai partner topikok által generált interakciók száma havi bontásban (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)



4.1.2. 2019. május – június: az úz-völgyi események és a szélsőséges magyarok

A 2019. május–júniusi periódust az úz-völgyi eseményekkel kapcsolatos polémia dominálta.

Az úz-völgyi események krónikája⁸³

- Az események kronológiája **2018 decemberében** kezdődik, amikor a Bakó megyei Dărmănești polgármesteri hivatala közbeszerzésre bocsátotta az (előzően 2013-ban a Csíkszentmártoni önkormányzat által már felújított) katonatemetőre kiterjedő felújítási munkálatokat.
- A munkálatok keretében **2019. április** folyamán az „ismeretlen román hő-söknek” betonkereszteket állítottak (nagy valószínűséggel magyar katonák sírjai fölé), amelyeket 2019. május 17-én terveztek felállítani.
- **2019. május 7-én** a Kulturális Minisztérium törvénytelennek nyilvánította a munkálatokat. Az EP választási kampány keretében az RMDSZ képviselője, Korodi Attila, és szenátora, Tánczos Barna fakeresztekkel jelölte meg a „ma-gyar katonák sírhelyét” a betonkeresztek között.
- **Május 11-én** a dărmănești-i polgármesteri hivatal elhalasztotta a május 17-re tervezett avatást.
- **Május 12-én** több ezer magyar részvételével ökumenikus istentiszteletet tartottak a temetőben.
- **Május 16-án** egy magyarokból álló civil akciócsoport fekete szemeteszsá-kokkal takarta le a betonkereszteket.
- **Május 17-én** George Simion ellátogatott a temetőkertbe, és beszámolója szerint verekedett az azt őrző magyarokkal.
- **Május 23-án** házkutatást tartottak Csíkszentmárton alpolgármesterénél Si-mion feljelentése alapján. Ugyanezen a napon az RMDSZ felmondta a PSD-vel való együttműködést az eseményekre hivatkozva. Szintén május 23-án Csíkszentmárton önkormányzata lezárta a temetőt, amit a Hargita megyei prefektus törvénytelennek nyilvánított.
- **Június 3-án** a dărmănești-ek bejelentették, hogy június 6-án megtartják az avatást.
- **Június 6-án** az avatóünnepség előtt mintegy 300-an élőláncot vontak a te-mető köré. Az avatáson a csaknem 1000 fős román tömeg és a magyarok között kisebb dulakodás alakul ki, de a magyarok elvonulásával nem válik tömegverekedéssé. A román tömeg benyomul a temetőbe, szinte „elfoglal-va” azt, és megtartják az avatási szertartást.

⁸³ Lásd: <https://atlatszo.ro/napi-politika/uzvolgyi-temetofoglalas-itt-az-esemenyek-kronologiaja/> (letöltve: 2021. szeptember 5)

4.1. Politikai oldalak

A legnépszerűbb 50 román politikai oldalon 2019. május–júniusában összesen 27 (több mint ezer interakciót kiváltó) poszt jelent meg az úz-völgyi eseményekkel kapcsolatban, mintegy 87 ezer interakciót generálva. A 27 posztból 20 George Simion nevéhez kötődik, aki az úz-völgyi események kapcsán vált először láthatóvá a román közösségi médiában. Simion, a többi román közszereplővel ellentétben, a helyszínre látogatott, ahol „megütközött” a temetőt védő „szélsőségesekkel”, majd június 6-án a temetőfoglalókkal együtt diadalmasan tért vissza.

16. kép. Simion úz-völgyi posztja
(2019. június 6.)⁸⁴

Simionon kívül Alexandru Cumpănașu, a PMP, illetve Victor Ponta posztoltak az úz-völgyi eseményekről, mindannyian magyarellenes tartalmakat. A mainstream román politikai elit az eset kapcsán csendben maradt, semleges, vagy a magyar fél szempontjait figyelembe vevő posztok nem születtek. Az úz-völgyi események kommunikálásában május 16-a, és a „civil akciócsoport” fekete szemeteszsákos akciója tekinthető fordulópontnak. Az események ekkor kerülnek a román közszereplők (és a média) figyelmének homlokterébe. A szemeteszsákba csomagolt katonasírokat a beszámolók egyöntetűen sírgyalázásként értékelik, és ennek kapcsán a szélsőséges magyarok, illetve a „magyar barbarizmus” toposzok kerülnek egyből elő. A 27 posztból 20 ebbe a kategóriába sorolható. Ebből a szempontból nem is Simion, hanem Traian Băsescu, volt államelnök szavai a legkifejezőbbek:

„Am văzut cum primitivi au îmbrăcat în pungi de gunoi crucile a 52 de militari români căzuți la datorie. Mi se pare că cetățenii români de etnie maghiară, prin unii reprezentanți, au întrecut orice măsură de data asta. Vorbim despre



84 Lásd: <https://www.facebook.com/george.simion.unire/posts/2422863581268131> (letöltve: 2021. szeptember 5)

un cimitir militar, în care sunt îngropați 1143 de soldați, din care 984 eroi necunoscuți și nu sunt doar români, sunt militari unguri, italieni, germani, sârbi, austrieci, ruși căzuți la datorie. Indiferent în ce direcție a frontului au fost, orice creștin merită o cruce și asta este expresia acestui cimitir militar în care România a tratat cu respect orice militar. Din păcate, extremiști unguri au ținut să învelească crucile militarilor români, cele 52 de cruci, ceea ce spun încă o dată că arată primitivism".

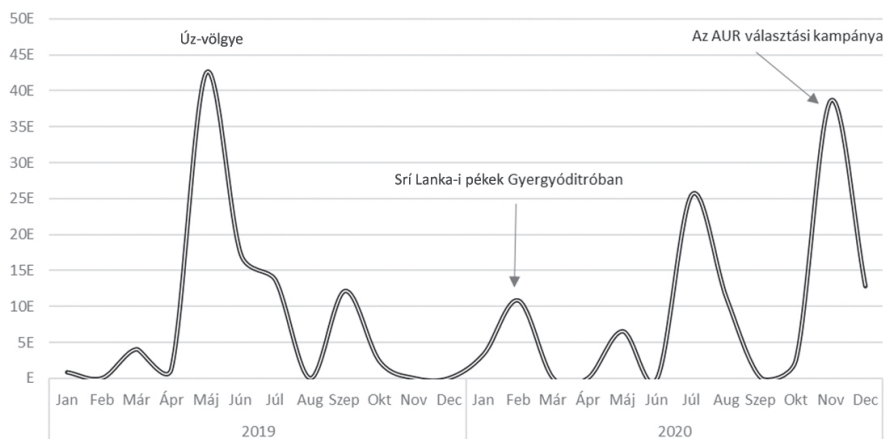
(Primitíveket láthattunk, akik 52, kötelessége teljesítése közben elesett román katona keresztjét szemeteszsákokba öltöztették. Azt hiszem, hogy a magyar etnikumú román állampolgárok, néhány képviselőjükön keresztül, minden mértéken túlmentek. Egy katonatemetőről beszélünk, ahova 1143 katonát hantoltak el, akik közül 984 ismeretlen hős, és nem csak románok vannak, hanem magyarok, olaszok, németek, szerbek, osztrákok, oroszok, akik kötelességük teljesítése közben estek el. Lényegtelen, hogy a front melyik oldalán voltak, minden keresztény számára kijár egy kereszt, és ez ennek a katonai temetőnek az üzenete, ahol Románia tisztelettel viseltett minden katona iránt. Sajnos, a magyar szélsőségesek letakarták az 52 román katona keresztjét, ami, még egyszer mondom, a primitivizmusukat mutatja.)

A posztokban a politikusok rutinszerűen „magyar szélsőségesek” kifejezést használják, és a szélsőséges magyarok topik ekkor generálja a legtöbb interakciót (82. ábra). A „magyar szélsőségeseket” a posztok fegyelmezett, tudatosan cselekvő szereplőknek tüntetik fel, akik folyamatosan provokálják a magyar többséget. Eközben a románok többnyire reaktív szerepben jelennek meg, akik saját halottjaikat védelmezik a „magyar szélsőségesek” provokációja és agressziója ellen. A „szélsőségeseket” gyakran azonosítják az RMDSZ vezetőivel, vagy a magyar politikai elitel.⁸⁵ Több poszt (többek között a Victor Pontától származók) a román politikai pártokat az RMDSZ csatlósaként mutatja be, akik elárulják a nemzeti érdekeket, és bűnrészesek az RMDSZ románellenes tevékenységében.

A „magyar szélsőségesek” topiknak amúgy a teljes elemzett periódusban George Simion a fő témagazdája, aki mellett Alexandru Cumpănașu és Traian Băsescu posztol még (Simionhoz viszonyítva jóval kisebb gyakorisággal) ilyen jellegű tartalmakat. A 82. ábrán látható 2019. márciusi és szeptemberi, illetve 2020. augusztusi és novemberi kiugrások Simion tematizációs kísérleteihez kötődnek. A 2020. novemberi csúcspont az AUR kampánytevékenységének köszönhető, amikor a „magyar szélsőségesek” témán belül elsősorban a „Hargita és Kovászna megyei románok elnyomása” jelenik meg. Ezt, illetve a gyergyóditrói incidenshez kötődő kommunikációt majd, a megfelelő periódusokban ismertetjük.

85 Lásd: <https://www.facebook.com/361235817223309/posts/2603079323038936> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/958364000868431/posts/2333552873349530> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/2212856535602171/posts/2411768945710928> (letöltve: 2021. szeptember 5)

82. ábra. A szélsőséges magyarok topik által generált interakciók száma havi bontásban (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)

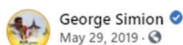


Az Úz-völgye mellett az RMDSZ regáti szavazatai, illetve ezzel kapcsolatban a választási csalás vádja,⁸⁶ illetve Eckstein-Kovács Péter ombudsmani kinevezése jelennek meg. Ez utóbbit a magyar tisztségviselők topikhoz soroltuk. Simion Eckstein (ahogy Asztalos Csaba, a Diszkriminációellenes Tanács magyar elnöke) kapcsán is egy magyarellenessé álláspontot fogalmaz meg, illetve a román pártok áruló, behódoló magatartását teszi szóvá. Az USR-PLUS ezzel szemben több posztban is nyíltan kiállt Eckstein-Kovács kinevezése mellett.⁸⁷

86 Az RMDSZ mintegy 32.000 szavazatot kapott Románia keleti és déli megyéiben, aminek kapcsán a magyar és a román nyelvű sajtóban egyaránt megfogalmazódott a választási csalás és szavazatvásárlás vádja.

87 Lásd: <https://www.facebook.com/1058116737612843/posts/2265557086868796> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/1058116737612843/posts/2243377225753449> (letöltve: 2021. szeptember 5)

17. kép. George Simion posztja Eckstein-Kovács Péterről (2019. május 29.)



George Simion

May 29, 2019 · 🌐

Peter Eckstein Kovacs este propunerea USR, susținută și de PNL și UDMR pentru poziția de Avocatul Poporului. Acesta este prețul plătit pentru preluarea de către opoziție a conducerii Camerei Deputaților. Un nou troc murdar?

Am spus și o repet: toate partidele politice actuale sunt complice cu asociația antinațională UDMR: în Harghita și Covasna, la Valea Uzului, în cazul accederii frauduloase a UDMR în Parlamentul European – partidele noastre sunt mute și oarbe. Totul pentru a accede și a se menține la putere. De asta am decis să candidez, să continui lupta cu partidele și cu trădătorii care ne conduc.

See Translation



👍👎🗨️ 2K

739 Comments 627 Shares

Eckstein-Kovács Péter az USR ombudsman jelöltje, akit a PNL és az RMDSZ is támogat. Ez az ára annak, hogy az ellenzék átveszi az alsóház vezetését. Újabb piszkos cserekereskedelem? Mondtam, és újra elmondom: az összes jelenlegi politikai párt bűntársa a nemzetellenes RMDSZ-nek: Hargitában és Kovásznában, az Úz-völgyében, az RMDSZ Európai Parlamentbe való elcsalt bejutásakor pártjaink némák és vakok. Mindezt azért, hogy megőrizzék a hatalmukat. Ezért döntöttem úgy, hogy indulok a választáson, és hogy folytatam a harcot a pártokkal és az árulókkal, akik az országot vezetik.

4.1.3. 2019. július – 2020. március: a gyergyóditrói incidens

2019. július – 2020. február közötti időszak összességében csendesebb volt a magyar témájú posztok és az ezekre érkező interakciók szempontjából. A periódusban topikok közül három emelkedik ki, nevezetesen a retrográd RMDSZ, az RMDSZ, mint politikai partner és a szélsőséges magyarok. Az első két topik a kormányváltás kapcsán sűrűsödik, amikor a három jobboldali párt (PNL, USR-PLUS, PMP) felváltva utalt az RMDSZ, mint a PSD titkos szövetségére, illetve mint saját

potenciális politikai partnerére. Az RMDSZ-ben politikai partnert látó posztok esetében a PNL, a PSD-RMDSZ szövetség képét felelevenítőkben pedig a PMP és az USR-PLUS felülreprezentáltak.

A szélsőséges magyarok topik (ahogy az a 82. ábrán is látszik) 2019 szeptemberében, illetve 2020 februárjában jelenik meg. A szeptemberi bejegyzések George Siminonhoz kötődnek, aki az úz-völgyi eseményeket követően is megpróbálta a magyar tematikát meglovagolni, elsősorban a Hargita és Kovászna megyei románok helyzetét tematizálva.⁸⁸ A másik kérdés, aminek kapcsán a magyar szélsőségesek kérdése terítékre került, az úgynevezett gyergyóditrói incidens, amikor a Gyergyói-medencében fekvő nagyközség a két Srí Lanka-i pék alkalmazása elleni fellépéssel került a sajtófigyelem középpontjába.

Ahogy az úz-völgyi, úgy a gyergyóditrói incidens is médiaeseménynek tekinthető, ahol a különböző nyilatkozatok, tudósítások és értelmezések nem csak utólagosan leírták, hanem alakították is a történések fonalát. A teljes jelenségegyüttes feltérképezésére most nem vállalkozunk, az események krónikáját a lehető legszárazarabban, elsősorban a településen történetekre fókuszálva adjuk közzé az érthetőség kedvéért. Ezt követően azt fogjuk megnézni, hogy a legnépszerűbb politikai szereplők, illetve (majd a következő fejezetben) a román mainstream média hogyan reagálták le (illetve alakították) az eseményeket.

A gyergyóditrói incidens krónikája

A Ditrói Pékség⁸⁹ 2010 óta üzemel. Az eredetileg 8 személyt foglalkoztató vállalkozás 2016-ra 60, majd 2019-re közel 100 személynek munkát adó céggé nőtte ki magát. Egy Európai Unió pályázat segítségével korszerű gépsorokat szereztek be, azonban ahogy a cég honlapja állítja: *„fő szempontnak tartjuk továbbra is a hagyományos módszerek alkalmazását, az elengedhetetlen kétkézű munkát”*.

- A bővülő és nagy munkaerőigényű, ugyanakkor kedvezőtlen bérezést és munkafeltételeket kínáló cégnek nem sikerült a sorait helyi munkaerővel feltöltenie, ezért egy munkaközvetítő cégen keresztül külföldi munkaerőt keresett. A két, romániai munkavállalási engedéllyel rendelkező Srí Lanka-i pék **2020. január 15-én** jelent meg Gyergyóditróban, és még aznap munkába is állt. A cég további 5 nepáli vendégmunkás alkalmazását jelentette be.
- A Srí Lanka-i pékek érkezését követő két hétben (**2020. január 15–26. között**) megalakul a „Migránsmentes Ditrót akarunk” zárt facebook csoport, ahol a falubeliek (a különböző sajtótudósításokban megjelent képernyőfotók alapján minősíthetetlen hangnemben) beszélték át a történeteket. A

⁸⁸ Lásd: <https://www.facebook.com/george.simion.unire/posts/2445547415666414> (letöltve: 2021. szeptember 5); <https://www.facebook.com/tomaceugen/posts/2747450325279636> (letöltve: 2021. szeptember 5)

⁸⁹ Lásd: <https://ditroipekseg.ro/rolunk> (letöltve: 2021. szeptember 5)

Facebook-kommunikációnak is köszönhetően hamarosan elszabadultak a „migránsellenes” indulatok.

- **Január 26-án**, a vasárnapi mise végén Biró Károly segédlelkész felhívta a helyiek figyelmét az idegenek ottani tartózkodása által kreált veszélyekre. A segédlelkész arra bízta a falusiakat, hogy a polgármestertől kérjék a helyzet megoldását.
- **Január 29-én délelőtt** a segédlelkész tüntetést szervezett a polgármesteri hivatal elé, ami a templomkertben folytatódott. A templomkertben Biró Károly gyűjtő hangú beszédet tartott az idegenek jelenlétének veszélyeiről, majd a résztvevők átvonultak a Művelődési Ház elé, ahol a Helyi Tanács ülésestart. A segédlelkész és több tucat falubeli részt vett a tanácsülésen, ahol előadták a vendégmunkások jelenlétével kapcsolatos panaszait. A polgármester február 1-re falugyűlést hirdetett.
- A pékek szállásadóját ért fenyegetések nyomán a cég a vendégmunkásokat előbb a közeli Szárhegyre, majd Gyergyószentmiklósról költözteti.
- **Január 29. – február 1.** között a falubeliek bojkottálják a pékség termékeit, amihez sokan csatlakoznak a környező településekről is. A cég forgalma érezhetően visszaesik.
- **Január 31-én** Jakubinyi György (akkor már nyugalmazott) érsek közleményben megróttá Biró Károly segédlelkészt, mondván: „egy olyan konfliktus középpontjába keveredett, ami meghaladja kompetenciáit és ami egyházunk álláspontjával nem egyezik”.⁹⁰
- **Február 1-én** a Művelődési Házban nagyszabású, több médiacsatorna által élőben közvetített falugyűlésre került sor. A polgármester által moderált eseményen mintegy 300 ember vett részt, a pékség tulajdonosai azonban személyesen nem jelentek meg. Levelüket a segédlelkész olvasta fel. Ebben azt ígérték, hogy nem alkalmaznak több vendégmunkást, amennyiben a következő fél évben helyi munkaerő jelentkezik a meghirdetett állásokra, a Srí Lanka-i pékeket pedig majd kivonják a pékárú-termelésből. A levélben bocsánatot is kértek a falusiaktól, amiért nem jól kommunikáltak le a vendégmunkások érkezését. A bocsánatkérést, illetve a cég által javasolt megoldást a gyűlés résztvevői nem fogadták el, és elhatározták, hogy egy petíciót szerkesztenek. A gyűlésen ugyan többen a bevándorlás okozta veszélyekre hívták fel a figyelmet, azonban a legtöbb hozzászólás a cég alkalmazottakkal szembeni bánásmódját nehezményezte (alacsony bérezés, fizetetlen túlórák, megalázó bánásmód). Ez alapján a cég és a falubeliek között mélyebb munkajogi konfliktus képe bontakozott ki, aminek csak egy epizódja a Srí Lanka-i pékek alkalmazása. A bevándorlásellenes keretezés mellett megjelenik, illetve dominánssá válik a munkajogi/kizsákmányolási keretezés.
- Szintén **február 1-én** a Nép Ügyvédje saját hatáskörben elindította az ügy kivizsgálását. Az ügyben kiadott sajtóközlemény megerősíti a munkajogi

⁹⁰ Lásd: <https://romkat.ro/2020/01/31/sajtokozlemenye-a-ditroi-esemenyek-kapcsan/> (letöltve: 2021. szeptember 5)

keretezést, hisz amellet érvelt, hogy egy korábban meglévő munkajogi konfliktus éleződött ki a Srí Lanka-i munkások érkezésével.

- **Február 2-án** a Hargita Megyei Munkaügyi Felügyelőség ellenőrzést hajtott végre, és 13.000 lejre büntette a Ditrói Pékséget a nem fizetett túlórák, illetve a nem megfelelő munkakörülmények miatt. A Diszkriminációellenes Tanács szintén kivizsgálást indított, amit a rendőrségre továbbított azzal a megjegyzéssel, hogy amennyiben nem lesz büntetőügy az esetből, saját hatáskörben folytatja a kivizsgálást.
- **Február 3-án** a cég 17 ember, köztük a segédlelkész ellen is feljelentést tett a rendőrségen gyűlöletkeltés és diszkriminációra való felbujtás vádjával.
- **Február 7-én** nyilvánosságra került a 2000 ditrói által aláírt petíció, amiben a cégnek az alkalmazottakkal szembeni rossz bánásmódját mutatták be (túlórák ki nem fizetése, pihenőszabadságok helyzete, verbális és fizikai bántalmazások). Ebben a kontextusban a külföldi munkások alkalmazását a közösség izgatásának nevezték. A cégtől a túlórák 5 évre visszamenő kifizetését, illetve helyiek alkalmazását kérték.
- **Február 11-én** a cég vezetői, illetve a segédlelkész találkoztak, és (in)formális egyezsége jutottak.

A gyergyóditrói eseményekről összességében több száz újságcikk jelent meg a magyar, a román nyelvű, illetve a nemzetközi médiában. Az 50 legnépszerűbb politikai oldalon 11-szer posztoltak a témával kapcsolatban. A legaktívabb az USR-PLUS volt 7 poszttal, amit a PMP követ 2 poszttal. Az AUR (George Simion) és a PRO Romania (Victor Ponta) 1-1 poszttal jelentkeztek.

Ahogy tágabban a román nyilvánosságban, úgy a vezető politikusok nyilatkozataiban is megjelent a teljesen nyílt magyarellenesség, ami a magyar közösség egészét szélsőséges rasszizmussal bélyegezte. Ezzel kapcsolatban érdemes Traian Băsescu 2020. február 3-i nyilatkozatát hosszabban idézni, mivel az több kapcsolódó toposzt egyesít. Băsescu állítása, hogy az RMDSZ által radikalizált magyarok a Székelyföldön élő románokkal is hasonlóan bánnak, és valójában ők maguk diszkriminálják a többséget, miközben diszkriminációt kiáltanak.

18. kép. Beszélgetés Traian Băsescuval a PMP 2020. február 3-i posztján⁹¹

„Traian Băsescu: Vezető politikusként megoszthatom Önökkel a Magyarországgal, illetve a magyarokkal kapcsolatos észrevételeim. Egy komplexusokkal teli nép. A komplexusaik miatt pedig nem tűrnek meg másokat maguk mellett. Ami Ditróban történt, nem az Orbán Viktor által finanszírozott sajtó, nem a Fidesz és nem a Jobbik hibája, hanem az RMDSZ politikájának az eredménye. Világosan szeretnék fogalmazni. Az a bánásmód, amit a Srí-Lanka-iak esetében láttunk ugyanaz, amit az adminisztrációban dolgozó magyarok a románokkal szemben alkalmaznak. Tehát ugyanúgy bánnak a románokkal, és a népesség radikalizálódása akkor kezdődött el, amikor Kelemen Hunor átvette az RMDSZ vezetését. Ő megrögzötten románellenes.

Riporter: Kelemen Hunor egy értelmiséginek tűnik, aki Markó Béla örököse...

T.B.: Nem összehasonlíthatók. [Kelemen] egy Markó-epigon. Markó egy bölcs politikus volt. Kelemen radikális, aki gyűlöli a románokat, gyűlöli a román ünnepeket. Emlékezzünk a Nemzeti Ünnepre. Kelemen Hunor és nem én jelentettem be, hogy nem vesznek részt a Nemzeti Ünnepen, hogy nem ismerik el a Nemzeti Ünnepet. Nem én mondtam ezt, nem is Orbán Viktor, hanem Kelemen Hunor, a román Kelemen Hunor. Tehát egyes csoportok radikalizálódása, mert nem mondhatjuk, hogy a teljes magyar népesség radikalizálódott, de egyes térségekben ez a radikalizálódás megtörtént, az RMDSZ felelőssége.

R: De mit nyer az RMDSZ, ha enklavizálja a kisebbséget?

T.B.: Uram, ez garantálja a létezését... Pőre hatalmas érdek kérdése, hogy azért követik el ezt a rengeteg disznóságot Romániában, hogy politikai létezésüket garantálják.

⁹¹ Lásd: <https://www.facebook.com/miscareapopulara.tv/videos/203431897500331/> (letöltve: 2021. szeptember 5)

Mert ez egy politikai disznóság, teljes mértékben felelőtlen politikai viselkedés.

R.: Főként, mivel azt állítják, hogy őket diszkriminálják Romániában...

T.B.: Ezt állítják Brüsszelben, mindenhol, a mai napig. Ön azt hiszi, hogy Brüsszelben mást csinálnak. Kipletykálják ezt az országot, ahol csak tudják.

R: De hát ők ugyanazt a gyűlöletbeszédet művelik, csak a bőrszín tekintetében. Hogy is mondjam, ez a kijelentés, hogy ők nem esznek olyan kenyeret, amit színesbőrű emberek készítettek...

T.B.: Ez csak azt mutatja, hogy mennyire eltorzultak. Ismétlem, eltorzította őket az RMDSZ politikája. Mert ha az RMDSZ értelmesen politizált volna, nem lett volna semmiféle hatása a Fidesz politikájának, vagy a Jobbik-nak, vagy a Magyarországról finanszírozott médiának. De az RMDSZ a magyar szélsőségeség vazallusa lett...⁹²

Victor Ponta posztjában a magyarellenesség cizelláltabban jelenik meg.⁹³ A politikus Ștefan Mandachi, a román médiában progresszívként megjelenő vállalkozó posztját osztja meg, aki miután elmondja, hogy a vállalkozó helyében minden áron megtartotta volna a Srí Lanka-i munkásokat, bejelenti, hogy Sepsiszentgyörgyön nyit majd éttermet, ahol kizárólag külföldieket fog alkalmazni:

„P.S. Nemsokára megnyitom az éttermemet Sepsiszentgyörgyön. Idegenek lesznek

92 „**T.B.** Pot să vă spun observațiile mele ca politician de vârf față de Ungaria și ungurii în general. Sunt un popor complexat. Iar complexele îl fac să nu suportă altcineva lângă ei. Iar ceea ce s-a întâmplat la Ditrău, nu este nici rezultatul presei finanțate de Viktor Orban (sic), nici al Fidesz-ului, nici al Jobbik-ului, ci este rezultatul politicii UDMR. Vreau să fiu foarte clar. Tratamentul pe care l-ați văzut la cei doi srilankezi, este tratamentul pe care se aplică românilor de către minoritarii maghiari din administrație. Deci același tratament se aplică românilor, iar radicalizarea populației a fost stimulată de când la conducerea UDMR-ului a venit Kelemen Hunor. El este un anti-român convins.

R: Kelemen Hunor pare un intelectual, un moștenitor al lui Marko Bela (sic)...

T.B.: Nu-l comparați. Este un epigon față de Marko Bela (sic), care a fost un politician înțelept. Kelemen Hunor este un radical, care urăște românii, urăște sărbătorile românești. Aduceți-vă aminte de Ziua Națională. Kelemen Hunor, nu eu am anunțat că ei nu participă că nu recunosc Ziua Națională. Nu eu am spus acest lucru și nici Viktor Orban n-a spus-o, ci Kelemen Hunor, românul Kelemen Hunor. Deci radicalizarea unor grupări, că nu putem spune că toți minoritarii unguri din România s-au radicalizat, dar sunt zone unde radicalizarea a prins și responsabil pentru acest lucru este UDMR-ul.

R: Și ce câștigă UDMR-ul dacă enclavizează minoritarii?

T.B.: Își garantează existența, domnul... E o chestie de interes meschin să își garanteze existența politică, fac această porcărie în România. Că e o porcărie politică, o acțiune politică absolut ireponsabilă.

R: Mai ales că ei pretindeau că sunt discriminați în România...

T.B.: Acest discurs au și la Bruxelles și peste tot, și acum. Să nu credeți că la Bruxelles fac altfel. Bârfesc această țară cât pot.

R: Ara ei de fapt același discurs al urii, legat de culoarea pielii în acest caz. Cum să spun, declarația această, că ei nu mănâncă pâine din mâinile unor oameni cu o culoare a pielii închisă ...

T.B.: Arată cât sunt de deformați. Cât sunt de deformați de politica UDMR-ului, repet. Dacă UDMR-ul ar fi avut o politică înțeleaptă, nu ar fi avut nici un efect politica Fidesz-ului, sau a Jobbik-ului, sau presa finanțată din Ungaria. Dar UDMR s-a plecat, a devenit un vasal al extremismului maghiar.“

93 Lásd: <https://www.facebook.com/victor.ponta/posts/2893327870707081> (letöltve: 2021. szeptember 5)

*ott, érte vagyok? Pedig nem terveztem. Azért, hogy a feudális gondolkodású bolondok tudják, és kerüljék el. Megtehetem, hogy a saját országomban betartsam a törvényeket, nemde?*⁹⁴

Ponta kommentárja szintén látszólag progresszív felhangú, de implicit módon „középkorú gondolkodásúnak” állítja be a magyarokat:

*„Még egyszer, gratulálok Ștefan. Amerikát (amire sokan mint a teljesítmény modell-jére tekintünk) bevándorlók építették fel. Megannyit becsülnék meg külföldön, és megannyian vesznek részt más országok gazdasági és társadalmi életében. Amikor Romániában azt látod, hogy egy egész falu (román állampolgárok, még ha magyar etnikumúak is) ki akar üzni két becsületesen dolgozó bevándorlót, középkorinak tűnik.”*⁹⁵

Az USR-PLUS által posztolt cikkekben szintén megjelennek magyarellenés, illetve civilizatórikus felhangok, azonban a megszólalásokat sokkal inkább egy, a kérdésre irányuló általánosabb romániai gazdasági és társadalmi perspektíva szervezi. A párt képviselői a ditrói esetet nem román-magyar optikából, hanem a romániai migráció szempontjából értékelik.

Egyrészt, a nyugat-európai demográfusok és társpolitikusok között kvázi konszenzus van abban a tekintetben, hogy a népesség utánpótlása nem oldható meg pusztán a belső reprodukcióra (születésszámokra) támaszkodva. A termékenység az összes európai országban tartósan a reprodukcióhoz szükséges érték alatt van. Így a népesség és a munkaerő utánpótlása, a jóléti ellátórendszer fenntartása nehezen képzelhető el bevándorlás nélkül. Maga a probléma, és az erre adott nyugat-európai válasz az úgynevezett migrációs átmenet elméletében jelenik meg a legtisztábban. A Heinz Fassmann és Ursula Reeger szerzőpáros által jegyzett munka⁹⁶ szerint az európai országok adaptálódtak (illetve a jövőben adaptálódniuk kell) a helyzethez, és amennyiben fenn akarják tartani a gazdasági fejlődést, befogadó migrációpolitikát kell kialakítaniuk. A befogadó politika mellett az elfogadó közvélemény az úgynevezett migrációs ciklus végpontja. A szerzők szerint Kelet-Európa államai „még nem” befogadó országok, de minden bizonnyal a nyugati államokhoz hasonló pályát fognak bejárni (illetve kell bejárniuk). Másrészt (és ezt Christian Joppke⁹⁷ fogalmazta meg inkább koherensen), a

94 Eredeti szöveg: „P.S. O să deschid cât de curând o franciză în Sfântu Gheorghe. Vor fi străini acolo, s-a priceput? Deși nu erau planificați! Asta ca să știe nebunii cu gândire feudală și să ne evite. Am voie să respect legea în țara mea, nu?”

95 Eredeti szöveg: „Bravo Ștefan, încă o dată. America (la care multi ne uitam ca la un model de performanță) a fost construită de emigranți - atât de mulți români sunt apreciați și participa la viața economică și socială din atât de multe țări / sa vezi în România de azi un sat întreg (cetățeni români - chiar dacă sunt de etnie maghiară) care goneste doi emigranți care munceau cinstit - pare de Evul Mediu!”

96 Fassmann, Heinz – Reeger, Ursula: *Old immigration countries in Europe. The concept and empirical examples*. In: Okolski, Marek (ed.): *European Immigrations: Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam University Press, 2012, 23–44.

97 Joppke, Christian: *Selecting by Origin. Ethnic Migration in the Liberal State*. Cambridge Mass., Harvard University Press, 2005.

nyugati liberális demokráciákban a hatvanas évektől kezdve teret (és legitimitást) veszített a bevándorlók (etnikai, kulturális, rasziális) eredet szerinti szelekciója. Legitim szempont a munkaerő-szükséglet (a menekültekkel kapcsolatos kötelezettségek és a családegyesítés mellett), az azonban nem legitim, ha egy állam azt méregeti, hogy a különböző eredetű népessegek milyen könnyen integrálhatók vagy asszimilálhatók. Munkaerőt és nem kurdokat, arabokat, vagy erdélyi magyarokat lehet importálni.

A 2015-ös menekültválságot követően ezek az elképzelések, amelyeket korábban az úgynevezett anti-populista norma alapján nem vitattak politikailag, a politikai vita homlokterébe kerültek. Míg a nyugat-európai államokban továbbra is ezek alkotják a fősodort, egyes kelet-európai államokban, elsősorban pedig Magyarországon egy erősen bevándorlás ellenes retorika kerekedett felül. Lényeges, hogy a kérdés kapcsán az USR-PLUS politikusai a migrációs átmenettel és az etnikai szelekció tilalmával kapcsolatos nyugat-európai konszenzushoz zárkóznak fel. Cristina-Mădălina Pruna,⁹⁸ – a migrációs átmenet elméletéhez hasonlóan – a gazdasági kontextusból indul ki, majd hitet tesz az antirasszista konszenzus gazdasági szükségessége mellett:

„A két Srí-Lanka-i munkás egy olyan valóságot jelenítenek meg, amit sok cég esetében a saját szemünkkel láthatunk. Ezek oda jutottak, hogy Ázsiából importálnak munkaerőt ahhoz, hogy folytatni tudják a tevékenységüket. A külföldi munkások segítik a román vállalkozások fejlődését. Mi több, adót fizetnek az állami költségvetésbe. Ennek ellenértékeként, ahogy minden más alkalmazott, jogokkal rendelkeznek az országban.

Tágabb összefüggésben, nem tudjuk elégszer hangsúlyozni, hogy az ország népessége előregszik. Egyes előrejelzések szerint 2040-ben a foglalkoztatottak száma 3 millió alá fog csökkenni, miközben a nyugdíjasok száma meghaladja majd a 7 milliót. Ez a kilátás meglehetősen ijesztő.

[...] Közgazdászként azt mondom, hogy ami Ditróban történik annak a példája, amikor a munkaerő iránti szükséglet meghaladja a kínálatot, a munkaadó pedig azt az utat választotta, hogy külföldről hoz munkaerőt, hogy biztosítsa a saját vállalkozása és ügyfelei számára az eredményeket. Így tisztelt Violeta Alexandru [munkaügyi miniszter], kérem, foglaljon állást az ügyben, és tegye ezt a kérdést a politikai napirend részévé. Hagyjuk a populizmust, a xenofóbiát és a rasszizmust, és próbáljuk megtalálni a választ a demográfiai és gazdasági jellegű problémáinkra.

⁹⁸ Lásd: <https://www.facebook.com/CristinaPruna.USR/posts/948722842191655> (letöltve: 2021. szeptember 5)

*Megoldások vannak, rajta hát, kezdjük el alkalmazni őket*⁹⁹

Talán érdemes megjegyezni, hogy a PMP politikusa, Mihail Gheorghe Neamțu, habár az USSR-hez viszonyítva kevésbé hallhatóan, megfogalmazta a migrációs átmenettel és „színvak” szelekcióval szembeni úgynevezett „populacionista” álláspontot is. E szerint a bevándorlókra nem lehet pusztán munkaerőként tekinteni, hanem figyelembe kell venni a befogadó többséghez viszonyított kulturális közelségüket-távolságukat is, miután az integráció/asszimiláció költségei ennek függvényében alakulnak. Ebből értelemszerűen következik az etnikai és kulturális szelektív migrációs politika.¹⁰⁰

„Mivelhogy Románia elérkezett erre a pontra [amikor intenzív munkaerőhiány alakult ki], számomra sürgetőnek tűnik, hogy az ukrainai, szerbiai és moldvai köztársaságbeli románok hazai munkaerőpiacon való jelenlétét segítsük elő. A román nyelvű migránsok integrációja egyben morális jóvátétel. Mellesleg, az európai térségből érkező migránsok minimális gazdasági és szociális terhet jelentenek. A terrorizmus, a dzsihád által súlytott országok nem kellene népességet exportálnak Európába. Nem csupán a rasszizmust és az autochtonista tribalizmust kell legyőzzük, hanem a globalista ideológiát is, ami tagadja a nemzeti érdek létét és a helyi kultúrák legitimítását. A latin mondás szerint est modus in rebus [arany középút].”¹⁰¹

99 Eredeti szöveg: „Cei doi muncitori din Sri Lanka sunt exponenții unei realități pe care o vedem în mai multe firme din țară. Acestea au ajuns să importe forță de muncă din Asia pentru a-și desfășura activitatea. Muncitorii străini ajută business-urile românești să se dezvolte. Mai multe decât atât, plătesc taxe și impozite care ajung la bugetul de stat. În schimbul acestora au drepturi așa cum are orice angajat în România. Problema mult mai largă, de care noi ca țară nu o discutăm îndeajuns este că populația României îmbătrânește. În 2040, conform unelor proiecții, numărul salariaților va fi sub 3 milioane, iar cel al pensionarilor va depăși 7 milioane. Lucrul acesta este extrem de îngrijorător. Ce se va alege atunci de economia României? Cine va mai produce valoare în economie dacă nu vom mai avea forță de muncă? Cum rezolvăm problema pensiilor? [...] Ca economist, vă spun că ceea ce se întâmplă în Ditrău este un caz clar de cerere care depășește oferta de muncă locală, iar angajatorul a ales să caute alternative peste hotare pentru a-și satisface nevoile și produce rezultate pentru clienții și business-ul său. Așa că, doamna Violeta Alexandru, vă rog să luați atitudine și să puneți pe agenda publică acest subiect. Haideți să nu lăsăm populismul, xenofobia și rasismul să fie răspunsul în fața unor probleme de natură demografică și economică. Soluții avem, haideți să începem să le implementăm!”

100 Lásd: <https://www.facebook.com/mihailgeorgheeamtu/posts/10217778653713018> (letöltve: 2021. szeptember 5)

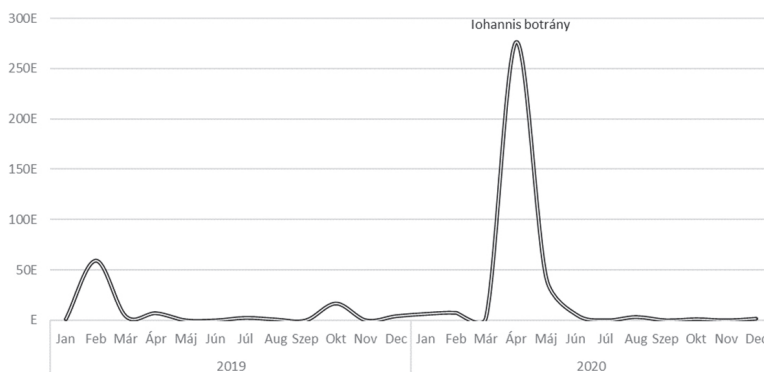
101 Eredeti szöveg: „Dar pentru că România se află în acest punct, mi s-ar părea urgentă stimularea prezenței românilor din Ucraina, Serbia și Republica Moldova pe piața de muncă autohtonă. Integrarea unor migranți vorbitori de limbă română reprezintă o reparație morală. În plus, muncitorii aduși din spațiul european presupun costuri economice și sociale minime. Țările afectate de terorism jihadist sau radicalism religios n-ar trebui să fie exportatoare de populații către Europa. Trebuie să combatem nu doar rasismul sau tribalismul autohtonist, ci și ideologia globalistă care neagă existența unui interes național sau legitimitatea culturilor locale. Vorba latinului, »est modus in rebus.«”

4.1.4. 2020. április – május: a Iohannis affér és a magyar követelések

A Székelyföld Autonómiájának a tervezetét Kulcsár Terza József és Biró Zsolt a Magyar Polgári Párt RMDSZ listán bejutott parlamenti képviselői nyújtották be a parlamentben 2019. december 18-án. Miután a képviselőház elmulasztotta azt megvitatni, hallgatólagosan átment az alsó házban és a szenátus elé került. Iohannis ezt a helyzetet használta ki 2020. április 29-én tartott beszédében, a PSD-t vádolva azzal, hogy az RMDSZ-szel összejátszva segítették át a törvényt. A szenátus még aznap elutasította a javaslatot. A beszéd miatt 2020. május 20-án az Országos Diszkriminációellenes Tanács 5.000 lej bírságot szabott ki az államelnökre a (az etnikai és faji alapú diszkriminációt tiltó) 137/2000-es Kormányrendelet 15. cikkelyének 1. és 2. bekezdésének a megsértéséért. A büntetést az államelnök fellebbezését követően a bíróság első fokon jóváhagyta.

Iohannis beszédének köszönhetően 2020 márciusa a magyar témájú bejegyzések vonatkozásában egyértelmű interakciós csúcs. Klaus Iohannis 2020. április 29-i videóposztja 90 ezres interakciószámot ért el, a videót pedig 1,8 millióan tekintették meg. A polémiahoz gyakorlatilag minden politikai szereplő hozzászólt. A témában összesen 104 bejegyzést posztoltak, amiből 48 generált ezer fölötti interakciószámot.

83. ábra. A magyar követelések topik által generált interakciók száma havi bontásban (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)



Iohannis megszólalását – amit az alábbiakban közlünk –, illetve a reakciók többségét is a magyar követelések topik alá soroltuk be elsődlegesen, maga a beszéd azonban a különböző magyarellenes topikok sajátos ötvözete. Előkerül benne az RMDSZ és a PSD közötti bűnös kapcsolat, ami itt gyakorlatilag ugyanazt az értelmezést kapja, amit korábban Băsescu kapcsán már bemutattunk, vagyis hogy a PSD önös hatalmi érdekeitől vezérelve egyenesen a magyar irredentizmus szolgálatába áll. Maga a beszéd több elemében is dehonesztáló, hisz Erdély magyaroknak való átjátszásáról, illetve „mérgező többségről” (*majoritate toxică*) beszél. Ez utóbbi amúgy jól beleillik Iohannis 2017 utáni különösen durva hangnemű PSD ellenes populizmusába, gyakorlatilag ez egészül ki egy korábban nem létező etnikai, a magyarokkal riogató elemmel.

19. kép. Iohannis posztja az autonómiatervezetről (2020. április 29.)



Klaus Iohannis

April 29, 2020 · 🌐

Este incredibil, dragi români, ce înțelegeri se fac în Parlament! PSD, ajutat de UDMR, a trecut o lege care acordă autonomie largă Ținutului Secuiesc. În timp ce ne luptăm cu pandemia, marele PSD se luptă în birourile secrete din Parlament ca să dea Ardealul ungarilor. E inacceptabil și, cât timp voi fi eu Președintele României, o asemenea lege nu va trece. Jó napot kívánok, Marcel Ciolacu! Oare ce v-a promis liderul de la Budapesta, Viktor Orbán, în schimbul acestei înțelegeri?



👍👎❤️ 49K

20K Comments 20K Shares

„Jó napot kívánok PSD [tört magyarsággal]! Hihetetlen kedves románok, hogy mi történik Románia parlamentjében. A PSD segített az RMDSZ-nek, hogy a Képviselőházon átmenjen egy törvény, ami széleskörű autonómiát biztosít a Székelyföld számára. Hihetetlen, hogy hova jutottunk a PSD-vel. Hihetetlen, hogy milyen megegyezéseket kötnek Románia parlamentjében. Miközben mi, vagyis én, a kormány, a különböző állami szervek a koronavírus járvánnyal harcolunk, a románok életéért harcolunk, azért harcolunk, hogy megszabaduljunk a világjárványtól, a PSD, a nagyszerű PSD, a parlament titkos irodáiban harcol, hogy átadja Erdélyt a magyaroknak. Jónapot Ciolacu [tört magyarsággal]! Vajon mit ígért Önnek Orbán Viktor, a budapesti vezető, ennek a megegyezésnek az ellenértékeként? Látjátok, kedves románok, ezt jelenti a mérgező többség, a PSD mérgező többsége. Ezért, kedveseim, talán jobban megértitek most, hogy miért akartam előrehozott választásokat. Én nem akarom, hogy a nemzetet érintő fontos kérdésekről a PSD határozzon. Én nem akarom, hogy ez a mérgező PSD-s többség Románia és a románok ellen határozzon. Ez tűrhetetlen. Ameddig én vagyok Románia elnöke, ilyen törvény nem léphet hatályba.”¹⁰²

102 A két perces beszéd teljes szövege: <https://www.facebook.com/watch/?v=3183955031828732> (letöltve: 2021. szeptember 5)

Iohannis beszéde széles hullámokat kavart a teljes politikai szférában. A vizsgált periódusban második legtöbb interakciót összegyűjtő poszt a Simioné, aki szintén Iohannisra reagált.¹⁰³ Az egy óra hosszú élő videó szerint az államelnök csupán politikai haszonszerzésre használta ki az ügyet, valójában pedig az egész politikai elit *“áruló, mert az RMDSZ, egy radikális és szeparatista etnikai párt bűntársa”*, akik a magyar kormány segítségével Románia szuverenitását szeretnék aláásni és a magyar lakosságot radikalizálni. A harmadik legtöbb interakciót gyűjtő posztot a PMP TV jegyzi egy Băsescuról szóló archív videóval, amiben a volt elnök kategorikusan elutasítja a területi autonómia lehetőségét.¹⁰⁴ A politikai szereplők mindegyike a román állam szuverenitásának védelmezőjeként lépett fel.¹⁰⁵ Továbbá a posztok rendszerint azt is megemlítik, hogy Romániában a kisebbségi kérdések megoldottnak tekinthető, az állam elegendő jogokat biztosít a nemzeti kisebbségeknek, és bármilyen jogbővítés értelmetlen lenne. Simion és Cumpănașu emellett az RMDSZ létjogosultságát is kétségbe vonja.

Érdemes megjegyezni, hogy ez az egyetlen olyan esemény, aminek kapcsán a PSD magyar tematikában megnyilvánul, mégpedig az áruló elit toposz Iohannis ellen fordításán keresztül.¹⁰⁶ A PSD több politikusa egy olyan videót posztol, ahol Iohannis egy csíkszeredai megmozduláson a székely himnusz hallgatja. Érdemes megjegyezni, hogy a PSD-ben a belső ellentétek is felszínre kerültek, és Viorica Dăncilă, kihasználva az esetet, lemondásra szólította fel Marcel Ciolacut.

Összességében elmondható tehát, hogy a román politikai szereplők számára az eset lehetőséget adott arra, hogy a magyar autonómia-követeléseket konszenzuálisan elutasítsák. Ebben – és bizonyos értelemben a magyarellenesség vonatkozásában – nem is annyira vita, mint inkább hitelességi verseny (*valence based competition*) játszódtott le köztük.

103 Lásd: <https://www.facebook.com/2212856535602171/posts/240202770391627> (letöltve: 2021. szeptember 5)

104 Lásd: <https://www.facebook.com/958364000868431/posts/920494588379286> (letöltve: 2021. szeptember 5)

105 Lásd: <https://www.facebook.com/181375448581167/posts/3137583456293670> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/360184320712594/posts/521008278806555> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/561681477298135/posts/2025329017600033> (letöltve: 2021. szeptember 5)

106 Lásd: <https://www.facebook.com/PartidulSocialDemocrat/posts/1977402289071542> (letöltve: 2021. szeptember 5)

20. kép. A PSD 2020. április 29-i posztja, a székely himnusz hallgató Iohannisról

A kis Iohannis három éve még a székely himnusz hallgatta Románia nemzeti himnuszát követően, és Románia zászlóját székely zászlóra cserélte. A kis Iohannis számára Székelyföld és Románia különálló államok saját zászlókkal és himnuszokkal. Álarca nélkül Iohannis az elektorális meghunyászkodás kisstílusú kifejeződése marad. Aki interetnikus feszültséget szít. Undorító a kis Iohannis politikai kétségbeesése.

Partidul Social Democrat 2020. április 29. · 0

Șerban Nicolae, senator #PSD: "#secuiulohannis

Măruntul Iohannis, încă de acum trei ani, asculta "îmnul Ținutului Secuiesc" la rând cu Îmnul Național al României și schimbă drapelul României cu "steagul Ținutului Secuiesc". Pentru măruntul Iohannis România și "Ținutul Secuiesc" sunt state diferite, pe picior de egalitate, cu imn și drapel propriu fiecare.

Fără mască, Iohannis rămâne un mărunt rostitor de abjecții electorale. Și un instigator la conflict interetnic. Urâtă e disperarea politică a măruntului Iohannis..."

Fordítás megtekintése



4.1.5. 2020. június – december

Utolsó periódusunkban a magyar tematikát az AUR uralja, leszámítva a decemberi kormányalakítást megelőző időszakot. Ez utóbbi periódusban az USR, illetve a PSD posztoltak különböző, az RMDSZ-szel kapcsolatos tartalmakat, amelyeket a retrográd RMDSZ, illetve az RMDSZ, mint politikai partner toposzokhoz sorolhatunk. Ezen kívül a magyar téma az AUR választási kampányában került elő erőteljesen.

Ahogy a 82. ábrán már láthattuk, ehhez köthetően van a szélsőséges magyarok tematikának egy újabb jelentős felfutása. Simion a kampány során leginkább a Hargita és Kovászna megyei románok „siralmas helyzetét” tette szóvá, és a szószólójukként lépett fel. Az alábbi videóposztjában Simion a sepsiszentgyörgyi román katona emlékművénél rótt le tiszteletét december elseje előtt. A videó során Simion RMDSZ-ellenes üzeneteket fogalmazott meg, amelyek szerint a párt etnikai gyűlöletet szít. Üzenete ugyanakkor ambivalens: formálisan minden Hargita és Kovászna megyeihez szól, valójában azonban kiérezhető, hogy a helyi ro-

mánokat hagyta magukra a „bukaresti állam”.¹⁰⁷ Ugyancsak ebben a témában Tănase posztját emelhetjük ki, amely az RMDSZ-t azzal vádolja, hogy a háttérből kormányozza Romániát, miközben a magyar kormány segítségével erdélyi földeket vásárol fel és fektet be, gyakorlatilag „társ-szuverén” lépve elő a régióban.¹⁰⁸

21. kép. Simion sepsiszentgyörgyi posztja (2020. november 26.)



Sepsiszentgyörgyön is megálltunk, hogy elmondhassunk, az RMDSZ-nek nem szabadna bejutnia a parlamentbe, mert interetnikus gyűlöletet szít.

Sepsiszentgyörgyön az ország közepén és Decebal Kovásznájában is megálltunk. Virággal a kezünkben azoknak, akik az országunkért harcoltak. Hogy egy szuverén országunk legyen, amelyiknek minden egyes állampolgárára gondja van. Sajnos az ország, a jelenlegi kis állam Bukarestben nem vigyáz az állampolgáira. Hátrahagyva őket elfeledkezik róluk. Mi nem fogjuk megengedni, hogy bárkit is hátrahagyjanak, még akkor sem, ha Székelykeresztúron, Uzonban vagy Sepsiszentgyörgyön él. Ha Maroshévízen, Balánbányán vagy Csíkszeredában él. Hargita, Kovászna és Maros megye minden lakója Románia fia, akire vigyáznunk kell. És egy üzenet Hargita, Kovászna és Maros megye minden lakójának. Vessenek véget az RMDSZ-nek nevezett maffia-jellegű szervezetnek. Ha a bukaresti pártok a románokat osztották meg, akkor az RMDSZ etnikumközi gyűlöletet szított. Az RMDSZ Hargita és Kovászna megyéket az ország szegénységi

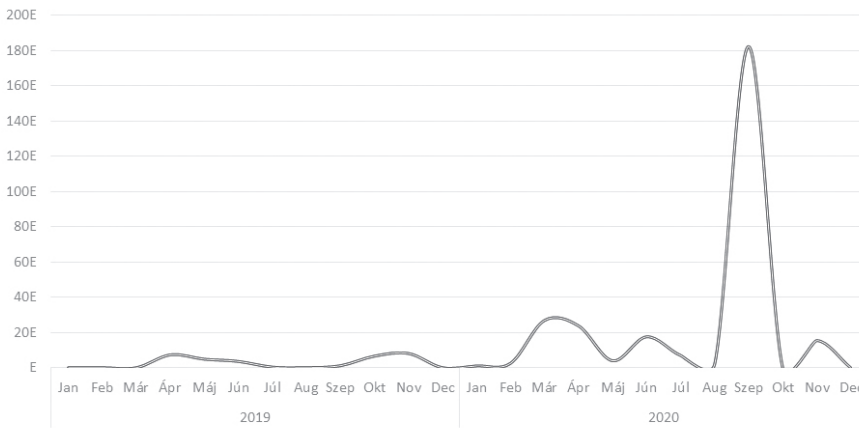
107 Lásd: <https://www.facebook.com/2212856535602171/posts/2914381965449621> (letöltve: 2021. szeptember 5)

108 Lásd: <https://www.facebook.com/103445844473825/posts/216829386468803> (letöltve: 2021. szeptember 5)

gócpontjaivá változtatta. Itt az ideje, hogy nemet mondjunk a szeparatizmusra, a megosztásra, és hogy igent mondjunk a szeretetre. Ideje, hogy igent mondjunk Románia minden állampolgárának az egyesülésére. Senkit nem fogunk hátra-hagyni.

A Magyarországgal kapcsolatos megnyilatkozások közül szintén Simion posztjai emelhetők ki, aki a gazdasági protekcionizmus jegyében kritizálja a Magyarországról érkező importárakat.

84. ábra. A Magyarország topik által generált interakciók száma havi bontásban (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)



4.2. Médiaoldalak

Ahogy már érintettük, összesen 656 (több mint 600 interakciót generáló) magyar témájú posztot elemeztünk, amelyeknek médiatípusok szerinti megosztása igen egyenlőtlen. A posztok több mint fele és az interakciók közel fele az országos hírportálokhoz kötődik, ami mellett a kultúra-szabadidő magazinoknak (különösen a Historia történelmi magazinnak), illetve a print médiatermékek Facebook-oldalainak van jelentős szerepe a magyarokról szóló diskurzus alakításában. Ezzel szemben a sportújságokban, a bulvár magazinokban és a Trinitasban elenyésző a magyar témájú cikkek száma.

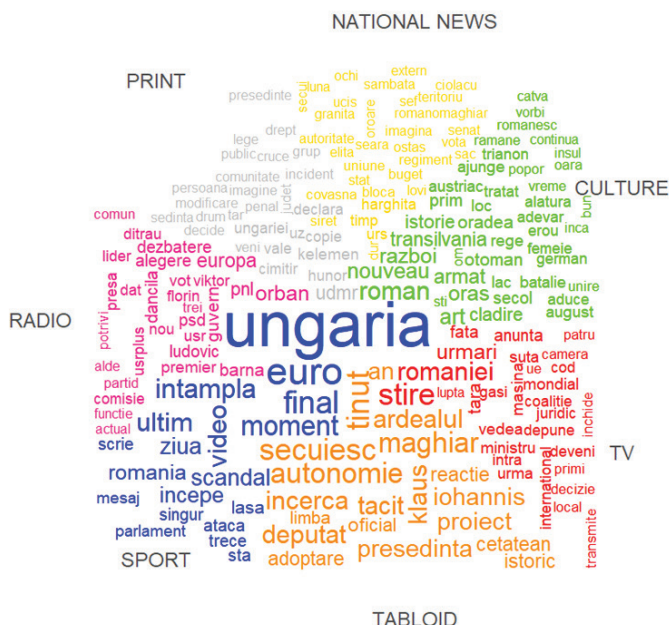
15. táblázat. A több mint 600 interakciót generáló magyar témájú poszt és a hozzájuk tartozó interakciók megoszlása médiatípusok szerint

	Posztok		Interakciók	
	Szám	%	Szám	%
Országos hírportál	341	52,0	491 348	48,9
Kultúra, szabadidő	101	15,4	223 425	22,3
Print média	109	16,6	128 433	12,8
Rádióadók	49	7,5	65 776	6,6
Televízióadók	30	4,6	59 025	5,9
Sport	18	2,7	24 429	2,4
Bulvár	6	0,9	8 902	0,9
Trinitas	2	0,3	2 771	0,3
Összesen	656	100	1 004 109	100

A 85. ábra a leggyakrabban előforduló szavakat mutatja médiatípusonként. A Trinitas esetében nem ábrázoltuk a szavakat (itt két magyarországi ortodox pap-pal készült interjú került be a szövegtörzsbe). A bulvár (tabloid), illetve a sport esetében szintén érdemes kiemelni, hogy kevés posztról van szó, így az ezekben szereplő szavak gyakorisága a teljes szövegtörzsben az ábrán szereplőnél kisebb.¹⁰⁹ A sport esetében az *Ungaria* (Magyarország), *final* (végső), *atacă* (támad), *trece* (elmegy) szavak a sporteseményekre utalnak, míg a *scandal* (botrány) kifejezés az őket kísérő polémikra (szurkolók viselkedése, magyarellenes rigmusok stb.). A bulvár esetében első látásra meglepő, hogy az *autonomie* (autonómia), *Ținut Secuiesc* (Székelyföld), *Klaus Iohannis, deputat* (képviselő) szavak uralják a szövegtörst. Ez annak köszönhető, hogy a 2020. áprilisi Iohannis incidens a bulvár médiában is megjelent és interakciókat generált. A kulturális (történelmi) magazinok képeznek még egy jól elkülöníthető kategóriát, ahol a történelmi szembenállásra utaló *război* (háború), *armat* (fegyveres), *Trianon* szavak mellett megjelenik például az *Art Nouveau* kifejezés, ami – mint azt látni fogjuk – a Nagyvárad szecessziós örökségét tárgyaló posztokhoz köthető. A többi médiatípusba a politikai eseményekkel kapcsolatos szavak (politikusok, pártok nevei, parlamenti tevékenységre utaló kifejezések) a helyi színes tudósításokra utaló kifejezésekkel keverednek, illetve megjelenik az Úz-völgye kifejezés is.

¹⁰⁹ Az ábra a szavak gyakoriságát súlyozatlanul mutatja az egyes médiatípusok esetében.

85. ábra. A legtöbbször előforduló szavak (szófélhő) a médiaoldalon közzétett magyar vonatkozású posztokban. Médiatípusok szerint; 600 interakció fölötti posztok, 2019–2020.



A magyarokkal kapcsolatos médiaposztkban szintén túltengenek a negatív (magyarellenes) tartalmak: a posztok 58 százalékát kategorizáltuk ilyenként. A semleges hangvételű bejegyzések aránya 32, a magyarokat pozitív színben feltüntetőké pedig mindössze 10 százalék.

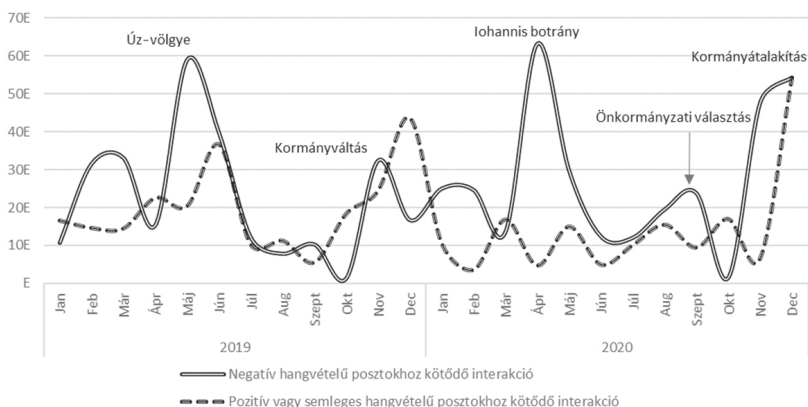
16. táblázat. A magyar témájú posztok hangneme szerinti megoszlása
(600 interakció fölötti posztok, 2019–2020)

	Posztok	Interakciók
Negatív	58,4	59,4
Pozitív	9,8	12,3
Semleges	31,9	28,3

A politikai posztokhoz hasonlóan a média esetében is elmondható, hogy a különböző, magyarokkal kapcsolatos incidensek kapcsán szaporodnak meg a magyarellenes írások, illetve interakciók.

4.2. Médiaoldalak

86. ábra. A magyar témájú médiapostok által generált interakciószám a poszt hangneme szerint havi bontásban (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)



A cikkek manuális kódolása és többszöri újra csoportosítása után 13 topikot különítettünk el. Ezek a (1) „történelmi szembenállás”, (2) a „színes” (helyi hírek, sport-hírek, kékfény, medvetámadások stb.), (3) a „magyarok pozitív hozzájárulása”, illetve a „magyarok és románok közötti együttműködés”, (4) a „magyar követelések” (autonómia, nyelvhasználat stb.), (5) az „anyaországgal, magyar nemzetpolitikával foglalkozó posztok”, (6) az „RMDSZ-t említő semleges tudósítások”, (7) a „magyar szélsőségekkel foglalkozó posztok”, (8) a „retrográd RMDSZ” topik, (9) a „magyar tisztségviselőkkel” foglalkozó posztok, (10) a „magyar vonatkozású incidenseket” (Úz-völgye, Gyergyóditró) tárgyaló bejegyzések, (11) a „magyarok román nyelvtudásával” foglalkozó posztok, (12) illetve a „jó magyar” toposza. A posztok 22 százalékát soroltuk az egyéb kategóriába.

17. táblázat. A magyar témájú médiapostok megoszlása topikok szerint (1000 fölötti interakciót generáló posztok, 2019–2020)

	Posztok		Interakciók	
	Szám	%	Szám	%
Történelmi szembenállás	75	11,4	147 071	14,6
Színes	77	11,7	124 082	12,4
Hozzájárulás, együttműködés	52	7,9	123 245	12,3
Magyar követelések	78	11,9	103 166	10,3
Magyarország	53	8,1	78 036	7,8
RMDSZ semleges	71	10,8	77 436	7,7
Magyar szélsőség	22	3,4	52 378	5,2
Retrográd RMDSZ	30	4,6	43 534	4,3
Magyar tisztségviselők	26	4,0	30 907	3,1
Incidens	17	2,6	20 030	2,0

Román nyelvtudás	6	0,9	9301	0,9
Jó magyar	3	0,5	4253	0,4
Egyéb	146	22,3	190 670	19,0
Összesen	656		1 004 109	

A topikok tartalmának ismertetésében a politikai posztok esetében már bemutatott periodizálásra támaszkodunk. Az egyes periódusoknál mutatjuk be az őket domináló topikokat, majd – periódusok tárgyalása után – külön kitérünk a kevesebb posztban megjelenő, illetve kisebb számú interakciót generáló topikokra.

A témánk szempontjából kevésbé jelentőségteljes színes, illetve egyéb kategóriákat nem fogjuk külön tárgyalni. Érdemes kiemelni ugyanakkor, hogy a legnépszerűbb posztok közé tartozik egy Hargita megyei medvetámadásról tudósító poszt,¹¹⁰ illetve az az eset, amikor egy székelyudvarhelyi üzletember vert meg egy helyi rendőrt.¹¹¹ A Magyarországról szóló hivatkozások is hasonló tematikus tömböt alkotnak, ezekben általában a szomszédos ország vagy Budapest valamilyen összehasonlítás alapját képezik.¹¹²

18. táblázat. A minőségi elemzésben elkülönített periódusok jellemzői. Médiaoldalak, 2019–2020

Periódus	Események	Posztok, interakciók	Lefontosabb topik(ok)
2019. január – április	-	Átlagos	Történelmi szembenállás, hozzájárulás-együttműködés
2019. május – június	Úz-völgyi incidens, pápalátogatás	Kiemelkedő	Hozzájárulás-együttműködés, szélsőséges magyarok
2019. július – 2020. március	Kormányváltás, Srí Lanka-i pékek Ditróban	Alacsony	Történelmi szembenállás, magyar szélsőség, anyaország
2020. április	Iohannis incidens	Kiemelkedő	Magyar követelések
2020. május – december	Önkormányzati választás, kormányalakítás	Átlagos	Történelmi szembenállás, Magyarország

110 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/2547489051936963> (letöltve: 2021. szeptember 5)

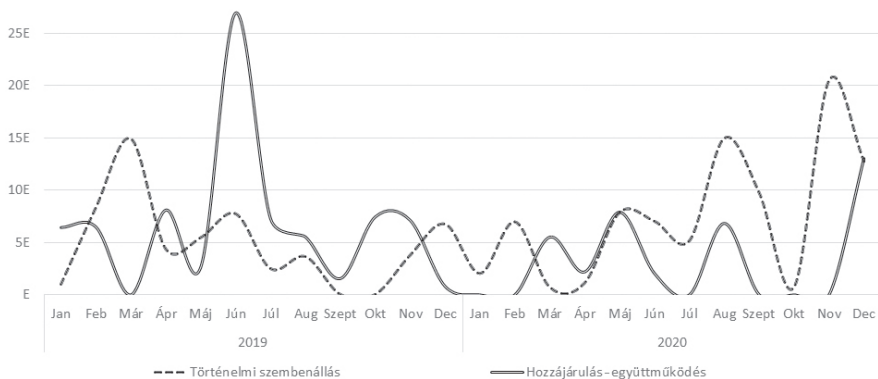
111 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/2438646322821237> (letöltve: 2021. szeptember 5)

112 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/2504515829567619> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/113568595342272/posts/2424309244268184> (letöltve: 2021. szeptember 5)

4.2.1 2019. január – április: a történelmi tékák túlsúlya

A történelmi megközelítés fontos jellemzője a magyarokkal kapcsolatos diskurzusnak. Ennek egyik mutatója, hogy önmagában a Historia történelmi magazin közel 20 százalékkal részesül a magyar témájú posztokhoz tartozó interakciókból. A történelmi tematizálás két tág topikon keresztül jelenik meg, mégpedig a magyar-román történelmi szembenállásra, a magyar-román együttműködésre, illetve pozitív hozzájárulásra fókuszáló posztokban. Ezek az összes vizsgált periódusban jelen vannak, mivel azonban 2019 január–áprilisában a leggyakrabban megjelenő két topik, itt tárgyaljuk őket.

87. ábra. A történelmi szembenállás, illetve a hozzájárulás/együttműködés topikokhoz tartozó interakciók alakulása havi bontásban (600 interakció fölötti posztok; 2019–2020)



A magyarok és a románok közötti történelmi szembenállással foglalkozó posztok közül sok a román történettudományban kanonikusnak számító, a közoktatásban használt tankönyvekben is széleskörben tárgyalt témákat eleveníti fel, mint Horea Cloșca és Crișan féle parasztfelkelés,¹¹³ 1848/49-es események,¹¹⁴ vagy a Korvin Mátyás és Ștefan cel Mare közötti moldvabányai csata. Külön altémaként jelenik meg a Trianon, illetve az első világháború eseményei, többek között a 2019-es magyarországi hadjárat és Budapest elfoglalása.¹¹⁵

Ez utóbbi kapcsán jelenik meg a „11-es Siret Hadtest” története, amit eredetileg Costel Crângan (még 2016-ban, 2017 és 2018-ban) az Adevărulban megjelent cikkei ismertettek meg a szélesebb közönséggel. Crângan az eredeti cikkében Alexandru Tudor történelemtanárt szólaltatta meg, aki szerint az 1913-as román-bol-

113 <https://www.facebook.com/HistoriaRomania/posts/3849022791796815> (letöltve: 2021. szeptember 5)

114 <https://www.facebook.com/HistoriaRomania/posts/3690133531019076> (letöltve: 2021. szeptember 5)

115 <https://www.facebook.com/HistoriaRomania/posts/3573970625968701> (letöltve: 2021. szeptember 5)

gár, majd az 1919-es román-magyar háborúban résztvevő hadtest történetét a kommunista periódusban tudatosan elhallgatták, és ebben a tekintetben 1989-et követően sem történt döntő változás:

„A kommunista ideológusok úgy vélték, hogy hiba lenne, ha a románok bolgár és magyar »elvtársaikkal« folytatott háborúi bekerülnének a történelemkönyvbe, főként, hogy ezek alapján olyan területi követelések képezték, amelyek még napjainkban is borzolják a kedélyeket. Így hát a szőnyeg alá söpörték a szemetet, abban a reményben, hogy senki sem fogja megtalálni, vélekedik Alexandru Tudor történelmtanár.”¹¹⁶

A Crâangan által „feltárt” „eltagadott történet” nem másra világít rá, mint a magyarok barbarizmusára és bestialitására. Az Antena1 által 2019-ben összesen 13-szor és a Historia által további 4-szer posztolt, összesen több mint 40 ezer közvetlen interakciót generáló bejegyzés szerint a következő olvasható:

22. kép. Az Antena1 posztja a 11-es Siret Hadtestről (2019. február 24.)

„Az 1919-es román-magyar háború során, több mint 500 román hőst – a 11-es Siret Hadtest elit katonáit – öltek meg a székelyek és a magyarok a mai Hargita és Kovászna megyék területén. A horror minden képzeletet felülmúlt: karóba húzás, kerékbe törés, mint Horea, Cloșca és Crișan idejében, kivájt szemek, levágott orrok. A holttestek négy napon keresztül feküdtek temetetlenül.”¹¹⁷



¹¹⁶ https://adevarul.ro/locale/galati/istoria-nessiuta-regimentului-11-siret-armata-elita-fost-decimata-miseleste-razboiul-romano-maghiar-1_58b821e65ab6550cb8f6d0e9/index.html (letöltve: 2021. szeptember 5)

Eredeti szöveg: „Ideologii comunisti au considerat că ar fi o mare eroare de imagine să se scrie în cărțile de istorie despre luptele dintre români și »tovarășii« bulgari și maghiari, mai ales că la mijloc erau pretenții teritoriale care și în vremurile noastre încă mai agită spiritele. Așa că s-a aruncat gunoiul sub preș, în speranța că nu va îndrăzni nimeni să-l caute acolo, este de părere profesorul de istorie Alexandru Tudor.” Lásd:

¹¹⁷ <https://www.facebook.com/antena1official/posts/2622697784413212> (letöltve: 2021. szeptember 5)

A magyar-román szembenálláshoz kapcsolódó további altéma a magyar elnyomás, amit történetileg gyakran asszociálnak a magyar nemességgel. Az alábbi, mintegy 6000 interakciót generáló poszt ugyanakkor amellett érvel, hogy a magyar, mint olyan egy nemesi öntudattal rendelkező nemzet, ami meghatározza a nem magyarokhoz való viszonyulásukat (felsőbbrendűségi tudatukat):

„A magyarok mindig is nemesi nemzetnek tekintették magukat, mint a lengyelek, nem mellékesen és ugyanolyan problémákat okozva a történelmük során. Ez egy történelmi jelenség, aminek a gyökerei mélyen az 1918 előtti időkre nyúlnak. A XIX. század közepén Csehországban 828 lakosra jutott egy nemes, Lombardiában és Velencében 300 lakosra..., ezzel szemben a tömbben magyarok által lakott területeken 8 lakosra jutott egy nemes, mondja Paul Lendvai. Még pontoszerűbb Hanák Péter a »Kert és műhely« című munkájában: a magyar nemzeti öntudatot és karakternvonásokat a nemesi réteg határozta meg. Mit sikerült ebből a magyar társadalom többi részének átadni? Elmondja Paul Lendvai, magyar történész: előítéleteket, felsőbbrendűségi komplexust, kaszt-tudatot, úrhatnámsságot és állhatatlanságot...”¹¹⁸

A magyar hozzájárulás, magyar-román együttműködés topikot több altémára oszthatjuk. Ezek közül az első a magyar kulturális örökség, amely a 2019. január-áprilisi időszakban erőteljesen megjelenik a Nagyváradi szecessziós építészeti örökségét bemutató cikkeken keresztül. Ennek apropója, hogy a várost Ilie Bojan polgármester kezdeményezésére felvették a szecessziós városok listájára. Hasonló folyamattal állunk szemben, mint a szász kulturális örökség esetében, amely megtalálta a helyét a román nemzeti kánonban. A polgármester városimázs építő tevékenységébe illeszkedő akció során Váradi (Budapesthez hasonlóan) mint fejlett, polgárosodott, nyugati jellegű város jelenik meg.

¹¹⁸ Eredeti szöveg: „Ungurii s-au considerat întotdeauna o națiune »nobilă«, ca și polonezii, de altfel, dar la fel de păgubos ca și aceștia în istorie. A fost un fenomen istoric cu rădăcini mult anterioare anului 1918. »La mijlocul secolului al XIX-lea, un nobil revenea în Boemia la 828 de locuitori, în Lombardia și Veneția la 300 de locuitori... și, în zonele locuite compact de maghiari, chiar și la 8 locuitori« (Paul Lendvai). Și mai precis și mai concis e Peter Hanák în al său eseu istoric, »Grădina și atelierul«: »Conștiința națională și caracterologia națională ungară au fost determinate de păturile nobiliare conducătoare«. Ce au reușit să transmită membrii acestei caste restului societății maghiare? Ne spune același Paul Lendvai, istoric ungar, de altfel: »Prejudecăți, un complex de superioritate, ifose de castă, fire ușuratică și frivolitate...”¹¹⁸

23. kép. A Historia posztja Nagyvárad szecessziós örökségéről

Mi a közös Nagyváradban, Budapestben és Barcelonában? Nagyvárad, Budapest és Barcelona mellett a szecessziós városok listáján. Nagyvárad az egyetlen az országban, amely bekerült az európai szecessziós városok hálózatába.



A topik második gyakran megjelenő altémája a magyar származású személyek bemutatása, akik közül Pulitzer József,¹¹⁹ Barabási Albert-László,¹²⁰ Benyovszky Móric,¹²¹ Almássy László¹²² és (a román-magyar-szerb) nemzeti hősként megemlékezett Hunyadi János¹²³ emelhető ki.

Láthattuk, hogy a politikusok magyarokkal kapcsolatos megnyilvánulásait ebben a periódusban a retrográd RMDSZ toposz uralta. Ez a médiában is megjelent, habár jóval kisebb súllyal. Ide kötődik a Digi24 egyik jelentős számú interakciót generáló híre,¹²⁴ amely szerint a lohannist támogató Német Demokrata Fórum visszautasította az RMDSZ pártkongresszusára szóló meghívást. A médiaoldalak gyakran számoltak be politikusi nyilatkozatokról is. Ilyen volt Tudose véleménye¹²⁵, aki az RMDSZ kongresszusi döntését kritizálta, miszerint az erdélyi magyarok hivatalos szimbólumai lettek a magyar zászló és a magyar himnusz. Tudose szerint: „*Mindenki azt énekel otthon, a tusoló alatt, amit akar, de odakint Románia van*”. Az RMDSZ tevékenysége kapcsán még kiemelkedő ügy a büntető törvénykönyv módosításának elfogadásának támogatása volt, melyben a sajtó kiemelte a magyar párt döntő szerepét is.¹²⁶

119 <https://www.facebook.com/HistoriaRomania/posts/3843276922371402> (letöltve: 2021. szeptember 5)

120 Lásd: <https://www.facebook.com/Adevarul/posts/10157349748776243> (letöltve: 2021. szeptember 5)

121 <https://www.facebook.com/HistoriaRomania/posts/2683126321719807> (letöltve: 2021. szeptember 5)

122 <https://www.facebook.com/HistoriaRomania/posts/3845720338793727> (letöltve: 2021. szeptember 5)

123 Lásd: <https://www.facebook.com/Adevarul/posts/10157598344286243> (letöltve: 2021. szeptember 5)

124 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/2438908912794978> (letöltve: 2021. szeptember 5)

125 Lásd: <https://www.facebook.com/109837159037642/posts/2189533747734629> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/60005271242/posts/10156316762861243> (letöltve: 2021. szeptember 5)

126 Lásd: <https://www.facebook.com/60005271242/posts/10156450041741243> (letöltve: 2021. szeptember 5)

4.2.2. 2019. május – június: az úz-völgyi incidens és a pápalátogatás

Az úz-völgyi események a média esetében is interakciós csúcst generáltak. Az ehhez kötődő események közül ugyanakkor az RMDSZ és PSD-ALDE közti együttműködés felfüggesztése generálta a legtöbb interakciót,¹²⁷ miközben számszerűen az incidensről tudósító posztok voltak jelen nagyobb számban. A médiában szintén nagy visszhangot keltett, hogy a politikai posztok kapcsán már tárgyalt „civil akciócsoport” szemeteszsákokkal takarta le dărmănești-iek által felállított kereszteket. A posztok leterített román keresztekről, megszentésgtelenített katonasírokról írtak.¹²⁸

24. kép. Az Antena1 úz-völgyi incidensről szóló cikke (2019. május 17.)

- **MEGSZENTÉGTLENÍTÉS! A magyarok szemeteszsákokkal borították le a román hősök keresztjeit az Úz-völgyi temetőben!!!** „Illegálisan lettek felállítva”

A magyarok CSAK az első és második világháborús román hősök keresztjeit takarták le szemeteszsákokkal és ragasztószalaggal. Ezek a lelkek az Úz-völgyi Nemzetközi Temetőben nyugszanak orosz, szerb, olasz és osztrák katonák mellett. Hasonlóképpen, a román hatóságoktól követelték, hogy kérjenek elnézést a „szentégtörésért”.



A témában Kelemen Hunor nyilatkozata is nagyobb érdeklődést keltett. Kelemen szerint az esettel „Románia megmutatta igazi arcát”. Erre a bejegyzésre a kommentelők nagy többsége negatívan reagált. A Digi24 cikke az incidens nyomán Kolozsváron megrendezett interetnikus szolidaritási tüntetésről is beszámol, il-

127 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/2657249957627538> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/164792335580/posts/10161862674650581> (letöltve: 2021. szeptember 5)

128 Lásd: <https://www.facebook.com/113568595342272/posts/2553307861368321> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/1213530271996644/posts/2778748965474759> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/1213530271996644/posts/2779479892068333> (letöltve: 2021. szeptember 5)

letve megszólaltatott egy román személyt, aki bocsánatot kér nemzettársai nevében.¹²⁹

Meg kell jegyezni, hogy a periódus másik jelentős eseményéről, Ferenc pápa csíksomlyói látogatásáról a román média fősodra pozitív hangnemben tudósított, amit a TVR1 alábbi beszámolója példáz:

25. kép. A TVR1 2019. június 1-i tudósítása II. Ferenc pápa csíksomlyói látogatásáról

Több mint 85 ezer ember, románok, magyarok és több mint 1500 külföldi várta a pápát Csíkszomlyón

Énekszóval és reménységgel. Így várta a Szentatyát a közel 100.000 Csíksomlyón összegyűlt zarándok. Nehezen lehetett odajutni a hidegben és sárban. Sok volt az öreg, a beteg, sokan gyermekeket fogtak a karjukban. De mindenkinek a szemében lelkesedés tükröződött. Még az eső is elállt, amikor Ferenc megérkezett,

a zarándokok pedig egy hangon énekeltek. Mosolygó arcok, az ég felé emelt tekintetek, imára kulcsolt kezek. A Szent Liturgia mindenki szívét felemelte, aki Csíksomlyón volt. A Szentatya megáldotta a számára oly kedves gyermekeket. Ezt követően a jelenlévők a pápával és szertartást vezető papokkal együtt részesültek a Szentáldozás szentségében. Ferenc Pápa arany szegfűt ajándékozott a csíksomlyói Mária Kegyszobornak, ami a legrégibb és legnemesebb ajándék, amit a pápák a világ legnagyobb kegyesobrainak adnak.¹³⁰



129 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/2680544758631391> (letöltve: 2021. szeptember 5)

130 Eredeti szöveg: „Cu cântec și speranță. Așa l-au așteptat pe Sfântu Părinte cei de aproape 100.000 de pelerini adunați în Șumuleu Ciuc. În frig și noroi cu greu ajungeau. Mulți bătrâni, mulți bolnavi, mulți cu copii în brațe. Dar entuziasmul le se citea tuturor în ochi. Chiar și ploaia s-a oprit când Francisc a sosit, iar pelerinii au cântat într-un glas. Zâmbete, priviri îndreptate spre cer și mâini împreună pentru rugăciune. Sfânta Liturgie a înălțat sufletul tuturor prezenți la Șumuleu Ciuc. Sfântul Părinte a binecuvântat copii atât de dragi lui. Apoi pelerinii au primit Sfânta Împărtășanie împreună cu Papa Francisc și cu preoții care au celebrat liturgia. Papa Francisc a oferit sanctuarului Maria un trandafir de aur, unul dintre cele mai vechi și mai nobile daruri pe care Suveranii Pontifi le fac marilor sanctuare ale lumii.”

4.2.3. 2019. július – 2020. március: elnökválasztás, gyergyóditrói incidens

A 2019. júliustól – 2020. márciusig tartó periódus nem generált számottevő interakciós csúcsot, bár az elnökválasztás némiképp megemelte a magyar témájú posztok és a rájuk érkező interakciók számát (77. ábra). Az elnökválasztási kampány eseményei közül a Kelemen Hunor elnökjelöltségével kapcsolatos hírek azok, amelyek a periódushoz képest magas interakciós számot gyűjtöttek össze. Ezekben belül is kiemelkedik Kelemen nyilatkozata, amelyben magát mint magyar jelöltet ajánlja.¹³¹ Jellemző egyébként, hogy az RMDSZ-szel kapcsolatos híreket egy-egy szuggesztív fotó vagy szalagcím keretezi. Ebben az esetben a szerkesztők olyan képet mellékeltek, ami komikussá teszi magát a bejegyzést.

26. kép. A Digi24 posztja Kelemen Hunor elnökjelölti kampányáról (2019. szeptember 7.)

Kelemen Hunor az elnökválasztási kampányról: próbáljanak ki egy magyart!

„Szerintem sokadjára próbálkoznak román elnökökkel, próbálkoztak egy német elnökkel is, most ideje, hogy kipróbáljanak egy magyart is. Biztos vagyok benne, hogy jobb lesz!”

Digi24
September 7, 2019 · 🌐

„Eu cred că ați încercat mult-mult cu președinți români, ați încercat și cu un președinte de etnie germană, acum e rândul să încercați și cu un maghiar. Și va fi mai bine, sunt convins de acest lucru”

See Translation



DIGI24.RO

Hunor Kelemen, despre campania sa prezidențială: Încercați și cu un maghiar

👍👎🗨️ 2.4K

1.2K Comments 145 Shares

A gyergyóditrói incidens a politikai site-oknál kisebb súllyal jelent meg a médiaoldalakon. Mindössze 4 olyan ezzel kapcsolatos bejegyzést regisztráltunk, amelyek meghaladták a 600-as interakciószámot. Ilyenek a Digi24 posztja, amely élőben közvetítette a korábban már említett falugyűlést¹³², amely a cég által tett felejelentésről számol be¹³³, illetve amely megszólaltatja és bemutatja a két Srí Lanka-i péket.¹³⁴ A cikkek alapvetően negatív képet sugallnak a ditróiakról, azonban nincs bennük a politikai posztokhoz hasonló explicit magyarellenes tartalom. Ugyanakkor a tudósítás, amelyben a helyi lakosok (vagy a tájékoztatások) arról értekeznek, hogy nem eszik meg a Srí Lanka-iak által készített kenyeret, nagyban hozzájárult az eset kapcsán kialakuló magyarellenes gyűlölethullámhoz.

131 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/2865311990154666> (letöltve: 2021. szeptember 5)

132 Lásd: <https://www.facebook.com/Digi24HD/posts/3213512262001302> (letöltve: 2021. szeptember 5)

133 Lásd: <https://www.facebook.com/Digi24HD/posts/3214398565246005> (letöltve: 2021. szeptember 5)

134 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/3212086065477255> (letöltve: 2021. szeptember 5);

<https://www.facebook.com/361342783884945/posts/3213512262001302> (letöltve: 2021. szeptember 5)

27. kép. A Digi24 posztja a ditrói incidensről (2020. január 30.)

Milyen véleménynel vannak a románokról a Srí Lanka-i pékek, akiket a falusiak egy része el akar üldözni Ditróból?

Helyi lakos: "Nem vagyunk hozzá szokva ezekhez az emberekhez. Nekünk kell megenni az általuk készített kenyeret, és elfelejtjük, milyen kézből eszünk."



4.2.4. 2020. április: a Iohannis-botrány

A Iohannis beszéd kapcsán a médiában is jócskán megugrott a magyar témájú interakciók száma. Ugyanakkor lényeges, hogy a különböző médiaorgánumok már az eseményt megelőzően is tudósítottak az MPP/RMDSZ képviselői által benyújtott autonómiatervezetről. A Digi24 például már 2019 decemberében beszámolt a tervezetről, aminek értelmében „Székelyföldnek lesz saját elnöke”.¹³⁵

Ahogy a többi tudósítás, ez is magyar és székely zászlókkal illusztrálta a tájékoztatást.

28. kép. A Digi24 posztja az autonómiatervezetről (2019. december 24.)

A tervezet értelmében Székelyföldnek elnöke is lesz.

Az RMDSZ Székelyföld autonómiájára vonatkozó törvénytervezetet adott le.

Mit tartalmaz?



¹³⁵ Lásd: <https://www.facebook.com/109837159037642/posts/2747613411926657> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/361342783884945/posts/3122218584464004> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/199416326736459/posts/3084446148233448> (letöltve: 2021. szeptember 5)

Április 29-én a különböző médiaorgánmok már a Iohannis beszéd előtt beszámoltak arról, hogy a tervezet hallgatólágosan átment az alsóházon. Ezek a bejegyzések, mint például a Historia¹³⁶, a ProTV,¹³⁷ illetve a Digi24¹³⁸ posztjai, már a beszéd előtt nagy interakciószámot produkáltak, ami felveti a média napirend alakító szerepét. A média és közönsége figyelemmel kísérte a történet minden fázisát, Iohannis beszédét, Kelemen Hunor és Sziijártó Péter reakcióját,¹³⁹ élőben közvetítette a szenátusi ülést, amin elutasították az tervezetet.¹⁴⁰

4.2.5. 2020. július – december

2020. június – november közötti időszakot alacsony interakciószám és szórt tematika jellemzi, leszámítva a decemberi időszakot, amikor a kormányalakítási tárgyalások kapcsán gyakoriak voltak az (alapvetően semleges hangvételű) RMDSZ-t tartalmazó tudósítások. Emellett a történelmi szembenállás tematikája uralta ezt a periódust is, mint a Historia Avram Iancu-ról és az 1848-as eseményekről szóló cikke,¹⁴¹ vagy a román hadsereg Budapestre való bevonulásának 100 éves évfordulójáról való megemlékezés.¹⁴² Egyéb történelmi bejegyzések szintén sikeresek voltak,¹⁴³ a Historia magazin július 7-én újfent kipoztolta 11-es Siret Hadtestről szóló („elfeledett”) történetet.¹⁴⁴ A pozitív hangvételű posztok közül a Ziarul Financiar Kálnoky Tibor gróf kastélyfelújításokra irányuló befektetését bemutató cikkét emelhetjük ki.¹⁴⁵

136 <https://www.facebook.com/HistoriaRomania/posts/3295816583784108> (letöltve: 2021. szeptember 5)

137 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/3429414857077707> (letöltve: 2021. szeptember 5)

138 Lásd: <https://www.facebook.com/195024862934/posts/10157755332232935> (letöltve: 2021. szeptember 5)

139 Lásd: <https://www.facebook.com/361342783884945/posts/3430700266949166> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/361342783884945/posts/3431592610193265> (letöltve: 2021. szeptember 5)

140 Pl. <https://www.facebook.com/180167272027251/posts/623219198276184> (letöltve: 2021. szeptember 5);
<https://www.facebook.com/361342783884945/posts/3431465850205941> (letöltve: 2021. szeptember 5)

141 Lásd: <https://www.facebook.com/113568595342272/posts/3690133531019076> (letöltve: 2021. szeptember 5)

142 Lásd: <https://www.facebook.com/113568595342272/posts/3573970625968701> (letöltve: 2021. szeptember 5)

143 Lásd: <https://www.facebook.com/113568595342272/posts/3657825504249879> (letöltve: 2021. szeptember 5)

144 Lásd: <https://www.facebook.com/113568595342272/posts/3488616857837412> (letöltve: 2021. szeptember 5)

145 Lásd: <https://www.facebook.com/100184336709599/posts/3630631176998213> (letöltve: 2021. szeptember 5)

5. Kommentelemzés

Ahogy érintettük, a komment adatbázis 2 137 432 bejegyzésből áll. Mivel a CrowdTangle nem biztosít hozzáférést a kommentek szövegéhez, ezeket egy automatizált letöltési eljárás segítségével kellett összegyűjtenünk, amit csak egy 20 oldal tartalmazó mintára terjesztettünk ki. A 20 oldal között 4 médiaterméket (a ProTV-t, a Digi TV-t, a Realitatea-t és a TVR-t) találunk, a maradék 16 oldal pedig politikusi oldal. Ahogy a poszt alapú adatbázis esetében is tettük, először a kommentek formális trendelemzését végezzük el, amit a kvantitatív, majd a kvalitatív elemzés követ.

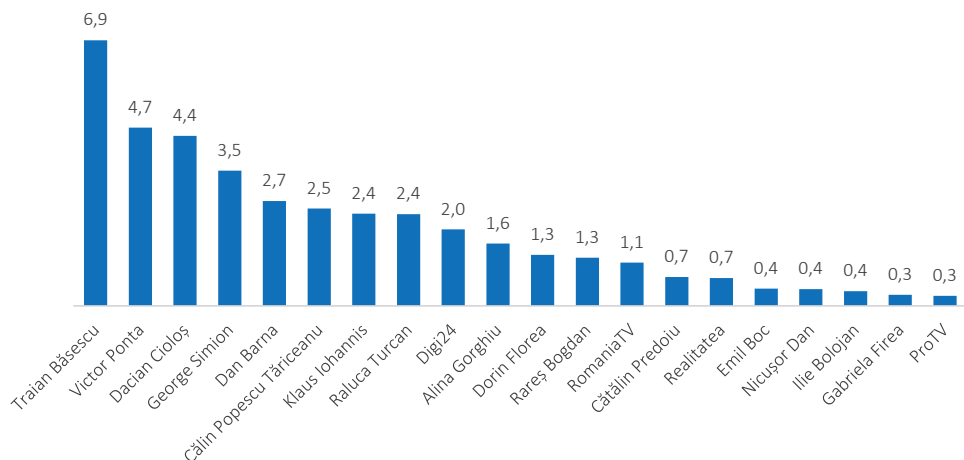
Szemben a posztokra vonatkozó elemzéssel, a kommentek esetében nem csupán a kulcsszóhálós keresésből indultunk ki, az ugyanis nagymértékben alulbecsülte volna a magyar témájú kommentek számát. A hétköznapi dialógusok kontextusfüggők, és gyakran nem utalnak vissza közvetlenül a tárgyukra (vagyis a magyar témájú kommentek többsége nem tartalmazza a posztok esetében használt kulcsszavakat). Így (a kulcsszavakat tartalmazó kommentek mellett) magyar témájúnak tekintettük azokat a kommenteket is, amelyeket magyarokról szóló posztok generáltak. Így összesen 50.397 kommentet azonosítottunk be magyar vonatkozásúként (amiből 16.225 tartalmazta a magyar vonatkozású kulcsszavakat).

A letöltött kommentadatbázis alapján szintén elemezhetők a másodlagos interakciók (amik ez esetben nem a szerkesztett tartalomra, hanem a kommentre érkeztek). A minőségi tartalomelemzés során az ilyen szempontból sikeresebb kommentekre fogunk összpontosítani, a mennyiségi elemzésben azonban – az áttekinthetőség kedvéért – eltekintünk a kommentekre érkező másodlagos reakciók bemutatásától.

További különbség az eddigiekben bemutatott elemzési logikához képest, hogy ilyen mennyiségű szöveges adat esetében nem vállalkozhattunk manuális kódolásra. Ehelyett a fejezet bevezetőjében említett gépi tanulási módszert, az úgynevezett *Latent Dirichlet Allocation*-t (LDA) használtuk, amit az R adattudományi kutatásokban alkalmazott programcsomagon futtatunk annak érdekében, hogy a kommentek mögötti tartalmakat feltérképezzük.

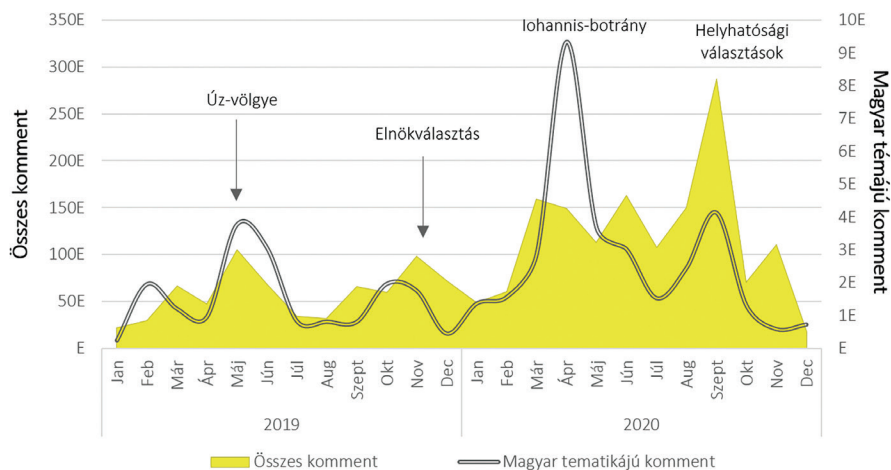
Abszolút számokban George Simion posztjai alá érkezett a legtöbb magyarokról szóló komment: összesen 17 791. Tőle messze lemaradva, Victor Ponta kommentelői beszéltek legtöbbször a magyarokról: 7 641 magyar vonatkozású kommentet identifikáltunk. A mezőny harmadik helyén Băsescu áll, 4 327 hozzászólással. Ha a magyar kommentek százalékos eloszlását nézzük, a Băsescu posztjai alatt született a legnagyobb arányú magyarokról szóló komment (6,9 százalék), amihez közelebb állnak Victor Ponta és Dacian Cioloș (4,7 és 4,4 százalékkal).

88. ábra. Magyar témájú kommentek aránya az egyes oldalakon



A nevezett 20 oldal esetében jól kirajzolódik a kommentek időbeli dinamikája. Látható, hogy a Iohannis incidens provokálta messze a legtöbb magyar témájú kommentet, amit az úz-völgyi incidens, a 2019. októberi kormányváltás és a helyhatósági választások követnek.

89. ábra. Az összes és magyar tematikájú kommentek időbeli dinamikája



5.1. A kommentek mennyiségi megközelítésben

Az LDA modellezés a magyar kommentek szövegtörzsében 15 mögöttes topikot azonosított, amit utólag 10 kategóriába vontuk össze (19. táblázat). A legnagyobb kiterjedésű (összevont) topik a **politikai** tartalmakra vonatkozik, és mintegy 15 százalékos relevanciával rendelkezik a teljes szövegtörzsben. Ezen belül elkülönül egymástól a helyi és az országos politika, illetve a választásokkal kapcsolatos kommentek. Következő, mintegy 12 százalékos relevanciával bíró kategóriánk a **gratuláló üzenetek**, ahol a kommentelő egyetértését fejezi ki a szerkesztett tartalommal, vagy támogatásáról biztosítja annak létrehozóját. A harmadik, 9 százalékos relevanciával bíró téma a **gazdasági** témájú megszólalásoké, amelyek makrogazdasági kérdésekre vagy a hétköznapi megélhetési problémákra utalnak. Negyedik kategóriánk a **magyarokkal kapcsolatos incidensekre** (ezen belül Úz-völgyére, illetve az autonómiairányzatra) vonatkozó kommentek 7,5 százalékos relevanciával. Ezt követik az **AUR**, az **áruló elit**, a **sztizkodás**, a **magyarok**, a **PSD-ellenes**, illetve az **antikorrupciós** topikok.

19. táblázat. Az LDA modellezés topikjainak megoszlása a magyar kommentek esetében

Összevont kategória	LDA topik	Kapcsolódó szavak	Részarány
Politika	Országos politika	Orban, kormány, elnök, miniszterelnök, Ponta, Băsescu, Iohannis ¹⁴⁶	15,7
	Helyi politika	Kolozs, megye, város, polgármester, AUR, Bukarest, Boc ¹⁴⁷	
	Választások	Szavaz, választás, párt, kormány, szövetség, veszít, nyer, PSD, PNL, UDMR, USR, PRO, ALDE ¹⁴⁸	
Támogató üzenetek		Úr, gratulálok, bravó, tisztelet, sok sikert, köszönöm, jó, siker, Isten, egészség. ¹⁴⁹	12,1

146 Govern, preşedinte, prim ministru, Ponta, Băsescu, Iohannis.

147 Cluj, judeţ, oraş, primar, AUR, Bucureşti, Boc.

148 Vot, alegere, partid, guvern, pierde, alianţă, câştigă, PSD, PNL, UDMR, USR, PRO, ALDE.

149 Domn, felicitare, bravo, respect, success, mulţumim, bun, success, Dumnezeu, sănătate.

5.1. A kommentek mennyiségi megközelítésben

Gazdaság	Makrogazdaság	Pénz, nyugdíj, fizetés, munka, másolat, ember, kórház, kifizet, ország, euró, gazdaság, dolgozik, megélhetés ¹⁵⁰	9,3
	Hétköznapi megélhetés	Tej, vásárol, pénz, elad, lej, maszk, román, víz, ember, paraszt, üzlet, piac, termék ¹⁵¹	
Magyar incidensek	Úz-völgye	Román, hős, völgy, temető, háború, kereszt, Úz-völgye, harcol, magyar, zsák, szemetes, sír, tisztelet, nép, béke, történelem, meghal, katona, megvéd ¹⁵²	7,5
	Autonómia tervezet	Párt, parlament, RMDSZ, PSD, törvény, törvénytervezet, hallgatólagon, áruló, nemzeti, autonómia ¹⁵³	
AUR		George Simion, gratulál, AUR, bravó, sok sikert, tisztelet, román, támogat, Isten, Románia, trikolor, hazafi, bátorság, erő, igazság, harc ¹⁵⁴	6,8
Áruló elit		Ország, román, nép, áruló, elad, szegény, lerombol, tolvaj, politikus, lop, idegen, harcol, érdek ¹⁵⁵	6,6
Szitkozódás		Ördög, vigye el, menj, hülye, szád, hallgass, ország, szegény, gyáva, magyar, megver ¹⁵⁶	5,3
Magyarok		Román, Románia, magyar, Magyarország, nyelv, Székelyföld, autonómia, zászló, föld, Erdély, terület, ¹⁵⁷	5,0

150 Bani, pensie, salariu, muncă, copie, om, spital, plătește, țară, euro, economie, lucrează, trai.

151 Lapte, cumpără, ban, vinde, produce, leu, preț, masca, românesc, apă, om, țaran, magazin, piață, produs.

152 Român, erou, vale, cimitir, război, cruce, Valea Uzului, luptă, ungur, sac, gunoi, morminte, cinste, respectă, neam, pace, istorie, muri, soldat, apără.

153 Partid, parlament, UDMR, PSD, lege, afară, proiect, deputat, trădare, tacit, contututie, trădător, național, autonomie.

154 George Simion, felicitare, AUR, bravo, success, român, respectă, susține, Dumnezeu, alatură, România, patriot, curaj, forță, dreptate, lupta, adevar.

155 Țară, român, popor, trădător, vinde, rușine, distruge, hoț, politician, fură, stăin, luptă, interes.

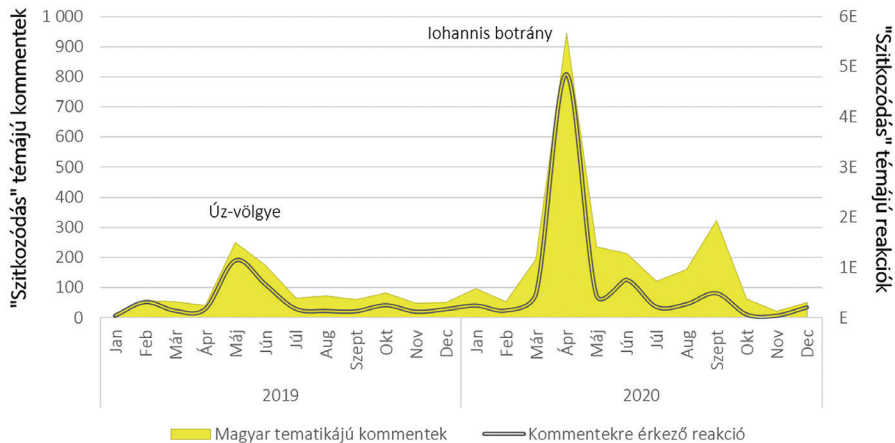
156 Drac, duce, dute, prost, gura, tace, țară, rușine, laș, bate, ungur.

157 Român, România, ungur, Ungaria, maghiar, limba, trai, Ținut Secuiesc, autonomie, steag, vorbi, pamânt, Ardeal, teritoriu, Transilvania.

PSD-ellenes diskurzus		Le, tolvaj, PSD, lemond, áruló, Dăncilă, börtön, szégyen, vörös pestis, maffia, lerombol, bűnöző, Dragnea ¹⁵⁸	4,2
Antikorrupció		Jogállam, rendőrség, igazságszolgáltatás, nemzeti, EU, európai, jog, büntetés, alkotmány, intézmény, állampolgár, független, korrupció, kivizsgálás	4,2
Egyéb	Általános		19,1
	Magyar		4,1

Az LDA elemzés alapján felsejlik, hogy a kommentek nyelvezetükben radikálisabbak és negatívabbak, mint maguk a posztok. Ilyen szempontból igen tanulságos, hogy a káromkodást, szitkozódást magukba foglaló kommentek száma a magyar vonatkozású incidensekhez köthetően futnak fel. Ebben a tekintetben a Klaus Iohannis államelnök kiemelkedően „sikeresnek” bizonyult, hisz a beszéde és az arra reakcióként érkező szerkesztett tartalmak minden korábbinál több, magyarokra irányuló szitkot váltott ki.

90. ábra. A „szitkozódás” topik időbeli dinamikája



¹⁵⁸ Jos, hoț, PSD, demisie, trădător, Dăncilă, pușcărie, rușine, ciuma roșie, mafie, distruge, penal, Dragnea.

5.2. Kommentek minőségi megközelítésben

A „legjobban teljesítő” (vagyis sok másodlagos interakciót kiváltó) kommentek szintén a Iohannis 2020. áprilisi beszédét követő periódusban születtek. Az 50 legtöbb interakciót generáló hozzászólás közül 28 közvetlenül Iohannis posztja alatt született. Emiatt elsőként ezekből a kommentekből nyújtunk ízelítőt.

Iohannis beszéde alá érkező hozzászólások túlnyomó többsége egyetértő volt, csakúgy, mint a 29. képen bemutatott legtöbb másodlagos reakciót gyűjtő komment. A támogató üzenetek Iohannisban a román nép és az ország védelmezőjét látják, aki volt olyan bátor, hogy nyíltan felszólaljon a nemzetárulás ellen.

29. kép. Iohannis április 29-i bejegyzése alatti legnépszerűbb komment



Jó és lényegre törő beszéd. Látom, Romániában a legjobb román egy német nemzetiségű román. Gratulálok Klaus Werner Iohannis Elnök Úr!

A legnépszerűbb tíz komment között olyan vélemények is megjelennek, amelyek a parlament felosztatását szorgalmazzák az eset kapcsán, mondván, hogy a „Tisztelt Ház” nem más, mint kommunisták kártékony gyülekezete. Más hozzászólók a politikusi különnyugdíjak megszüntetését vagy az RMDSZ felosztatását sürgetik.

30. kép. Vélemények Iohannis áprilisi beszéde alatt

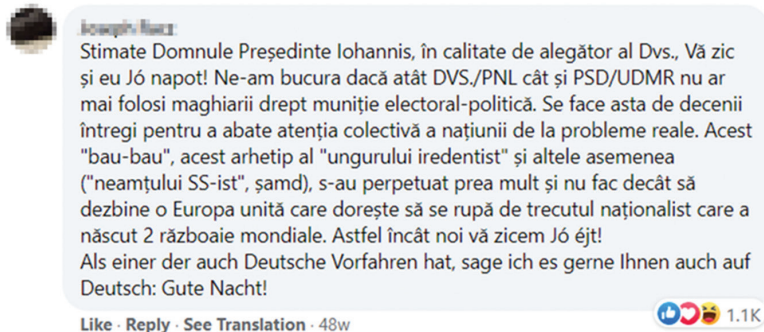


- Gratulálok!!! ...következik mindazok elbocsátása és hallgatólagos kizárása a politikából, akik jóvá hagyták ezt az anomáliát, plusz, az összes különnyugdíj megszüntetése!
- Oszlassák fel a parlamentet! Románia és a román nép ellen cselekszik! Románia egységes és oszthatatlan állam!
- A PSD-t és az RMDSZ-t végleg el kell távolítani a kormányzatból, nincs szükségünk tolvajokra az ország élén.

A kommentek egy része a SRI felelősségét firtatja abban, hogy az autonómiatervezet eljuthatott a parlamentig és ezzel „veszélybe került az ország területi integritása”.

Két további komment mellett érvelt, hogy Iohannis csupán választási és politikai számításból tematizálta az ügyet. A legnépszerűbb ilyen jellegű hozzászólást egy magyar nevű személy írta, ami a negyedik legtöbb reakciót összegyűjtő komment lett (31 kép). Mások azt rótták fel az államelnöknek, hogy „populista megnyilvánulása” nem méltó egy magát európai politikusnak valló személyhez, a diskurzusa pedig inkább Corneliu Vadim Tudorra emlékeztet.

31. kép. Iohannis április 29-i bejegyzése alatti legnépszerűbb ellenvélemény



Tisztelt Iohannis Elnök Úr, választójaként én is „Jó napot!” kívánok Önnek. Örömmre szolgálna, ha sem Ön/a PNL sem a PSD/RMDSZ nem használná a magyarokat politikai, választási municióként. Évtizedek óta ezzel terelik el a nemzet figyelmét a valós problémákról. Ezeket a „mumusokat”, az „irredentista magyar” archetípusát és egyebeket (említhetném akár az „SS-es németet” is) túl régóta termelik újra és újra, pedig semmi egyébre nem jók, mint megosztani az egységes Európát, amely épp a két világháborút is kirobbantó nacionalista múltjától próbál elszakadni. Ezért mi „Jó éjszakát!” kívánunk. [Németül]: Mint aki német felmenőkkal is rendelkezik, örömmel mondom Önnek németül is: Jó éjszakát!

5.2. Kommentek minőségi megközelítésben

Egyéb szerkesztett tartalmakra áttérve, a Simion és a Bănescu posztjai alá érkezett kommentekből szemlélhetünk. Ezek túlnyomó többsége a román etnonacionalista diskurzust követi. Amellett, hogy ezek a kommentek elutasítóak a területi autonómiával szemben, gyakran fogalmaznak meg a meglévő kisebbségi jogokat helytelenítő véleményeket. Ennek egy paradigmatis, már-már tételszerű példája az alábbi komment.¹⁵⁹

32. kép. A Digi24 Úz-völgyéről szóló cikk egyik legnépszerűbb véleménye



Mihail-Cristin Titi

Jud. Harghita și jud. Bacău fac parte din teritoriul României. Singura limbă oficială în România este limba română. Etnia maghiară este o minoritate în România. Marea majoritate are etnia română. Articolul 1, alineatul 1 din Constituția României zice că "România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil." Nu există în România Ținutul Secuiesc. Nu este recunoscut.

Like · Reply · See Translation · 1y · Edited



Hargita és Bákó megye Románia területének részei. Romániában az egyetlen hivatalos nyelv a román. A magyar etnikum egy kisebbség Romániában. A többség etnikuma a román. A Román Alkotmány első cikkelyének első bekezdése kimondja, hogy "Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam." Romániában nem létezik Székelyföld. Nincs elismerve.

Egy, szintén sok másodlagos reakciót kiváltó, Simion úz-völgyi bejegyzése alá érkezett komment¹⁶⁰ azzal kérkedik, hogy Nagyvárad közterein sincsenek jelen a magyar szimbólumok.

33. kép. Népszerű komment Simion úz-völgyi posztja alatt



Danila A. Bocu

În Oradea nu au curaj maghiari să facă pe vitejii .
La noi centrul e plin de tricoloruri , nu zic că suntem că frați , dar la noi în Bihor nu există steag maghiar pe cruci , magazine , statui sau străzi etc.
La noi vezi doar albastru , galben și roșu .

Like · Reply · See Translation · 2y



Nagyváradon a magyaroknak nincs bátorságuk vitézkedni. Nálunk a központ tele van a trikolórral, nem azt mondom, hogy olyanok vagyunk, mint a testvérek, de nálunk nincs magyar zászló kereszteken, üzleteken, szobrokon vagy utcákon stb. Nálunk csak kéket, sárgát és pirosat látni.

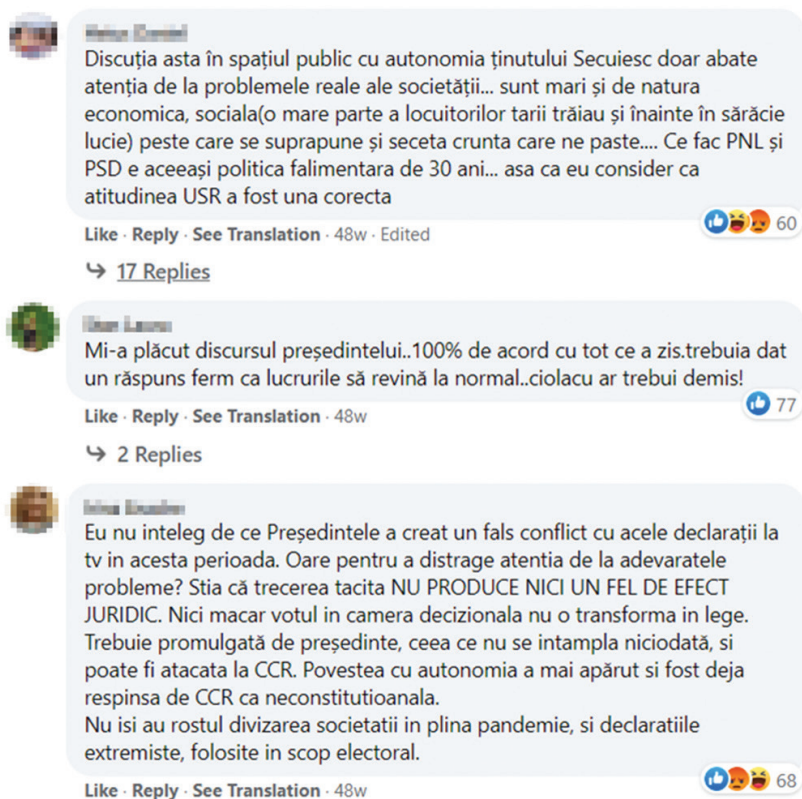
159 Lásd: <https://www.facebook.com/Digi24HD/posts/2676334302385770> (letöltve: 2021. szeptember 5)

160 Lásd: <https://www.facebook.com/2212856535602171/posts/2408296999391456> (2019.09.05)

A kommentek esetében is gyakori téma az RMDSZ. A kommentelők egy része a párt betiltását szorgalmazza, ez a vélemény pedig korántsem csak a szélsőjobboldali posztok alatt jelenik meg, ahogy azt a Iohannis beszédre érkező – korábban bemutatott – kommentek példázzák.

Ahogy érintettük, a magyarokkal kapcsolatos incidensek rendre felpörgették a kommentek számát, ami a sok másodlagos reakciót generáló komment esetében is igaz. Ezeknek az incidenseknek egy további tulajdonsága, hogy szinte kizárólag bizonyos (alapvetően negatív) hangvételű kommenteket generálnak, vagyis a diskurzust eleve erősen keretezi a szerkesztett tartalom. Ez utóbbi jelenség sajátos ellenpéldája Dan Barna Iohannis beszédére reagáló posztja, ahol a poszt alatt tényleges vita alakult ki.¹⁶¹ A legtöbb hozzászóló egyetértett Dan Barnával abban, hogy itt az ideje a régi sérelmeket magunk mögött hagyni, annál is inkább, mert Iohannis beszéde egy átlátszó próbálkozás a közbeszéd elterelésére, befolyásolására. Mások ezzel szemben azt emelik ki, hogy bár a magyar közösség, mint olyan, nem hibáztatható, de az RMDSZ a régi, korrupt politikai elit oszlopos tagja.

34. kép. Vélemények Dan Barna posztja alatt



The image shows three screenshots of Facebook comments in Romanian. Each comment is from a user with a profile picture and a name. The comments are in light blue speech bubble-like boxes. Below each comment are interaction icons (like, reply, translation) and a count of replies.

Comment 1: User: *[Profile Picture]* *[Name]*. Text: "Discuția asta în spațiul public cu autonomia ținutului Secuiesc doar abate atenția de la problemele reale ale societății... sunt mari și de natura economica, sociala(o mare parte a locuitorilor țării trăiau și înainte în sărăcie lucie) peste care se suprapune și seceta crunta care ne paste.... Ce fac PNL și PSD e aceeași politica falimentara de 30 ani... asa ca eu consider ca atitudinea USR a fost una corecta". Interaction: 60 replies.

Comment 2: User: *[Profile Picture]* *[Name]*. Text: "Mi-a plăcut discursul președintelui..100% de acord cu tot ce a zis.trebuia dat un răspuns ferm ca lucurile să revină la normal..ciolacu ar trebui demis!". Interaction: 77 replies.

Comment 3: User: *[Profile Picture]* *[Name]*. Text: "Eu nu inteleg de ce Președintele a creat un fals conflict cu acele declarații la tv in acesta perioada. Oare pentru a distrae atenta de la adevaratele probleme? Stia că trecerea tacita NU PRODUCE NICI UN FEL DE EFECT JURIDIC. Nici macar votul in camera decizionala nu o transforma in lege. Trebuie promulgată de președinte, ceea ce nu se intampla niciodată, si poate fi atacata la CCR. Povestea cu autonomia a mai apărut si fost deja respinsa de CCR ca neconstitutioanala. Nu isi au rostul divizarea societatii in plina pandemie, si declaratiile extremiste, folosite in scop electoral.". Interaction: 68 replies.

¹⁶¹ Lásd: <https://www.facebook.com/DanBarnaUSR/posts/840113119732320> (letöltve: 2021. szeptember 5)

Összességében, a sikeres kommentek szinte mindegyike a román nacionalista diskurzust követi, elítélő a magyarokkal és az RMDSZ-szel szemben egyaránt. Továbbá a vélemények gyakran ellenzik a kisebbségek már meglévő jogait, különösen a nyelv- és szimbólumhasználatra vonatkozóan.

Érdemes megjegyezni, hogy a szemlézett kommentek alapján egyértelműen elmondható, hogy az oldalak működtetői nem fektetnek hangsúlyt a moderálásra. Sőt mi több, feltételezhetően számukra ezek a kommentek tulajdonképpen áldásosnak tekinthetők, hiszen növelik a posztok interakciós számát.

6. Összefoglalás

Elemzésünk a fősodratú román politika, illetve média magyarképére irányult. A legnépszerűbb 50 politikai, illetve médiaoldal posztjait vizsgáltuk meg a 2019–2020-as periódusban. Első megállapításunk, hogy a magyarokkal kapcsolatos tartalmak marginálisan vannak jelen. A jelentős interakciót produkáló politikai oldalakon a tartalmak mintegy két, a médiaoldalakon pedig csupán egy százaléka volt magyar. A magyar tematikának mind a politikusok, mind pedig a médiatermékek vonatkozásában megvannak a „témagazdái”. A politikusok közül Traian Băsescu, illetve George Simion nyúltak viszonylag gyakran a kérdéshez, míg a szociáldemokrata politikusok szinte egyáltalán nem nyilvánultak meg a témában. A médiaoldalak között a Historia történelmi magazin emelkedik ki, amely rendszeresen közöl nagy interakciószámot produkáló magyar tematikájú cikkeket.

További jellemző, hogy a magyarokkal kapcsolatos szerkesztett tartalmak és interakció egy-egy – incidensnek is tekinthető – médiaesemény kapcsán szaporodnak meg. A 2019-2020-as periódusban ilyenek voltak az úz-völgyi katonai temető körüli események, a Srí Lanka-i pékek Gyergyóditróban való megjelenéséhez kötődő incidens, illetve Klaus Iohannis államelnök beszéde. Ezek kapcsán a magyarok, mint szélsőséges, románellenes közösség jelennek meg, amelynek szimbólumhasználat, befele forduló, a többséggel párhuzamos társadalomszerkezete és politikai célkitűzései elfogadhatatlanok a többség számára. Habár a magyarokkal kapcsolatos posztok többsége általában véve negatív hangvételű, az incidensekhez kötődően a magyarellenos tartalmak elszaporodnak, a kommentek vonatkozásában pedig, ezek azok az események, amelyek a magyarokra irányuló gyűlölethullámot beindítják.

A magyarokkal kapcsolatos diskurzus lényeges eleme, hogy az RMDSZ-nek kiemelt szerepe van abban, ahogy a magyar közösség megjelenik a románok számára. A többséggel párhuzamos kisebbségi intézményekben zajló magyar társadalmi élet – legalábbis a mainstream média- és politikai oldalak felől nézve – a többség számára láthatatlan. Így nem (vagy csak nagyon ritkán) esik szó magyar kulturális, egyházi, vagy közösségi eseményekről, nem kerülnek terítékre a magyar lakosságú települések, vagy a magyar oktatás problémái. Akik megjelennek, azok a bukaresti parlamenti arénában és a román nyilvánosságban mozgó RMDSZ-es

politikusok. Így a magyar közösség megítélése szempontjából különösen problematikus, hogy az RMDSZ „retrográd”, az ország fejlődését akadályozó erőként jelenik meg.

Az RMDSZ-el (illetve a magyar politikai érdekképviseléssel) kapcsolatban két erőteljes diskurzus különíthető el. Az egyik a klasszikus román etnonacionalista álláspont, amit Traian Băsescu, illetve az AUR képviselnek a legfelsőbb szinten, de más politikai szereplők diskurzusában is jelen van. Ez az álláspont Romániát, illetve a román államot egyértelműen és nyíltan a többségi etnikum tulajdonaként fogja fel (Románia a románoké). Innen nézve a ténylegesen létező román kisebbség-politikai rezsim különböző elemei, illetve a belőlük fakadó intézményes realitások anomáliaként tűnnek fel. Az első ilyen elem maga az RMDSZ, vagyis, hogy a magyarok egy etnikai párton keresztül vesznek részt a román közéletben. A következő „botránykő” a magyar szimbólum- és nyelvhasználat, ami különösen a Székelyföld vonatkozásában tűnik irritálóknak a többség számára, hiszen ez az a tér, ahol ezek az elemek legfelsőbb szinten, az amúgy homogén magyar települések nyilvános tereiben megjelennek. Harmadik elem az etnikai párhuzamosság, ami azonban – mivel a többség számára nagymértékben láthatatlan marad – ritkábban jelenik meg. Az etnonacionalista pozícióhoz kötődő megszólalások szerint az RMDSZ tudatosan tereli a magyarokat a „szélsőséges” álláspont irányába és az orbáni nemzetpolitikával karöltve aláaknázza Románia szuverenitását.

A következő erőteljes diskurzus a jobboldal, elsősorban az USR-PLUS és Klaus Iohannis, kisebb mértékben a PNL antikorrupciós populista álláspontjához kötődik és az RMDSZ-t egy politikai patronázusra épülő politikai alakulatnak állítja be, amit nem az etnikai demokrácia, hanem egyfajta meritokratikus-bürokratikus utópia irányából tekint botrányosnak. Érdeemes leszögeznünk, hogy az antikorrupciós populisták RMDSZ-el kapcsolatos diagnózisa tényszerűen igaz. Az 1990-es évektől kezdődően a magyar politikai osztályt egy patronázs alapú politikai berendezkedésbe integrálták és biztosították számára monopóliumot a magyar közösség számára juttatott állami erőforrások elosztásában. Az említett diskurzus azonban a patronázs alapú szerveződést morális kérdésként találja, eltekintve a strukturális aspektusoktól. Arról sem esik szó, hogy az RMDSZ és a többségi politikai szereplők közötti informális erőforrás-alkukra alapuló integrációnak mi lehetne az alternatívája a magyar közösség szempontjából? Formalizáltabb és egyben elszámoltathatóbb hatalommegosztás, avagy a magyarok – leginkább nyelvi alapú – kizárását és a többségi hegemoniát szigorúbban intézményesítő etnikai demokrácia?

